प्रकाशकः

पंडित नरोत्तमदास नगीनदास शाह
श्री जैन साहित्य विकास मण्डल
११२, स्वामी विवेकानन्द मार्ग
इरला, विलेपारले, मुंबई ४०० ०५६

प्रथमं संस्करणम् ५०० प्रतयः

मूल्यम् रु ३०-००

मुद्रकः

आर. मन्तैरी
[illegible] एन्ड प्रिन्टर्स,
आर्थर रोड, तारदेव,
मुंबई-४०० ०३४.

अनन्तलब्धिनिधानाय परमगुरवे श्री गौतमगणधराय नमोनमः

સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય

ભાગ-૨

પ્રકાશકીય

દેવ ગુરૂની અસીમ કૃપાથી શ્રી સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયના પ્રથમ ભાગના પ્રકાશન પછી, સાત વર્ષના લાંબા ગાળા પછી તેનો આ દ્વિતીય ભાગ પ્રકાશિત કરવા અમે સમર્થ થયા છીએ. આ પ્રકાશન અંગે અમે સતત પ્રયાસ કરતા હોવા છતાં કેટલાએક એવા કપરા સંજોગો ઉપસ્થિત થયા કે જેના લીધે અમારે ખામોશ સેવવી પડી છે. જ્યારે ગ્રન્થ તૈયાર થવા આવ્યો ત્યારે જૂના મુદ્રિત દશ ફર્માનાં બંડલો રામાનંદ પ્રેસ (અમદાવાદ) માંથી છપાઈને આવ્યાંજ નહોતાં, તેમ માલુમ પડ્યું. આ કારણે ગ્રન્થનો સારો એવો ભાગ મુંબઈ મુદ્રણાલયમાં ફરીને છપાવવો પડ્યો છે.

બાળબ્રહ્મચારી, જ્ઞાનતપસ્વી પરમપૂજ્ય મુનિરાજ શ્રીજંબૂવિજયજી મહારાજ આગમ-ગ્રન્થોના સંશોધન અને સંપાદન અંગે અને અન્ય જ્ઞાનકાર્યો અંગે દિનપ્રતિદિન અત્યંત વ્યવસાયમાં રહે છે, છતાં તેઓશ્રીએ અમારી વિનંતિ સ્વીકારી સૂરિમંત્ર જેવા અત્યંત ગૂઢ અને રહસ્યમય ગ્રન્થનું અતિશય કાળજી અને ચીવટપૂર્વક વિશદ સંપાદન કરી આપવા પરિશ્રમ લીધો છે. તેઓશ્રી શ્રેષ્ઠ કોટિના સંપાદક હોવાથી સંપાદનકળામાં પારંગત છે. તેથી તેઓશ્રીએ વિષયનું વિવરણ કર્યા વિના વિષયનો સ્ફોટ પ્રસ્તાવના અને સાત* પરિશિષ્ટો વગેરેથી એવી વિશદ રીતે કર્યો છે કે તેના અધિકારીઓને જે જે કૂટ પ્રશ્નો ઉદ્ભવે તેના ખુલાસા તેમાંથી સહેલાઇથી મળે તેવો સંભવ છે. આ પ્રકારના વિશિષ્ટ સંપાદન અંગે અમે તેઓશ્રીના અત્યંત ઋણી છીએ. તેમનો મંડળવતી હું આભાર માનું છું.

પરમપૂજ્ય મુનિ શ્રીજંબૂવિજયજી મહારાજ જ્યારે કચ્છમાં વિચરતા હતા ત્યારે માંડવી મુકામે ત્રણેક માસ જેટલો સ્થિર વાસ કરીને તેઓશ્રીએ મંત્રરાજરહસ્યનું વાંચન, મનન અને નિદિધ્યાસન કરીને સોળ વિવિધ આમ્નાયના સૂરિમંત્રના યંત્રપટના આલેખન વિષે અને તેના અક્ષરદેહ વિષે બહુજ દૂરંદેશીભર્યો નિર્ણય કર્યો અને યંત્રોની પ્રાથમિક રૂપરેખા તૈયાર કરી. સૂરિમંત્રના યંત્ર વિષેના ગ્રન્થારૂઢ આમ્નાયો અનુસાર તે તે યંત્રની રેખાઓ આલેખવાનું કાર્ય થયું ન હોત તો તેના એક અતિ ઉપયોગી અંગની—યંત્રરચનાની ઉપેક્ષા થઈ ગણાત. મંત્ર-તંત્રનો વિષય કૂટ અને જટિલ હોવાથી યંત્રની મદદથી સમજૂતીપૂર્વક વિશેષ સ્પષ્ટતા કરવાની અતિ આવશ્યકતા રહે છે.

પ્રસ્તુત ગ્રન્થના યંત્રોને તથા પરિશિષ્ટોને તૈયાર કરવામાં કચ્છ માંડવીના ભાઇશ્રી ઈશ્વર-લાલ ચુનીલાલે અને તેમના પુત્રે આવશ્યક સમયનો ભોગ આપીને પૂ. મુનિ શ્રીજંબૂવિજયજીને

---

* પરિશિષ્ટ છઠ્ઠું—સંસ્થાના તે સમયના પંડિત સુબોધચંદ્ર નાનાલાલે તૈયાર કરેલું તે પ્રમાણે છપાયું છે. પરિશિષ્ટ સાતમું—અમે તૈયાર કર્યું છે. પં. ન. ન. શાહ.

પુષ્કળ સહકાર આપ્યો છે. તે માટે મંડળવતી હું તેમનો બન્નેનો આભાર માનું છું. તેઓએ જે અથાગ પરિશ્રમ લીધો છે, તે વિષે પૂજ્ય મહારાજ સાહેબે તેમની પ્રસ્તાવનામાં વિગતે ખ્યાલ આપ્યો છે.

પરમપૂજ્ય નમસ્કાર-મહામંત્ર-ઉપાસક પંન્યાસ શ્રીભદ્રંકરવિજયજી ગણિવરનો અમે ફરીફરીને આભાર એટલા માટે માનીએ છીએ કે તેઓશ્રીની સતત પ્રેરણા, સૂચન અને પ્રતો, યંત્ર વગેરે અતિ ઉપયોગી સામગ્રીની મદદ વિના આ અતિ ઉત્તમ પરંતુ વિકટ કાર્ય સાંગોપાંગ પાર ઉતારી શકાત નહિ.

સૂરિમંત્ર કલ્પસમુચ્ચયના પ્રથમ ભાગના પ્રકાશકીય નિવેદનમાં જે જે સંસ્થાઓ, જ્ઞાનભંડારો, આચાર્યભગવંતો, મુનિગણ તથા સાધ્વીગણ તેમજ વિદ્વાનોના નામોના ઉલ્લેખપૂર્વક આભાર માન્યા છે, તેમનો સર્વેનો મંડળવતી હું ફરીને અહીં આભાર માનું છું; કારણ કે તેમણે આપેલી સામગ્રીનો પ્રસ્તુત ભાગમાં પણ ઉપયોગ થયો છે.

પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીકનકવિમલસૂરિ જ્યારે અમદાવાદમાં ચાતુર્માસ હતા, ત્યારે મંડળના પંડિત તેઓશ્રીને મળ્યા અને વિનંતિ કરી કે આપના પુરાણા જ્ઞાનભંડારમાંથી કોઈ સૂરિમંત્રનો યંત્રપટ અમને કૃપા કરીને આપો તો અમારા સૂરિમંત્ર કલ્પસમુચ્ચય નામના ગ્રન્થના દ્વિતીય ભાગમાં છપાવીએ. તે વિનંતિ ઉપરથી તેઓશ્રી જ્યારે વિજાપુર પધાર્યા ત્યારે ત્યાંના જ્ઞાનભંડારમાંથી બે યંત્રપટો અમોને પોષ્ટથી મોકલી આપ્યા. તેમાંથી એક ઉપર 'લગભગ ૪૦૦ વર્ષ પુરાણો' છે, એમ લખ્યું છે, અને બીજા ઉપર 'લગભગ ૨૫૦ વર્ષ પુરાણો' છે, એમ લખેલ છે, યંત્રપટમાં ચિત્રકારે તે તે પટ ક્યારે ચીતર્યો તે વિષે સમયકાલ જણાવ્યો નથી તેથી આ નોંધ અમે આધારભૂત માની છે. આ બન્ને યંત્રપટો આચાર્ય શ્રીકનકવિમલસૂરિએ અમોને મોકલી આપ્યા તે માટે તેઓશ્રીનો મંડળવતી હું આભાર માનું છું.

આગમપ્રભાકર સદ્‌ગત મુનિ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજ વાલકેશ્વર (મુંબઇ)ના ઉપાશ્રયમાં ચાતુર્માસ હતા ત્યારે તેઓશ્રીને અમે સૂરિમંત્રનો કોઈ પુરાણો યંત્રપટ આપવાની અનેક વખત વિનંતિ કરી હતી, ત્યારે એક વખત તેઓશ્રીએ અમને ડૉ. ઉમાકાન્ત શાહ પાસેથી પુરાણો પટ લઈ આવવાનું સૂચવ્યું. તે ઉપરથી અમે ડૉ. ઉમાકાન્ત શાહને લખ્યું. ત્યારે તેમણે અમને પંડિતશ્રી માલવણિયા પાસેથી મળશે એમ જણાવ્યું. અમે પંડિતશ્રીને લા. દ. પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિરમાં મલ્યા અને તેમણે પૂ. મહારાજ સાહેબે કહેલો પટ કાઢી આપ્યો. તે અમે ફોટો કરાવીને પ્રસ્તુત ગ્રન્થમાં રજૂ કર્યો છે. તે માટે સદ્‌ગત મુનિ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજનો અને પંડિતશ્રીનો મંડળવતી હું આભાર માનું છું.

સાધ્વીજી શ્રીસર્વોદયાશ્રી પાસે સ્વ. આચાર્ય શ્રીવિજયભદ્રસૂરીશ્વરજીનો સૂરિમંત્રનો એક યંત્રપટ હતો તે તેઓશ્રીએ અમોને સંશોધન માટે આપ્યો હતો. તેથી તેમનો મંડળવતી હું આભાર માનું છું.

ચિત્રકાર શ્રી રમણીકલાલ શાહે પુષ્કળ પરિશ્રમ લઈને યંત્રોને પ્રાથમિક રેખાઓ ઉપરથી સુરમ્ય પ્રકારે અને શાસ્ત્રીય ઢબે ચીતરી આપ્યાં છે, તે માટે મંડળવતી હું તેમનો આભાર માનું છું.

આ ગ્રન્થનું મુદ્રણકાર્ય ત્રણ મુદ્રણાલયોમાં થયું છે. પહેલાં શ્રી ધૈર્યકુમાર શાહ દ્વારા શ્રી રામાનંદ પ્રેસ અમદાવાદમાં, બીજું શ્રીબહાદુરસિંહજી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ-પાલીતાણામાં અને ત્રીજું બાકીનું કાર્ય શ્રી આર્યવિદ્યાભવન-મુંબઈના એસોસીએટેડ એડવર્ટાઈઝર્સ એન્ડ પ્રીન્ટર્સ નામના પ્રેસમાં. આ પ્રકારે ત્રણ મુદ્રણાલયો હોવાથી જે જે મુદ્રણાલયે જેટલું જેટલું કાર્ય કર્યું છે તેટલા પૂરતો તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે.

આજે જૈન મંત્રસાહિત્યમાં સૂરિમંત્ર સર્વશ્રેષ્ઠ સ્થાન ભોગવે છે. તેના અધિકારીઓ શ્રમણસંસ્થા અને આચાર્ય ભગવંતો છે. શ્રમણસંસ્થાની યત્કિંચિત્ સેવા કરવાના ઈરાદાથી પ્રસ્તુત સૂરિમંત્ર વિષે જે જે સાહિત્ય અમને જ્યાં જ્યાંથી ઉપલબ્ધ થયું તે એકત્રિત કરીને અમે અહીં સૂરિમંત્ર કલ્પસમુચ્ચયના બે ભાગમાં પુસ્તક આકારે મુદ્રિત કરાવ્યું છે. તેથી સૂરિમંત્ર વિષેની લગભગ સઘળી માહિતી એકજ ગ્રન્થના બે ભાગ જોવાથી મળી રહેશે. આ પ્રકારે સેવા કરવામાં અમોને જેઓએ જે કાંઈ નાની મોટી મદદ કરી છે તે સર્વેનો મંડળવતી હું આભાર માનું છું.

આ સેવાકાર્યમાં અમે કાંઈ ભૂલ, દોષ કે સ્ખલના કરી હોય તે સુજ્ઞ વાંચકો કૃપા કરીને અમને દર્શાવશે, તો બીજી આવૃત્તિમાં તે સર્વેને સુધારી લેવાનો પ્રયાસ કરીશું.

પ્રાંતે આચાર્ય ભગવંતો અને સાધુ ભગવંતો આ સર્વશ્રેષ્ઠ મંત્રની વિધિપૂર્વક આરાધના કરીને શ્રીસંઘનું શ્રેય કરે તેજ પ્રાર્થના.

વીલેપારલે

તા. ૮-૧-૭૬

નરોત્તમદાસ નગીનદાસ શાહ

પંડિત શ્રી જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ

સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય

ભાગ-૨

પ્રાક્કથન

[૧] **સૂરિમંત્ર કલ્પસમુચ્ચય**–આ સામાસિક શબ્દ છે. આમાં સૂરિ અને મંત્ર આ બે શબ્દો મૌલિક છે. પરંતુ આપણે દરેક શબ્દનો સવિસ્તર અર્થ તપાસશું.

[૨] **'સૂરિ' શબ્દનો અર્થ**–કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે આનો અર્થ વિદ્વાન, સુધી, મેધાવી, પંડિત વગેરે કર્યો છે.[૧]

નિર્ગ્રન્થ સાધુનો અમુક ચારિત્રપર્યાય થાય અને જ્યારે તે છત્રીસ ગુણથી યુક્ત હોય, દૃઢ-વ્રતવાળા હોય, શિષ્યાદિ પરિવાર યુક્ત હોય, મુક્તિના અર્થી હોય અને સંઘમાન્ય હોય ત્યારે તે શ્રુતની અનુજ્ઞાના પાત્ર થાય છે.[૨] અને તેમનેજ આચાર્યપદ પ્રદાન કરવામાં આવે છે.[૩] ત્યારેજ તેમના નામ પાછળ સૂરિશબ્દનું—બિરૂદનું સંયોજન થાય છે.[૪] ગુણવિનાના કે અપાત્રને આચાર્યપદ પ્રદાન કરવાથી મોટી આશાતના કહી છે.

---

૧ विद्वान् सुधीः कवि-विचक्षण लब्धवर्णा,
ज्ञःप्राप्तरूप-कृति-कृष्टयभिरूप-धीराः ।
मेघावि-कोविद-विशारद-सूरि-दोष-
ज्ञाः प्राज्ञ–पण्डित-मनीषि-बुध-प्रवुद्धाः ॥३४१॥
અભિ. ચિં. મર્ત્યકાંડ શ્લોક. ૩૪૧, પૃ. ૮૫.

૨ જુઓ ધર્મસંગ્રહ ભાષાં. ભાગ. ૨. પૃ. ૪૫૩ તથા સૂરિમંત્ર કલ્પસમુચ્ચય (મંત્રરાજ રહસ્ય) પૃ. ૧૫ શ્લોક ૧૩૦

૩ આ હકીકત ઉત્સર્ગપદે કહેલી છે. અપવાદપદે તો સંઘની કે શાસનની રક્ષા માટે ઉપર્યુક્ત ગુણો પૂર્ણ ન હોય તો પણ આચાર્યપદ આપી શકાય છે. (ધર્મસંગ્રહ ભાષાં. ભાગ. ૨ પૃ. ૪૫૩ની પાદનોંધ)

૪ 'સૂરિ' શબ્દનું-બિરૂદનું સંયોજન કરતાં પહેલાં નામમાં બે પદનો ક્રમ હોય તે પશ્ચાનુપૂર્વી ક્રમથી ગોઠવાય છે. દા.ત. હંસવિજય નામ હોય તો બે પદનો ક્રમ ઉલટાવીને વિજયહંસસૂરિ તરીકે સંબોધન થાય છે. આ પ્રણાલિકા લગભગ સાર્વત્રિક છે. કોઈ પટ્ટક ઉપર હસ્તાક્ષર મૂકવા હોય ત્યારે પણ આવા ક્રમપૂર્વક સૂરિશબ્દનો પ્રયોગ થતો સાધારણ રીતે જોવામાં આવે છે. દિગંબર સંપ્રદાયમાં તો પંડિત શ્રાવકને પણ સૂરિપદ લાગે છે. જેમકે પંડિત આશાધરસૂરિ.

આચાર્યપદ વિષે વિશેષ વિવરણ આ પ્રમાણે છે:—

ઉત્તમ ધાર્મિક ક્રિયાઓને આરાધતો કોઈ સાધુ દીક્ષા લઈને ગ્રહણશિક્ષા અને આસેવન-શિક્ષા મેળવવા વગેરે ક્રમથી અમુક યોગોદ્વહન કરીને અનુજ્ઞાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરે છે. તેવા મુનિરાજને અનુજ્ઞા આપવી તે સાપેક્ષ યતિધર્મ છે. તેથી તેવા સાધુને 'અનુયોગ' એટલે સૂત્રોના અર્થોનું વ્યાખ્યાન અને 'ગણ' એટલે ગચ્છ એ બન્નેની 'અનુજ્ઞા' એટલે અનુમતિ શ્રી ગુરુ તથા સંઘ આપે છે. અને તેને આચાર્યપદવીનું પ્રદાન કરવામાં આવે છે.

ઉપર્યુક્ત વિધિ સંક્ષેપથી આ પ્રમાણે છે—આચાર્યપદની અનુજ્ઞા કરવા માટે જેના મસ્તકનો લોચ કર્યો હોય તેવા શિષ્યના મુંડન કરેલા મસ્તકે ગુરુ પ્રથમ અભિમંત્રિત વાસક્ષેપ કરે.[1] ત્યારપછી બીજી ક્રિયા કરે પછી શિષ્ય ગુરુએ આપેલું આસન લઈને, ગુરુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને વંદન કરીને ગુરુની જમણી ભુજાની પાસે આસન ઉપર બેસે. એ રીતે બેઠેલા શિષ્યના જમણા કાનમાં લગ્નવેળાએ[2] ગુરુ પરંપરાગત સૂરિમંત્રનાં પદો ત્રણવાર કહે.[3] અહીં બે પ્રક્રિયા અતીવ શ્રેયસ્કર છે. તે છે—(૧) સુગંધી દ્રવ્યોથી વાસિત અને સૂરિમંત્રથી અભિમંત્રિત ચૂર્ણનો પ્રક્ષેપ એટલે વાસક્ષેપ અને (૨) સૂરિમંત્રના પાઠનું કર્ણદ્વારા આકલન. આચાર્યપદવી પ્રદાન વિષેની[4] આ બન્ને યૌગિક પ્રક્રિયાઓ અતિગૂઢ અને રહસ્યમય છે.

---

૧ સરખાવો-તીર્થંકર 'શ્રી મહાવીર' પ્રભુએ તીર્થસ્થાપન કર્યું તે સમયની વિધિ—"ત્યારે સમયને ઓળખનાર ઈન્દ્ર ઉભા થઈને પ્રભુ મહાવીરની બાજુમાં સુગંધી રત્નોના ચૂર્ણનું ઠામ ગ્રહણ કરીને ઉભા રહ્યા. તેઓ પણ ઈન્દ્રભૂતિ વગેરે કાંઈક મસ્તક નીચું રાખીને સ્વામીની અનુજ્ઞાની રાહ જોતા એક પરિપાટીમાં ઉભા રહ્યા. 'દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાયવાળા **તીર્થની અનુજ્ઞા આપું છું**' એમ કહીને સ્વામીએ ગૌતમના મસ્તકે ચૂર્ણનો પ્રક્ષેપ (વાસક્ષેપ) કર્યો. અનુક્રમે બીજાના મસ્તક ઉપર પણ સ્વામીએ ચૂર્ણનો પ્રક્ષેપ કર્યો. આનંદિત થયેલ દેવોએ પણ પુષ્પનો અને ચૂર્ણનો વર્ષાદ વરસાવ્યો. શ્રી સુધર્મા લાંબો કાળ જીવવાના છે. અને ધર્મનો ઉદ્દ્યોત લાંબો કાળ કરવાના છે. તેથી તેને ધુરંધર સ્થાપી '**ગણની અનુજ્ઞા**' આપી"

(ત્રિશષ્ટિશલાકા પુરુષચરિત્ર. પર્વ ૧૦. સર્ગ. ૫. શ્લોક ૧૭૭ થી ૧૮૦ પૃ. ૭૦)

૨ लग्नवेलायां कुम्भकयोगेन-લગ્નવેળાએ કુંભકયોગપૂર્વક. નિર્વાણ કલિકા પૃ. ૯ अ

૩ अ જુઓ ધર્મસંગ્રહ. ભાષાંતર. ભાગ. ૨ પૃ.૪૫૯

આ તથા જુઓ નિર્વાણકલિકા પૃ. ૭ अ જેમાં ગુરુ મંત્રનું ઉચ્ચારણ કેવી રીતે કરે તેનો શાસ્ત્રોકત (સમયસંસ્કાર) વિધિ આપ્યો છે:—**मन्त्रमुच्चार्य श्रोत्रविवरेण स्वकीयप्राणेन सह मूलमन्त्रं शिष्यस्य हृदि सन्निवेशयेत् ।**'

૪ "આચાર્ય પુરંદર શ્રી હરિભદ્રસૂરિ આચાર્યપદવીના પ્રદાનવિષે જણાવે છે કે:—શુભ દિવસે આવા શુદ્ધ પુરુષનું નિમિત્ત અને વ્રતના યોગપૂર્વક સૂરિમંત્રવડે જે વાસ-પ્રક્ષેપ કરવામાં આવે તે યૌગિક કહેવાય" કહ્યું છે કે:—

शोभनेऽह्नि शुद्धस्य निमित्तव्रतयोगतः ।
अभिवासनमस्योक्तं सूरिमन्त्रेण यौगिकम् ।।२९९।। पृष्ठ ६९

હરિભદ્રસૂરિવિરચિત બ્રહ્મપ્રકરણ (બ્રહ્મસિદ્ધાન્તસમુચ્ચય)

[૩] સૂરિમંત્ર–મંત્રરાજ રહસ્યના શ્લોક ૧૨૭ માં ચાર મંત્રોક્તિ દર્શાવેલ છે. તે છે–(૧) 'મહતી',[૧] (૨) 'બૃહતી', (૩) 'ઉક્તા' અથવા 'ગૌતમી' અને (૪) 'ન્યાસી.' સૂરિમંત્રનો પ્રકાર 'ઉક્તા' તથા ન્યાસી છે તેની સાધના જપ, તપ અને અર્ચનાથી થાય છે.

શું અધ્યાત્મવાદીઓ મંત્રવાદી થઈ શકે છે? તેનો જવાબ ઔપપાતિક સૂત્ર આ પ્રમાણે આપે છે:—

"તે કાળ તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના અંતેવાસી-શિષ્ય અનેક સ્થવિર ભગવંતો હતા. તેઓ જાતિસંપન્ન, કુલસંપન્ન, બલવડે વિશિષ્ટ હતા, સુંદર આકૃતિવાળા હતા, વિનયથી યુક્ત હતા; વિશિષ્ટ જ્ઞાનવાળા હતા, વિશિષ્ટ દર્શનથી-સમ્યકત્વથી સંપન્ન હતા, ચારિત્રથી સંપન્ન હતા, લજ્જાયુક્ત હતા, લાઘવગુણયુક્ત હતા, ઓજસ્વી હતા, તેજસ્વી હતા, આદેયવચનવાળા હતા, યશસ્વી હતા, ક્રોધને જીત્યો છે, માનને જીતી લીધો છે, માયાને જીતી છે અને લોભને જીત્યો છે એવા હતા, ઇંદ્રિયોને વશ કરનારા, નિદ્રા અને પરીષહોને જીતનારા હતા, જીવવાની આશા અને મરણના ભયથી મુક્ત હતા, વ્રતપાલનમાં મુખ્ય હતા, ગુણોથી મુખ્ય હતા, પિંડ-વિશુદ્ધિ આદિ ક્રિયામાં પ્રધાન હતા, મહાવ્રતોથી-ચારિત્રથી પ્રધાન હતા, ઇંદ્રિયોનું દમન કરવામાં પ્રધાન હતા, તત્ત્વનિર્ણય કરવામાં પ્રધાન હતા, સરળતામાં પ્રધાન હતા, આઠ પ્રકારના મદથી રહિત હતા, અલ્પ ઉપધિવાળા અને ત્રણ ગારવરહિત હતા, ક્ષમા પ્રધાન હતા, નિર્લોભીઓમાં પ્રધાન હતા, **રોહિણી પ્રજ્ઞપ્તિ આદિ વિદ્યાઓમાં પ્રધાન હતા, મંત્રોથી પ્રધાન હતા;** આચારાંગ આદિ શાસ્ત્રોથી પ્રધાન હતા, બ્રહ્મચર્યથી પ્રધાન હતા, નૈગમાદિ નયોનું નિરૂપણ કરવામાં પ્રધાન હતા, અભિગ્રહમાં પ્રધાન હતા, સત્યમાં પ્રધાન હતા, શૌચપ્રધાન હતા, સુંદર વર્ણવાળા હતા, લજ્જા અને તપલક્ષ્મીવડે ઇંદ્રિયોને જીતી લેનારા હતા, સાફ-શુદ્ધ-હૃદયવાળા હતા, નિદાનરહિત હતા, ઉત્સુકતારહિત હતા, સંયમ આરાધનામાં લીન હતા, મનનાં શુભ પરિણામો યુક્ત હતા, સદા સંયમમાં સંલગ્ન હતા, દાન્ત હતા, તે મુનિજનો આ **નિર્ગંથ પ્રવચનને આગળ રાખીને વિહરતા હતા.**[૨]

---

૧ મહતીના મંત્રો પાઠસિદ્ધ હોય છે. નમસ્કારમહામંત્ર પાઠસિદ્ધ કહેવાય છે. શાબરી મંત્રો આ પ્રકારે છે. (યોગબિંદુ) બૃહતીના મંત્રોની અલ્પજાપથી સિદ્ધિ થાય છે. આ વૈદિક મંત્રોના નામે પ્રસિદ્ધ છે. ઉક્તા અથવા ગૌતમી અહીં (પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં) દર્શાવેલ છે. અને ન્યાસીના મંત્રો જે એક પદમાં અનેક દેવીઓનો ન્યાસ કરે છે, તે પણ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં દર્શાવેલ છે.

આ અંગે વિશેષ સમજૂતી માટે જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પરિશિષ્ટ. ૪. પૃ. ૩૮૭, ૩૯૫.

૨ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी वहवे थेरा भगवंतो जातिसंपण्णा कुल-संपण्णा बलसंपण्णा रूवसंपण्णा विणयसंपण्णा णाणसंपण्णा दंसणसंपण्णा चरित्तसंपण्णा लज्जासंपण्णा लाघवसंपण्णा ओअंसी तेअंसी वच्चंसी जसंसी जिअकोहा जिअमाणा जिअमाया जिअलोभा जिअइंद्रिया जिअणिद्दा जिअपरीसहा जीविआसमरणभयविप्पमुक्का वयप्पहाणा गुणप्पहाणा करणप्पहाणा चरणप्पहाणा णिग्गहप्पहाणा निच्छयप्पहाणा अज्जवप्पहाणा मद्दवप्पहाणा लाघवप्पहाणा खंतिप्पहाणा मुत्तिप्पहाणा **विज्जाप्पहाणा मंतप्पहाणा** वेअप्पहाणा वंभप्पहाणा नयप्पहाणा नियमप्पहाणा सच्चप्पहाणा सोअप्पहाणा चारुवण्णा लज्जातवस्सी जिइंदिया सोही अणियाणा अप्पुस्सुआ अवहिल्लेसा अप्पडिल्लेसा सुसामण्णरया दंता इणमेव **णिग्गंथं पावयणं पुरओ काउं विहरंति ।**

टीका .... विद्या प्रज्ञप्त्यादिकाः, मन्त्राः हरिणगमेष्यादि मन्त्राः । औपपातिकसूत्रम् सूत्र १६ अभयदेवसूरिकृतवृत्तिसहितम् पत्र ३ ।

કેવળ મંત્રવાદ હોય છે; કારણ કે તેનો ઉપયોગ સ્વાર્થ માટે થવા સંભવ છે. પરંતુ કોઈ ગુણાલંકૃત સ્થવિર મુનિપ્રવરો શાસનના હિતને ખાતર તેનો પ્રયોગ કરે તો તેઓ શાસન પ્રભાવક ગણાય છે. શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ તેમના કલ્પમાં પાંચ મંત્રપ્રભાવકનાં નામ આપ્યાં છે-**રેવતી, રોહિણી, નાગાર્જુન, આર્યખપટ અને યશોભદ્ર.** (સૂ. મં. ક. સ. પૃ. ૧૦૩)

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય વિરચિત અર્હન્નામસહસ્રસમુચ્ચયમાં પણ આ પ્રમાણે નામો મળે છે, **मन्त्रवित् मन्त्रकृत्, मन्त्री, मन्त्रमूर्ति** (શ્લો. ૩૫) જે સૂચક છે.

સૂરિમંત્રની સાધના અંગે જાપ, તપ કે અર્ચના કરવાનો અધિકાર આચાર્યભગવંતોનોજ છે. પ્રસ્તુત પદવી ધરાવતા ન હોય તેવા મુનિરાજોએ વર્ધમાન વિદ્યાની સાધના કરવાની હોય છે. તેમના માટે તે પર્યાપ્ત છે. અને તેઓએ તેનાથી સંતોષ માનવાનો રહે છે. જ્યારે શ્રાદ્ધવર્ગ માટે પંચ પરમેષ્ઠિમંત્રની સાધના પર્યાપ્ત છે.

સૂરિમંત્ર, ગણિવિજ્જા (ગણિવિદ્યા), ગણભૃત્મંત્ર, ગણભૃત્વિદ્યા, આચાર્યવિદ્યા, આચાર્યમંત્ર અને મંત્રરાજ એ સર્વ એકાર્થવાચક નામો છે.

ગણિવિજ્જા (ગણિવિદ્યા)—શ્રી મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી તેમના 'મંત્રશાસ્ત્ર' નામના અંગ્રેજી ભાષામાં મુદ્રિત થયેલા પુસ્તકમાં સૂરિમંત્રનો ઉલ્લેખ કરે છે, ત્યારે **'સૂરિમંત્ર અથવા ગણિવિજ્જા (ગણિવિદ્યા)'** એવી રીતેજ જણાવે છે.[1]

ગણભૃત્ મંત્ર—આ માટે જુઓ મંત્રરાજ રહસ્ય શ્લોક. ૮૭.

ગણભૃત્ વિદ્યા—આ માટે જુઓ અનુભવ સિદ્ધદ્વાત્રિંશિકા. ૧ પ્રકરણ[2]

આચાર્યવિદ્યા—આચાર્ય શ્રી જીનદેવસૂરિરચિત 'જિનસ્નાત્ર વિધિ'ના શ્લોક ૩૯ની શ્રી સમુદ્રસૂરિની પંજિકામાં જણાવ્યું છે કે :—

"આ અવસરે પૂર્ણકળશને આચાર્યવિદ્યાવડે અથવા પંચ નમસ્કારવડે પરિજાપ કરીને સુગંધિત કરીને ભગવાનને સ્નાત્ર કરાવાય છે.[3]

આચાર્યમંત્ર—આચાર્ય શ્રી જિનપ્રભસૂરિના સિદ્ધાન્તાગમ સ્તવના ૪૫મા શ્લોકનું ત્રીજું અને ચોથું પાદ આ પ્રમાણે છે:—

तीर्थप्रवृत्तेः प्रथमं निमित्तमाचार्यमन्त्रं च नमस्करोमि ॥ ४५ ॥ એટલે[4] કે તીર્થપ્રવર્તનનું મુખ્ય નિમિત્ત કારણ આચાર્યમંત્ર છે, તેને હું નમસ્કાર કરું છું.

---

૧ જુઓ મંત્રશાસ્ત્ર પૃ. ૧૬૧

૨ જુઓ પ્રકરણ પહેલું શ્લોક ૧૨

૩ જુઓ જિનસ્નાત્રવિધિ તથા અર્હદભિષેકવિધિ પૃ. ૩૧-૩૨

૪ જુઓ કાવ્યમાલા ભાગ ૮ મો. પૃ. ૯૪. (પ્ર. નિર્ણયસાગર પ્રેસ)

મંત્રરાજ–શ્રી સિંહતિલકસૂરિ સૂરિમંત્રને **મંત્રરાજ** તરીકે દર્શાવી તેના રહસ્યનું વિવરણ કરે છે.[1]

સૂરિમંત્રના મહિમાની સ્તુતિનાં અનેક સ્તોત્રો મળે છે. પરંતુ તેમાં આ. શ્રી મુનિસુંદરસૂરિનું 'સૂરિમંત્ર સ્તોત્ર' સર્વશ્રેષ્ઠ જણાય છે. તેમાં તેમણે સૂરિમંત્રને નીચે પ્રમાણે બિરદાવેલ છે:–

त्वं तीर्थकृत् त्वं परमं च तीर्थं त्वं गौतमस्त्वं गणभृत् सुधर्मा ।
त्वं विश्वनेता त्वमसीहितानां निधिः सुखानामिह मंत्रराज ॥२॥

त्वं कामधेनुः सुरपादपो वा किं कामकुम्भः सुमनोमणिर्वा ।
यदि प्रसन्नः सकलेष्टदायी श्री सूरिमन्त्रोऽसि जगत्पतिस्त्वम् ॥३॥

श्री वर्द्धमानस्य निदेशतस्त्वं प्रतिष्ठितो गौतमगच्छनेत्रा ।
सिद्धीः समग्राः शिवसम्पदश्च सर्वोग्रपुण्यफलानि दत्से ॥७॥

ભાવાર્થ–હે મંત્રરાજ! તુંજ તીર્થંકર છો, તુંજ પરમતીર્થ છો, તુંજ ગણધર ગૌતમ અને સુધર્મા છો, તુંજ વિશ્વનો નેતા છો, તુંજ ઈચ્છિત સુખોનો ભંડાર છો. ॥ ૨ ॥

હે સૂરિમંત્ર! તુંજ જગત્પતિ છો. અને જો પ્રસન્ન થા તો સકલ ઇષ્ટદાયી છો. કારણ કે તારી પાસે કામધેનુ, કલ્પવૃક્ષ, કામઘટ કે ચિન્તામણિરત્ન શું હિસાબમાં છે? ॥ ૩ ॥

શ્રી વર્ધમાન પ્રભુની આજ્ઞાથી ગણધર શ્રી ગૌતમ જે ગચ્છના (સંઘના) નેતા હતા, તેમણે તને પ્રતિષ્ઠિત કર્યો છે. સિદ્ધિ તથા સમગ્ર કલ્યાણકારી સંપત્તિઓ તથા સર્વ ઉગ્ર પુણ્યનું ફળ તું આપે છે. ॥ ૭ ॥

અહીં આપણે જણાવ્યું કે શ્રી મહાવીર પ્રભુના નિર્દેશથી શ્રી ગૌતમ ગણધરે આ મંત્રની રચના કરી; પરંતુ પરંપરા તો એવી છે કે પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવની આજ્ઞાથી ગણધર શ્રી પુંડરીકે સૂરિમંત્રની રચના કરી અને તે મંત્રની વાચના પરંપરાદ્વારા ચાલી આવે છે. તે વિષે મંત્રરાજ રહસ્યના ચાર શ્લોક ૮૭થી ૯૦ સુધીમાં આ પ્રમાણે દર્શાવ્યું છે:–

અગાઉ ભગવાન નાભેયે–શ્રી ઋષભદેવે શ્રી પુંડરીક ગણધરને ત્રણસો શ્લોક પ્રમાણ 'ગણભૃત મંત્ર' આપ્યો અને તેઓ વિદ્યાસિદ્ધ થઈને મુક્તિ પામ્યા. ૮૭

શ્રી ચંદ્રપ્રભ ભગવંત સુધી તીર્થનો ઉચ્છેદ ન થયો એટલે ત્યાંસુધી મંત્રની એક વાચના રહી. તે પછી વીર ભગવંત સુધીમાં તે ભિન્ન ભિન્ન થઈ ગઈ. ૮૮

શ્રી મહાવીરસ્વામીએ ગૌતમસ્વામીને એકસો ને વીશ શ્લોક પ્રમાણનો એ મંત્ર આપ્યો અને તેમની આજ્ઞાને વશવર્તી એવા ગૌતમસ્વામીએ આ મંત્રને બત્રીસ શ્લોક પ્રમાણનો કર્યો. પડતા કાળમાં આ મંત્રના સાડા ત્રણ શ્લોક શ્રી દુપ્પસહસૂરિ કહેશે. ૮૯-૯૦.

---

૧ જુઓ મંત્રરાજ રહસ્ય શ્લોક ૧૩૦, પૃ. ૧૫

ઉપર પ્રમાણે શ્રી સૂરિમંત્રની વાચનાના પ્રકારો જણાવવામાં આવ્યા છે.[1]

આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે જૈન પ્રણાલિકા અનુસાર કોઇ સર્વશ્રેષ્ઠ મંત્ર અથવા વિદ્યા હોય તો તે **'સૂરિમંત્ર અથવા ગણિવિદ્યા'** છે અને તે અરિહંત ભગવંતના વિરહે જૈન-શાસનના અધિપતિ જે આચાર્ય ભગવંતો છે, તેમની સાધના માટેજ છે. જ્યારે જ્યારે શાસનનાં કોઇ મહત્ત્વનાં કાર્યો હોય અને તે માટે શાસનદેવીની સહાય જોઇતી હોય, ત્યારે ત્યારે આચાર્ય ભગવંતોએ સૂરિમંત્રનો આશ્રય લીધો છે. તેના અનેક ઐતિહાસિક આધારો આપી શકાય.

(૧) **મંત્રનું કૃત્યકારિત્વ**–મંત્રના અનુસ્મરણ-જ્ઞાનમાત્રથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે કે કેમ તે વિષયમાં તથા તે તે વિશિષ્ટ અધ્યયનોના પરાવર્તનથી દેવો હાજર થાય છે તે વિષયમાં ઠાણાંગસૂત્રની ટીકામાં તથા વ્યવહાર સૂત્રના ભાષ્ય અને ટીકામાં અનુક્રમે નીચે પ્રમાણે સમજૂતી આપેલી છે:–

यच्चोक्तम्–'अनुस्मृतिज्ञानमात्रात् मन्त्रादीनां फलमुपलभ्यते' तत्र ब्रूमो–मन्त्रेष्वपि परिजपनादिक्रियायाः साधन-भावो न मन्त्रज्ञानस्य ।

प्रत्यक्षविरुद्धमिदमिति चेद्यतो दृष्टं हि क्वचित् मन्त्रानुस्मृतिमात्रज्ञानादिष्टफलमिति ।

अत्रोच्यते–न मन्त्रज्ञानमात्रनिर्वर्त्यं तत्फलं, तज्ज्ञानस्याक्रियत्वात् ।

इह यदक्रियं न तत्कार्यस्य निर्वर्त्तकं दृष्टं, यथाऽऽकाशकुसुमम्, यच्च निर्वर्त्तकं तदक्रियं न भवति यथा कुलालः ।

न चेदं प्रत्यक्षविरुद्धं, न हि ज्ञानं साक्षात्फलमुपहरदुपलक्ष्यत इति ।

अथ यदि न मन्त्रज्ञानकृतं तत्फलं ततः कुतः पुनस्तदिति ? ।

तत्समयनिबद्धदेवताविशेषेभ्य इति ब्रूमः, तेषां हि सक्रियत्वेन क्रियानिर्वर्त्त्यमेतत् न मन्त्रज्ञानसाध्यमिति ।

आह च "तो तं कत्तो ?

[आचार्य] भणति तस्समयनिबद्धदेवओवहियं । किरियाफलं चिय जओ न मंतणाणोवओगस्स ॥१॥" त्ति,

ठाणांगसूत्र पृ. ४५. अभयदेवीयवृत्ति. प्रका. आगमोदयसमिति

અનુવાદ–જે કહ્યું છે કે "અનુસ્મરણ-જ્ઞાનમાત્રથી મન્ત્ર આદિનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે' તે અંગે કહેવાનું કે મંત્રોના વિષયમાં પણ જાપ વગેરે ક્રિયાજ સાધન છે. પણ મંત્રનું જ્ઞાન સાધન નથી.

[1] જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રન્થ પૃ. ૧૦-૧૧

શિષ્ય કહે છે કે–આ વાત પ્રત્યક્ષ વિરુદ્ધ છે. કારણ કે મંત્રના સ્મરણમાત્ર જ્ઞાનથી ઇષ્ટફળ ક્યાંક દેખાય છે.

ઉત્તર–મંત્રના જ્ઞાનમાત્રથીજ થનારૂં તે ફળ નથી. કારણ કે તે જ્ઞાન ક્રિયા વિનાનું છે.

જે વસ્તુ નિષ્ક્રિય હોય તે કાર્ય કરવામાં સમર્થ હોય તેવું દેખાતું નથી. દા. ત. આકાશ-કુસુમ.

અને કાર્યસાધક હોય તે નિષ્ક્રિય નથી હોતું. દા. ત. કુંભાર

આ વસ્તુ પ્રત્યક્ષ વિરૂદ્ધ નથી. જ્ઞાન સાક્ષાત્ ફળને આપનારૂં દેખાતું નથી

પ્રશ્ન–જો તે ફળ મંત્રજ્ઞાનથી થનારૂં નથી, તો પછી તે કોનાથી થાય છે?

ઉત્તર–તે તે સમય (મંત્રશાસ્ત્ર)થી બંધાયેલા દેવતાવિશેષોથી થાય છે. કારણ કે તે સક્રિય છે. તેથી તેમની ક્રિયા દ્વારા થતું આ ફળ છે. નહિં કે મન્ત્રના જ્ઞાનથી સિદ્ધ થનારૂં.

અને તેથીજ કહ્યું છે કે 'तो तं कत्तो' તે ફળ કોનાથી થાય છે?

ત્યારે તે પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આચાર્ય જવાબ આપે છે કે "તે સમય (મંત્રશાસ્ત્ર)થી નિબદ્ધ-થયેલા દેવતાઓ દ્વારા થનારૂં તે ક્રિયાજન્ય ફળ છે, પરંતુ મંત્રજ્ઞાનના ઉપયોગજન્ય ફળ નથી"

(ઠાણાંગસૂત્ર. પૃ. ૪૫ સૂત્ર ૬૩)

તેમજ વ્યવહાર સૂત્ર જણાવે છે કે:–

तेसिं सिरिनामा खलु, परियट्टंति एंति देवा उ ।
अंजलि मउलिय हत्था, उज्जावेत्ता दस दिसा उ ॥१०९॥
नागा वरुणो वासं, अरुणा गरुला य वीयगं देंति ।
आगंतूण य बेंति, संदिसह किं करेमि त्ति ॥११०॥

टीका–तेषामरुणोपपातादीनामध्ययनानां ये सदृशनामानः खल्वरुणादयो देवास्ते यदि तान् प्रणिधायाध्ययनानि परावर्तन्ते तदा ते अञ्जलिमुकुलितहस्ता दशापि दिश उद्द्योतयन्ति, समागच्छन्ति समागत्य च किङ्करभूताः पर्युपासते, तथा नामानो वरुणाश्च गन्धोदकादिवर्ष वर्षन्ति। अरुणो गरुडाश्च वीजकं सुवर्णं ददतः प्रत्यासन्नमागत्य च ब्रुवते सन्दिशत किं कुर्मो वयमिति ।

व्यवहारसूत्र सभाष्य उद्देश. १०. सूत्र २७. पत्र १०२ अ.

અનુવાદ–તે અરૂણોપપાતાદિ અધ્યયનોના જે સરખા નામવાળા નિશ્ચે અરૂણાદિ દેવો છે. તેઓને સ્મરીને–ધ્યાન ધરીને તેઓ અધ્યયનોનું પરાવર્તન કરે છે, ભણે છે–જાપ કરે છે. ત્યારે તે દેવો બે હાથ મસ્તકે લગાડી દશ દિશાઓને પણ પ્રકાશિત કરે છે, આવે છે અને આવીને સેવ-

કની જેમ સેવા કરે છે. તથા વરૂણ નામના દેવો ગંધોદકનો વરસાદ વરસાવે છે. અરૂણ અને ગરૂડ વીજક અને સુવર્ણ આપતા નજીક આવીને કહે છે કે આજ્ઞા આપો અમે શું કરીએ. એ પ્રમાણે.

(વ્યવહારસૂત્ર સભાષ્ય ઉદ્દેશ. ૧૦)

આ સમજૂતીઓ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જૈન દર્શન જ્ઞાનક્રિયા ઉભયને માને છે.

(૨) **જાપ-બહુલતા**—પરંતુ આ વિષયનો નિર્ણય પ્રભુની નવમી પાટે થઈ ગયો છે. અને તે અંગે જે સાહિત્ય મળે છે, તે નીચે પ્રમાણે છેઃ—

મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનની ૧૬મી ઢાળની ૧૯મી ગાથા નીચે મુજબ છે.

નામ નિર્ગ્રન્થ છે પ્રથમ એહનું કહ્યું,
પ્રથમ અડ પાટ લગે ગુરૂ ગુણે સંગ્રહ્યું।
મંત્ર કોટી જપી નવમ પાટે યદા,
તેહ કારણ થયું નામ કોટિક તદા. ॥૧૯॥

ભાવાર્થ–પ્રભુથી પ્રથમ આઠ પાટસુધી નિર્ગ્રંથ ગચ્છ રહ્યો. અને નવમી પાટે એક ક્રોડ (કે સવા ક્રોડ) વાર સૂરિમંત્રનો જાપ કરનાર આચાર્ય શ્રી સુસ્થિતસૂરિ આવ્યા. તેનાથી કોડિય અથવા કોટિક ગણ શરૂ થયો.

કોટિક ગણનો પ્રારંભ કરનાર આ. સુસ્થિતસૂરિ તથા આ. સુપ્રતિબદ્ધસૂરિના સંતાનીય અનુક્રમે ત્રીજા શ્રી આર્ય વજ્રસ્વામી થયા. અને તેના નાગેન્દ્રકુલ તથા ચંદ્રકુલ વગેરે ઉપકુલો હતાં.

આજે જે જે શ્રમણસંઘો, ગચ્છો, શ્રમણો વિદ્યમાન છે. તે દરેકે દરેક કોડિય ગણ, વયરી શાખા અને ચાંદ્રકુલનાજ છે. અને જ્યારે દીક્ષા આદિ પ્રસંગ હોય ત્યારે તે પ્રમાણે ગણ, શાખા અને કુલનું ઉચ્ચારણ થાય છે.

આ. શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ મહાન મંત્રસિદ્ધ હતા. તેમણે સૂરિમંત્રની સાધના ૨૪ વખત કરી હતી અને દરેક વખતે રાજા તરફથી અમારિપડહ જાહેર કરવામાં આવતો હતો.

પૂજ્ય શ્રી બાપજી મહારાજ અથવા આચાર્ય શ્રી સિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજે તેમની છેલ્લી અવસ્થા પર્યંત સૂરિમંત્રનો લાખોની સંખ્યામાં જાપ ચાલુ રાખ્યો હતો. તેથી તેમનું વચન અમોઘ બન્યું હતું, વાસક્ષેપ રોગ-વ્યાધિહર બન્યો હતો અને તેમને સંઘસ્થવિરપદ સહેજે પ્રાપ્ત થયું હતું. અને આધુનિક કાળમાં આ. શ્રી વિજય ભદ્રસૂરીશ્વરજી પણ તેમની અતિવૃદ્ધ શત શરદથી અધિક ઉમ્મરે પણ તેજ પ્રમાણે આરાધના કરી રહ્યા છે.

શ્રી ભક્તામર સ્તવની ગાથાઓ સૂરિમંત્રોના પદોથી ગર્ભિત છે. તેમજ સંતિકર સ્તોત્ર સૂરિમંત્રના અધિષ્ઠાયકોના સ્મરણરૂપ હોવાથી મહામાંગલિક ગણાય છે. આજે પણ આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કરનાર પ્રત્યેક સૂરિ સૂરિમંત્રનું આરાધન કરી રહ્યા છે. એટલે કે જાપ, તપ તથા અર્ચના કરી રહ્યા છે.

[૪] કલ્પ–कल्पे-विधिक्रमौ (अभिधानचिं. श्लो. ३९)–જે કૃતિમાં કોઇ મંત્ર અથવા વિદ્યાની વિધિ અને ક્રમ આવે તે કલ્પ કહેવાય.

[૫] સમુચ્ચય–એ સમાહાર અથવા સમૂહ છે.

[૬] સૂરિમંત્ર કલ્પ સમુચ્ચય–પ્રસ્તુત ગ્રન્થના બે ભાગમાં સૂરિમંત્ર વિષે વિધિ-ક્રમવાળા કલ્પોનો સમૂહ મુદ્રિત કરવામાં આવ્યો છે. તે બન્ને ભાગોના વિષયાનુક્રમ જોવાથી સમજાશે.

[૭] ઐતિહાસિક આધારો–પૂર્વાચાર્યોએ ધર્મશાસનના અભ્યુદય માટે સૂરિમંત્રની શક્તિનો ધર્મશક્તિરૂપે જે જે ઉપયોગ કર્યો છે, તે અંગે જે જે આધારો અથવા વિશિષ્ટ વિગતો અમને ઉપલબ્ધ થઇ છે, તે અહીં હવે પછી અનુક્રમે દર્શાવીએ છીએ:–

૧ (अ) "ભૂપાલ શ્રી કુમારપાલે એક વખતે ગુરુ મહારાજને પૂછ્યું કે હું કોણ છું, પૂર્વભવમાં કોણ હતો અને ભવિષ્યમાં કોણ થઇશ, સિદ્ધરાજે મને પુષ્કળ સહન શા માટે કરાવ્યું અને દ્રોહ કેમ ચડાવ્યો? અમાત્ય ઉદયનનો ભેટો કેવી રીતે અને આપશ્રીનો મારા ઉપર વાત્સલ્યભાવ કેવી કેવી રીતે? એ પૂર્ણ સત્ય છે કે પૂર્વભવના કાંઈ સંબંધ વિના કોઈનું અને ક્યાંયથી વૈર કે મૈત્રી થતી નથી. કોઈ પણ જ્ઞાનથી જાણીને કૃપા કરીને મને આ વિષે તથ્ય સમજાવો; કારણ કે આપ જેવા શક્તિશાળી વિના કોઈ મારા આ સંશયનું નિવારણ કરી શકે તેમ નથી.

આચાર્ય ભગવંતે કહ્યું કે "આ કાળે આવું જ્ઞાન કોઇને નથી, તો પણ દેવી આદિના આદેશથી સઘળું કહી શકાશે." કુમારપાલ ભૂપાલ ત્યાંથી ગયા પછી આચાર્યશ્રી ત્યાંથી વિહાર કરી સિદ્ધપુર જઇને પવિત્ર સરસ્વતી નદીને તીરે કોઇ સ્થાનમાં રહ્યા. મંત્રમય સ્નાનથી[1] દેહને પવિત્ર કરીને ધ્યાનમાં ઉદાર ચિત્તવાળા તેઓએ **સૂરિમંત્રનો** ત્રણ દિવસ જાપ કર્યો. ત્યારે સૂરિમંત્ર-પીઠપંચકની પ્રધાન અને પ્રકાશરૂપ અધિષ્ઠાત્રી દેવી **શ્રી ત્રિભુવનસ્વામિની દેવી** તેમની પાસે પ્રગટ થયાં. દેવી બોલ્યાં "હે સૂરિપ્રવર! શું કાર્ય છે કે મારું ધ્યાન ધર્યું?" "હે દેવિ! દિવ્ય નેત્રવડે સારી પેઠે નિરીક્ષણ કરીને ચૌલુક્યભૂપતિ શ્રીકુમારપાલનો ભૂતકાળનો અને ભવિષ્યકાળનો ભવ મને કહો"

હથેળીમાં મોતીની જેમ જે ખરેખર સમગ્ર વસ્તુ જાણે છે તેવી તે દેવીને સૂરીશ્વરે જે પૂછ્યું તેનો ઉત્તર આપીને તે પોતાના સ્થાને ગઈ. પછી સૂરીશ્વરે સવારે પોતાને સ્થાને આવીને પારણું કર્યું અને ભૂપાલને તેના ભવનો વૃત્તાંત કહેવો શરૂ કર્યો[2]

---

૧ स्नानं मनोमलत्यागः મનના મેલનો ત્યાગ કરવો-મનઃશુદ્ધિ કરવી એજ (તાત્ત્વિક) સ્નાન છે

૨ કુમારપાલ-ભૂપાલચરિત્ર મહાકાવ્ય. રચનાર-શ્રી જયસિંહસૂરિ. દશમો સર્ગ. પૃ-૨૦૮

(આ) આ વિષયમાં કેટલીક વિશેષ વિગત આ પ્રમાણે મળે છે:—એક સમયે શ્રીકુમારપાલે આચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રસૂરિને પોતાના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ પૂછયું. ત્યારે આચાર્યશ્રી સિદ્ધપુર ગયા. પ્રાચીમાધવ પાસે શ્મશાનભૂમિમાં ઉપવાસ કરેલા ચાર શ્રાવકોને ચાર દિશામાં અને તપોધન ચાર મુનિરાજોને ચાર વિદિશામાં સ્થાપીને પોતે શ્રીત્રિભુવનસ્વામિની વિદ્યાને સ્મરી. દેવીએ પૂછયું "શા માટે સ્મરણ કર્યું છે" તે કહો, ત્યારે તેઓશ્રીએ કુમારપાલ ભૂપાલનો ભવ પૂછયો.[1]

૨ એક વખત ગુરૂ મહારાજ પાસે ચૌલુક્યભૂપ બેઠા હતા. ત્યાં પૂજારીએ આવીને વિજ્ઞાપના કરી કે નવરાત્રિના દિવસોમાં દેવતાનું પૂજન કરવું પડશે.

કંટેશ્વરી આદિક ગોત્રદેવીઓ છે. એમની સપ્તમી, અષ્ટમી અને નવમી એમ ત્રણ દિવસની પૂજા અર્થે સાતસો, આઠસો અને નવસો મળીને એકંદર ચોવીસસો બકરાં અને સાત, આઠ અને નવ મળીને ચોવીસ પાડા પ્રતિવર્ષે રાજ્ય તરફથી આપવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે આજે પણ અપાવી દ્યો કે જેથી એ દેવતાઓનું પૂજન રૂડી રીતે ઉકલી જાય. નહિંતર એઓ કોપાયમાન થશે અને કંઈ કંઈ વિઘ્નો ઉપસ્થિત કરશે.

ભૂપાલે ગુરુ મહારાજને પૂછયું કે કેમ કરશું? ગુરુ મહારાજ બોલ્યા કે દેવતાઓ પશુઓને મારતા નથી, તેમજ માંસ પણ ખાતા નથી. એ વિષે જિનવાણી પ્રમાણ છે.

માગણી પ્રમાણે પશુઓને દેવીના મંદિરમાં પૂરીને બહાર રક્ષકો બેસાડ્યા. જ્યારે દેવીએ એક પણ પશુને કાંઇ ઇજા કરી નહિં ત્યારે ભૂપાલે દુષ્ટ પૂજારીઓને બોલાવી કઠોર વચનો કહી પુનઃ નજરે નહિં પડવા આદેશ આપ્યો.

પછી કુમારપાલ રાજાએ સર્વ જાનવરો વેચાવી ઉપજેલ દ્રવ્યનું કુળદેવીઓને નૈવેદ્ય ધરાવ્યું.

દશમીની રાત્રે પોતાના મહેલમાં ઉપવાસ કરેલા શ્રી કુમારપાલભૂપાલે જિનેશ્વરનું સ્મરણ કરીને મુનીંદ્રની જેમ ધ્યાન ધર્યું. ત્યારે પ્રકાશમાન કંટેશ્વરી દેવી હાથમાં ત્રિશૂલ લઇને આકાશમાર્ગે આવતી જોઇ. તે દેવી બોલી કે નેત્ર ખોલીને જો "હું કંટેશ્વરી તારા કુલની દેવતા છું. પશુ આદિ દેવાનો તારા કુળનો જે ક્રમ હતો તે તેં અવગણ્યો છે. જો શ્રેયની ઇચ્છા હોય તો પ્રસાદ ધરાવ નહિતર તને ભસ્મીભૂત કરી દઇશ." જ્યારે રાજાએ ગણકાર્યું નહિં, ત્યારે માથામાં ત્રિશૂલ મારીને દેવી અંતર્ધાન થઇ ગઈ.

તે ત્રિશૂલના ઘાતને લઇને રાજાના પ્રત્યેક અંગે કોઢ નીકળી આવ્યો. દેવતા રૂઠે ત્યાં સારાની આશા હોય પણ ક્યાંથી? રાજાની નાસિકા જાણે બેસી ગઈ હોય, કાન જાણે ત્રુટી પડ્યા હોય, આંગળીઓ અને નખ પણ જાણે નીકળી પડ્યા હોય, એવું થઇ ગયું. ગુમડું ફુટે છે અને એમાંથી પરુ-નીકળવા માંડે છે તેમ એના આખા શરીરમાંથી રસી સ્રવવા લાગી, અને એનો વર્ણ કીલ જેવો શ્યામ થઇ ગયો.

---

૧ पुरातनप्रबन्धसंग्रहे–कुमारपालभवप्रबन्धः (૨૮ B) સંપાદક–શ્રીજિનવિજય.

અંગે અંગે કોઢ નીકળેલો જોઇ ધર્મિષ્ઠ રાજાને સંસાર પર અને નિજ દેહ પર વિરક્ત-ભાવ ઉત્પન્ન થયો. એટલું કે અર્હત્‌ના ધર્મ ઉપર લેશમાત્ર અરૂચિ ન થઈ. એ મહાન્ બુદ્ધિમાન હતો. એટલે જે થયું છે તે સર્વ કર્મોની રચના છે, એમ સમજી કુલદેવી પર પણ ક્રોધ ન કર્યો.

પછી સમતા ધારણ કરી મંત્રી ઉદયનને બોલાવ્યો અને દેવીનો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવી પોતાનું શરીર એને બતાવ્યું. મંત્રી તો આ જોઇ બહુ ખિન્ન થયો. કેમકે મહાપુરૂષોને માથે વિપત્તિ આવી પડે છે, તેથી સર્વ કોઈને ક્લેશ થાય છે.

ભૂપતિએ કહ્યું ઉદયન! આ કોઢ નીકળ્યો તેથી મને જેટલો સંતાપ નથી થતો એટલો સંતાપ, મારે લીધે શ્રી જિનપ્રભુના ધર્મ પર વૃથા લાંછન આવશે, એવા વિચારને લીધે થાય છે.

ચૌલુક્યરાયનો આપઘાત કરવાનો નિશ્ચય જાણી શાણો ઉદયન ત્યાંથી આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર-ને ઉપાશ્રયે ગયો અને સર્વ વૃત્તાંત એમને નિવેદન કર્યું. આચાર્ય તો અનેક વિદ્યાઓના જાણકાર હતા. એટલે એમણે મૃત્યુની વાત કોરે મુકાવીને એની પાસે સહેજ ઉષ્ણ એવું જલ મંગાવ્યું અને એ **સૂરિમંત્રથી** મંત્રી આપ્યું અને પોતેજ અમાત્યને આપ્યું. સાથે સૂચના આપી કે આ જળના સ્પર્શમાત્રથી રાજાનો વ્યાધિ જતો રહેશે, રવિના લેશ પણ પ્રકાશથી અંધકાર જતો રહે છે એમ.

અમૃતના દાયાદ ભાઇ જેવું આ જળ સંભાળપૂર્વક લઈ ઉદયન મંત્રી રાજા પાસે ગયો. અને આ ગુરૂશ્રીએ મોકલાવ્યું છે એમ કહી એ વડે એના આખા શરીર પર અભ્યંગ કર્યો એટલે તો સિદ્ધરસથી લોહ સુવર્ણ બની જાય છે એમ એ પણ સુવર્ણ (સુંદર વર્ણયુક્ત) બની ગયું. જળના યોગથી દેહ પૂર્વના કરતાં પણ અધિક તેજસ્વી થયો તે જોઇ રાજાના હર્ષ અને આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિં અને અમાત્યે કહ્યું કે આચાર્ય ભગવંતનો કેવો આશ્ચર્યકારક પ્રભાવ છે[1]!

૩. ડીસા નગરમાં ચાતુર્માસિક સ્થિરતા કરીને રહેલા શ્રી હીરવિજયસૂરિ પોતાની પાટે કોઇ યોગ્ય શિષ્યને સ્થાપન કરવા ઇચ્છતા **સૂરિમંત્રના** જપ-ધ્યાનમાં લીન બન્યા. ત્યારે તે નગરના સ્વામીએ સમગ્ર નગરમાં પશુ, પક્ષી આદિ સમસ્ત જીવોની હિંસાનો નિષેધ કરાવ્યો અથવા અમારિપ્રવર્તન કરાવ્યું.

શ્રી ગૌતમસ્વામીનુ હૃદયકમળમાં સ્મરણ કરનારા હીરવિજયસૂરિના ઉપવાસ, છટ્ઠ, અટ્ઠમ, આયંબિલ આદિ અનેક પ્રકારની તપશ્ચર્યાઓમાં તેમજ મુદ્રાઓ તથા આસનો આદિની વિવિધ પ્રકારની ક્રિયાઓવડે **સૂરિમંત્રના** જાપમાં ઘણા દિવસો વ્યતીત થયા. તે વખતે શરદ્‌ઋતુ આવી.

સંધ્યાકાલીન સર્વે આવશ્યક ક્રિયાઓ કરી લીધા પછી ધ્યાનમાં આચાર્ય શ્રી હીરવિજયસૂરિએ દેદીપ્યમાન કિરણોવાળા ચંદ્રના ઉદયને જોયો. રાત્રિના મધ્યભાગમાં શ્રી હીરવિજયસૂરિ **સૂરિમંત્રના** ધ્યાનમાં નિશ્ચલ બન્યા.

---

૧ કુમારપાલભૂપાલચરિત્ર મહાકાવ્ય જયસિંહસૂરિકૃત. સર્ગ ૭, પૃ. ૧૫૫ અ થી ૧૫૭ અ.

ધ્યાનના સમયે સૂરીન્દ્ર પદ્માસને બેઠા હતા. વક્ષઃસ્થલની સમીપ હસ્તકમલમાં-સૂરિજીના હાથમાં શ્વેતવર્ણીય જપમાલા શોભે છે. એકાંતમાં સૂરિમંત્રનો જાપ કરતા શ્રી હીરવિજય-સૂરિએ જિનશાસનની અધિષ્ઠાયિકા શાસનદેવીનું હૃદયમાં ધ્યાન કર્યું. ધ્યાનના પ્રભાવે અર્ધરાત્રિના સમયે શાસનદેવીનું આસન કંપાયમાન થયું. અવધિજ્ઞાનવડે ધ્યાનસ્થ એવા શ્રી હીરવિજયસૂરિને જોઇને શાસનદેવીએ આનંદ અનુભવ્યો. અને ધ્યાનસ્થ શ્રી હીરવિજયસૂરિની આગળ અલંકારાદિવડે વિભૂષિત શરીરવાળી જૈનશાસનની અધિષ્ઠાયિકા દેવી પ્રત્યક્ષ થઈ.

કાંઇક નિદ્રાધીન લોચન હોવા છતાં પણ આચાર્ય મહારાજ જાગૃતિવાળા બની ગયા. **સૂરિમંત્રના** જાપની જાણે સિદ્ધિ ન હોય તેમ સ્વપ્નાવસ્થામાં પણ શાસનદેવી આચાર્ય આગળ પ્રગટ થઇ.

શ્રી હીરવિજય સૂરીશ્વર પાસે શાસનદેવી બોલી, હે પ્રભો ! જે કારણથી મને બોલાવી છે તે કારણ મને કહો. શાસનદેવીને સૂરીશ્વરે કહ્યું. મારા તેવા કેટલા શિષ્યો છે, જેઓની બુદ્ધિપ્રતિભા ચક્ષુને અગ્રાહ્ય છે, પાર-અંત નથી જેનો એવા સિદ્ધાંતરૂપ સમુદ્રની નાવસમાન પારગામી હોય? હે દેવી! આ શિષ્યોમાં કયો શિષ્ય મારા પટ્ટ ઉપર અભ્યુદયને પમાડનાર (જગપ્રસિદ્ધિને પમાડનાર) છે? દેવીએ આચાર્ય મહારાજને કહ્યું કે હે પ્રભો! તમારા શિષ્યોમાં **જયવિમલ** નામના છે, તે તમારા પટ્ટની ધુરાને ધારણ કરશે.

આ જયવિમલ ગચ્છભારને વહન કરનાર—ગચ્છપતિ બનાવ્યાથી કોઇ અદ્ભુત—જગતને આશ્ચર્ય કરનારી ઉન્નતિ થનાર છે. દેવીવડે આમ વર્ણવાતા જયવિમલને સાંભળી સૂરીશ્વર ખુશ થયા.

હે સૂરીન્દ્ર! તમે ઘણા વખત સુધી જય પામો એમ સ્તુતિ કરી નમસ્કાર કર્યો. પછી જવાની વખતે દેવીને આચાર્ય મહારાજે ધર્મલાભરૂપી આશીર્વાદ આપ્યો.

સૂરિજીને નમસ્કાર કરીને સૂરીશ્વરના દર્શનથી ઉત્પન્ન થયેલ છે અત્યંત હર્ષ જેને એવી તે દેવી ક્ષણમાત્રમાં વિજળીની માફક અદૃશ્ય થઇ ગઇ.*

[૧૦] મંત્ર, યંત્ર અને તંત્ર—ઉચ્ચ કોટિનો મંત્ર હોય તો તેના પૂજન અર્ચન માટે યંત્ર હોય છે. મંત્ર એ દેવ છે, તો યંત્ર એ દેવગૃહ છે તેમ સમજાય છે. અને જ્યારે મંત્ર અને યંત્ર સ્થાપિત થાય ત્યારે તેના વિધિ-વિધાન અને ક્રમ માટે તંત્ર એટલે શાસ્ત્ર પણ હોય છે. આ પ્રમાણે ત્રિપુટીના જ્ઞાન—ક્રિયાથી મંત્રની સાધના પરિપૂર્ણ કરાય છે. સૂરિમંત્ર-યંત્રના અનેક પ્રકાર હોવાથી જે જુના પટોમલ્યા અને જેના ફોટા પડાવી શકાયા તે આ ગ્રંથને અંતે આપ્યા છે. અને જેના જેના વિષે આમ્નાયો જ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાંથી પ્રાપ્ત થયા તે ચિત્રકાર પાસે પૂ. મુનિ શ્રી

* હીર સૌભાગ્ય મહાકાવ્ય—શ્રી દેવવિમલગણિવિરચિત. સર્ગ ૭, શ્લો. ૪-૫-૬-૯૪, સર્ગ ૮, શ્લો. ૧ થી ૧૦, સર્ગ ૯. શ્લોક ૨ થી ૨૮.

જંબૂવિજય મહારાજની સમજ પ્રમાણે આલેખન કરાવી આ ગ્રન્થને અંતે આપવામાં આવ્યા છે. યંત્ર આલેખનની સર્વસાધારણ વિધિ આ પ્રમાણે છે:—

સૂરિમંત્રના પટ (યંત્ર) ના આલેખનમાં અનેક વિવિધતાઓ જોવા મળે છે.

કોઈ પટમાં ૧૩ લબ્ધિપદો, કોઇ પટમાં ૨૪ લબ્ધિપદો તો કોઇ પટમાં તેથી વિશેષાધિક લબ્ધિપદો પણ હોય છે.

પટમાં પીઠોની સંખ્યામાં પણ ન્યૂનાધિકતા જોવા મળે છે. કોઇક પટમાં છ પીઠ, કોઇક પટમાં પાંચ પીઠ તો કોઈ પટમાં સાત પીઠ પણ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

આ બધી વિવિધતાઓ આમ્નાયને આધીન છે. જે પરંપરાઓમાં જે જે રીતે સૂરિમંત્રો ગુરુદ્વારા પ્રાપ્ત થયા તે પરંપરાઓમાં તે તે રીતે સૂરિમંત્રોનું સ્મરણ ચાલુ થયું.

સૂરિમંત્રનું નિત્ય પૂજન કરવાનું વિધાન થતાં તે માટેના પટોનું આલેખન પણ શરૂ થયું અને તેથી તે પટોમાં પણ વિવિધતાઓ દેખાવા માંડી.

આજે અતિ પ્રાચીન સૂરિમંત્રના પટો પ્રાપ્ત થતા નથી, પરંતુ જે પટો પ્રાપ્ત થાય છે તે પટોનું અધ્યયન કરતાં એમ સમજાય છે કે તે તે આચાર્ય ભગવંતે પોતપોતાના પૂજાવિધાન માટે પ્રસ્તુત પટોનું આલેખન કરાવેલ છે. પટમાં પૂજક આચાર્યનું અભિધાન પણ જોવા મળે છે. અને તેમની શાંતિ-તુષ્ટિ-પુષ્ટિ કરવાની પ્રાર્થના પણ કરેલી જોવા મળે છે, જે ઉપરની વાતને દૃઢ કરે છે.

પટોમાંની આ બધી વિવિધતાઓને બાજુએ રાખીએ અને આના આલેખનના પ્રકાર અંગે વિચારણા કરીએ તો એટલું નિર્ણીત થાય છે કે પટોના આલેખન અંગે સર્વસંમત એક વિધિ હતી. જેને જેમ ઈચ્છા થાય તેમ પટનું આલેખન નહોતું થતું. પરંતુ એક માન્ય પરંપરા અનુસાર થતું હતું.

સાધારણ રીતે એક કેન્દ્ર બિન્દુ નિર્ણીત કરીને તેનાથી એક વિશાળ સીમાનો નિર્ણય કરતું વલય દોરવામાં આવતું જેને પ્રથમ વલય તરીકે સ્વીકારવામાં આવેલું છે. અને ત્યાં લબ્ધિપદોનું આલેખન કરાતું.

તે પછી કેન્દ્ર બિન્દુને કાયમ રાખીને પ્રથમ વલયથી નાનું બીજું વલય દોરવામાં આવતું. જેને બીજા વલય તરીકે સ્વીકારવામાં આવેલું છે. ત્યાં દ્વિતીય પીઠના મંત્રાક્ષરોનું આલેખન કરાય છે. આ રીતે એકની અંદર બીજું અને તેની અંદર ત્રીજું એ પ્રકારે પાંચ સાત જેટલાં વલયો હોય તેટલાં આલેખાય છે. સૌથી છેલ્લું વર્તુલ જે કેન્દ્ર બિન્દુથી નજીક હોય તે ગર્ભગૃહ કહેવાય છે. અને તેમાં મંત્રરાજનું આલેખન થાય છે.

કોઈ કોઈ યંત્રોમાં ગર્ભગૃહની અંદર ષટ્કોણ આકૃતિનું આલેખન કરી તેની અંદર શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવંત આદિને વિરાજમાન કરાય છે*

આ પ્રકારે બહિર્ભાગથી આલેખન કરતાં કરતાં અભ્યંતર પ્રવેશ કરવો, એવી એક માન્ય પદ્ધતિને **'સંહારપદ્ધતિ'** કહેવામાં આવે છે. અને આવી પદ્ધતિનો ઉપયોગ સાંસારિક કાર્યો માટે થતો નથી. આ વલયનું જ્ઞાન મંત્રરાજ રહસ્ય આદિના પરિશીલનથી થાય છે.

યંત્રના બાહ્યભાગમાં ઉપર્યુક્ત પાંચે પ્રસ્થાનોના અધિષ્ઠાયક દેવી દેવતાઓનો તેમના વાહન તથા આયુધો આદિ સાથે ન્યાસ કરાય છે.

પાંચમા વલયના ગર્ભગૃહમાં ભગવાન શ્રી ગૌતમસ્વામીની પ્રતિકૃતિ (આ ગૌતમમંત્ર–ગણધરમંત્ર હોવાથી) આલેખવામાં આવે છે. તેને ચામરસહિત દેવતા આદિના પરિકરયુક્ત કરવામાં આવે છે.

પટના અધોભાગમાં નવગ્રહ, દશ દિક્પાલ, ગુરુપાદુકા, નવનિધિ તથા સાધક વગેરેનું આલેખન કરાય છે.

એકંદરે સૂરિમંત્રના સર્વપદોનો ન્યાસ પટના અભ્યંતર ગૃહમાં અને અધિષ્ઠાયકો આદિનો ન્યાસ બાહ્ય ગૃહમાં કરાય છે.

પ્રસ્તુત યંત્રના પહેલા વલયની પછી તરતજ બાહ્યભાગને ह्रीँकारના સાડા ત્રણ વલયથી આવેષ્ટિત કરાય છે અને અંતે क्रौँकारથી નિરુદ્ધ કરાય છે.

તેની બહાર પૃથ્વી મંડલનું આલેખન કરાય છે.

[૧૧] યંત્રનો અર્થ–મંત્રવિદો 'યંત્ર' શબ્દના ત્રણ અર્થો કરે છે:–

(૧) તપોધન મહર્ષિઓ રેખા-આકૃતિ દોરે છે. મનોરથોને પૂર્ણ કરવાની જે શક્તિ બીજાક્ષરોમાં રહેલી છે, તે શક્તિને પોતાના મંત્રસામર્થ્યથી તેઓ (આ પ્રમાણે દોરેલી) રેખા-આકૃતિમાં ભરે છે.

(૨) કામ-ક્રોધ વગેરે જે દોષો છે. તેનું નિયંત્રણ કરે છે.

(૩) દીર્ઘ દુઃખનું પણ નિવારણ કરે છે.

આ પ્રકારે 'યંત્ર' શબ્દનો રહસ્યાર્થ આત્મરક્ષા થાય છે.

ભૈરવ પદ્માવતી કલ્પના પાંચમા પરિચ્છેદનું નામ **'क्रोधादिस्तम्भनयन्त्रपरिच्छेद'** છે.

પાંચમાથી દશમા પરિચ્છેદ સુધી ષટ્કર્મ અને આત્મરક્ષાનું વિવેચન કરાયું છે.

---

* મંત્રરાજ રહસ્યમાં કેટલાક આમ્નાયના પટમાં વીરપ્રભુની મૂર્તિ મૂકવાનું વિધાન છે. अन्तश्च वीरमूर्तिः ....મં. ૨ શ્લોક ૨૪૮

ષટ્કર્મ એ આત્મરક્ષા માટે એક દંડનીતિ છે. માંત્રિક ગ્રંથોમાં ષટ્કર્મનો ઉલ્લેખ એ તે તે શાસ્ત્રનો દોષ નથી. પરંતુ એ તેનું સ્વાભાવિક દંડનીતિનું અંગ છે. જેમ રાજા પ્રજાના રક્ષણ માટે પોલીસ, આર્મી, નેવી વગેરેથી દંડનીતિ કામમાં લે છે, તેમ માંત્રિક ગ્રંથોમાં ષટ્કર્મ એ આત્મ-રક્ષા માટે દંડનીતિ છે.

યંત્ર 'રક્ષા' માટે અને 'કામ્યકર્મ-ઇચ્છિત કાર્ય' સાધવા માટે પણ છે.

યંત્ર સુવર્ણ, રૂપું, કાંસુ અને રેશમના વસ્ત્રના ટુકડા* ઉપર અર્ચના માટે આલેખવામાં આવે છે. અને ભૂર્જપત્ર ઉપર રક્ષા માટે આલેખવામાં આવે છે. અને તે બધા પ્રકારનાં યંત્રો સોનાની કલમથી કર્પૂર વગેરે અષ્ટપ્રકારની વસ્તુની બનેલી શાહીથી (અષ્ટગંધથી) લખાય છે. આવા પ્રકારની શાહી મંત્ર તંત્ર માટેના યંત્રો બનાવવા માટે વાપરવાનો ઉલ્લેખ આગમપ્રભાકર મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજીએ પોતાના 'શ્રમણ સંસ્કૃતિ' નામના લેખમાં કર્યો છે. ઉપર્યુક્ત બધા પ્રકારનાં યંત્રો અર્ચના, રક્ષા અને કામ્યકર્મ-ત્રણેય માટે કૃત્યકારી થાય છે.

યંત્રનો પ્રસ્તાર ત્રણ પ્રકારે થાય છે.

(૧) **ભૌમપ્રસ્તાર**-(નિર્ણીત પરિમાણના) ધાતુના પતરાની, ચાંદીના પતરાની કે ચંદન અગર કાષ્ઠના ફલકની (પાટિયાની), ભૂર્જપત્રની કે કાપડના પટની અથવા કાગળની પીઠ ઉપર યંત્ર આલેખાય અથવા ચિતરાય તે **'ભૌમપ્રસ્તાર'** છે અને **'ભૂપૃષ્ઠયંત્ર'** પણ કહે છે.

(૨) **મેરવ પ્રસ્તાર**-ધાતુના પતરાની અથવા ચંદનની કે કાષ્ઠના ફલકની (પાટિયાની) પીઠ ઉપર જે યંત્ર-સમગ્ર અથવા ઓછે વત્તે અંશે ઉન્નત રાખીને કોરાય તે **'મેરવ પ્રસ્તાર'** છે. આલેખન કરવાનો વિભાગ ઉપસી આવે તેવી રીતે આજુબાજુનો ભાગ કોરાય છે. આને **'કૂર્મપૃષ્ઠ યંત્ર'** પણ કહે છે.

(૩) **ઉત્કીર્ણ પ્રસ્તાર**-ધાતુના પતરાની કે ચંદનના અથવા કાષ્ઠના ફલક ઉપર જે યંત્રના આલેખનનો ભાગ કોતરાય તે **'ઉત્કીર્ણ પ્રસ્તાર'** છે. આને **'પાતાલ યંત્ર'** પણ કહે છે.

યંત્રનો પ્રસ્તાર (૧) આલેખાય (ચિતરાય), (૨) કોરાય અથવા (૩) કોતરાય તે સમગ્ર રચના નિર્દિષ્ટ ક્રમ પ્રમાણે અને યથાવિધિ કરવાની હોય છે.

પ્રસ્તારનો દરેક પ્રકાર મંગલમય છે. એમાં મુખ્યતા વિધિની (આમ્નાયની) છે.

યંત્ર સંબંધી ઉલ્લેખ 'અભિધાન રાજેંદ્ર કોશ' (પૃ. ૧૩૩૭) માં નીચે પ્રમાણે મળે છે:—

૧ જૈન ગાયત્રી વ્યાખ્યામાં તે રક્ષા માટે છે, એમ મળે છે.

---

* નિર્ગ્રન્થ સાધુઓ પરિગ્રહ સેવે નહિં એટલે સૂરિમંત્ર તો કેવળ રેશમના વસ્ત્ર ઉપરજ હોય છે.

૨ પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રમાં યંત્રનો ઉપયોગ 'शान्त्याद्यर्थकरलेखनप्रकार' એમ મળે છે.

૩ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં યંત્રનો ઉપયોગ 'પ્રપંચ સંબંધી' છે. એવો ઉલ્લેખ છે.

જૈન શાસ્ત્રમાં યંત્રનો ઉપયોગ નિષ્કામ અર્ચના અને નિત્ય-નૈમિત્તિક કર્મ માટે થાય છે, તેમજ કામ્યકર્મના પ્રયોગમાં અને દુષ્ટ ભૂત, પિશાચ તથા મનુષ્યના દુષ્કૃત કર્મોથી બચવા માટે પણ થાય છે.

મંત્ર અને મંત્રદેવતા આ બન્નેનું શરીર યંત્રકલ્પનામાં છે, કારણ કે યંત્ર એ મન્ત્ર અને મન્ત્રદેવતાનું શરીર છે. તેથી યંત્ર વગર પૂજા કરવાથી દેવતા પ્રસન્ન થતા નથી.

યંત્રનો અર્થ શું છે? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એવો છે કે:–

यन्त्रं मन्त्रमयं प्रोक्तं, मन्त्रात्मा देवता एव हि ।
देहाऽऽत्मनो यथा भेदो, यन्त्रदेवतयोस्तथा ॥

યંત્ર મંત્રમય હોય છે. અને મંત્રનો આત્મા દેવતા છે. જેટલો ભેદ દેહ અને આત્મામાં છે, તેટલોજ ભેદ યંત્ર અને દેવતામાં છે. મતલબ કે યંત્ર-મંત્ર અને દેવતા એકરૂપ છે, આવી ભાવના અર્ચનામાં કરવાની છે.

યંત્ર એ મંત્ર અને દેવતાનું શરીર છે. તે માટે નીચેના આધાર પણ છે.

शरीरं त्रिविधं प्राहुः [१]भौतिकं च [२]मनोमयम् ।
परं [३]ज्ञानमयं नित्यं यदनाशि निरंतरम् ॥

જ્ઞાનરૂપી દેવતાનું જે શરીર છે, તે શરીર ત્રણ પ્રકારનું છે. ભૌતિક શરીર, મનોમય શરીર અને નિત્ય અવિનાશી જ્ઞાનમય પરમ શરીર.

मुद्रा भौतिकमिति आहुः यन्त्रं विद्धि मनोमयम् ।
मन्त्रं ज्ञानमयं विद्धि एवं त्रिधा वपुर्भवेत् ॥

દેવતાનું જે ભૌતિક શરીર છે તેને મુદ્રાક હે છે. જે મનોમય શરીર છે, તેને યંત્ર કહે છે. જે જ્ઞાનમય શરીર છે, તેને મન્ત્ર કહે છે.

આવી રીતે દેવતાનું નિષ્કામ દૈનિક પૂજન મંત્ર ઉચ્ચારણ કરવાથી થાય છે, યંત્રપૂજનના ઉપચારથી થાય છે અને જપ કરતાં મુદ્રા પ્રદર્શન કરવાથી થાય છે.

[૧૨] અક્ષર-વિન્યાસની પદ્ધતિ–સૂરિમંત્રની રચના અતિશય પ્રાચીન હોવાથી તેની અક્ષર-વિન્યાસની પદ્ધતિ તે સમયની છે. નીચેના મંત્રો જે સાતેક સદી પાછળના છે, તેમાં તેવો અક્ષર-વિન્યાસ પ્રાપ્ત થાય છે.

(१) नमो भगवते पितामहाय ॐ ॐ लिमलिमलिनुलिभुवने स्वाहा ।

(२) नमो भगवते कुमाराय खिलिखिलिखेलिखेल्लि लिणिलिणि स्वाहा ।

(३) नमो भगवतीभ्यो महायोगीश्वरीभ्यः निमिलिनिमिलिमेनुमेनुनुरुनुरु स्वाहा ।

(अष्टांग संग्रह उत्तरस्थान अध्याय-६. पृष्ठ १६७)

તથા જુઓ નીચેના મંત્રનો અક્ષર વિન્યાસ–

जपविघ्ननिवारणमंत्राः

अथ विघ्नदेवताः। इरिमिलिकिरिकिलिपदात् परिमिरोमित्येकः। प्रणवो माया नमो भगवति महात्रिपुराद्र्वैवर्णाद्रविपदमनु मम त्रैपुररक्षां कुरु कुरु इति द्वितीयः ।

(परशुराम कल्पसूत्र आवृत्ति र जी. पृ. २६९। प्र. गायकवाड ओरिएन्टल सीरिझ ।

[૧૩] બિંદુની નિર્મળતા તથા સ્થિરતા—સાધના સમયે કોઈ પ્રસ્થાન મન ઉપર પ્રાધાન્ય આરોપિત કરે છે, કોઇ પ્રાણ ઉપર તો કોઇ બિંદુ ઉપર. આ પ્રકારે આપેક્ષિક પ્રાધાન્ય ઉપર યોગક્રિયાને અનુરૂપ મંત્રનું અનુમાન થાય છે.

ક્રિયાના પ્રભાવથી બિંદુની નિર્મળતા તથા સ્થિરતાની સિદ્ધિ થાય છે. વૈદિક યુગમાં બ્રહ્મચર્ય અને ગાર્હસ્થ્ય આશ્રમની રહસ્ય સાધનામાં બિંદુ સાધનાનું સ્થાન સર્વોચ્ચ હતું. જૈન પ્રથા અનુસાર બિંદુસાધના અથવા ચારિત્રરક્ષાનું કાર્ય આ પ્રમાણે થતું હતું.

આ. સુહસ્તિસૂરિ સુધીના આચાર્યો ગણનાયક હતા. અને વાચનાચાર્ય પણ હતા. એટલે કે તેઓ ગણની અને સંઘની સારસંભાળ કરતા હતા. તેમજ શિષ્યોને પઠન-પાઠન પણ કરાવતા હતા.

એ રીતે જિનાગમની રક્ષા કરતા હતા. પછીના આચાર્યોમાં એ સામર્થ્ય રહ્યું નહિં. એટલે ચારિત્રરક્ષાનું કાર્ય અને શ્રતજ્ઞાનરક્ષાનું કાર્ય બે ભાગમાં વહેંચાઇ ગયું.

ચારિત્રરક્ષાનું કાર્ય મુખ્યત્વે બિંદુને ઊર્ધ્વરેતસ્ કરવાનું છે. જેથી બ્રહ્મચર્યનું પાલન મન, વચન અને કાયાથી સુખરૂપે કરી શકાય.

વૈદિકયુગમાં બ્રહ્મચર્ય પાલન માટે જે રહસ્ય સાધના હતી તેવીજ રહસ્ય સાધના સૂરિમંત્રની સાધનામાં સંભવે છે.

પંચ પરમેષ્ઠિ મંત્રરાજ ધ્યાનમાલાની ઢાળ ત્રીજી કડી સાતમીના ટબામાં આચાર્ય શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ પવનનિર્જયથી થતા લાભોમાં 'કામ વીર્યનું ચ્યવન થાય નહિ' એ વસ્તુ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે.

આ ચર્ચાનો સાર એ છે કે:—ચારિત્રરક્ષાનું કાર્ય પણ સૂરિમંત્રની સાધનાથી સિદ્ધ કરી શકાય છે. ક્રિયાના પ્રભાવથી બિંદુની નિર્મળતા તથા સ્થિરતાની સિદ્ધિ થાય તેમ છે. તો શ્રી ગીતાર્થ આચાર્ય ભગવંતોએ આ વિષયનું વિશેષ સંશોધન કરવાની આવશ્યકતા ઉભી થાય છે.*

નાથ સંપ્રદાયમાં યોગ જે **પ્રાણ, મન અને વીર્ય** જેવા ચાંચલ્યધર્મી તત્ત્વોને વશ કરવા અર્થે સિદ્ધ કરાતો હતો, તે સ્થૂલ સિદ્ધિનું સાધન બન્યો, ત્યારે સંપૂર્ણ બ્રહ્મચર્યની ઘોષણા કરતા શિષ્ય ગોરખનાથે નાથ સંપ્રદાયની સિંગી બજાવી, ગુરૂ મત્સ્યેન્દ્રનાથને ચેતવ્યા હતા.

[૧૪] તંત્ર—વામપથના તંત્રવાદીઓએ તેમની અનેક પ્રક્રિયાઓમાં પાંચ યમની દરકાર કરી નહિં. તેમજ તેમના અનેક નૈવેદ્યમાં કે ખાદ્યખોરાકીમાં અહિંસાનો વિવેક જાળવ્યો નહિં. કામ્યકર્મોની સિદ્ધિ પરિપૂર્ણ કરવાના હેતુથી જે મંત્ર, યંત્ર અને તંત્રના પ્રયોગો કર્યા તે તેઓએ નિકૃષ્ટપણે કર્યાં અને તેને અનુકૂળ વામતંત્રો પણ રચ્યાં. તેથી તંત્રનું નામ ગ્રહણ કરતાં આજે આપણને ઘૃણા થાય છે. શ્રી નિશીથ અને મહાનિશીથ જેવા ગ્રન્થોમાં પણ તંત્રના આવા ગ્રન્થોને પાપશ્રુત કહ્યાં છે.

જ્યાં મંત્ર અને યંત્ર હોય ત્યાં સદ્‌હેતુથી કરેલા અને સત્પ્રરૂપણાવાળા તંત્રની આવશ્યકતા નિવારી શકાતી નથી† આવા તંત્રને આપણે વિધિ-વિધાન પણ કહીએ છીએ. પરંતુ તંત્રના સત્શાસ્ત્રોમાં જેટલી વિગતો આપણને સાંપડે છે તેટલી વિધિ વિધાનના શાસ્ત્રોમાં સાંપડતી નથી.

પ્રસ્તુત લેખમાં "ઐતિહાસિક આધારો"ના શીર્ષક નીચે જે ૧ (अ) માં દૃષ્ટાંત આપ્યું છે તેમાં 'સરસ્વતી નદી' અને 'મંત્રમયસ્નાન' વિષે ઉલ્લેખ છે—આ બન્ને તંત્રનો વિષય છે. તે વિષે વિધિ વિધાનમાં કાંઈ મળશે નહિ. ત્યારબાદ ૧ (आ) માં 'શ્મશાનભૂમિ' અને ત્યાં 'ચાર દિશામાં ચાર ઉપવાસ કરેલા શ્રાવકો' અને 'ચાર વિદિશામાં તપોધન ચાર મુનિરાજો'ને સ્થાપીને ત્રિભુવનસ્વામિની વિદ્યા સ્મરી આ સઘળો તંત્રનો વિષય છે. ત્યારબાદ બીજું દૃષ્ટાન્ત જે કંટેશ્વરીના કોપનું આપ્યું છે, તેમાં સહેજ ઉષ્ણ (કવોષ્ણ) જલને સૂરિમંત્રથી અભિમંત્રિત કર્યાની વાત આવે છે. જલની કવોષ્ણતા તો સદ્યઃ કૃત્યકારિત્વ અર્પણ કરવા

* નાથ સંપ્રદાયની અનેક શાખાઓ છે. તે પૈકી નેમનાથી અને પારસનાથી શાખાઓ પણ છે. (જુઓ હજારીપ્રસાદ દ્વિવેદીનું પુસ્તક—'નાથ સંપ્રદાય' પૃ. ૧૫૫) તેઓની-ગોરખનાથની 'યોગપાવડી' નામના ગ્રન્થમાં (લાવણ્યવિજય જૈન જ્ઞાનભંડાર રાધનપુર ડા. નં. ૩૩, પ્રત નં. ૧૮૬૧ લેખન સંવત્ ૧૮૭૫) જે બોધ આપવામાં આવ્યો છે, તે જૈનશાસ્ત્રોને કેટલેક અંશે મળતો આવે છે. તેનું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર એક જૈન સાધુએ (શ્રી ગલાલવિજયગણિએ) કર્યું છે.

† तत्तैर्विना न मन्त्रः—શ્લો, ૧૧૭ સૂ. મં. ક. સ. પૃ. ૧૩

માટે છે. પણ કેવળ જલને સૂરિમંત્રથી મંત્રી આપીએ તો ધારણા પ્રમાણે તેનું ફળ આવવા સંભવ નથી. તેમાં ઘણું ગોપવવામાં આવ્યું છે. સમગ્ર દૃષ્ટાંતને સ્પષ્ટ કરીએ તો નીચે પ્રમાણે સમજૂતી પ્રાપ્ત થાય છે :–

જે આચાર્ય ભગવંતે સૂરિમંત્ર સિદ્ધ કર્યો હોય તે કવોષ્ણ જલ મંગાવી તેમાં પોતાના સહસ્રાર ચક્રની પાસેના ચંદ્રમંડલના અમૃતનો 'જલપાન-અમૃતધ્યાનવડે' પ્રક્ષેપ કરે તો તે જલ 'અમૃતના દાયાદ ભાઈ' જેવું થઈ જાય છે. પછી તેને સૂરિમંત્રથી આભિમંત્રિત કરે આ પ્રકારે અભિમંત્રિત જલને મધ્યકાલીન સમયમાં વિક્રમ સંવત્‌ના ચૌદમાથી સોળમા સૈકાના કાળમાં શ્રીપૂજ-યતિ 'કાલાપાણી' કહેતા હતા. તે વસ્તુતઃ 'કલા-પાનીય' છે. અને આવા પાણીના છંટકાવથી તેઓ અનેક રોગોનું શમન કરતા હતા. (જુઓ સૂરિમંત્ર કલ્પ સમુચ્ચય પ્રથમભાગ. પૃષ્ઠ ૮૨ પંક્તિ ૧૮–૨૧ તથા પૃષ્ઠ ૮૭ પંક્તિ ૭–૧૦)

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યે ઉપર પ્રમાણેની કોઈ પ્રક્રિયા કરી હોય તેમ સમજાય છે. આ વિષયમાં હજી કેટલુંક ગોપવવામાં આવ્યું છે. આવા સઘળા પ્રશ્નોના ઉકેલ જૈન તંત્રોમાં પ્રાપ્ત થાય, પણ તે ગ્રન્થો હાલ ઉપલબ્ધ થતા નથી અને થાય તો પણ ચારિત્રવાન સાધકોને જ તે સિદ્ધ થશે, કારણ કે આ* ઉચ્ચ કોટિના મંત્રો છે.

આ પ્રમાણે 'કલાપાનીય'નું દૃષ્ટાંત આપીને તાંત્રિક ગ્રન્થોની અનિવાર્યતા સમજાવવા પ્રયાસ કરાયો છે. આથી 'રહસ્ય સ્ફોટ ન કરવો' તેવી અમારી પ્રતિજ્ઞાને બાધ આવતો નથી. આ તો કેવળ દિશાનું સૂચન છે.

[૧૫] જૈન મંત્રશાસ્ત્ર—જૈન મંત્રશાસ્ત્ર ઉપર સૂરિમંત્રની અતિશય ઘેરી અસર છે; વર્ધમાન વિદ્યાનો મંત્ર તો તેની એક શાખા છે. વિખ્યાત નવ સ્મરણો પૈકી ત્રીજું સંતિકરં સ્મરણ સ્પષ્ટ રીતે સૂરિમંત્રના આધારે છે અને સાતમું ભકતામર સ્મરણ પણ સૂરિમંત્ર ગુંફિત છે તેમ જણાય છે.

અનેક સરસ્વતી મંત્રો પ્રચલિત છે. પરંતુ તેના શ્રેષ્ઠ મંત્રનો અક્ષરવિન્યાસ સૂરિમંત્રના પાંચેય વલયના એક એક બીજાક્ષરથી સંકલિત છે.

[૧૬] સૂરિમંત્ર કલ્પસમુચ્ચયના આ સંપાદન કાર્યમાં આદિથી અંત સુધી પરમપૂજ્ય નમસ્કાર મહામંત્ર-ઉપાસક પંન્યાસ શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી ગણિવરની પ્રેરણા રહી છે. તેમજ તેઓશ્રીએ અવારનવાર જે જે પ્રાપ્ત થઈ તે તે સામગ્રીઓ પણ અમોને આપી છે. તે માટે હું તેઓશ્રીનો ઋણી છું અને તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

---

* સૂરિમંત્રગર્ભિત મંત્રો.

[૧૭] પ્રસ્તુત ગ્રન્થનું સંપાદન બાળબ્રહ્મચારી જ્ઞાનતપસ્વી મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજે કર્યું છે. તે કાર્ય સ્વીકાર્યા પછી તેઓશ્રીને તે માટે અથાગ પરિશ્રમ કરવો પડયો છે. તેમના ભક્ત શ્રી ઇશ્વરલાલનો અને તેના પુત્ર હરનીસનો પણ અવાર–નવાર સહકાર લઇને એક ભગીરથ અને જટિલ કાર્ય તેઓશ્રીએ પાર ઉતાર્યું છે.

સૂરિમંત્ર કલ્પસમુચ્ચયનાં પરિશિષ્ટો લખવામાં મુનિવર શ્રી જંબૂવિજયજીએ ઘણુંજ સુંદર તેમજ સારગર્ભિત વિશ્લેષીકરણ કર્યું છે. પૂ. મુનિવરે જે સુંદર સ્વરૂપ સૂરિમંત્રાભિલાષી શ્રમણ ભગવંતો સમક્ષ ઉપસ્થિત કર્યું છે, તે તેમની પ્રતિભાનું પ્રબલ પ્રમાણ છે.

પૂજ્ય મુનિવરે તેમની યંત્રવિષયક ઉદાત્ત કલ્પનાથી અને આમ્નાય અનુસાર જે પ્રાથમિક રેખાંકન કરી આપ્યું અને જેને ચિત્રકારે સુંદર ચિત્રોનું સ્વરૂપ આપ્યું છે તે આદર્શ યંત્રોરૂપે ચિરસ્થાયી રહેવા સંભવ છે. તેથી હું મુનિવરનો ઋણી છું. અને તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. શ્રીયુત્ ઇશ્વરલાલનો તથા તેના પુત્ર શ્રી હરનીસનો પણ આભાર માનું છું.

[૧૮] આજથી લગભગ ૧૩ વર્ષ પહેલાં ડૉ. ઉમાકાન્ત પી. શાહને મેં એક મિત્રદાવે ખબર આપ્યા કે "હવે અમે સૂરિમંત્રના કલ્પોનું સંપાદન કરવાના છીએ અને તે કાર્ય મુનિવર શ્રી જંબૂવિજયજીના હસ્તક થવાનું છે." તે જાણી તેઓ બહુજ ખુશી થયા. તેઓએ પરિશ્રમ લઇને મને પંદરેક ગ્રન્થોનું લીસ્ટ ટાઇપ કરાવીને મોકલી આપ્યું હતું. તેમણે તે સાથે જણાવ્યું હતું કે તે તે ગ્રન્થોને આધારે યોગ્ય સંશોધન કરી મુનિવર જેવા શક્તિમાન સંપાદક સૂરિમંત્ર ઉપર સારો પ્રકાશ પાડી શકશે. ત્યારપછી સંશોધન માટે જોઇતી સામગ્રીના અભાવે અમે તો જે જે કલ્પો હાથ લાગે તેના પાઠાંતરો સહિતના કેવળ મૂળ પાઠોજ આપવાનો નિર્ણય કર્યો. તે કરતાં અને અતિ ઉપયોગી પરિશિષ્ટો કરતાં અમને ઘણો સમય લાગ્યો છે. પરંતુ એક પ્રાથમિક કાર્ય પતી ગયું છે. તેથી અમને આશા છે કે ડૉ. ઉમાકાન્ત તેટલાં પૂરતા ખુશી થશે.

[૧૯] આગમ પ્રભાકર સદ્ગત મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની આજ્ઞા અનુસાર પંડિત શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા પાસેથી હું સૂરિમંત્રનો પટ લેવા લાલભાઈ દલપતભાઈ પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર (અમદાવાદ) ગયો, ત્યારે ફીલાડેલ્ફીયાવાળા શ્રી અર્નેસ્ટ બેન્ડર ત્યાં હતા. શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયાના કહેવાથી તેમણે ત્રણેક યંત્રપટોના રંગીન ફોટા પાડી લીધા અને અમેરીકા જઇને અમને મોકલ્યા તેમાં નં. ૧૬૧ નો વસ્ત્રપટ પૂજ્ય મહારાજ સાહેબના કથન અનુસાર પ્રાચીનતમ વસ્ત્રપટ છે અને તે ૧૫ મા સૈકાનો હોવાથી અમે અહીં એન્લાર્જ કરાવ્યો. તે ફોટો અસ્પષ્ટ થયો. પરંતુ આવા પ્રાચીન પટોના રંગો ઘસાઈ જતાં તેનો ઉઠાવ સ્પષ્ટ થવા સંભવ નહિ, એટલે જે પ્રમાણે છે તે પ્રમાણે આપવા ધાર્યું છે. તેના પંચપીઠના પ્રસ્થાન પાઠો પંડિત શ્રી દલસુખભાઇએ તેમના કાબેલ લહિયાઓ પાસે વંચાવીને મોકલી આપ્યા છે, તે પણ છપાશે.

[૨૦] ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પરમપૂજ્ય મુનિવરોના અતિ ઉપકારક શ્રમથી અને ચાલુ પ્રેરણાથી આ એક અતિ વિકટ અને જટિલ કાર્ય સૂરિમંત્ર કલ્પસમુચ્ચયના બે ભાગમાં સમાપ્ત થાય છે.

આજે તો વિજ્ઞાન એટલું આગળ વધી ગયું છે અને શબ્દશક્તિમાં એટલું સચોટ માનતું થયું છે કે તે વિષે કાંઈ લખવાની જરૂર રહેતી નથી. જૈન શ્રમણસંઘની પરંપરા તપાસીએ તો સ્થળે સ્થળે આપણને એવા આચાર્ય ભગવંતોનાં દૃષ્ટાંતો મળશે કે શ્રીસંઘ ઉપર અમુક આપત્તિ આવતાં તેનું નિવારણ શ્રી સૂરિમંત્રના તપપૂર્વકના સ્મરણથી કરવામાં આવ્યું હતું.

વિક્રમ સંવત ૧૩૨૭માં આ. શ્રીસિંહતિલકસૂરિએ શ્રીમંત્રરાજ રહસ્ય નામનો ૬૨૬ શ્લોક સંખ્યાનો પદ્યમય લીલાવતી વૃત્તિ સહિત ગ્રન્થ રચ્યો. તેઓશ્રીએ તે ગ્રન્થ રચીને સૂરિમંત્રવિષે અને તેના યંત્ર વિષે જે અનેક આમ્નાયો અને શંકાઓ પ્રવર્તતી હતી, તે અનુક્રમે વ્યવસ્થિત કરી અને તેનું નિરાકરણ કર્યું. સૂરિમંત્ર વિષે આવો સ્પષ્ટ અને આકર ગ્રન્થ ન મળ્યો હોત અને પાછળથી જે કલ્પો રચાયા તે ન મળ્યા હોત તો આ કાર્ય અતિ ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારનું હોવા છતાં તેમાં ચંચુપ્રવેશ કરી શકાત નહિ.

આજે અમે આ. શ્રીસિંહતિલકસૂરિનો અને અનેક કલ્પોથી વિશદ વિવરણ કરનારા આચાર્ય ભગવંતોનો આભાર માનીએ છીએ; અને તે પ્રણાલિકા વધારે સ્પષ્ટ કરનારા મુનિરાજ શ્રીજંબૂવિજયજી મહારાજનો પણ આભાર માની વિરમીએ છીએ.

આ કાર્યમાં કાંઈ દોષ કે સ્ખલના થઇ હોય તો તે અમારી સમજવી અને તે માટે અમે આગળથી મિચ્છામિ દુક્કડં ઉચ્ચારીએ છીએ.

સ્ખલનાઓ પ્રત્યે જો અમારૂં ધ્યાન ખેંચવામાં આવશે તો તે હવે પછી સુધારવાનો પ્રયાસ કરશું.

લી૦
અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશી
પ્રમુખ, જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ

તા. ૧—૧—૭૬
વીલેપાર્લે, મુંબઈ—૪૦૦, ૦૫૬

॥ श्री ऋषभदेवस्वामिने नमः ॥
॥ श्री शंखेश्वरपार्श्वनाथाय नमः ॥

आचार्य महाराज श्रीमद्विजयसिद्धिसूरीश्वरपादपद्मेभ्यो नमः ।
आचार्य महाराज श्रीमद्विजयमेघसूरीश्वरपादपद्मेभ्यो नमः ।
सद्गुरुदेव मुनिराज श्रीभुवनविजयजीपादपद्मेभ्यो नमः ।

પ્રસ્તાવના

પરમકૃપાળુ પરમાત્મા તથા સદ્‌ગુરુદેવની કૃપાથી સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયનો બીજો ભાગ સાધકોના કરકમલમાં આજે રજુ થઈ રહ્યો છે.

મંત્ર એક મહાન શક્તિ છે અને સૂરિમંત્ર આ શક્તિઓનો મહાસાગર છે. ભિન્ન ભિન્ન કાર્યોમાં ઉપયોગમાં લઈ શકાય એવી અનેક શક્તિઓ સૂરિમંત્રના વિવિધ અંશોમાં રહેલી છે. સૂરિમંત્રનું અંતઃ પરિશીલન કરવાથી આ વાત સ્પષ્ટ સમજાશે.

સૂરિમંત્રના આમ્નાયો ભિન્ન ભિન્ન કાળે ભિન્ન ભિન્ન સમુદાયોમાં—ગચ્છોમાં પ્રચલિત હતા. તે તે આમ્નાયો સમજાવવા માટે નાના-મોટા અનેક કલ્પો પણ રચાયા હતા. તે બધાનો યથાશક્ય સંગ્રહ કરવાની દૃષ્ટિએ આ સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય ગ્રન્થ તૈયાર થયેલો છે.

કેટલાક કલ્પોમાં વર્ણવેલા આમ્નાયો વિશેષ સ્પષ્ટ થાય એ માટે પ્રથમ પરિશિષ્ટની યોજના કરેલી છે.

લબ્ધિપદોની સ્પષ્ટતા માટે દ્વિતીય પરિશિષ્ટની યોજના છે.

કલ્પોમાં એક બીજા કલ્પોની અસર પણ એક બીજા કલ્પો ઉપર દેખાય છે. એ યત્ કિંચિત્ જણાવવા માટે ત્રીજું તુલનાત્મક પરિશિષ્ટ આપેલું છે.

તે તે મંત્ર ભાગની સાધના વિધિ તથા ફળ આદિ સંક્ષેપથી જાણવા માટે ચોથું પરિશિષ્ટ છે.

સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયમાં આવતા વિશિષ્ટ શબ્દો શોધવામાં સરળતા થાય એ માટે પાંચમું પરિશિષ્ટ છે.

મંત્ર-તંત્ર અજ્ઞાત અને ગૂઢ વિષય છે. આ વિષયમાં જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના પ્રમુખ શેઠ અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશીનો રસ ઘણો જ ઉંડો છે. તેમના જ આ વિશિષ્ટ રસને લીધે શ્રી જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ તરફથી આ વિષયમાં વિવિધ સાહિત્ય પ્રગટ થયું છે. આ સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયના સંપાદનમાં પણ તેમની રસવૃત્તિ ઘણી પ્રેરક બની છે.

સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયનું એકેય પ્રુફ મારા જોવામાં આવ્યું નથી. એટલે તે તે સ્થાને રહી

ગયેલી અનેક અશુદ્ધિ માટે અમે શુદ્ધિપત્રક આપ્યું છે, છતાં સજ્જનો વિશેષ સૂક્ષ્મરીતે શુદ્ધ કરીને વાંચવા કૃપા કરશે.

મંત્રરાજરહસ્યમાં કેટલાંક વાક્યો અમે જ તે તે શ્લોકોના પ્રારંભમાં વિષયને સ્પષ્ટ કરવા માટે મૂકેલાં હતાં. જુદા ટાઈપમાં તે છપાય એવી યોજના હતી. પરંતુ તે વાક્યો એવી રીતે છપાઈ ગયાં કે જાણે ગ્રન્થના ભાગ રૂપે જ ભાસે. એટલે તેવાં વાક્યોને ગ્રન્થથી અલગ જણાવવા માટે પ્રથમ ભાગના શુદ્ધિપત્રકમાં [ ] આવા બ્રેકેટમાં જણાવ્યાં છે. વાચકો તેની ખાસ નોંધ લે.

આ ગ્રન્થના પરિશિષ્ટોને તૈયાર કરવામાં કચ્છ માંડવીના સુશ્રાવક ઈશ્વરલાલ ચુનીલાલે કરેલી સહાયની ખાસ કૃતજ્ઞતાપૂર્વક મારે નોંધ લેવી જોઈએ. દિવસોના દિવસોસુધી અમે તે તે ભાગને સ્પષ્ટ સમજવા માટે જે ચર્ચા કરેલી છે તેમાંથી આ પરિશિષ્ટો તૈયાર થયેલાં છે.

વ્યવસાયે કાપડના વેપારી હોવા છતાં કેવળ ધર્મબુદ્ધિથી ઈશ્વરલાલ આ કાર્યમાં અનેક રીતે સહાયક થયા છે તે માટે તેમને ખાસ ધન્યવાદ ઘટે છે.

યંત્રો તો અમારા પાસે ખાસ કોઈ હતાં જ નહિં. ગ્રન્થના તે તે ભાગના વર્ણનને આધારે અમારે નવાં યંત્રો તૈયાર કરવાનાં હતાં. ઈશ્વરલાલ તથા તેમના ચીરંજીવ હરનીસે ઘણા દિવસો સુધી ઘણા જ સમયનો ભોગ આપીને આ યંત્રોની પ્રાથમિક રૂપરેખા તૈયાર કરી છે. તેના ઉપરથી ચિત્રકારની પદ્ધતિએ ડભોઈવાળા રમણિકભાઈએ યંત્રોના સુંદર ચિત્રો તૈયાર કર્યાં છે.

જે જે હસ્તલિખિત ગ્રન્થો અથવા પાનાંઓને આધારે આ સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય છપાયો છે તેનો જે કંઈ પરિચય સંસ્થાના તે સમયના મંત્રી સુબોધચન્દ્ર નાનાલાલે તૈયાર કરેલો તે પણ આ સાથે પરિશિષ્ટ ૬ [૩] માં આપવામાં આવ્યો છે. ગ્રન્થકારો સંબંધી જે કંઈ ઐતિહાસિક માહિતી જુદા જુદા ગ્રન્થોમાંથી પ્રાપ્ત થયેલી છે તે પણ આ સાથે પરિશિષ્ટ ૬ [૨] માં છાપવામાં આવી છે.

પરમ કૃપાળુ અરિહંત પરમાત્મા તથા સદ્ગુરુદેવની અનંત કૃપાથી તૈયાર થયેલા આ ગ્રન્થનો સાધકો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરે અને જિનશાસનની પ્રભાવના વધે એ જ અભ્યર્થના, પ્રભુના ચરણોમાં.

---

* બારપ્રતિઓનો પરિચય પૃ. ૪૫૧—૪૬૧

× સોળ આચાર્યોનો પરિચય પૃ. ૪૩૯—૪૫૧

વીર નિર્વાણ સં. ૨૫૦૦ વિક્રમ સં, ૨૦૩૦ કારતક સુદ-૧૩. સાદડી. [રાજસ્થાન]	પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વર પટ્ટાલંકાર પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્વિજયમેઘસૂરીશ્વર-શિષ્ય પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ મુનિરાજ શ્રીભુવનવિજયાન્તેવાસી મુનિ જંબૂવિજય.

શ્રી સદ્ગુરુદેવેભ્યો નમઃ

મહાપ્રભાવક શ્રી સૂરિમંત્રનો અપ્રમત્તભાવે દીર્ઘ સંયમી જીવનમાં અનેક અનેક કોટિ પ્રમાણ જપ કરીને જેઓશ્રીએ મંત્રસિદ્ધની ભૂમિકા પ્રાપ્ત કરી હતી તે સ્વનામધન્ય પૂજ્યપાદ પરમ ઉપકારી પરમ ગુરુદેવ સંઘસ્થવિર આચાર્યદેવ બાપજી મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજના કરકમલમાં કોટિશઃ વંદના પૂર્વક આ સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયનો ગ્રંથ સમર્પિત કરીને ધન્યતા અનુભવું છું.

આપનો શિશુ

ગુરૂદેવ મુનિરાજશ્રી

ભુવનવિજયાન્તેવાસી

જંબૂવિજય

શ્રીશંખેશ્વરજી તીર્થ
ફાગણ સુદ ૮
વિક્રમ સંવત્ ૨૦૩૨

બાહ્ય-અભ્યંતર તપના સતત આરાધક,
કીર્તિકામનાથી અલિપ્ત વયોવૃદ્ધ પૂજ્યપાદ સંઘસ્થવિર શમમૂર્તિ

શ્રી વિજય સિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. બાપજી મહારાજ* નું

જી-વ-ન-ચ-રિ-ત્ર

વિક્રમની વીસમી અને એકવીસમી સદીમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનું આરાધન કરનાર જે મુનિવરો અને આચાર્યો થઈ ગયા. એમાં સૌથી વયોવૃદ્ધ ગણી શકાય એવા પૂ. આ. શ્રી વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજ હતા. એમનો ટૂંક જીવન પરિચય આ પ્રમાણે છે—

પૂજ્યશ્રીનો જન્મ એમના મોસાળ વળાદમાં વિ. સં. ૧૯૧૧ ના શ્રાવણ સુદ ૧૫ (રક્ષાબંધન)ના દિવસે થયો હતો. એમનું મૂળ વતન અમદાવાદમાં ખેતરપાળની પોળમાં. આજે પણ એમના કુટુંબીઓ ત્યાં જ રહે છે. આ પોળ અમદાવાદ શહેરની મધ્યમાં માણેકચોકની પાસે આવેલ છે.

એમના પિતાશ્રીનું નામ મનસુખલાલ અને માતુશ્રીનું નામ ઉજમબહેન હતું. બન્ને જણ ધર્મપરાયણ અને સુસંસ્કારી હતાં. પોતાના બાળકોમાં સારા સંસ્કારો આવે એવી ભાવનાવાળાં હતાં. એમને છ પુત્રો અને એક પુત્રી હતાં. એમાં આચાર્ય મહારાજ સૌથી નાના પુત્ર. તેમનું નામ ચુનીલાલ.

ચુનીલાલે વ્યવહારિક અભ્યાસ પૂરો કર્યો અને પિતા તથા ભાઈઓના કામમાં મદદગાર થવા લાગ્યા. કોઈપણ કામમાં એમની નજર પહોંચે. કામ કરવાની ખંત પણ એટલી જ. જે જે કામ કરવા હાથમાં લે એમાં જીવ પૂરેપૂરો પરોવી દે કે જેથી તે કામમાં ધારી સફળતા મળે. કોઈને પણ વહાલા થઈ પડવાનો સારામાં સારો કીમિયો તે કામગરાપણું. જે કામચોર હોય નહિ અને કહ્યાગરા હોય તેને લોકો હોંશે હોંશે બોલાવે અને ચાહે. ચુનીલાલ પણ આવા ગુણવાળા હોવાથી આખા કુટુંબમાં પ્રિય થઈ પડયા. જેને કંઈ પણ કામ હોય તે તરત જ ચુનીલાલને સંભારે અને ચુનીલાલ પણ તે માટે ખડે પગે તૈયાર જ હોય.

આમાં નવાઈની વાત તો એ હતી કે ચુનીલાલ તેમને ભળાવેલા કોઈપણ કામમાં

* શ્રી રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈના લેખ ઉપરથી સહેજ સુધારા સાથે સાભાર તથા પૂ. આચાર્ય શ્રી વિજયભદ્રંકર સૂરિજીમહારાજના લેખ ઉપરથી સાભાર.

પૂજ્યપાદ સંઘસ્થવિર આચાર્યદેવ **શ્રી બાપજી મહારાજ**

શ્રીમદ્વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

જન્મ : ૧૯૧૧ અમદાવાદ ● દીક્ષા : ૧૯૩૪ અમદાવાદ
ગણી-પંન્યાસપદ : ૧૯૫૭ સુરત ● સૂરિપદ : ૧૯૭૫ મહેસાણા
સ્વર્ગવાસ : ૨૦૧૫ અમદાવાદ.

ઓતપ્રોત થઈ જતા પણ એમનો અંતરંગ રસ તો વૈરાગ્યનો જ. ઘરનું કે બહારનું બધું ય કામ કરે, પણ રહે સદા જળકમળની જેમ નિર્લેપ જ. કામ પાર પાડવામાં એમની નિષ્ઠા પૂરવાર થતી અને એનાથી અલિપ્ત રહેવામાં એમની વૈરાગ્યવૃત્તિ જણાઈ આવતી. આ રીતે એમના જીવનમાં કાર્યનિષ્ઠા અને વૈરાગ્યભાવનાની ફૂલગૂંથણી થઈ હતી. પરિણામે કોઈપણ કાર્ય કર્યાનું એમને અભિમાન નહોતું અને પ્રશંસા સાંભળીને તેઓ ફુલાઈ જતા નહિ. મનને સમતાનો પાઠ જાણે એમણે ઘરમાંથી જ શીખવવા માંડયો હતો. મન આડું અવળું જવા માગે તો અંતરમાં બેઠેલો વૈરાગ એને સીધે માર્ગે રાખતો.

નાનપણમાં એમણે અમદાવાદની જૈન વિદ્યાશાળામાં શ્રી સુબાજી રવચંદ જેચંદની પાસે ધાર્મિક અભ્યાસ કર્યો હતો. શ્રી સુબાજી સારા ધર્મપ્રેમી અને સારા શ્રોતા ગણાતા હતા. તેઓ લગભગ ૩૦૦ વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક અભ્યાસ કરાવતા હતા. અને વિદ્યાર્થીઓમાં ધાર્મિક સંસ્કાર દૃઢ બને તેવો પ્રયત્ન કરતા હતા. ચુનીલાલની ધર્મશ્રદ્ધામાં શ્રી સુબાજીના શિક્ષણનો નોંધપાત્ર ફાળો છે.

ચુનીલાલ ૧૮-૨૦ વર્ષ ઉંમરના થયા અને સૌનાં માતાપિતાની જેમ એમનાં માતા-પિતાને પણ એમના લગ્નના લહાવા લેવાના મનોરથ થવા લાગ્યા, પણ ચુનીલાલનો આત્મા તો વૈરાગ્યનો ચાહક હતો. એટલે એમનું મન સહજ રીતે લગ્નની દિશામાં કેવી રીતે વળે? માતાપિતા અને કુટુંબીઓને સંસાર ખપતો હતો અને વૈરાગી પુત્રને સંયમની તાલાવેલી લાગી હતી. એ બેનો નિકાલ કોણ લાવે ?

વીસેક વર્ષની વયે આ પ્રશ્ન ઉગ્ર બન્યો. વડીલો કહે પરણાવ્યા વગર રહીએ નહિ અને પુત્ર કહે પરણું નહિ. છેવટે માતાપિતાની આજ્ઞાને વિનીત ચુનીલાલે શિરોમાન્ય કરી અને અમદાવાદમાં જ આકાશેઠ–કુવાની પોળમાં રહેતા ખરીદિયા કુટુંબનાં ચંદનબહેન સાથે તેમનાં લગ્ન થયાં. એ પણ ખૂબ ધર્મ-પ્રેમી હતાં.

લગ્ન તો કર્યું. પણ અંતરનો વૈરાગ્ય ઓસર્યો નહિ બે ત્રણ વર્ષ ગૃહસ્થજીવન ભોગવ્યું અને વળી પાછી વૈરાગ્યની ભાવના તીવ્ર બની ગઈ. ત્રેવીસ વર્ષની ભરયુવાન વયે ચુનીલાલે દૃઢ નિશ્ચય કરી લીધો કે હવે સંયમ લીધે જ છૂટકો.

ફરી પાછો ઘરમાં સંસાર અને વૈરાગ્ય વચ્ચેનો ગજગ્રાહ શરૂ થયો. માતાપિતા અને અન્યકુટુંબીજનોએ ખૂબ વિરોધ કર્યો કે તું આમ દીક્ષા લે તો તારી પત્ની ચંદનબહેનની શી સ્થિતિ થાય ?

કામગરા ચુનીલાલ ઉપર મોટા ભાઈને ખૂબ હેત. એમને તો ચુનીલાલ ચાલ્યા જાય તો પોતાનો જમણો હાથ જવા સમાન દુઃખ થાય, એટલે વિરોધમાં તે સૌની મોખરે હતા. પણ ચુનીલાલ આ વખતે પાકો નિશ્ચય કરી ચૂક્યા હતા. એમનો સત્યાગ્રહ કુટુંબીઓના આગ્રહથી ચઢી જાય તેવો હતો. કુટુંબીઓએ ચુનીલાલને ખૂબ સમજાવ્યા, ધાકધમકી પણ આપી, પણ ચુનીલાલ કોઈ રીતે માન્યા નહિ.

એક દિવસે તો પોતાની મેળે જ મસ્તકનું મુંડન કરાવીને એમણે સાધુવેષ પણ પહેરી લીધો ! કુટુંબીઓ સામે થયા તો ત્રણ દિવસ લગી ભૂખ્યા-તરસ્યા એક ઓરડામાં ભરાઈ રહેવાનું એમણે મંજુર રાખ્યું પણ પોતાનો નિર્ણય ન છોડયો. છેવટે સૌને થયું કે આ વૈરાગી આત્મા હવે સંસારમાં રહેશે નહિ.

લગ્નપ્રસંગે માતાપિતાનો આગ્રહ સફળ થયો હતો. અને આ વખતે ચુનીલાલનો નિર્ણય સૌને મંજુર રાખવો પડયો હતો. આ રીતે ચુનીલાલે પોતાની અણનમ સંકલ્પશક્તિનો સૌને પરિચય કરાવ્યો. **આ સંકલ્પબળ એમના સમગ્ર જીવનમાં અંત સુધી વ્યાપી રહ્યું હતું.**

કુટુંબનો આવો સજ્જડ વિરોધ હોય ત્યાં કોણ સાધુ દીક્ષા આપવા તૈયાર થાય? એટલે પોતાની મેળે સાધુવેશ પહેરીને ચુનીલાલ ઝાંપડાની પોળના ઉપાશ્રયમાં રહ્યા. અને છેવટે મહાપ્રભાવક જંગમ યુગપ્રધાનસમા પરમ મહાપુરુષ શ્રીમણિવિજયજી દાદાએ લવારની પોળમાં સકલ સંઘની હાજરીમાં એમને ભાગવતી દીક્ષા આપી. **તે યાદગાર દિવસ વિ. સં. ૧૯૩૪ના જેઠ વદિ બીજનો હતો.** તે દિવસે ચુનીલાલ મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજી બની ગયા. પૂજ્ય મણિવિજયદાદાના એ સૌથી નાના શિષ્ય!

તે વર્ષનું ચોમાસું સિદ્ધિવિજયજીએ પોતાના ગુરુ મણિવિજયદાદા સાથે અમદાવાદમાં જ કર્યું. પરંતુ ચોમાસું પુરું થયું એટલામાં રાંદેરમાં મુનિ શ્રીરત્નસાગરજી બીમાર થઈ ગયાના સમાચાર આવ્યા. મણિવિજય દાદા હતા તો માત્ર સંન્યાસ જ, પણ આખા સંઘનું હિત એમના હૈયે વસેલું અને સૌ કોઈની ચિંતા એ કર્યા કરતા. રત્નસાગરજીની માંદગીના સમાચારથી દાદા ચિંતામાં પડી ગયા; પણ માત્ર ચિંતા કરીને કે મોઢાની સહાનુભૂતિ દર્શાવીને બેસી રહે એવા એ પુરુષ ન હતા. એમણે તરત જ મુનિ સિદ્ધિ વિજયજીને સુરત પહોંચીને મુનિ શ્રીરત્નસાગરજીની સેવામાં હાજર થઈ જવાની આજ્ઞા ફરમાવી.

મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજી તાજા જ દીક્ષિત, ગુરુ ઉપર એમને અપાર પ્રીતિ અને ગુરુ સેવાની પૂરેપૂરી તમન્ના, વળી મણિવિજયજી દાદાની ઉંમર પણ ૮૨-૮૩ વર્ષની, અને વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે એમની કાયાનો ડુંગર પણ ક્યારેક ક્યારેક ડોલતો લાગતો હતો. આ પરિસ્થિતિમાં મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજીનું મન ગુરુજીના સાન્નિધ્યનો ત્યાગ કરવા કોઈ રીતે માનતું ન હતું. પણ ગુરુની આજ્ઞા થઈ, ત્યાં તો છેવટે 'आज्ञा गुरूणामविचारणीया' અથવા 'गुरोराज्ञा गरीयसी' માનીને એને માથે ચઢાવવી જ રહી, મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજી એક સાધુની સાથે સત્વર સુરત રત્નસાગરજીની સેવામાં પહોંચી ગયા અને એ ચોમાસું સુરત પાસે રાંદેરમાં કર્યું. ભાગ્યયોગે એ ચોમાસામાં જ (આસો સુદ ૮ મે) મણિવિજય દાદા અમદાવાદમાં સ્વર્ગવાસી થયા. અને મુનિશ્રી સિદ્ધિવિજયજીના મનમાં ગુરુજીનો અંતિમ વિયોગ, ગુરુ ગૌતમની જેમ અપાર વેદના જગાવી ગયો. એમની ગુરુસેવાની ભાવના અધૂરી જ રહી ગઈ. આમ છતાં અમદાવાદનો ચાતુર્માસ દરમ્યાન, દીક્ષા પછીના પાંચ માસ જેટલા ટુંકા ગાળામાં, એમણે ગુરુજીની એવી સાચા દિલથી

સેવા કરી હતી કે આખી જિંદગી ચાલે એવા ગુરૂના આશીર્વાદ મળી ચૂક્યા હતા અને એ રીતે મુનિ શ્રી સિદ્ધવિજયજીનું શિષ્યપણું સફળ થયું હતું.

શ્રી રત્નસાગરજી મહારાજ કાંઈક આકરા સ્વભાવના અને એમાં લાંબા સમયની બીમારી, છતાં મુનિશ્રી સિદ્ધિવિજયજીએ સમભાવ અને શાંતિપૂર્વક સેવા કરીને એમનું દિલ જીતી લીધું હતું. તે એટલે સુધી કે, પછી કોઈ કાંઈ વાત કરવા આવતું તો રત્નસાગરજી મહારાજ એમને મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજય પાસે જ મોકલી આપતા. આ રીતે એમણે રત્નસાગરજી મહારાજની આઠ આઠ વર્ષ સુધી ખડે પગે સેવા કરી. અને તેઓ એક આદર્શ વૈયાવચ્ચ કરનાર લેખાયા.

વળી મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજી સુરતમાં હતા તે દરમ્યાન ત્યાંના બીજા કોઈ ઉપાશ્રયમાં ખરતરગચ્છના મુનિ બીમાર પડી ગયા, મહારાજશ્રીને આ વાતની ખબર પડી એટલે પછી એમનો વૈયાવચ્ચપ્રિય આત્મા નિષ્ક્રિય કેમ રહે? મુનિ સિદ્ધિવિજયજીએ એમની પણ સેવાનું કાર્ય ઉપાડી લીધું. રોજ સવારે તેઓ વ્યાખ્યાન વાંચે પછી પછી પેલા ખરતરગચ્છના મુનિ પાસે જાય, એમની સેવા કરે, એમને ગોચરી લાવી આપે અને પછી ઉપાશ્રયે પાછા આવીને ખરે બપોરે એકાસણું કરે, કેવું ઉગ્ર તપશ્ચરણ?

પૂજ્ય મણિવિજય દાદા પોતાની વૃદ્ધ ઉંમર છતાં નવદીક્ષિત મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજીને સુરત રત્નસાગરજીની સેવા માટે રવાના કરે અને મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજી પોતાની અનેક જવાબદારીઓ છતાં એક ખરતરગચ્છના બીમાર મુનિની સેવા કરવાનું સ્વીકારે એ બીના એટલું બતાવવાને બસ થવી જોઈએ કે તે કાળે સાધુસમુદાયનાં મન કેવાં ભદ્રપરિણામી અને એક બીજાના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી થવાની ભાવનાથી સુવાસિત હતાં!

સુરતમાં મહારાજશ્રીની પ્રેરણાથી એક પાઠશાળા સ્થાપવાનું નક્કી થયું. તો એમણે એની સાથે સદ્ગત મુનિ રત્નસાગરજીનું નામ જોડયું. અને એ રીતે પોતાની નિષ્કામવૃત્તિ અને કીર્તિની લોલુપતાનો અભાવ પ્રત્યક્ષ બતાવી આપ્યાં.

સુરતમાં રહ્યા તે દરમ્યાન મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજી પૂજ્ય શ્રી આત્મારામજી મહારાજના સંપર્કમાં આવ્યા અને એમની પાસે સૂત્રસિદ્ધાંતનો, ખાસ કરીને ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનો અભ્યાસ કર્યો. બન્ને વચ્ચે ખૂબ પ્રીતિ હતી અને આત્મીયતાનો સંબંધ હતો. પૂ. આત્મારામજી મહારાજ તો એમને 'છોટા ચાચા' કહીને બોલાવતા.

મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજીને અભ્યાસની ખૂબ તાલાવેલી, એ માટે એ ગમે તેવી મહેનત કરવાનું અને ગમે તે કષ્ટ સહન કરવાનું ય ન ચૂકે. એકવાર તેઓ છાણીમાં રહેલા હતા. તે કાળે વડોદરા રાજ્યના રાજારામ શાસ્ત્રી સંસ્કૃતના મોટા વિદ્વાન લેખાય. શ્રી સિદ્ધિવિજયજી ને થયું કે આવા પંડિત પાસે કાવ્ય અને ન્યાયનો અભ્યાસ કરવાનું મળે તે કેવું સારું! પણ રહેવું છાણીમાં અને ભણવું વડોદરામાં એ કેમ બને? રોજ છ માઈલ જવું અને છ માઈલ આવવું બાર માઈલની મજલ કરવી અને સાધુજીવનની ક્રિયાઓ સાથે અધ્યયન પણકરવું. પણ મુનિ શ્રી સિદ્ધિ-

વિજયજીનું સંકલ્પબળ અજેય કિલ્લા જેવું હતું. એમણે સવારે છાણીથી વડોદરા જવાનું, વડોદરામાં પંડિતજીની સગવડ મુજબ અધ્યયન કરવાનું અને રોજ છાણી પાછા આવવાનું એ ક્રમ મહિનાઓ સુધી ચાલુ રાખ્યો

સુરત શહેર મહારાજશ્રીનું ખૂબ રાગી. વિ. સં ૧૯૫૭ની સાલમાં ખૂબ ધામધૂમથી ભારે ઉત્સાહપૂર્વક એમને સુરતમાં પૂ. પં. શ્રી ચતુરવિજયજી ગણિવરના વરદહસ્તે પંન્યાસપદવી આપવામાં આવી આ વખતે પંદર હજાર જેટલી જૈનોની મેદની એકત્ર થઈ હતી. જેમાં દૂરદૂરના શહેરોના જૈન આગેવાનો પણ આવ્યા હતા. એક મહિના સુધી આ ઉત્સવ નિમિત્તે જમણવારો થયા હતા. અને તે સમયે એક લાખ રૂપીયાનું ખર્ચ થયું હતું. જે આજે દસ લાખ કરતાં પણ વધુ ગણાય.

વિ. સં. ૧૯૭૫ની સાલમાં વસંત પંચમીના દિવસે મહેસાણામાં એમને આચાર્ય પદવી આપવામાં આવી હતી.

એમનો કંઠ ખૂબ મધુર, ભલભલાને પણ હેરત પમાડે. એમનું વ્યાખ્યાન પણ એવું જ આકર્ષક, એમની વાણી સાંભળી સૌ આનંદમાં તરબોળ થઈ જાય.

જ્ઞાનોપાસના તો જાણે એમના જીવનનું અંગ જ બની ગઈ હતી. એક બાજુ ઉગ્ર અને દીર્ઘ તપશ્ચર્યા અને બીજી બાજુ સતત જ્ઞાનસાધના. બાહ્ય અને અભ્યતંર તપનો એક જ જીવનમાં આટલો સુમેળ વિરલ ગણાય. પ્રાચીન ધર્મગ્રંથો હાથે લખાવવા એ એમની પ્રિયમાં પ્રિય પ્રવૃત્તિ. ગામ-પરગામના અનેક લહિયાઓ પાસે આવા ગ્રંથો લખાવે અને એ લખાઈ રહ્યા પછી એકધારા પીઠફલકના આધાર વગર, કલાકોના કલાકો સુધી બેસીને પ્રાચીન મૂળ પ્રતોના આધારે એનું સંશોધન કરે. એમાં કલાકો વીતી જાય તોય એ ન થાકે કે ન કંટાળે. પ્રતો લખવા સુધારવાનાં સાધનો કલમ, શાહી, હરતાલ, વગેરે એમની પાસે પડયાં જ હોય. આ માટે એક ઊંચી ખાસ ઘોડી કરાવેલી, તે આજે પણ બાપજી મહારાજની જ્ઞાનસેવાની સાખ પૂરે છે. શાસ્ત્રસંશોધનનું આ કાર્ય છેક ૯૦ વર્ષની ઉંમર સુધી, આંખોએ કામ આપ્યું ત્યાં સુધી તેઓ અવિરતપણે કરતા રહ્યા.

આ જ રીતે એમણે જપ, ધ્યાન અને યોગનો (હઠયોગનો) પણ અભ્યાસ કરેલો. કદાચ એમ કહી શકાય કે એમનું સ્વાસ્થ્ય આટલું સારું હતું એમાં હઠયોગનો પણ કાંઈક હિસ્સો હશે. જ્યારે શાસ્ત્રસંશોધનનું કામ થઈ શકે એમ ન હોય ત્યારે તેઓ મનને જપ કે ધ્યાનના માર્ગે વાળી લેતા.

વળી ઉગ્ર અને દીર્ઘ તપશ્ચર્યા માટે તો બાપજીનું જીવન એક આદર્શ સમું થઈ ગયું હતું. સં. ૧૯૫૭ની સાલથી હંમેશાં એકાંતરે ઉપવાસનું ચોમાસી તપ કરતા હતા અને બહોંતેર વર્ષની ઉંમરથી છેક જીવનના અંત સુધી (સં. ૧૯૮૩થી સં. ૨૦૧૫ સુધી)—૩૨ વર્ષ લગી એમણે એકાંતરે ઉપવાસનું વાર્ષિક તપ સતત ચાલુ રાખ્યું હતું, આમાં ક્યારેક બે કે ત્રણ

ઉપવાસ પણ કરી લેતા અને ક્યારેક ૧૦૫ ડીગ્રી જેટલો તાવ આવી જતો તો પણ એ તપમાં ભંગ ન થતો. એમનું આયંબિલ પણ અસ્વાદ વ્રતના નમુનારૂપ હતું. મૂળે તો આયંબિલની વસ્તુઓ જ સ્વાદ વગરની અને લુખી-સુકી હોય.

આટલા ઉગ્ર અને દીર્ઘ તપસ્વી છતાં તેઓ કદી ક્રોધને વશ નહોતા થતા. હંમેશાં સમતાભાવ ધારણ કરતા હતા. એ વાત એમના તપસ્વી જીવન પ્રત્યે વિશેષ આદર ઉત્પન્ન કરે એવી છે. બહુ નારાજ થાય ત્યારે તેઓ દુઃખ સાથે ઠપકા રૂપે માત્ર એટલું જ કહેતા હતા, 'હત તારું ભલું થાય!' પણ સમતા અને લાગણીથી ભરેલા આટલા શબ્દો પણ કોઈની લાગણીને સ્પર્શી જવા બસ થઈ પડતા.

એમનો એક મુદ્રાલેખ હતો કે મનને જરાય નવરું પડવા ન દેવું, કે જેથી એ નખ્ખોદ વાળવાનું તોફાન કરી બેસે. એમની તપ, જપ, ધ્યાન, સ્વાધ્યાય અને યોગની બધી ય પ્રવૃત્તિઓ પાછળ આ આત્મજાગૃતિ જ સતત કામ કરતી રહી, આવી અપ્રમત્તતાનો પાઠ શિખવાની બહુ જરૂર ગણાય.

એમના હાથે અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ અને અંજનશલાકાઓ થઈ અને ભાઈ-બહેનોની દીક્ષાઓ તો એમના હાથે સેંકડોની સંખ્યામાં થઈ છે. આમ છતાં એમનો પોતાનો શિષ્ય સમુદાય ચાલીશેક સાધુઓનો જ છે. એ બીના એમ બતાવે છે કે તેઓ શિષ્યમોહમાં ફસાયા નહોતા, એમને તો ફક્ત એટલાથી જ સંતોષ અને આનંદ થતો કે અમુક ભાઈ કે બહેનને ધર્મ બોધ થયો છે, ભલે પછી એ ગમે તેનાં શિષ્ય-શિષ્યા બને. શિષ્ય માટેની આવી નિરીહ-વૃત્તિ સાચે જ વિરલ ગણાય.

શિષ્યો પ્રત્યે વાત્સલ્યભાવ પણ એમને બહુ. જે કોઈને અભ્યાસ કરવો હોય એને માટે જોઈતી બધી જ સગવડની ચિંતા રાખતા.

પોતાના જીવનને તો એ પૂર્ણ સ્વાશ્રયી રાખવા જ પ્રયત્ન કરતા. બને તેટલી બીજાની ઓછી સેવા લેવી પડે, એ રીતે એમણે એમના જીવનને કેળવ્યું હતું.

કૃતજ્ઞતા ગુણ એવો હતો કે પોતાના ગુરૂને એ કદી પણ ન વિસરી શકતા. ૧૯૯૫ની સાલમાં સાણંદમાં પૂજ્ય મણિવિજયજી દાદાની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા થઈ અને પૂ. બાપજી તે વખતે ન જઈ શક્યા તો છેવટે બીમારી અને સખત તાપ હોવા છતાં વિહાર કરીને સાણંદ જઈને ગુરૂમૂર્તિનાં દર્શન કર્યાં ત્યારે જ એમને સંતોષ થયો.

વળી એક અજબની વાત તો જુઓ, વિ. સં. ૧૯૯૫ની સાલની આ વાત છે. અમદાવાદના રાજમાર્ગ ઉપર એક વયોવૃદ્ધ સાધુ, બાળક પા-પા-પગલી માંડે એમ, થોડું થોડુ ચાલવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. એમના દીલમાં ૮૫ વર્ષની જઈફ ઉંમરે ગિરનાર અને શત્રુંજયના પહાડો ચઢીને ત્યાં વિરાજતા દેવાધિદેવનાં દર્શન કરવાના કોડ જાગે છે. એ પૂ. બાપજી એ ઉંમરે ધીમી ધીમી મજલ કાપીને, ડોળીની મદદ લીધા વિના જ એ બન્ને ગિરિરાજોની યાત્રા

કરીને પાછા ફર્યા. કોઈએ પાલીતાણામાં ચોમાસું કરવાનું સૂચન કર્યું તો, આટલી ઉંમરે ગિરિરાજની સ્પર્શના મુશ્કેલ અને તીર્થભૂમિની નિરર્થક આશાતના થાય, એ માટે એમણે એનો ઈનકાર કર્યો. આટલી વૃદ્ધ ઉંમરે આટલી જાગૃતિ સૌ કોઈને નમન કરવા પ્રેરે એવી છે.

એમની દીક્ષા બાદ પાંચેક વર્ષે એમનાં પત્ની, સાસુ અને સાળાએ પણ દીક્ષા લીધી હતી. એમનાં પત્નીનું નામ ચંદનશ્રીજી રાખ્યું હતું. તેઓનો પણ આજે ત્રણસો જેટલો સાધ્વી પરિવાર છે.

વખતને સાચવવામાં પણ પૂ. બાપજી પૂરા ખબરદાર, નક્કી સમયે નિર્ણીત કામ થવું જ જોઈએ. ક્યાંક પૂજામાં જવાનું હોય, અને સામો માણસ વખતસર તેડવા ન આવે તો, આચાર્ય હોવા છતાં તેઓ વખતસર રવાના થઈ જ ગયા હોય, આત્મસાધકને કાળક્ષેપ કરવો કેમ પાલવે?

મેં પૂજ્ય બાપજીના સમુદાયના જાણીતા વિદ્વાન મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજ તથા અન્યમુનિરાજ પાસે એમનું (બાપજીનું) ચરિત્ર હોય તો તેની માગણી કરી, તો મને કહેવામાં આવ્યું કે પૂ. મણિવિજયજી દાદાના જીવનચરિત્રમાં બાપજીના જીવનસંબંધી કેટલીક માહીતી બે પાનામાં આપવામાં આવી છે. તે સિવાય બીજું કાંઈ સાહિત્ય અમારી પાસે નથી. આ સાંભળીને બાપજીની કીર્તિ પ્રત્યેની નિષ્કામતાની મન ઉપર ભારે અસર થઈ. આપણા પ્રાચીન જ્યોતિર્ધર મહાપુરૂષોએ પોતાના જીવનની હકીકતો સાચવી ન રાખી, એ સામે આજના ઇતિહાસકારોની ભારે ફરીયાદ છે, પણ જે આત્મસાધના માટે નીકળ્યા હોય તે પોતાની કીર્તિને સાચવવાની શી ખેવના કરે? તેઓ તો પોતાની જાતને નામનાથી દૂર રાખવામાં જ કૃતાર્થતા માનતા હોય છે. પૂજ્ય બાપજી મહારાજ આવા જ એક કીર્તિના નિષ્કામી પુરુષ હતા.

મંત્રજાપ એ પૂ. બાપજી મહારાજના જીવનનું એક અગત્યનું અંગ હતું. જીવનના ઘણા પ્રારંભકાળથી મંત્રજાપના તેઓશ્રી અખંડ ઉપાસક હતા. હંમેશાં રાત્રે એક વાગે નિયમિત રીતે તેઓશ્રી જાગૃત થઈ જતા અને આખી રાત મંત્રજાપ કરતા. દિવસે પણ ખાસ પ્રસંગ સિવાય ભાગ્યે જ તેઓ વાતચીત કરતા હતા. મંત્રજાપ તેઓશ્રીને આંગળીના ટેરવે ચાલ્યા જ કરતો. તેઓશ્રી ખાસ કરીને સૂરિમંત્રના એક મંત્રનો રોજ દશ લાખ જેટલો મંત્રજાપ કરતા હતા. આવી તેમને અદ્ભુત મંત્રસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ હતી. જીવનના અંતિમ દિવસ સુધી પણ આ સૂરિમંત્રની ઉપાસના તેઓશ્રીના જીવનમાં અખંડ રીતે અને અપ્રમત્તભાવે ચાલુ રહી હતી.

પૂજ્યશ્રી સં. ૨૦૧૫ના અમદાવાદના ચાતુર્માસમાં પર્યુષણ પર્વ સુધી તો સ્વસ્થ હતા. તપ-જપ-વ્યાખ્યાનાદિ સર્વ ક્રિયાઓ કરતા હતા. તેઓશ્રીને પર્યુષણ પછી સામાન્ય શરદી થઈ, તેમાંથી અશક્તિ થઈ અને ભાદરવા વદ ૧૧ થી કાંઈક વધારે અશક્ત જણાયા અને વદ ૧૪ ના સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા—સ્વર્ગવાસી થયા. અને વદ અમાસના દિવસે ભવ્ય

શ્મશાનયાત્રા નીકળી ત્યારે શહેરના અગ્રગણ્ય સર્વ શ્રાવકો અને બહારગામથી આવેલા હજારો ભાવુકોની મેદનીથી રસ્તા ઉભરાયા. પોલીસ ઇન્સપેક્ટરે પણ પાલખી ઉપાડીને હર્ષ માન્યો. જગન્નાથજીના મહંત શ્રી નરસિંહદાસજીએ પોતાના આશ્રમે પાલખી રોકી નમસ્કાર કરી ચાદરની ભેટ કરી અને વયથી સમોવડીયા વૃદ્ધ પુરુષની વિદાયનું દુઃખ વ્યક્ત કર્યું અને અગ્નિસંસ્કાર કરી સૌ વિદ્યાશાળાએ આવ્યા. આ બાજુ બધા ઉપાશ્રયોથી પૂ. આચાર્યો, પંન્યાસો અને મુનિવરો પધાર્યા અને ચતુર્વિધ સંઘની મોટી હાજરીમાં સૌએ દેવવંદનની ક્રિયા કરી. શ્રી સંઘને કટોકટીના વખતે ખોટ પડી એવા ઉદ્ગારો સાથે બધા વિખરાયા.

પૂજ્ય બાપજી મહારાજ તો હવે ચાલ્યા ગયા છે. પણ એમના અનેક સદ્ગુણો આપણને આપતા ગયા છે. એમાંના બને તેટલા સદ્ગુણોના સ્વીકારમાં જ એમનું સાચું સ્મરણ રહેલું છે.

કીર્તિની કામનાથી મુક્ત એવા વયોવૃદ્ધ અને તપોવૃદ્ધ પૂ. બાપજી મહારાજના આત્માને વારંવાર ભાવપૂર્વક વંદના કરીએ છીએ.

લી. ભવદીય

પંડિત નરોત્તમદાસ નગીનદાસ શાહ

જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ : મુંબઈ

આધારભૂત ગ્રંથોના સંકેતની સમજૂતી

જૈ. પ. ઇ.–જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભા. ૧-૨-૩
સંપાદક–ત્રિપુટી મહારાજ.
વિ. સં. ૨૦૦૯.

જૈ. સા. સં. ઈ.–જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ
સં. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ.
પ્રકાશક: જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ
વિ. સં. ૧૯૮૯.

પ્રા. જૈ. લે. સં.–પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ
સં. શ્રી જિનવિજય.
પ્રા૦ જૈન આત્માનંદ સભા–ભાવનગર
વિ. સં. ૧૯૭૩.

આ. પ. ક્ર.–આચાર્ય પરિચય ક્રમ

શેઠ શ્રી અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશી
(૧૮૯૪-૧૯૭૭)

॥ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ ॥

શ્રી જૈન સાહિત્યવિકાસ મંડળના સ્થાપક શેઠશ્રી અમૃતલાલ કાળીદાસ દોશી આજથી લગભગ ૨૦ વર્ષ પૂર્વે જામનગરમાં પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ મુનિરાજશ્રી ભુવનવિજયજી મહારાજના સંપર્કમાં આવ્યા ત્યારથી અત્યાર સુધી તેમનો ઉત્તરોત્તર ગાઢ સંપર્ક મારે રહ્યો છે. અનેકવિધ શાસ્ત્રપ્રવૃત્તિઓમાં તેઓ મને પ્રેરક અથવા સહાયક રહ્યા છે. આ વર્ષો દરમ્યાન તેમના અનેક વિરલ અને વિશિષ્ટ ગુણોનો મને અનુભવ થયો છે.

ધર્મપ્રેમી, શ્રદ્ધાળુ, ઉદાર અને શાસ્ત્રભક્ત તો તેઓ હતા જ, તે ઉપરાંત મોટા ઉદ્યોગપતિ હોવા છતાં તેઓ અત્યંત જ્ઞાનપિપાસુ હતા. જ્યાં જ્યાંથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય ત્યાં ત્યાંથી વિના સંકોચે અત્યંત નમ્રતાથી જ્ઞાન મેળવવા માટે તેઓ ખૂબ આતુર અને પ્રયત્નશીલ હતા. વિદ્વાનો અને જ્ઞાનગોષ્ઠી તેમને અત્યંત પ્રિય હતી. વિવિધ વિષયના શાસ્ત્રોમાં તેમને રસ તો હતો જ તેમાં પણ મંત્ર, યોગ, અને ધ્યાનના વિષયમાં તેમને ઘણો જ રસ હતો. એટલું જ નહિ પણ એ વિષયમાં અતિવિશાળ વાંચન કરીને શાસ્ત્રોના ગૂઢાર્થને ઉકેલવા તેઓ રાત-દિવસ ખૂબ પ્રયત્ન કરતા હતા. જે તેમની સાથે વાતચીતોમાં તથા પત્રવ્યવહારમાં અનેકવાર જોવા મળતું હતું. તેમની આ ઉત્કટ સાધનાનું ફળ તેમના પોતાના લખેલા ચિંતનાત્મક ગ્રંથોમાં તથા તેમણે તૈયાર કરાવેલા ગ્રંથોમાં અમુક અંશે જોવા મળે છે. યોગ તથા મંત્ર આદિ વિષેનું તેમનું ચિંતન, મનન અને સંશોધનકાર્ય એ ઐતિહાસિક વસ્તુ છે.

એક ઉદ્યોગપતિના જીવનમાં આવી જ્ઞાનઝંખના અને સાધના જોવા મળે એ બહુ વિરલ ઘટના છે. છેલ્લી અવસ્થામાં શ્વાસ લેવામાં પણ જ્યારે તેમને ઘણી મુશ્કેલી પડતી હતી ત્યારે પણ આ વિષયમાં તેમની કેટલી રૂચિ અને તન્મયતા હતી તે તેમના પોતાના હાથે વિસ્તારથી લખેલા તા. ૨૨-૧૨-૭૬ના મારા ઉપરના પત્રમાંના નીચેના લખાણથી પણ સમજી શકાય છે.

"યોગશાસ્ત્ર, દ્વાદશાર નયચક્ર, સૂરિમંત્રકલ્પ સમુચ્ચય, શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ- પ્રબોધટીકા આ સઘળા પતે નહિ ત્યાં સુધી મારો જીવ આ ખોળિયું છોડશે નહિ, એ પતી ગયા પછી એક સમય વધારે થશે નહિ. આપની જેમ મને પુષ્કળ ચિંતા છે."

આ પત્ર લખ્યા પછી સોળમા દિવસે જ તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો હતો. જીવનભર શ્રુતજ્ઞાનની જે ઉપાસના કરી હતી તેનું મધુર ફળ તેમના સમાધિમય મરણમાં જોઈ શકાય છે.

શ્રી જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ દ્વારા જે વિશિષ્ટ રીતે શ્રુતજ્ઞાનની ગંગા વહાવવી તેમણે શરૂ કરી છે તે શ્રુતજ્ઞાનની ગંગાનો પ્રવાહ દેવ-ગુરુકૃપાએ સતત વહેતો રહે તથા ઉત્તરોત્તર વિશાળ થતો રહે એજ પ્રભુના ચરણોમાં પ્રાર્થના.

વિક્રમ સંવત ૨૦૩૩
ફાગણ સુદિ ૧૦
માંડકા (જીલ્લા : બનાસકાંઠા)

પૂજ્યપાદ ગુરૂદેવ મુનિરાજશ્રી
ભુવનવિજયાન્તેવાસી
મુનિ જંબૂવિજય

[શ્રી જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના સ્થાપક અને તેના પ્રાણ સમાન શેઠશ્રી અમૃતલાલ કાળીદાસ દોશીના જીવનકાળ દરમ્યાન જ આ પ્રકાશિત થતો ગ્રંથ-સૂરિમંત્ર કલ્પસમુચ્ચય બીજો ભાગ સંપૂર્ણ પણે છપાઈ ગયો હતો. પ્રસ્તાવના આદિ પણ છપાઈ ગયાં હતાં. પ્રકાશનવિધિ જ ખાસ બાકી રહી હતી. તે વિધિ થાય તે પૂર્વે જ તેઓશ્રીનો સ્વર્ગવાસ થયો હોવાથી તેઓશ્રી તરફ કૃતજ્ઞતા રૂપે જૈ. સા. વિ. મં. તરફથી તેમની જીવન ઝરમર અહીં સંક્ષેપમાં રજુ કરવામાં આવે છે.]

શેઠશ્રી અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશી

❀ જીવન ઝરમર ❀

ઊંચા હિમાલયની શ્વેત ગિરિકંદરાઓ વચ્ચે આવેલા કોઈ સરોવરની કલ્પના કરો અને તેનાં નિર્મળ ઝીલમીલ થતાં પાણીના તરંગોમાં તરતાં બાલ સૂર્યનાં [Rising Sun]નાં તેજકિરણો જુવો. અંતરપટ પર તેનું જે વિમળ અને ભવ્ય દશ્ય અંકિત થાય તેના જેવું શ્રી અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશીનું બાહ્ય અને આંતર વ્યકિતત્વ હતું: સૌમ્ય, પ્રસન્ન અને ઓજસ્વી.

સપ્રમાણ ઊંચી દેહયષ્ટિ, એકવડું શરીર, સ્ફટિક કે સંગેમરમરના આરસ જેવો સફેદ વાન, ઝગારા મારતું વિશાળ લલાટ, ઊંડાણને તાગતી ઝીણી પાણીદાર આંખો. વ્યકિત, વસ્તુ અને વિચારની ગંધને દૂરથી જ પારખી લેતાં એવાં પહોળાં નસકોરાં, પ્રભાવક લાંબા કાન અને મલપતા હોઠ, સફેદ ધોતિયું અને સફેદ પહેરણ પહેરી ઉઘાડા માથે બેઠા હોય તો દૂરથી જોનારને પહેલી નજરે અમૃતલાલભાઈ કોઈ ઋષિ જણાય. ટટ્ટાર બેઠા હોય અને દુનિયાને વિસરી પોતાના સ્વાધ્યાયમાં લયલીન હોય અને તેમની સાથે વાતો કરતાં કે તેમના સાન્નિધ્યમાં મૌનપણે બેસતાં જાણે ગંગાસ્નાનનો આહલાદક રોમાંચ અનુભવાય.

● સંસ્કારનું સિંચન ●

શ્રી અમૃતલાલભાઈનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૫૦માં શરદપૂનમે થયો હતો. દિનાંક ૧૪મી ઓક્ટોબર ૧૮૯૪ દિવસ રવિવાર. પિતાનું નામ શ્રી કાલિદાસ વીરજી દોશી. માતાનું નામ સંતોકબાઈ. તેમનું મૂળ વતન સૌરાષ્ટ્રમાં જામનગર પાસેનું મોડા ગામ.

શ્રી કાલિદાસભાઈની આર્થિક સ્થિતિ સામાન્ય. પરંતુ તેમનો સંસ્કાર વૈભવ ઘણો સમૃદ્ધ હતો. વિશાળ કુટુંબની જવાબદારી સફળતાથી ઊપાડતા સંસારના અનેક તડકા-છાંયડામાંથી તે પસાર થયેલા. જેવા કરૂણાળુ હતા તેવા જ ઉદારચિત્ત હતા. અને આપકારી ઉપર પણ પ્રેમભાવે ઉપકાર કરતા હતા. પોતાનો અભ્યાસ ઝાઝો ન હતો પરંતુ ઉચ્ચ શિક્ષણનું મહત્ત્વ તેમને તે જમાનામાં સમજાયું હતું. અને પોતાના પનોતા પુત્રને આગ્રહ કરીને કોલેજ સુધીનું ઉચ્ચ શિક્ષણ અપાવ્યું હતું.

પોતાનું કર્તવ્યનિષ્ઠ અને કર્મઠ જીવન, સહનશીલતા અને ધીરજ, સાદાઈ અને કરકસર, ઉમદા અને ઉચ્ચ ભાવનાઓ, સારા-માઠા પ્રસંગોમાં પણ સદાય હસતા રહેવાનો સ્વભાવ, અજાણ્યાઓ પ્રત્યે પણ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ, બીજાનું કંઈક ભલું કરી છૂટવાની તમન્ના, હૈયે સતત પરમાત્માનું સ્મરણ, પરમાત્મા પ્રત્યે દઢ શ્રદ્ધા, ધર્મ પ્રત્યે અનુરાગ વગેરે સંસ્કાર અને ગુણોની અસર શ્રી અમૃતલાલભાઈના જીવનમાં બાલ્યાવયથી જ પડી.

પિતાના જીવનના ઊંડા પ્રભાવના લીધે, ઉગતી જવાનીમાં જ તેઓશ્રી મોજ-શોખથી વિરકત બન્યા. સાદાઈને જીવનનો શણગાર માન્યો. કોલેજમાં ભણતા હતા ત્યાં સુધી તેમને પિતાના પ્રેમ, પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન મળ્યાં. પિતાની સમ્યક્ કેળવણીથી તેમનું અંતર અને બાહય વ્યકિતત્વ સુંદર રીતે ખીલતું ગયું. પિતાના પ્રેમ અને વિશ્વાસને તેમણે પિતાની હયાતીમાં જ તપાવ્યા. એમ કહી શકાય કે જયોતમાંથી જયોત પ્રકટે તેમ એક ઉદાત્ત જીવનમાંથી બીજું તેવું જ ઉદાત્ત જીવન ઝગમગી ઊઠયું.

● અભ્યાસ ●

મેટ્રીક સુધીનો વ્યાવહારિક અભ્યાસ તેમણે જામનગરમાં કર્યો હતો. અને બી. એ. સુધીનો ઉચ્ચ અભ્યાસ, જુનાગઢમાં કર્યો. જે જમાનામાં કેળવણી પ્રત્યે લોકોને ઓછો રસ અને રુચિ હતાં તેમજ ઉચ્ચ અભ્યાસ કરવો એ સાહસ ગણાતું તે જમાનામાં ૧૯૧૮માં તે બી. એ. થયા. સંસ્કૃત અને ફિલોસોફી - તત્વજ્ઞાનના ગંભીર વિષયો લઈ બી. એ. ની ડીગ્રી મેળવી હતી. અમૃતલાલભાઈ સફળ અને યશસ્વી જૈન પ્રાચીન સાહિત્ય સંશોધક બની શકયા તેના બીજ તેમણે બા. એ. થવા માટે પસંદ કરેલા આ બે વિષયોમાં જોઈ શકાય છે.

● જવાબદારી અને સિદ્ધિનાં સોપાન ●

બી. એ. થઈને વૃદ્ધ પિતાનો બોજો હળવો કરવા ઝંખતા અમૃતલાલભાઈની ઈચ્છા ફળી નહિ, એ સૌભાગ્ય જોઈને ઉલ્લાસ અનુભવવા કાલીદાસભાઈ ત્યારે ન હતા. બી. એ.નો છેલ્લા વરસનો અભ્યાસ પૂરો થાય તે પહેલાં જ તેમના પિતા આ ફાની દુનિયા છોડી ચાલ્યા ગયા હતા. પિતાના અવસાનથી મોટા કુટુંબના ભરણપોષણની જવાબદારીનો ભાર ઉગતી યુવાન ઉંમરમાં જ તેમના ઉપર આવી પડયો.

'કર્મરેખા બલિયસી'–કર્મ રેખા બળવાન છે એમ સમજીને તેમણે આ પવિત્ર જવાબદારી ઉપાડી લીધી. ૧૯૧૮માં સ્નાતક બન્યા બાદ તુરત તે મુંબઈ આવ્યા અને પોતાની વીશા શ્રીમાળી જૈન જ્ઞાતિના શેઠ શ્રી લઘુભાઈ દામજી દોશીની "પેઈન્ટ મેન્યુફેકચરીંગ કંપની"ની નોકરીમાં જોડાયા. વિજ્ઞાનના સ્નાતક ન હોવા છતાં રંગ અને રસાયણ ક્ષેત્રમાં અભ્યાસ અને કામ કરવાની સૂઝ, કામ પ્રત્યેની ચીવટ અને ચોકસાઈ, વફાદારી અને પ્રમાણિકતા, ચપળતા અને કઠોર પરિશ્રમ વગેરે તેમના ગુણોથી આકર્ષાઈને 'બી. શિવચંદ જેઠાલાલ એન્ડ કું.' એ તેમને ભાગીદાર થવા સામેથી નિમંત્રણ આપ્યું, અને ૧૯૨૪માં ધંધામાં ભાગીદાર બન્યા. ૧૯૨૮માં વિદેશની એલ. હોલીડે એન્ડ કું.ની સોલ એજન્સી લીધી. ભારતમાં પ્રતિનિધિત્વ કરતી આ કંપનીના ડીરેકટરોને મળવા તેમણે ૧૯૩૪માં ઈંગ્લેન્ડની સફર ખેડી. સાથોસાથ તેમણે ફ્રાન્સ, હોલેન્ડ, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ અને જર્મનીની પણ મુલાકાત લીધી.

વ્રતધારી શ્રાવકને છાજે તેવી રીતે તેમણે આ વિદેશની સફર ખેડી. ૧૯૩૪માં વિદેશની ધરતી પર જૈનત્વને ટકાવી રાખવાની કોઈ જ સાનુકૂળતા ન હતી. આથી અમૃતલાલભાઈ વિદેશના ચાર-છ માસના રોકાણ દરમિયાન માત્ર દૂધ અને ફળ પર જ રહ્યા. જેવા શુદ્ધ જૈન ભારતમાં હતા તેવા જ શુદ્ધ જૈન વિદેશમાં પણ રહ્યા.

વિદેશથી પાછા ફર્યા બાદ થોડા સમયમાં તેમણે 'બી. શીવચંદ જેઠાલાલ એન્ડ કું.'નું કલેવર ધરમૂળથી બદલી નાખ્યું. આ કંપની પછી 'બી. શીવચંદ અમૃતલાલ એન્ડ કું'. બની. સમયાંતરે તેનું નામ બદલીને 'અમૃતલાલ એન્ડ કું. લી.' રાખ્યું.

૧૯૪૧માં તેમણે ધંધામાં હરણફાળ ભરી. પોતાના ધંધાની વધતી જવાબદારીઓમાં તેમણે પોતાના ભત્રીજા શ્રી જે. એચ. દોશીને સહભાગી બનાવ્યા, અને આ 'કાકા-ભત્રીજા'ની જોડીએ પોતાના વિકસતા જતા વ્યવસાયને વિશ્વ વ્યવસાયની ક્ષિતિજે મૂકી દીધો. ૧૯૫૪માં તેમણે 'અમર-ડાઈ-કેમ લીમીટેડ' નામનું વિશાળ ઔદ્યોગિક સંકુલ ઊભું કર્યું. ડાય-સ્ટફ અને રંગ-રસાયણના ક્ષેત્રમાં આજ "અમર-ડાઈ-કેમ" પહેલી હરોળનું નામ બની ચૂક્યું છે.

◎ સામાજીક સિદ્ધિ ◎

ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રના જેવી જ યશસ્વી અને ઝળહળતી સફળતા અને પ્રતિષ્ઠા તેમણે સામાજિક અને સાહિત્યિક ક્ષેત્રોએ પણ પ્રાપ્ત કરી છે. માત્ર પૈસા રળવામાં જ તેમણે પોતાના જીવનની ઈતિશ્રી નહોતી માની. ધંધાના પ્રશ્નોમાં જ તે ગુંથાયેલા નહોતા રહ્યા. જૈનધર્મ અને જૈન સમાજના પ્રશ્નોમાં પણ એમણે સક્રિય રસ લીધો હતો.

૧૯૫૨માં જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સ વિવિધ પ્રવૃત્તિઓથી ધમધમતી હતી. સમાજ અને રાષ્ટ્રમાં ત્યારે તેનું નિર્ણયાત્મક સ્થાન હતું. તેનો અવાજ આદેશાત્મક બની રહેતો હતો. આવી ગૌરવવંતી કોન્ફરન્સના સુવર્ણજયંતી અધિવેશનનું અધ્યક્ષપદ તેમણે શોભાવ્યું હતું અને ચારે ય ફિરકાઓની પ્રતિનિધિત્વવાળી સંસ્થા. "ભારત જૈન મહામંડળ"ના ૧૯૬૬ના ૩૧મા અધિવેશનમાં તેમના અધ્યક્ષપદે "ભગવાન મહાવીર સ્વામીનો ૨૫૦૦મો નિર્વાણ મહોત્સવ" અખિલ વિશ્વ ધોરણે ઉજવવાનો ઐતિહાસિક ઠરાવ થયો હતો. ભારતભરનાં જૈન દેરાસરોની માર્ગદર્શક પ્રતિષ્ઠિત સંસ્થા "શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી પેઢી"ના વરસો સુધી ટ્રસ્ટી રહ્યા હતા. આ પેઢીનું બંધારણ ઘડવામાં તેમણે મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. આ બંધારણ તૈયાર કરવામાં તેમણે છ માસ સુધી ગંભીર અને ગહન પ્રયત્ન કર્યો હતો.

આ અને આવી બીજી નાની મોટી સંસ્થાઓમાં તેમણે આપેલ સક્રિય સેવાઓમાં તેમના એક વિશિષ્ટ વ્યકિતત્વનો પરિચય થાય છે. કોન્ફરન્સ અને ભારત જૈન મહામંડળના અધિવેશનના અધ્યક્ષપદેથી આપેલા પ્રવચન, અમદાવાદ આચાર્ય મહારાજશ્રી અમૃતસૂરિની નિશ્રામાં યોજાયેલ 'કર્મગ્રન્થ' પ્રકાશન સમારોહ પ્રસંગે આપેલ તથા તેવા સમયોચિત અન્ય પ્રવચનો આજ પણ એટલા જ મનનીય અને પ્રેરક છે. આ પ્રવચનો દર્શાવે છે કે અમૃતલાલભાઈ કુશળ વકતા જ ન હતા. સુસ્પષ્ટપણે પોતાના મંતવ્યો રજુ કરનારા, નિર્ભય તત્ત્વચિંતક પણ હતા.

◎ વિવેકપૂર્ણ દાનપ્રવાહ ◎

અમૃતલાલભાઈના વ્યકિતત્વનું આગવું તરી આવતું જીવન લક્ષણ છે. જાગ્રત વિવેક. વિવેકથી બોલતા, વિવેકથી વર્તતા. વિવેકથી બેસતા, વિવેકથી ઊઠતા. તેમના જીવનના દરેક સોપાનમાં વિવેકની પરિમલ મ્હેકે છે. આથી જ તેમણે નામના મોહ વિના વિશુદ્ધ લોક-કલ્યાણના હેતુ માટે જ દાન કર્યાં.

૧૯૪૨માં તેમણે પોતાના પૂજ્ય પિતાશ્રીની પુણ્યસ્મૃતિમાં પાલિતાણામાં તળેટી પાસેના આગમ મંદિરમાં "શ્રી સિદ્ધચક્ર ગણધર મંદિર"નું નિર્માણ કરાવ્યું. આ મંગળ પ્રસંગે બ્રહ્મચર્ય વ્રતને અંગીકાર કર્યું. પિતાનું યત્કિંચિત્ ઋણ ચુકવવા રૂ. ૮૦ હજારની માતબર રકમનો ત્યારે સદ્વ્યય કર્યો. અમૃતલાલભાઈનું સમગ્ર જીવન જોતાં તેમનું આ મંદિરનું નવનિર્માણ ઘણું જ સૂચક જણાય છે. અમૃતલાલભાઈએ "શ્રી સિદ્ધચક્ર ગણધર મંદિર" બંધાવી પોતાની આતમભાવનાના મંગળ દર્શન કરાવ્યાં. છે. સિદ્ધચક્ર એટલે યોગનું આલંબન અને ગણધર ભગવંતો એટલે શ્રુતજ્ઞાનના પ્રતીક. અમૃતલાલભાઈના જીવનની છેલ્લી ચાલીશીમાં યોગ અને શ્રુતજ્ઞાનની જે ઉત્કટ સાધના જોવા મળે છે તેનું આ મંદિર કદાચ પ્રથમ પ્રકટીકરણ જણાય છે.

ઉચ્ચ કેળવણી પોતે લીધી હતી અને તે માટે પોતે વેઠેલાં દુઃખોમાંથી જીવનપાઠ શીખીને તેમણે જામનગરમાં "કાલીદાસ વીરજી દોશી ચેરીટીઝ ટ્રસ્ટ"ની સ્થાપના કરી નબળા વર્ગનો પણ લાયક વિદ્યાર્થી પૈસાના અભાવે કેળવણીથી વંચિત ન રહે. તેવી સમસંવેદનામાંથી આ ટ્રસ્ટ અને બીજા ટ્રસ્ટોની સ્થાપના કરી હતી. અને આ દ્વારા જૈન તેમજ જૈનેતર કોઈ પણ ગરીબ વિદ્યાર્થીને સહાય અપાય છે.

અમૃતલાલભાઈનાં લગ્ન ૧૯૧૨માં શેઠ શ્રી દેવચંદ મૂળચંદ સુતરીયાની સુપુત્રી મૂળીબેન સાથે થયાં હતાં. તેમના આ પ્રસન્ન દાંપત્યથી તેમને ચાર સંતાન થયાં. ત્રણ પુત્રો. (૧) રસિકભાઈ (૨) ચંદ્રકાંતભાઈ (૩) અરૂણભાઈ અને એક પુત્રી જ્યોત્સનાબેન. તેમનું દાંપત્ય જીવન ૬૨ વર્ષ રહ્યું. ધર્મપત્ની મૂળીબેનનું જામનગરમાં તા. ૨૪-૨-૭૪ના રોજ અવસાન થયું. ત્યારે તેમની પુણ્યસ્મૃતિમાં તેમણે જામનગરમાં "અન્નપૂર્ણા સમિતિ" સંસ્થા ઊભી કરી. સ્ત્રી એટલે અન્નપૂર્ણા. આ કલ્પનાને તેમણે આ સમિતિમાં સાકાર કરી અને રૂ. ૫૦,૦૦૦)નું દાન કર્યું. આ સમિતિએ રાહતના ભાવે અનાજ વગેરેનું ૧૫ માસ વિતરણ કર્યું અને મોંઘવારીમાં ભિંસાઈ રહેલાં સેંકડો કુટુંબોને રાહત પહોંચાડી. એ જ પ્રમાણે દોશી પરિવારે જામનગરમાં દોશી કાલીદાસ વીરજી આર્ટ્સ એન્ડ સાયન્સ કોલેજની સ્થાપના માટે રૂ. ૨,૫૦,૦૦૦,નું દાન આપ્યું. હવે ભારતીય વિદ્યા ભવનને રૂ. ૧૦ લાખનું દાન અને જમીન મળ્યાં એટલે તેમણે મહિલા કોલેજની સ્થાપના કરી છે અને અમૃતલાલભાઈના શિક્ષણના ક્ષેત્રે મળેલા ઉમદા ફાળાને લક્ષમાં લઈને તેમનું નામ જોડીને "અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશી મહિલા કોલેજ" નામ આપ્યું છે. શૈક્ષણિક ક્ષેત્ર ઉપરાંત દુકાળ, રેલ વગેરે કુદરતી આફતોના સમયે પણ તેમણે લાખો રૂપિયાનાં દાન કર્યાં છે. આ સંસ્કારમૂર્તિ પાસેથી પ્રેરણા મેળવીને દોશી પરિવાર, દોશી ગ્રુપ ઓફ કંપનીઝ અને દોશી ગ્રુપ ઓફ ટ્રસ્ટસ આ ત્રણેય તરફથી ધર્મ, સમાજ, શિક્ષણ, સાહિત્ય, માનવતા અને રાષ્ટ્રને દાન મળતાં જ રહ્યા છે.

◉ સાહિત્ય સાધના ◉

જૈન સાહિત્યનું ઊંડું અધ્યયન એ જાણે એમની પૂર્વભવની અધૂરી રહેલી ઈચ્છા હતી. એ ઈચ્છાપૂર્તિના પ્રયત્નોમાંથી "જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ" નામની સંસ્થાનો જન્મ થયો. છે. ૧૯૪૮માં અમૃતલાલભાઈએ પોતે આ સંસ્થાને જન્મ આપ્યો. આ તેમનું એકમેવ માનવસંતાન છે. તેના ઉછેર અને સંવર્ધન માટે તેમણે એક મમતાભર્યા પિતાથી પણ સવિશેષ કાળજી લીધી હતી.

સ્વાધ્યાય એ તેમનો હૃદય ધબકાર હતો. તો સંશોધન એ તેમનો રક્તસંચાર. તત્વજ્ઞાનના ગ્રંથોનું તેમનું વાંચન વિશાળ હતું. અને તેમની કલ્પનામાં એક ચિત્ર સતત રમતું હતું કે જૈન પ્રાચીન સાહિત્યનું સંશોધન કરી કરાવીને તે ગ્રંથોનું કલાત્મક પ્રકાશન કરાવવું. જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ દ્વારા તેમણે પોતાની કલ્પનાને સાકાર કરવા વ્યવસાયમાંથી ફાજલ પડતા સમયમાં જ્ઞાનયજ્ઞ પ્રજ્વલિત કર્યો. અને ૧૯૬૪માં તો વ્યવસાયમાંથી સંપૂર્ણ નિવૃત્તિ લઈને જીવનના અંતિમ શ્વાસ સુધી આ જ્ઞાનયજ્ઞને અખંડ અને સતત ઝળહળતો રાખ્યો.

૧૯૪૮માં સંસ્થાની સ્થાપના કરી ત્યારે તો અમૃતલાલભાઈ વ્યવસાયની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ સાથે સંકળાયેલા હતા, છતાંય સ્વ-સંસ્થાપિત સંસ્થાના વિકાસ માટે સક્રિય રસ લીધો. સૌ પ્રથમ તેમણે આ સંસ્થાના ઉપક્રમે 'પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર' અંગે વિશદ સંશોધન કાર્ય ઉપાડ્યું. આવશ્યક ક્રિયાના આ ઉપયોગી ગ્રન્થને પરિપૂર્ણ અને સાંગોપાંગ બનાવવા માટે સંખ્યાબંધ શાસ્ત્ર ગ્રન્થો વસાવ્યા. દસેક જેટલા જ્ઞાનભંડારોની મુલાકાતો લીધી. પૂજ્ય શ્રમણ ભગવંતો ખાસ કરીને પૂજ્ય પંન્યાસ પ્રવર શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મહારાજ, પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી ધુરંધર વિજયજી મહારાજ સાથે તેમજ વિદ્વાનો અને પંડિતો સાથે સુ-દીર્ઘ પત્રવ્યવહાર કર્યો. આ અંગે જરૂરી ખર્ચ કશાય સંકોચ વગર કર્યો. એટલું જ નહિ પ્રસ્તુત પુસ્તકનું સંશોધન જેમ જેમ આગળ વધતું ગયું તેમ-તેમ તેને જોયું, તપાસ્યું. ફરી-ફરીને તપાસ્યું અને પૂજ્ય વિદ્વાન શ્રમણોની માન્યતા મેળવીને તેને જાહેરમાં મૂક્યું.

મંડળનો આ પ્રથમ ગ્રંથ એટલે શ્રી પ્રતિક્રમણસૂત્ર પ્રબોધ-ટીકા લગભગ બે હજાર પાનામાં ત્રણ ભાગમાં પ્રકટ થયેલ આ ગ્રંથ પહેલી જ નજરે સર્વત્ર લોકાદર પામ્યો. આજે તો આ 'પ્રબોધ-ટીકા' ધાર્મિક શિક્ષકો તેમજ પ્રતિક્રમણ સૂત્રના અભ્યાસીઓ માટે આધાર ગ્રંથ બની ચૂકી છે.

● યોગાનુયોગ પણ કેવો!!! ●

અમૃતલાલભાઈએ સૌ પ્રથમ સંશોધન અને પ્રકાશન 'પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર'' પર કર્યું-કરાવ્યું અને તેમના હસ્તકનું છેલ્લું સંશોધિત પ્રકાશન પણ આજ સૂત્ર પર થયું. આ પ્રકાશન તે 'શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ સૂત્ર' પ્રબોધટીકાની ત્રીજી આવૃત્તિ. તેમાં પ્રથમની બે આવૃત્તિ કરતાં અનેકવિધ મનનીય સંશોધન આમેજ થયું છે.

જીવનની સંધ્યાએ તે માંદગીના બિછાનેથી નાદુરસ્ત તબિયતે પણ તે વાંચતા, વિચારતા અને સંશોધન માટે ફરી નોંધ કરતા-કરાવતા રહ્યા. તેમની તીવ્ર ઝંખના-કામના-હતી કે

—શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ સૂત્ર (પ્રબોધ ટીકા)

—સૂરિમંત્ર કલ્પ સમુચ્ચય ભાગ બીજો

અને

—યોગશાસ્ત્ર પ્રથમ બે પ્રકાશ

[આ ત્રણેય] પ્રકાશન પોતાની હયાતીમાં થાય. પણ વિધાતાને કંઈક બીજું જ મંજુર હતું!!!

આ ત્રણેયમાંથી પ્રબોધ ટીકાની ત્રીજી આવૃત્તિના પ્રથમ ભાગ તો તે સાદ્યંત જોઈ-તપાસી ગયા છે. બાકીના બે ભાગ તથા બે પ્રકાશનો હવે સંસ્થા મારફત બહાર પડશે.

● સંશોધન કાર્ય ●

મંડળના ઉપક્રમે તેમણે સંશોધિત પચ્ચીસથી પણ વધુ ગ્રંથોનું સમાજને પ્રદાન કર્યું છે. આ ગ્રંથો સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, હિન્દી, ગુજરાતી અને અંગ્રેજી એમ વિવિધ ભાષામાં પ્રકટ થયા છે. નમસ્કાર મંત્ર, ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર, લોગસ્સસૂત્રના ઉપર પ્રબોધ ટીકામાં માહિતીપૂર્ણ છણાવટ થઈ હતી. છતાં તે સૂત્રો ઉપર તેમનું અધ્યયન અને ચિંતન ચાલુ રહ્યા અને મંત્ર તથા તંત્રની દૃષ્ટિએ સંશોધન કરીને વધારે વિશદ અને ગહન ગ્રંથો રૂપે આ સૂત્રો ઉપર સ્વતંત્ર પ્રકાશનો પ્રગટ થયાં જૈન યોગના તેમના અભ્યાસના ફળ સ્વરૂપે યોગસાર, યોગપ્રદીપ, સામ્યશતક, સમતા શતક, ધ્યાન વિચાર પ્રગટ થયા તદુપરાંત ઋષિમંડળ સ્તવ આલેખનવિધિ, અને સૂરિમંત્ર કલ્પ સમુચ્ચય ભાગ-૧, આ વિષયોના જ્ઞાતાઓ માટે માહિતીપૂર્ણ ગ્રંથો બની રહયા છે. સૂત્રોનો અભ્યાસ કરતાં તેમના ગહન અર્થો પ્રગટ કરવા માટે મંત્ર તથા તંત્રનો અભ્યાસ જરૂરી બન્યો એટલે આ વિષયોમાં તેમણે ઊંડું અધ્યયન કર્યું. છેવટના વર્ષોમાં અનાસક્તિભાવ કેળવાતો ગયો એટલે તેમનું અધ્યયન વિશેષ કરીને "ધ્યાન"ના વિષય ઉપર વધારે કેન્દ્રિત થતું ગયું.

અમૃતલાલભાઈ સ્વભાવે વૈજ્ઞાનિક હતા. સાચા વૈજ્ઞાનિકને કયારેય પોતાના એક સંશોધનથી તૃપ્તિ થતી નથી. પોતાના જ સંશોધનનું તે વધુને વધુ ગહન અને વિશદ સંશોધન કરતો જ રહે છે. અમૃતલાલભાઈ ઉપર જણાવ્યા મુજબ લોગસ્સ સૂત્ર ઉપર એક સંશોધિત ગ્રંથ આપી જ ચૂકયા હતા, છતાંય જીવનના અંતિમ વરસોમાં પણ તે આ સૂત્રના ગૂઢાર્થને શોધતા હતા.

એ જ પ્રમાણે ''લઘુશાંતિ'નું થોડુંક સંશોધન પણ તે પ્રબોધ ટીકામાં આપી ચૂકયા હતા, છતાં ય તેનું વિશદ અને ગહન સંશોધન કરતા રહ્યા હતા. આ લોગસ્સ સૂત્રના ગૂઢાર્થની હસ્તપ્રત તૈયાર છે અને ઘણા વિદ્વાન શ્રમણોની તેને માન્યતા પણ વરી છે. નાની શાંતિનું સંશોધન હજી તેમની ડાયરીઓમાં અને ફાઈલોમાં છે. જ્યારે શ્રી અરિહંત ચેઈયાણં સૂત્રના ગૂઢાર્થની ફાઈલ તૈયાર છે.

● વિરલ સમન્વય ●

વિસ્તૃત વટવૃક્ષ જેવા ઉન્નત ધીર અને ગંભીર આ વડીલની છત્ર છાયા નીચે વિશાળ કુટુંબ આનંદ કલ્લોલ કરતું હતું. દરેકના ક્ષેમ કુશળની તેઓ ચિંતા કરતા હતા. બીજાની ઉણપો-ભૂલો માફ કરવામાં તેઓ ઉદાર દિલ હતા. તેમની વત્સલતા, જ્ઞાનગોષ્ટિ અને વિનોદમય વાણી સારાયે પરિવારને માટે ચિર-સ્મરણીય રહેશે. તેમના જીવનમાં સાદાઈ સરળતા, સંયમ અને જ ચિત્તપ્રસન્નતા સહજ ગુણો હતા. તેમના દેહનો મૂલ્યવાન શણગાર સાદાઈ હતી. તેમના ચહેરા પર સદાય સૌમ્યતા અને પ્રસન્નતા જોવા મળતી. શ્રી અને સરસ્વતીનો, વિદ્વતા અને વિનોદવૃત્તિનો, શ્રીમંતાઈ અને સાદાઈનો, ભૌતિક સિદ્ધિઓ અને નિરાભિમાનતાનો તેમના જીવનમાં વિરલ સમન્વય હતો. 'ત્યાગ કરીને ભોગવો' એ સિદ્ધાંત તેમણે ચરિતાર્થ કર્યો હતો. પુષ્પસમું સુકોમળ તેમનું હૃદય હતું. તેઓ કોઈનું દુઃખ જોઈ શકતા નહીં.

મદદ માટે આવે તેને ખાલી હાથે જવા દઈ શકતા નહીં. પોતાનાથી શક્ય બધું કરી છૂટે નહિ ત્યાં સુધી તેમને શાંતિ થતી નહિં. આવી રીતે સ્નેહ સંબંધથી તેમની સાથે સંકળાયેલ અનેક વ્યક્તિઓ વિષે કદી જાણી શકાશે નહિ!

● આત્મ સાધના ●

ગત જન્મની કોઈ ઉત્કૃષ્ટ ઈચ્છા પૂરી કરવા ન આવ્યા હોય તેમ સમગ્ર જીવન તેમણે જ્ઞાનની આરાધનામાં વિતાવ્યું છે. વિદ્યાર્થી જીવનમાં સંસ્કૃત ગુજરાતી અને અંગ્રેજી સાહિત્યનો ઊંડો અભ્યાસ, વ્યવસાયમાં રંગ અને રસાયણના ઉપયોગ વિષે ટેકનિકલ જ્ઞાન, ધાર્મિક અને સામાજિક ક્ષેત્રે તેમની સમક્ષ આવેલા પ્રશ્નોમાં તેમણે દર્શાવેલ સમાધાન ખોળતો ચિંતન અને અધ્યયન પ્રેરિત ઉદાર દષ્ટિકોણ અને અને ઉત્તરકાળમાં જિનધર્મનું તત્વચિંતન આમ તેમના સારાય જીવનને આવરી લેતી દીર્ઘજ્ઞાન ઉપાસના દષ્ટિએ પડે છે. તેમની જ્ઞાનની પિપાસાએ સૂત્રોના ગૂઢાર્થો ખોળવામાં તૃપ્તિ શોધી-સંશોધન, સ્વાધ્યાય, મનન અને ઊંડા ચિંતનમાંથી તેમને આત્મસ્ફુરણા રૂપે નવો પ્રકાશ લાધતો. અજાણતાં પણ વિરાધના ન થાય તે માટે તેઓ જાગ્રત રહેતા અને પોતાને સૂઝી આવેલા ગૂઢાર્થો માટે શાસ્ત્રમાં આધારો શોધવા અથાક પ્રયત્ન કરતા તથા અનેક વિદ્વાનો અને સાધુ ભગવંતો સાથે તલસ્પર્શી ચર્ચા કરતા. આવા મંથનમાંથી જે જ્ઞાનરૂપી અમૃત મળે તેનો સર્વને લાભ આપવાના શુભ ઉદ્દેશથી તેનું પ્રકાશન કરતા અને તેને આચરણમાં મુકવા માટે પણ પ્રયત્નશીલ રહેતા. સામયિક અને પ્રતિક્રમણ ધ્યાન અને કાઉસગ્ગ તેમના માટે ફકત વિધિઓ ન હતી. પણ કર્મ ખપાવવાના અને આધ્યાત્મિક વિકાસ માટેના અમોઘ સાધનો હતાં.

Herpes કાખ જેવા રોગમાં થતી તીવ્ર પીડા અને Emphysema થવાથી ફેફસાં જડ થઈ જતાં દેહને પ્રાણવાયુ ન મળવાથી કેવાં કષ્ટો થાય તે તો અનુભવી જ સમજી શકે. શરીરથી અલગ આત્મભાવે પોતાને ભાળીને આ પીડાઓ તેમના માટે પીડા નહતી રહી. "રોગદ્વારા પોતાની શુદ્ધિ થઈ રહી છે એમ તે વિચારે તો પીડા થાય છે પણ એનો અનુભવ થતો નથી બલ્કે પ્રભુ પાસેથી કંઈક પામી રહ્યો છું તેમ રોગી અનુભવે છે. સુખ કે દુઃખ દ્વારા આપણું ભલું જ થઈ રહ્યું છે એવો દઢ વિશ્વાસ એ જ ભકિત છે." આ તેમના શબ્દોમાં તેમના અનુભવનો નિચોડ છે. જ્ઞાનની આરાધના અને દેહના કષ્ટોનું સમભાવે. વેદન એ તેની આધ્યાત્મિક સાધનાનાં સોપાન બની રહ્યાં. તેના ફળસ્વરૂપે આખરે પ્રગટ થયું ધર્મ શ્રાવણ કરતાં કરતાં પૂર્ણ સભાન અવસ્થામાં સમાધિ મૃત્યુ.

● સમાધિ મરણ ●

૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૭૭ ને શુક્રવારના સવારે ૬ વાગે હૃદયરોગનો સખત હુમલો થયો. તુરત ડોકટર આવ્યા સારવાર આપવામાં આવી. ૬-૪૫ વાગે કાંઈક સ્વસ્થ થયા અને ડોકટર પણ તેઓ હવે ભયમુકત છે એવું આશ્વાસન પામીને ઘરે ગયા. આવી રહેલા અંત કાળને તેઓ પારખી ગયા હતા. એટલે તેમણે બાકી રહેલા શેષ કાળમાં દેહના કષ્ટોથી નિર્લેપ રહીને ચિર-વિદાય લેવાની તૈયારી શરૂ કરી. બુઝાતો દિપક થોડી પળો માટે ઝળહળી રહ્યો બધા કુટુંબીજનોને તેમણે બોલાવ્યા અને યાદ કરીને ખમાવ્યા. સંજોગવશાત્ સાધ્વીજી મહારાજનો લાભ મળ્યો. તેમને વંદન કર્યું. તેમની પાસે માંગલીક સાંભળ્યું અને વ્રત પચ્ચખાણ કર્યાં. જિન પૂજા અને જ્ઞાન પૂજા કરી અને ધર્મશ્રાવણ શરૂ કર્યું નવકારમંત્ર ઉવ્વસગ્ગહરં સંતિકરં અને ભકતામર પૂરાં થયાં એટલે તેમણે લઘુશાંતિ શરૂ કરવાનું કહ્યું. તેમાં ગાનારથી વિસરાઈ ગયેલી બીજી ગાથાની પંકિતને પણ પોતે યાદ કરી આપી. વિષાદમય પળો પસાર થતી ગઈ. અને શાંતિની છેલ્લી ગાથાની પહેલી પંકિત "સર્વ મંગલ માંગલ્યમ્..." સાંભળીને તેમણે ૭-૪૫ વાગે સદાયને માટે આંખ મીંચી દીધી. થોડી પળો માટે તેમના ચહેરા પર કોઈ અનોખો અને દિવ્ય પ્રકાશ રેલાઈ રહ્યો.

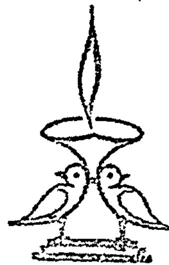
અમૃતલાલભાઈ પૂર્ણ ખીલેલાં લાલ ગુલાબ જેવું સુગંધી અને સુંદર જીવન જીવ્યા અને મૃત્યુને પણ ધન્યાતિધન્ય બનાવી ગયા.

પ્રસ્તુત પુસ્તકનું પ્રકાશન આજ તેમનો પુણ્યવંતો સંસ્પર્શ પામ્યા વિના પ્રકટ થાય છે. તેથી હૈયે વિષાદની ઘેરી લાગણી ઘૂંટાય છે. આ સાથે જ તેમના જીવનની છેલ્લી તીવ્રેચ્છા આજ મોડે મોડે પણ સાકાર બને છે તેથી અલ્પાતિઅલ્પ આનંદ પણ થાય છે.

આ સિવાયનાં અમૃતલાલભાઈના બીજા અધૂરાં સંશોધનો બનતી ત્વરાએ પ્રકાશિત કરવા માટે શાસન દેવતાઓ અમને બળ અને બુદ્ધિ આપે તેવી પ્રાર્થના સહ.

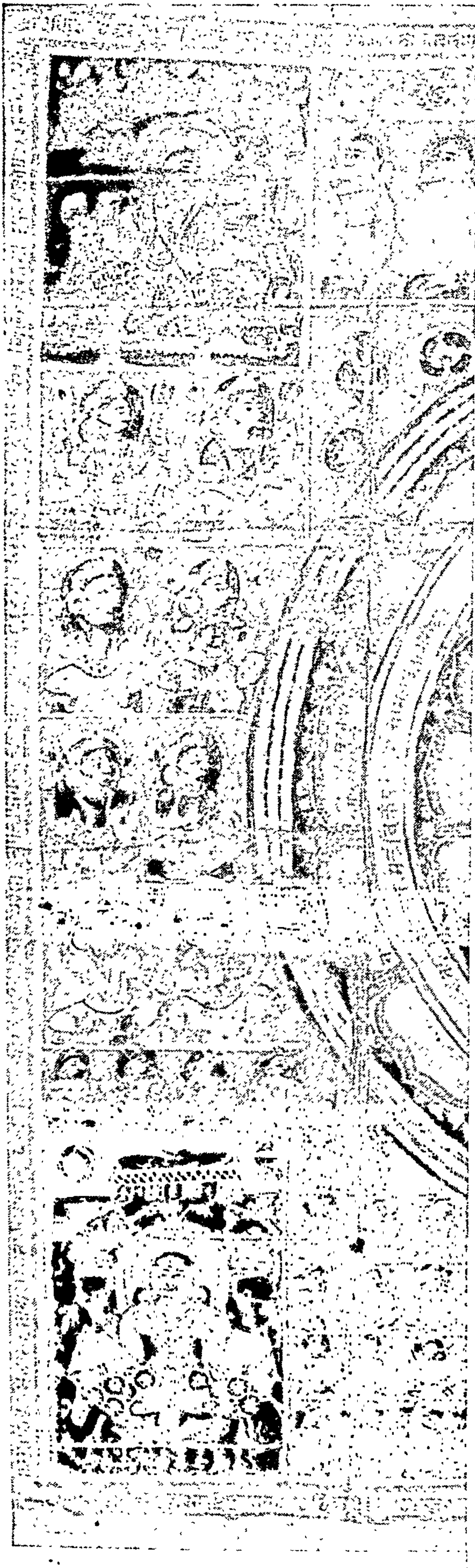
પ્રમુખ

જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ
ઈર્લા, મુંબઈ-૫૬.

આ. શ્રી સૌભાગ્યન

વિ

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठ पंक्ति शुद्धपाठ :

पृष्ठ	पंक्ति	शुद्धपाठः
१८४	६	१७ × *
,,	७	१८ ×
,,	१५	M^2 मध्ये नास्ति
,,	२०	M^2_1।
१८६	८	निवग्गुमग्गं गयस्स
२०१	१३	कथम् ?
,,	१८	कथम् ?
२०२	४	प्रस्थानम् ?
,,	७	पविद्यापीठम् ।
,,	१७	स्फूर्ति
२०३	२१	श्म्ल्व्यूँ क्म्ल्व्यूँ त्मल्व्यूँ ।
२०३	२२	आद्यवत् सर्वं भणनीयम् ।
२०४	१	
२०४	७	विभिन्नः पश्चात् ।
२०६	१६	धर्मकीर्ति
,,	२०	र्यमन्त्र
२०७	१९	दर्शनेन
,,	२१	च,
२२०	१३	पराह्णे
२५६	११	ओ०
२५९	२	* १ ×

*अयमंशो निरर्थक इति ज्ञापयितुं चिह्नमिदम् । यथा '१७×' अत्र १७ इति अङ्को निरर्थकत्वाद् निष्कासनीयः । एवमग्रेऽपि अनया रीत्या विज्ञेयम् ॥

पृष्ठ	पंक्ति	शुद्धपाठ :
२५९	१५	स्वाहा। (१)*
२६१	१	विशेषः[I]
"	२१	१ ×
२७६	२३	दीयते
२८०	६	र्न चाति
३०१	७	સમુચ્ચયમાં
"	१८	સરખાવતાં
३०२	३०	अणंतोहिजिणाणं
३०४	८	त्यादिलब्धि
३०४	१०	सुहुम्मसामिस्स
३०७	१६	સૂરિમંત્રના આમ્નાયનો
३१०	१	" "
३१०	१०	अणंताणंतोहिजिणाणं
३१३	१	સૂરિમંત્રના આમ્નાયનો
३१५	१	" "
३१८	१	" "
"	२१	" विज्जासिद्धाणं
३२१	१	સૂરિમંત્રના આમ્નાયનો
३२५	१	" "
३२८	६	अर्हं
३२९	१	સૂરિમંત્રના આમ્નાયનો
३३५	१०,१७,२०	पृ. २११
३३७	१	સૂરિમંત્રના આમ્નાયનો
३४१	२१	अक्खीण
३४२	२७	अट्ठंग
३४२	२९	ત્રીજા પ્રકારમાં
[illegible]		३१ दुवालसंग-सव्वसिद्धाणं
३५९	२०	कान्तःकरणतया
३६१	१	रभेदोपचारात्
३६२	१	श्रोताः।.....। ऋज्वी प्रायो
"	३	इनमेव। सव्वो

पृष्ठ	पंक्ति	शुद्धपाठ :
३६४	१३	माहात्म्याद् द्विविधो
३६५	१३	प्रविशतो
"	"	भूमावु०
"	२१	केचिद् बीज
३६६	७	प्रतिमाधरा
"	१०	त्सन्तर्पकं
"	२४	मोक्षो वा भरत
३६७	८	नन्दीश्वराह्वयम्
"	१०	न्त्यूर्ध्वं
"	२४	धूमचारणाः ।
		नीहारमवष्टभ्या
३६८	१	निर्गतवारि
"	७	माहात्म्याद् गुणादि
३६९	११	जिणाणसंठियं
"	१३	भेएण दुविहो
"	१४	णोआगम०
"	१५	णोआगमदव्वजिणा भविय०
"	१९	णोआगमभेएण
"	"	जाणओ उवउत्तो
"	२०	दुविहो । जिण०
३७१	९	कोष्ठ्यः
"	८	धारणगुणेण
३७२	५	पच्छा तत्थ
"	२१	सुमिणंतरिक्खाणि
३७३	१०	आगास-सेडि
"	११	चारणजिणाणं
"	२२	घेतव्वा
३७४	२४	पव्वदादि–
३७५	९	वइर
"	१४	सहसरूवत्तं
३७६	२	मज्ज सुक्क
३७६	१८	वदिदासेसाहा–

पृष्ठ	पंक्ति	शुद्धपाठ :
३७७	२	हत्थक्खित्तासेसाहाराणं
३७८	४	अर्यन्ते
,,	८	अष्टादश ऋद्धयः
,,	१०	दूरादास्वादनदर्शनस्पर्शन
,,	११	वुद्धता वादित्वं
,,	१२	पर्यया
३७९	२२	चारणत्वमाकाश
३८०	१५	यतयो महातपसः
,,	२४	श्रुतोच्चारण
३८१	२	स औषधि
,,	४	प्रत्यङ्गनख
,,	५	यदीयास्य–
३८७	१२	ગુપ્ત અને અપૂર્ણ
४०७	१२	चर्तुविशतितीर्थ–
,,	१६	चन्द्रप्रभ
४३८	२२	साधनप्रकार
४६५	६	महुमहुरे हिलिहिलि
,,	७	सिरिकालि हिरिकालि
,,	१२	पीठं
४६८	१०	ॐ ह्रीं सिरिकाली
४७२	६	कुरु २ स्वाहा
,,	२४-२५	१६०००, वाहुवली १
४७९	२	सौभाग्यपविद्या–२
		१६ યંત્રોનો પરિચય

सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चयस्य द्वितीयभागस्य

विषयानुक्रमः

*प्रथमा भागः–पृ. १–१७८

પ્રસ્તુત (યંત્રના) પટનું ચિત્ર આ સાથે છે.

(૩) શ્રી વિમલગચ્છના વિજાપુર ઉપાશ્રયના આસરે ૨૫૦ વર્ષ જૂના સૂરિમંત્રના યંત્રપટની સવિસ્તર વિગતો.
પ્રસ્તુત (સૌભાગ્યનંદિસૂરિના યંત્રના) પટનું ચિત્ર આ સાથે છે.

(૪) આ. શ્રી વિજયભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના સૂરિમંત્રના યંત્ર (આ. શ્રી વિજય-લબ્ધિસૂરીશ્વરજીનાં સાધ્વી શ્રી સર્વોદયાશ્રી દ્વારા મળેલા) ની સવિસ્તર વિગતો.
પ્રસ્તુત આ શ્રી વિજયભદ્રસૂરિના યંત્રના વસ્ત્ર પટનું ચિત્ર આ સાથે છે.

(૫) આ. શ્રી વિજય મોહનસૂરીશ્વરજીના સૂરિમંત્રના વસ્ત્રપટની સવિસ્તર વિગતો.
પ્રસ્તુત યંત્રના વસ્ત્રપટનું ચિત્ર આ સાથે છે.

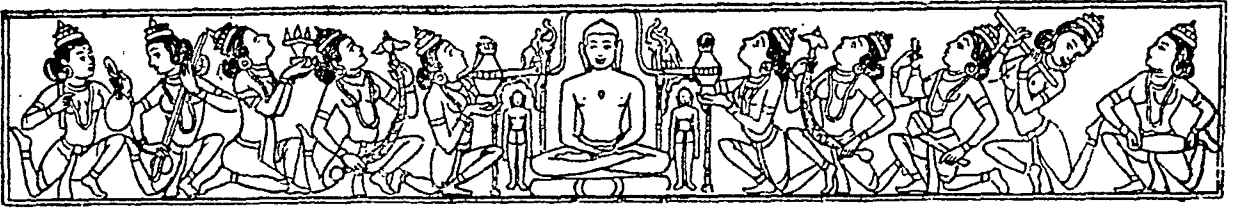
[પ્રસ્તુત યંત્રની સાથે રૂપ, રેખા અને પાઠની વિગતોમાં મળતો આવતો એક વસ્ત્રપટ અમોને આ૦ શ્રી વિજયામૃતસૂરીશ્વરજી મ૦ પાસેથી મળ્યો હતો, તેનો ફોટો અમારી પાસે છે. તેમાં પ્રશસ્તિ નીચે પ્રમાણે છે:

[श्रीमत्तपोगच्छाधिपति शासनसम्राट् जंगमयुगप्रधानकल्प भट्टारक जैनाचार्य श्रीविजयनेमिसूरीश्वराणां पट्टधर जैनाचार्य विजय विज्ञानसूरीश्वराणां पट्टधर श्रीमदाचार्य श्रीविजयकस्तूरसूरीश्वराणां शांति तुष्टिं पुष्टिं धृतिं कीर्तिं कान्ति सुखं सौभाग्यं महोदयं कुरु कुरु स्वाहा ।]

सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चयः

द्वितीयो भागः

अज्ञातसूरिकृतः

सूरिमन्त्रकल्पः*

ॐ ह्रीँ नमो मन्त्रगुरुपादुकाभ्यः[1]

सिरिसूरिमंतपवरे जे सिद्धा सुयपवुड्ढि[2]संजणगा ।
तव्वयणसंगहो मे वण्णिज्जइ तप्पए नमिउं ॥१॥
१ जिण–२ ओहि–३[3]परमओहिय–४[4]अणंतोहि–५ अणंताणंतोहि जिण ।
६ केवलि–७भवत्थकेवलि–८[5]अभवत्थयकेवलीणं च ॥२॥
९उज्जुमई–१० विउलमई–११वेउव्वियलद्धि–१२सव्वलद्धीणं ।
१३ [6]पण्हासमणाण तहा १४ जंघाचारणमुणीणं च ॥३॥
१५ विज्जासिद्धाण तह १६ आगासगामीण तह य निच्चंपि ।
१७ आमोसहि–१८विप्पोसहि–१९खेलोसहि–२०जल्लमोसहीणं च ॥४॥
२१ सव्वोसहि २२ आसीविस–२३ अट्ठंगनिमित्तधारयाणं च ।
२४ वयणविस–तत्तलेसाण पणमिमो २५ सीयलेसाण ॥५॥
२६ चउदस–२७ दसपुव्वीणं २८ एगारसअंगसुत्तधारीणं ।
२९ संभिन्न[8]सोयाण तहा ३० दुवालसंगीण ३१ सव्वसिद्धाणं ॥६॥

---

*अस्य सूरिमन्त्रकल्पस्य संपादनं प्रतिचतुष्टयमवलम्ब्य विहितम् । तत्र 'जैनसाहित्यविकासमण्डल' सत्का प्रतिरत्र J इति संज्ञिता । 'मुक्तावाईज्ञानमंदिर' (डभोई)–सत्का एका सम्पूर्णा प्रतिः M^1 संज्ञिता, अपरा तु प्रथमपत्ररहिता M^2 संज्ञिता । साराभाई नवाव (अहमदावाद) सत्का प्रतिस्तु S इति संज्ञितात्र ।

1 एतत्स्थाने–नमः श्रीप्रवचनाय J. । स्वस्ति श्रीगौतमस्वामिने नमः M^1 ॥ 2 संजणणा M^2 संजणयणा J. ॥ 3 परमोहिय M^1 परमोहि S. ॥ 4 अणंतोहिणंताणंतोहिजिणा M^1 णतोहिणंताणंतोहिजिणा J. ॥ 5 अभवत्थिय M^1 S. ॥ 6 पणासमणाण M^1 । 7 एक्कारस J. ॥ 8 सोआण तहा दुवालसअंगसव्वसिद्धाणं J. सोआणं तह दुवालसंगसव्वसिद्धाणं M^1 ॥

३२ उग्गतवचरणचारीण [1]मेवं बत्तीसथुइपयाणं च ।
[2]आईमि नमो ॐ ह्रीँ पढम[3]पयाओ छट्ठिबहुवयणं ॥७॥

पढमा वायणा ॥छ॥

[द्वितीया वाचना]

१ खीरासव–२ महुआसव–३अमियासवलद्धियाण पत्तेयं ।
४ अक्खीणमहा[4]णसलद्धियाण ५ संभिन्न[5]सोयाणं ॥८॥

६ तत्तो पयाणु[6]सारियलद्धीणं तहय ७ बीयबुद्धीणं ।
८ तत्तो य कुट्ठबुद्धीणं [7]सव्वपया ॐ नमो पुव्वं ॥९॥

जिणओहिं आरब्भा जाव य वेउव्वि[8]लद्धियपयं च ।
१ चउदस २ दसपुव्वीणं १ तव २ मण ३[9]एगारसंगीणं ॥१०॥

एए २४ चउवीसपए नायव्वे सूरिणा पवरमंते ।
मायावण्णविरहिए नूणं [10]सुमरिज्जए निच्चं ॥११॥

बीया वायणा ॥छ॥

[11]अथ ध्यानविशेषमाह–

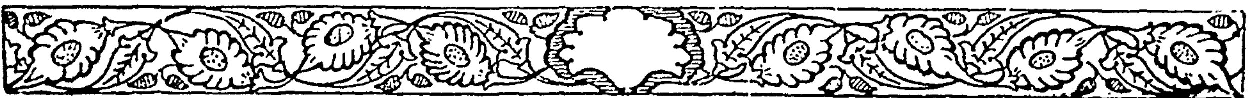
सुक्क[12]ज्झाणेणेसो कम्मक्खयकारणे परममंतो ॥
झायव्वो तिकालं निच्चं परमिट्ठिमुद्दाए ॥१॥

किंसुयसुयमुहवण्णं झाणं [13]धरिऊण जवइ जो एयं ।
विज्जं सो सोहग्गं पावइ [14]सोहग्गमुद्दाए ॥२॥

उत्तत्तकणयवण्णं झाणं धरिऊण [15]सुरहिमुद्दाए ।
जो [16]झाइ सूरिविज्जं तस्स वसे तिहुयणं सयलं ॥३॥

---

1 मेव M¹ S. ॥ 2 आइए M¹ ॥ 3 पायउ J. पयाउय M¹ ॥ 4 °णसिसंठियाण °णंसठियाण S. ॥ 5 °सोयाण S. ॥ 6 °सारीलद्धीणं S. ॥ 7 सव्वपयाउ नमो M¹ ॥ 8 °लद्धीयपयं च M¹ °लद्धिपययं च S. ॥ 9 इक्कार° J. ॥ 10 समरि° M¹ ॥ 11 अथ J. S. मध्येनास्ति ॥ 12 °ज्झाणेणं सो M¹ ॥ 13 'जोणिमुद्दाए' इति वा पाठः टि० J. जोणिमुद्दाए S. [पद्मिनीयोनौ टि. S.] जोगमुद्दाए M¹ ॥ 14 'जुवईण जोएण' इति वा पाठः टि० J. ॥ यजईणजोएणं S. [जुवईण जोएणं–पाठान्तरम् S] यजोगणं M¹ ॥ 15 सुभगमुद्दाए S जोगमुद्दाए M¹ ॥16 जो झायइ J.M.¹ ।

सजलजलवाहकालं झाणं धरिऊण चक्कमुद्दाए
जो [1]झाइ सूरिविज्जं तस्स खयं जाइ रिउवग्गो ॥४॥

चक्कवट्टिमहारायस्स वसीकरणाइयं छक्कम्मं एयस्स मंतस्स पभावओ संभवइ, अहवा [2]तेउलोक्कस्स [3]इक्कं उद्दिसिय पउंजिउं नारिहइ, हरी मियहणणे [4]किणु पसंसिज्जइ । एयंमि मंतंमि छक्कम[5]साहणीओ विज्जाओ भणंति–

पुव्वं विज्जाविभागं[6]भणिऊण 'एएसिं नमो [7]पसिज्झउ' य विद्यापीठम् ।

'ॐनमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु[8]सुमणे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा' [9]इति महाविद्या ।

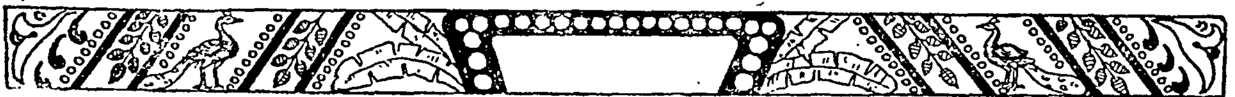
'इरिकालि किरिकालि [10]पिरिकालि हिरिकालि स्वाहा' । महाविद्यापीठम् । 'इरियाए किरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए [11]कालि महाकालि स्वाहा' । उपविद्या ।

'ॐ [12]इरिइरिकालि किरिकिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियआयरियकालि स्वाहा' । मन्त्रपीठम् ।

[13]ॐ किरिमेरु [14]पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा' । महामन्त्रः ।

परमेष्ठिमुद्रया [15]सर्वोऽप्येष [16]शुक्लध्यानेन लक्षमेकं ध्यातव्यः। तथा सौभाग्यमुद्रया पीतध्यानेन सौभाग्यार्थं [17]महुमहुरे इति यावद् ध्येयः। [18]सहस्रषोडशजापः कार्यः । 'इरियाए' इत्यादि [19]किंशुकरक्तध्यानेन पर्वतमुद्रया [20]वश्यार्थं

1 जो ज्ञायइ J. M^1 । 2 तिलोक्कस्स M^1 तिओलुक्कस्स S. ॥ 3 एकं उद्दिसिउं पउंजेउं नारिहेइ S. इक्कं उद्दिय पउंजियं नारिहइ M^1 ॥ 4 'केण' प्रत्यन्तरे टि० J. । केण M^1 S. ॥ 5 °सांहणि विज्जाओ J. ॥ 6 जणिऊण S. जाणिऊण M^1 ॥ 7 सिज्झउ विद्यापीठं M^1 S ॥ 8 सुमणे J. S. ॥ 9 इति विद्या J. ॥ 10 पिरिकालि सिरिकिालि हिरिकिालि आयरियकालि स्वाहा J. पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि स्वाहा M^1 ॥ 11 कालिकालि J. S. ॥ 12 इरिइरिकालि J. S. मध्येनास्ति ॥ 13 ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु M^1 ॥ 14 पिरिमेरु J मध्येनास्ति ॥ 15 समग्रोप्यसौ J । 16 लक्षमेकं शुक्लध्यानेन ध्येयः M^1 ॥ 17 महुमहुरे यावद् M^1 ॥ 18 सहस्र १६ जापः J १६००० जापः M^1 ॥ 19 किंशुकपुष्परक्त° M^1 ॥ 20 वश्यार्थं J. ॥

ध्येयः, उपविद्या १२००० जापः। अन्त्यमन्त्रस्तु चक्रमुद्रया रिपुक्षयार्थं कृष्णध्यानेन मासं यावद् ध्येयः। अष्टोतरशतं १०८ [1]प्रतिदिनं मन्त्रराजस्य कर्मक्षयार्थं [2]स्मरेत्।

इयाणिं [3]मंतरायस्स विवरणं झाण [4]विही य भण्णइ——

[5]मेरुसद्देण अरिहंतत्तणं वुच्चइ। अरिहंत [6]त्तणेणं अरिहंता जहा चक्केण चक्की, रज्जेण राया। अरिहंतत्तणे सोलस अंसा। अंशानां [7]स्थापना 00०0 ०००० ०००० ०00 0 । तत्तं केवलिणो जाणंति। सव्वे गणहारिणो तेरसंसा, तेण तित्थयरनाणुप्पत्तीए सुयलद्धी हवइ तेसिं। सामन्नभवाभवत्थाण केवलीणं च ओहि-परमोहि-सव्वोहि-अणंताणंतोहि [8]जिणाणं एगारस अंसा। उज्जु-विउलमइणो खीर-[9]महुयाअमयासवलद्धिणो य सव्वे दसंसा। तेण एएसु जिणसद्दो पयट्टइ। वाइणो महानिमित्तिणो विज्जासिद्धा तवस्सिणो य चउद्दसदसपुव्विणो य अट्ठंसा, तेण एएसु तिकालविसयं नाणं [10]पवत्तइ। अट्ठंसा संसारमग्गिणो मुक्खमग्गिणो य भणिया। सोलस तेरसंसा दसंसा एगारसंसा मुक्खमग्गिणो नूणं। अरिहंतत्तणं [11]मुक्खतरुबीयभूयं। अरिहंता अंकुरा। सेसा साहपसाहट्ठाणिया। अतः कारणात् [12]मेरुरूपे मन्त्रराजे स्मर्यमाणे जिनप्रभा भवति। जिनेन्द्रस्य परिवारो गणधरादयः। [13]दोषनिग्रह इति दोषशब्देन अष्टादश दोषा अज्ञानादयः। 'मेरु' इत्यक्षरस्यानेकधा व्याख्या। दिग्मात्रमिदम्। तत्त्वं तत्वविदो [14]जानन्ति। अर्हन् स्तुत्यगुणसंपूर्णो भगवान्। तेन स्तुतिपदानि भगवतामृद्धिस्थानीयान्युक्तानि। इरि किरि सिरि हिरि इति विद्यादेवता वीतरागगुणाश्रिताः नामसादृश्यमन्त्ररूपाः पृथक्कर्म [15]संपादिकाः। तेनैकोनविंशत्यतिशयप्रातिहार्यस्थानीयाः। विद्यापदानि वग्गुवग्गु इत्यादि पञ्चदशसंख्यानि [16]वीतरागगुणाश्रितस्तुतिरूपाणि, तेषां विद्याप्रवादपूर्वादर्थो ज्ञेयः। पूर्वाणि

---

1 दिने दिने M¹ S. ॥ 2 स्मरणीयम् J. ॥ 3 मंतस्स M¹ S. ॥ 4 °विहीवि भन्नइ J. विही भन्नइ M¹ ॥ 5 मेरूशव्देन J. m¹ ॥ 6 °त्तणेण M¹ ॥ 7 स्थापनेयं [diagram] J. स्थापना चेयं M¹ ॥ 8 °जिणा एगारस अंसा M¹ °जिणा एगारसंसा S. ॥ 9 महुआअमयापया (घया ?) सवं S. महुया-एया (घयास ?) व° M¹। 10 पयट्टइ M¹ ॥ 11 मोक्ख° J. ॥ 12 आर्हन्त्यरूपे–टि० S. ॥ 13 वक्ष्यमाणमिदम्-टि० S.। 'दोपनिग्रह इति' J. M¹ मध्ये नास्ति ॥ 14 विदन्ति J. M¹। 15 संपादका: M¹ S. ॥ 16 वीतरागस्तुतिरूपाणि विद्याप्रवाद° M¹ S.

संस्कृतभाषया। यदा ईप्सितकर्मणि ध्यानं तदा विद्योच्यते। पूजाकाले प्रस्थानमुच्यते। मोक्षार्थे पीठमुच्यते। चतुःपीठस्वामी मेरुरूपो महामन्त्रः। विद्या विभागपद[1]संज्ञा।

ध्यानमनया रीत्या कर्त्तव्यम्–[2]रागः संसारमूलम्। विरागो मोक्षमूलम्। रागस्थानीये वस्तुनि ध्यायमाने संसारो हि [3]यथा तथा मोक्षो वीतरागे ध्यायमाने। यथा श्रीवीतरागस्य त्रिभुवनप्रभुत्वं भवति तथा वीतरागविद्येयं त्रिभुवनवश्यादिषट्कर्मकारिणी [4]मोक्षकारिणीति। एवं ज्ञात्वा सर्वस्तुतिपदप्रारम्भे विद्याविभागप्रारम्भे च ॐ इति सर्वलोकस्यात्मनश्च शान्ति–पुष्टि–ऋद्धि–वृद्धि–स्फूर्ति–शिवायो[5]च्चारणीयम्। ह्रीँ वश्यार्थे। श्रीँ ज्ञानार्थे धनार्थे च। युगपन्नोच्चारणीयानि, [6]पृथक्प्रभावत्वात्। इति सबीजं ध्यानम्। एभिर्विना निर्बीजं स्यात्, तत् केवलं मोक्षाय।

१ ॐ नमो जिणाणं [+]स्नानम्।

२ ॐ नमो ओहिजिणाणं विलेपनम्।

३ ॐ नमो [*]परमोहिजिणाणं माला।

४ ॐ नमो [7]अणंतोहिजिणाणं मुकुटः।

५ ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं तिलकम्।

६–७ ॐ नमो केवलीणं भवत्थकेवलीणं कुण्डले।

८ ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं ग्रैवेयकम्।

९–१० ॐ नमो चउदसपुव्वीणं दसपुव्वीणं अङ्गदे।

---

1 °संज्ञया M¹ ।। 2 रागता संसारमूलं विरागता मोक्षमूलं S. रागता संसारमूलं नीरागता मोक्षमूलं J. ।। 3 हि यथा स्यात् तथाहि J. यथाहि तथाहि S. ।। 4 'मोक्षकारिणी' J. मध्ये नास्ति ।। 5 च्चरणीयः S. ।। 6 पृथक्प्रभावत्वात् M¹ S. मध्ये नास्ति ।।

+ सर्वेषु पदेषु आदौ ॐ नमः शब्दो योज्य :–टि. J.

* अतः परं M² संज्ञिता प्रतिः प्रारभ्यते।

7 सव्वोहिजिणाणं J. ['अणंतोहिजिणाणं मुकुटः' इति प्रत्यन्तरे–टि. J.] ।।

११ ॐ नमो [1]एगारसंगीणं हारः ।

१२–१३ ॐ नमो कुट्ठबुद्धीणं बीयबुद्धीणं [2]केयूरवरमुद्रा ।

१४ ॐ नमो उग्गतवचरणचारीणं सितवस्त्रम् ।

१५ ॐ नमो गोयमस्स [3]महादाणस्स [4]लब्धिचिन्ता ।

१६ ॐ नमो सुहम्मसामिणो गणचिन्ता ।

१७×* सव्वेसिं एएसिं [5]सौभाग्य[6]प्रभा ।

१८× ॐ नमो बाहुबलिस्स केवलज्ञानम् ।

ॐ [7]वग्गु वग्गु इत्यादि महुमहुरे प्राकारः १, [8]इरिकालि कि० पिरिकालि पद ४ प्राकारो द्वितीयः । इरियाए इत्यादि पद ६ [9]तृतीयोऽपि । [10]ॐ इरि इरि किरि किरि पिरि पिरि सिरि सिरि पद ४ हिरि हिरि आयरिय आयरिय पद ६ प्रातिहार्यचिन्ता । किरिमेरु पद ५ जिनप्रभाशोभा दोषनिग्रहः [11]कल्याणत्रिकमयं [12]ध्यानम् ।

ध्यानविधिः समाप्तः ।

---

1 इक्कारसं M¹ ।। 2 केऊरमुद्रा J. केयुरमुद्रा M¹ ।। 3 महादानं दीक्षाभिपकः टि. S. ।। 4 लब्धिचिन्ता M¹ M² मध्येनास्ति ।। 5 सौभाग्यमुद्राप्रभा J. ।। 6 प्रभा महादानं दीक्षाभिपकः J. M¹ 7 वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु महुमहुरे J. वग्गु वग्गु महु महुरे M² वग्गु वग्गु महुरे S. ।। 8 इरिकालि पिरिकालि पद 4 प्राकार २. M.¹ M.² S. ।। 9 प्राकार ३ M.¹ M.² S. ।। 10 ॐ इरि इरि किरिकिरि पिरिपिरि सिरिसिरि हिरिहिरि आयरियआयरिय एवं पद ६ पाडिहेरचिन्ता M.¹ ।। ॐ किरि इरि कालि किरि किरि पिरि पिरि सिरि सिरि पद ४ हिरि हिरि पद ५ आयरिय आयरिय ६ पाडिहेरचिंता M.² ॐ इरिइरिकालि किरिकिरि पिरिपिरि सिरिसिरि पद ४ हिरिहिरि पद ५ आयरिय ६ पाडिहेरचिंता S. ।। 11 'कल्याणकत्रिकमयं' प्रत्यन्तरे J. ।। 12 जन्म-दीक्षा-ज्ञान-टि० S. ।।

*अयमंशो निरर्थक इति ज्ञापयितुं × चिह्नमिदम् । यथा '17 ×' अत्र 17 इति अङ्को निरर्थकत्वाद् निष्कासनीयः । एवमग्रेऽपि अनया रीत्या विज्ञेयम् ।।

इदानीं [1]साधनविधिरुच्यते—यस्मिन् देशे स्व-परचक्रोपद्रवो न भवति, यत्र राजा चक्री वा स्वयं राज्यं करोति, यत्र नो दुर्भिक्षम्, यत्र तीर्थम्, यत्र भूमी रम्या काचित्, तत्र देशे गत्वा [2]गुरोरनुज्ञां गृहीत्वा श्री-ह्री-धर्म-प्रधानजनसंकुले क्षेत्रे [3]उषित्वा उत्तराभिमुखे क्षेत्रे मन्दिरे वा निःशल्ये समेऽतिस्तोकजन[4]प्रसरे सर्वविकृतीर्विमुच्य सहस्रपत्रकमले गौतममालिख्य ॐ क्रों ह्रीं श्रीं अनेनाहूयात्मरक्षापूर्वं करजापो [5]लक्षमानः कर्त्तव्यः। ब्रह्मव्रतं त्रिधा [6]शुद्धं विधेयम्। जिनवन्दनं विनाऽन्यत् पाठादिकं [7]कर्म नो विधेयम्। वर्द्धमान[8]जिनजन्मज्ञानकल्याणकदिने[9]ऽथवा चन्द्रप्रभवृषभयोः, अन्येषां न हि। अथवा [10]महाशालिभक्तं [11]घृतपूरपक्वान्नं गोदुग्धद्राक्षापानम् उभयकालस्नानं शरीरे सुगन्धि विलेपनं कृष्णागुरुकर्पूरपूजां विधाय पुष्पितफलितोद्याने [12]द्वात्रिंशत्सहस्रपुष्पजापो विधेयः। पद्मासनं विनाऽन्यासने नोपवेष्टव्यम्। ततः सिद्धो भवति। [13]साधना द्विप्रकारैव। अन्यः प्रकारो नास्ति।

[तृतीया वाचना]

इत्थंतरे तइया वायणा भण्णइ—

रागाइरिउजईणं नमो जिणाणं [14]नमो महं होउ।
एवं ओहिजिणाणं परमोहीणं तहा तेसिं ॥१॥

---

1 साधनाविधि° S. ॥ 2 गुरोरनुज्ञां प्रगृह्य M^1 ॥ गुरोराज्ञां प्रगृह्य J. ['गुरोरनुग्रहम् अनुज्ञां गृहीत्वा'–टि० J.] ॥ 3 वसित्वा M^1 S. ॥ 4 °प्रसरे वसित्वा S. ॥ 5 लक्षप्रमाणः कार्यः M^1। लक्षमानः कार्यः J. ॥ 6 शुद्धं धार्यम् M^1। विशुद्धं विधाय S. ॥ 7 कर्म न कार्यम् J. न कार्यं कर्म M^1 ॥ 8 °जिनकल्याणके जन्मनि ज्ञाने अथवा चन्द्रप्रभवृषभयोः कल्याणके, नान्येषाम् J. ॥ 9 चन्द्रप्रभवृषभयोरथवा S. ॥ 10 महाशाल्योदनं घृतपूरपक्कान्नं परमान्नं च गोदुग्धद्राक्षापानं च J. ॥ महाशालिभक्त घृतपूरपक्वान्नं च गोदुग्धद्राक्षापानम् M^1 ॥ 11 घृतपूराः पक्वान्नं S. ॥ 12 द्वात्रिंशत्सहस्राणि पुष्प° M^1 द्वात्रिंशता, सहस्रैः पुष्प° J. ॥ 13 द्विप्रकारोऽयं साधनविधिः J ॥ 14 जए महंताणं इति वा पाठः–टि० J० ॥

एवमणंतोहीणं णंताणंतोहिजुयजिणाण नमो ।
सामान्नकेवलीणं भवाभवत्थाण तेसिं तहा ॥२॥
उग्गतवचरणचारीणमेव [1]मित्तो नमो नमो होइ ।
चउदस–दसपुव्वीणं नमो तहेगारसंगीणं ॥३॥
एएसिं सव्वेसिं, एवं काउं अहं नमोक्कारं ।
[2]जमियं विज्जं पउंजे सा मे विज्जा पसिज्झिज्जा ॥४॥
निच्चं नमो भगवओ बाहुबलिस्सेह [3]पण्हसमणस्स ।
ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गुमग्गंगयस्स तहा ॥५॥
[4]सुमणे विय सोमणसे, महुमहुरे जिणवरे नमंसामि ।
इरि काली पिरि काली, सिरि काली तह महाकाली ॥६॥
किरियाए [5]हिरियाए य संगए [6]तिविहकालयं विरए ।
सुहसाहए य तह मुत्तिसाहए साहुणो वंदे ॥७॥
ॐ किरि किरि कालिं पिरि पिरि कालिं च सिरि सिरि कालिं ।
हिरि हिरि कालि पयंपि य [7]सरिय सरिय आयरिय कालिं ॥८॥
किरि मेरुं पिरि मेरुं सिरि मेरुं तह य होइ हिरि मेरुं ।
आयरियमेरुपयमवि [8]साहंते सूरिणो वंदे ॥९॥
इय मंतपयसमेया थुणिया सिरिमाणदेवसूरीहिं ।
जिणसूरि[9]साहु सययं दिंतु थुणंताण सिद्धिसुहं ॥१०॥

[10]अथाक्षरस्थापना––

नमोयुक्त आद्यपद १२, ततो विभक्त्यन्त द्वितीयपद १२, तदन्य-तृतीयपद १२, ततोऽपि चतुर्थपद १२, ततोऽपि पदमेकम्, एवं सर्वपदसंख्या ४९ ।

1 °भिन्नो नमो J. ॥ 2 जमिमं M[1] जमिउं J. ॥ 3 पन्नस° M[1] ॐ वग्गुं वग्गुं निवग्गु मग्गंगयस्स J. S. ॥ 4 समणे S. ॥ 5 हिरियाए संगए J. हिरियाए असंगए S. ॥ 6 तिविहकालियं J. । सुह-साहए मुत्ति पिय साहिते J. सुहसाहिय मुत्ति पिय साहिते M[1] ॥ 7 सरिय सरिय J. सरिय S. ॥ 8 साहिंते M[1] ॥ 9 साहुपमुहा इति वा पाठः–टि० J. साहुणो सइ S. साहुणो सई M[1] ॥ 10 अक्षर स्थापना J. S. ॥

तत्र प्रथमद्वादशके द्वादशसु पदेषु प्रत्येकमक्षराणि यथा–[1]५।७।९।९।११। ९।९।१०।१२।९।७।८ एवं सर्वाक्षरसंख्या १०५। तथा द्वितीयद्वादश-पदेषु [2]प्रस्थापना [3]३।३।४।२।१।२।२।४।१।१।२।४ एवमक्षरसंख्या २९। तथा तृतीयद्वादशके [4]द्वादशपदस्थापना [5]७।५।६।५।६।३।४।५।४।४।४।४ एवं सर्वाक्षरसंख्या ५७। [6]तथा चतुर्थद्वादशके [7]द्वादशपदस्थापना [8]४।४।७। ६।६।६।६।४।४।४।४।६। एवं सर्वाक्षरसंख्या ६१।

एकस्मिन् [9]पदेऽक्षर २, एवं सर्वपदेषु सर्वाक्षरसंख्या २५२ द्विशती द्विपञ्चाशदधिका। श्लोकमानेन श्लोक० ७ अक्षर २८, प्रणवाद्यानि ३ त्रीणि पदानि।

अत्र विशेषविद्याविभागः पुनरयम्–[10]'पसिज्झिज्जा' एतदन्ता सर्वकार्य-प्रसाधिका विद्या १। 'पण्हसमणस्स' [11]इत्येतदन्ता स्वप्नविद्या २। 'हिरियाए' [12]इत्येतदन्ता [13]सोहग्गकरी वग्गुविद्या ३।

[14]तथा भगवता श्री महावीरेण गौतमस्याक्षराणां शतानि २१ [15]एक-विंशतिः प्रदत्तानि। पूर्वं भगवदाज्ञया श्रीगौतमेन द्वात्रिंशत्श्लोक[16]प्रमाणः श्रीसूरिमन्त्रः कृतः। [17]कालदोषाद्धीयमानो जातः। [18]दुप्पसहसूरिः

---

1 नमो जिणाणं। नमो ओ०। नमो प०। नमोऽणं०। नमोऽणंताणंतो०। नमो सामन्न०। नमो भवत्थ०। नमो अभवत्थ०। नमो उग्गतव०। नमो चउदस०। नमो दस०। नमो एकार-संगीणं ८। टि० S.॥ 2 अक्षरसंख्या M¹। 'प्रस्थापना' J. मध्ये नास्ति॥ 3 एएसिं सव्वेसिं नमोकारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ टि० S.॥ 4 द्वादशपदस्थापना J. M¹ मध्ये नास्ति॥ 5 ॐ नमो भगवओ वाहुबलिस्स पण्हसमणस्स ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे इरिकाली पिरिकाली सिरिकाली हिरिकाली टि० S.॥ 6 तथा M². S. मध्ये नास्ति। 7 द्वादशपदस्थापना J. M¹. मध्ये नास्ति॥ 8 किरियाए हिरियाए ॐ किरि किरि कालि पिरि पिरि कालि सिरि सिरि कालि हिरि हिरि कालि आयरिय कालि किरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु टि० S.॥ 9 स्वाहा–टि० S.॥ 10 पस° J. M¹॥ 11 एतदन्ता M². S.॥ 12 एतदन्ता M². S.॥ 13 सौभाग्यकरी M¹॥ 14 तथा गौतमस्या° M¹ M² S.॥ 15 एकविंशति M². S. मध्ये नास्ति। 16 °प्रमाण: कृत: M¹ M² S.॥ 17 कालवशाद्धी° J.॥ 18 दु:प्रसह° S.। दुष्पसह M²॥

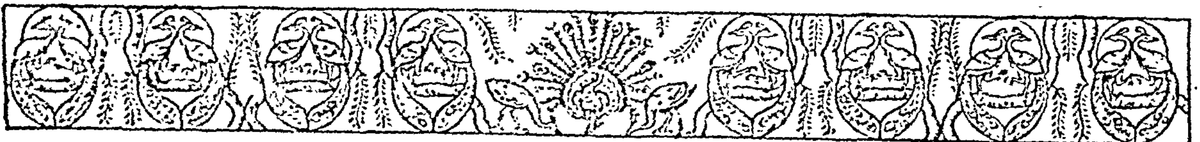
[1]सार्धत्रिश्लोकान् पठिष्यति। इह च सौभाग्य–परमेष्ठि–ज्ञान–सुरभि–कृताञ्जलिमुद्रापञ्चकं ध्याने। आह्वान १ स्थापन २ संनिधापन ३ संनिरोध ४ अवगुण्ठन ५ मुद्रापञ्चकं सर्वस्यापि ध्येयस्य दर्शनीयमादौ।

[2]तइया वायणा सम्मत्ता।

इदानीं प्रस्थानविधिरुच्यते—प्रथमं विद्यापीठम्। [3]द्वितीया महाविद्या। तृतीया उपविद्या। चतुर्थो [4]मन्त्रः। पञ्चमः श्रीमन्त्रराजः। [5]†प्रथम[प्र]स्थाने मतिज्ञानं स्मरणमात्रेण, द्वितीये ध्यायमाने चतुर्दशपूर्ववेदी भवति, तृतीयेऽवधिज्ञानी, चतुर्थे मनःपर्यवज्ञानी, पञ्चमे केवली। यो लक्षजापं करोति स तृतीयभवे मोक्षमाप्नोति, नान्यथा भवति, गौतमवचनवत्†। स्तुतिपदानि यावन्ति तावन्ति भवन्तु। पूजाकाले पूजार्हा [6]द्वादशपदी अष्टादशपदी चतुर्विंशतिपदी द्वात्रिंशत्पदी वा लेख्या।

विद्यापीठं षोडश[7]वलकैर्लिख्यते [8]पूर्वं सप्रणवद्वादशपदीकं 'पसिज्झउ स्वाहा' [9]इत्येतदन्तम्, प्रथमप्रस्थाने सप्रणवाक्षरसंख्या १४६। यदाष्टादशपदी तदा तृतीय–चतुर्थवलके द्वे पदे, पञ्चम–षष्ठे द्वे पदे, [10]सप्तमाष्टमे द्वे पदे, नवम–दशमवलके [11][वा ?] द्वे पदे, अन्त्यालापः समग्रोऽन्तिम [12]वलके, तदाक्षर [13]संख्या १९२।

1 अर्धचतुर्थश्लोकान् M¹। अहूठश्लोकान् M².S.॥ 2 इतः परं तपोविधिसमाप्तिपर्यन्तः पाठः M² मध्ये नास्ति। 3 द्वितीयं महाविद्यापी[ठम्]M¹। द्वितीया विद्या S.॥ 4 मन्त्रपीठः J.॥ 5 † † एतच्चिह्नान्तर्गतः पाठः सर्वेषु प्रत्यन्तरेषु नास्ति॥ 6 द्वादशपदी द्वात्रिंशत्पदी वा लेख्या M¹॥ 7 °वलयैः° J.॥ 8 'पूर्वं' S. मध्ये नास्ति॥ 9 एतदन्तं S.॥ 10 'सप्तमाष्टमे द्वे पदे' S. मध्ये नास्ति॥ 11 तुलना–"तत्राष्टादशपद्यां त्रि-तुर्यवलकेऽथ नवमदशमे वा। प्रत्येकं पदयुगलमन्त्यालापोऽन्तिमे वलये॥ ३६१॥" इति मन्त्रराजरहस्ये॥ 12 °वलयके J.॥ 13 संख्यैषा S.॥

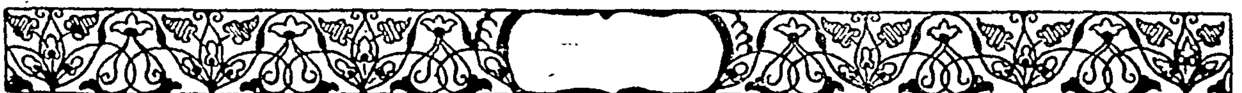
तस्मात् द्वितीयप्रस्थाने सप्रणवस्वाहासहित अक्षर ४० । विभक्त्यन्तपद ११ । अक्षर ३ । ४ । ५ । ६ । ५ । ३ । १ । ४ । ३ । ४ । २ । वृत्ताकार ओल्यां लिख्यते ।

तृतीयप्रस्थाने अक्षरपदसंख्या—पद १९, प्रत्येकमक्षराणि ५।६।३।४। ५।४।४।४।४।४।४।४।४।४।४।४।४।४।६। एवं सर्वाक्षराणि ८१ [1]षोडशवलकै-लिख्यन्ते ।

ततश्चतुर्थप्रस्थाने पद ७, [2]प्रत्येकमक्षराणि ७।६।६।६।६।६।८। सप्रणव-स्वाहापर्यन्त सर्वाक्षर ४५ वृत्ताकार ओल्यां लिख्यन्ते । पञ्चमप्रस्थाने विरामसहित पद १३, [3]प्रत्येकमक्षराणि ४।६।४।६।४।६।४।६।४।६।४।६।८ [4]एवमक्षर ६८ मध्ये [5]षट्कोणं कृत्वा लिख्यन्ते । अन्त्यपदं मध्ये, शेषाणि एकमेकं कोणे एकमेकं बहिर्यथाक्रमेण । समग्रसंख्यामीलने अक्षर ३८०, श्लोक ११, अक्षर २८, द्वादशपद[6]प्रस्थानमिदम् । यदाष्टादशपदीकं षट्कोणबहिर्भागे क्रमेण षडेव मेरवः इरिमेरुं वर्जयित्वा, षट्कोणमध्यकोणे [7]ह्स्ह्लौँ ह्स्ह्लीँ ह्स्ह्लैँ ह्स्ह्लँ ह्लँ ह्लँ फ्रूँ एषामक्षराणां स्थापना क्रियते । षट्कोणमध्यभागे 'ॐ ह्रीँ अर्हँ चतुःपीठस्वामिने नमः' इत्यालिख्यते । सामान्येन सर्वाणि पदानि ॐ ह्रीँ स्वाहा[8]युक्तानि उच्चारणीयानि । सप्तपदेषु विशेषोऽयम्—ईँ क्लीँ क्षाँ क्षीँ ग्राँ ग्रीँ प्राँ प्रीँ श्राँ श्रीँ ह्राँ ह्रीँ इरिकालि एतेषु पदेषु यथा—क्रमेण योजनीयानि । शेषं तदवस्थमेव ।

इति सूरिमन्त्रगर्भितविद्याप्रस्थान[9]पटविधिः ।

1 फड्डुकेः—टि० S. ॥ 2 अक्षर J. M¹ ॥ 3 प्रत्येकमक्षर J. अक्षर M¹ ॥ 4 एवं सर्वत्र ६८ S. ॥ 5 षट्कोणं चक्रं कृत्वा ओल्यां लिख्यन्ते J. ॥ 6 °प्रस्थानम् M¹ S. ॥ 7 "एते सम्यग् न ज्ञायन्ते, लेखकवैगुण्येन । प्रत्यन्तरेऽन्यथापि । तेन न निर्णयः । तथाहि ह्स्ह्लौँ ह्स्ह्लीँ ह्स्ह्लैँ ह्स्ह्लँ ह्लँ ह्लँ फ्रूँ प्रत्यन्तरे एतान्यपि" टि० J. ह्स्ह्लौँ ह्स्ह्लीँ ह्स्ह्लैँ ह्स्ह्लँ ह्लँ ह्लँ फ्रूँ M¹ । ह्स्ह्लौँ ह्स्ह्लीँ ह्स्ह्लँ पाठः ह्स्ह्लैँ ह्स्ह्लँ ह्लँ फ्रूँ S. ॥ 8 युक्तानि M¹ S. मध्ये नास्ति ॥ 9 पटविधिः समाप्तः S. ॥

इदानीं मन्त्रशुद्धिर्भण्यते––यावन्ति पदानि मन्त्रराजे तावन्ति तान्येव तादृशानि कालिकालियुक्तानि मन्त्रपीठे। [1]यावन्त्येव मन्त्रपीठे तावन्त्येवोपविद्यायां 'किरियाए' इत्यादि उच्चार्यमाणायाम्। यावन्त्येवोपविद्यायां तावन्त्येव वग्गु वग्गु सुवग्गु महावग्गु निवग्गु इत्यादि [2]आद्यपञ्चदशपदसहितानि तादृशान्येकवारोच्चार्यमाणकालीयुक्तानि[3] सौभाग्यविद्यायाम्।

स्तुतिपदानि वाचनाविशेषेण ज्ञातव्यानि। सापि पञ्चधा। पूर्वं गौतमवाचना। ततः श्रुतकेवलिवाचना ज्ञानप्रवादपूर्वात् प्रभवेन कृता। तदनन्तरं वज्रस्वामिवाचना। तेन [4]गणिविद्याया वर्धमानविद्या चत्वारि स्तुतिपदानि पञ्च परमेष्ठिपदानि च [5]गृहीत्वा उपाध्याययोग्या विभिन्नीकृता। वीरे वीरे इत्यादि बीजपदानि सोभाग्यविद्योपविद्यामध्यादुद्धृत्य ह्रूँ ह्रः ह्रौँ आलीढानि।

तदनन्तरं नागेन्द्र-चन्द्र-निर्वृति-[6]विद्याधरवाचनाः। ताश्च प्रवर्त्तन्तेऽद्यापि। तेषां भगवतामपि [7]किंचिन्मात्रविभिन्ना विसदृशा जाताः। सा च मेरुसंख्याविशेषेण ज्ञातव्या। [8]पूर्वं मेरुनामानि––[9]इ १ कि २ गि ३ पि ४ फि ५ बि ६ सि ७ हि ८ वि ९ चि १० आ ११ अन्ते रि इति।

गौतमवाचनायामेकादश मेरवः ११। श्रुतकेवलिवाचनायां दश १०। वज्रस्वामिवाचनायाम् ९। नागेन्द्रादिवाचनायां ९।८।७।६।५। नवाष्टौ सप्त षट् पञ्च।

1 यावन्ति J.॥ 2 अग्रे पंचदश° J. आद्यपंचदश° पाठान्तरम् J.॥ 3 एकोनानि इति प्रत्यन्तरे टि० J.॥ 4 गणिविद्याया J. M[1] मध्ये नास्ति। 5 आदाय J.॥ 6 °विद्याधराणां वाचनाः J.॥ 7 किञ्चिन्मात्रं विसदृशा J.॥ 8 साचेयं पूर्वं J.॥ 9 इ १ कि २ गि ३ पि ४ फि ५ वि ६ सि ७ हि ८ वि ९ आयरियमेर १० रि मेर ११ M[1]। इ १ कि २ गि ३ पि ४ फि ५ वि ६ सि ७ हि ८ वि ९ मि १० आ ११ S.॥

नवाष्टसंख्या [1]विच्छिन्ना [2]एव। नवाष्टसंख्यानां मेरूणां [3]ग्रन्थन-संदर्भण–अवगुण्ठन–संपुट–संपल्लव–[4]संनिरोधन एतानि अक्षराणि तिष्ठन्ति, [5]अतो विच्छित्तिः। एतान्यक्षराणि विचित्राकारतया उच्चारयितुं न शक्यन्ते, द्वितीयं [6]विच्छित्तिकारणम्। षट् सप्त [7]पञ्च मेरवो वर्तिष्यन्ते। चन्द्रवाचनायां सप्त पञ्च च, विद्याधरवाचनायां षट, नागेन्द्रवाचनायां पञ्च। एवं क्रमेण हीयमाने काले [8]श्रीदुःप्रसहसूरिर्मेरुत्रयं पठिष्यति। [9]आत्मीयगच्छगरौ विपन्ने गच्छान्तरीयसूरिणा स्थापितानां [10]भविष्यमानसूरीणां विसदृशा वाचना संजाता[11]। स्तुतिपदान्येतानि ३२।२४।१८।१२।१३।८, यावत् पञ्च भविष्यन्ति। सर्वकार्यप्रसाधिका विद्या नाम प्रथमं प्रस्थानम् १। बाहुबलिविद्या द्वितीयं प्रस्थानम् २। सौभाग्यविद्योपविद्या तृतीयं प्रस्थानम् ३। मन्त्रपीठं चतुर्थं प्रस्थानम् ४। एषां प्रभुर्मन्त्रराजः ५। एषां मीलने कोटचंशो मन्त्रः। गौतमाद् वज्रस्वामिनं यावद् कोटचंशः प्रवर्त्तितः। अतः परं [12]विच्छिन्न एव। तेन कोटचंशस्मरणार्थं [13]कोटिकगणः कृतः। श्रीवज्रस्वामिशिष्यात् तिस्रः शाखाः संजाताः। अंशानयनोपायश्चायम्—मेरुरूपमन्त्रराजस्यांशाः षोडश ध्रुवाः १६। पूर्वं विद्याविभागं दत्त्वा [14]आसन्नलग्न अर्वाक्काले लग्नवेलायां एते [15]शिष्याय दातव्याः। यतो यावत्तीर्थं तावदेते भविष्यन्ति। शेषाः [16]पूर्वोक्तस्तुतिपदांशा ग्राह्याः। [17]अष्टौ अष्टौ बाहु० सौभाग्य०–उप०–मन्त्र०। सर्वेषां समुच्चये अंशा जायन्ते। विषमांशो महाफलः। समांशो मध्यमफलः। अफलो नहि एकोऽपि ध्रुवम्।

इति [18]मन्त्रशुद्धिः समाप्ता।

---

1 व्युच्छिन्ना S ।। 2 एवं M¹ ।। 3 ग्रंथनं संदर्भणं अवगुण्ठनं J. M¹ ।। 4 संनिरोध एतानि M¹ ।। 5 अतोऽन्येषां विच्छित्तिः J. ।। 6 व्युच्छि° S. ।। 7 पंच वर्त्तिष्यन्ते M¹ पञ्च प्रवर्तिष्यन्ते S. ।। 8 यावद् दुःप्रसह °M¹ ।। 9 आत्मीयगच्छे गुरुविपत्तौ J. ।। आत्मीयगुरुगच्छविपत्तौ M¹ ।। 10 भविष्यत-सूरीणां J. । भविष्यसूरीणां M¹ ।। 11 'प्रमादेन कोपेन च प्रत्यन्तरे' टि० J. । 12 व्युच्छिन्न S ।। 13 कोटिको गणः J कोटिगुणः M¹ ।। 14 आसन्नलग्नादर्वाक्काले J. । 15 शिष्यस्य S. ।। 16 पूर्वोक्ताः J. ।। 17 अष्टौ वाहुवलि-सौभाग्य-उपविद्या-मन्त्र J. । अष्टौ वाहुवलीविद्या सौभाग्याया उपमन्त्रः M¹ । 18 मन्त्रविधिशुद्धिः J. ।।

इदानीं नामसदृशं कोटचंशाख्यं तपः प्रोच्यते—

पूर्वं तपोविधानम्। तपसि क्रियमाणे आदेशो भवति [1]सिद्धिर्भविष्यति वा न वा। पश्चात् पूर्वोक्तनीतिद्वयेन साधना कार्या, तच्चेदं तपः—पूर्वं उपवासः, [2]ततः पञ्च निवी, आचाम्लं १, पुनः ५ निवी, आं० १, नि० ५, आं० १, नि० १, चउत्थं १, एवं दिन २१ आद्यविद्यायाम्। अर्हनिशं पठनं चिन्तनं विकथाविवर्जनं एकमनसाऽहोरात्रिकमनुष्ठानम्, [3]प्रथमा परिपाटी १। उप० १ नि० १ आं० ३ नि० ४ आं० १ नि० २ उप १। पूर्वोक्तव्यापारोऽत्र विशेषेण [4]कार्यः, कायोत्सर्गे चत्वारिंशच्चतुर्विंशतिस्तवचिन्तनम्, अथवा सकलमन्त्रस्याष्टोत्तर [5]शतचिन्तनम्, [6]द्वितीया परिपाटी २। उप० १ निवी ८ आं० ५ निवी ७ आं० १ निवी २ उप० १, पूर्वव्यापारो ज्ञेयः [7]विद्याद्वितये, तृतीयपरिपाटी ३। उप १ नि ५ आं १ उप १, अत्रापि [8]पूर्वरीतिः, चतुर्थपरिपाटी ४। मौनव्रतेन कर्पूरप्रचुरसुरभि [9]द्रव्यैः पूजितगौतमाराधनतत्परेण त्रिसन्ध्यं ध्यानं कार्यम्। स्त्रीमुखमपि नावलोक्यम्। अनया रीत्या षोडशाचाम्लानि [10]निरन्तराणि, पञ्चमपरिपाटी ५। यदि [11]शक्तिरस्ति तदा निरन्तरमविच्छिन्नानि तपांसि। अन्यथा ओलीं कृत्वा पार्यते।

तपोविधिः समाप्तः

[12]अथाधिष्ठायकस्तुतिः

पढमपए सुपइट्ठा [13]विज्जाए सूरिणो गुणनिहिस्स।
गोयमपयभत्तिजुया सरस्सई मह सुहं देउ॥ १॥
दुइयट्ठाणनिविट्ठा इमाइ विज्जाइ निरुवममहप्पा।
तिहुयण–सामिणिनमो (नामा) सहस्सभुयसंजुया संती॥ २॥

1 सिद्धिर्भविष्यति न वेत्येवं S.॥ 2 ततः नीवी ५ आंबिल १ नीवी ५ आंबिल १ निविगई ५ आंबिल १ निवि १. J.M[1]॥ 3 इति प्रथमा J.॥ 4 J. विनान्यत्र 'कार्यः' इति नास्ति॥ 5 °शतं चिन्तनीयम् M[1]॥ 6 इति द्वितीया उ १ J.। द्वितीया। उपवास १ M[1]॥ 7 विद्यातृतीये तृतीयपरिपाटी J.। द्वितीयतृतीयपरिपाटी M[1]॥ 8 पूर्वनीतिः S. M[1]॥ 9 द्रव्यपूजांचित° S.। द्रव्येण पूजांचित M[1]। 10 नैरन्तर्य J. M[1]॥ 11 शक्तिदाऽव्युच्छित्तिः अथ S. M[1]॥ 12 अधिष्टायक० स्तुतिः M[1]। अत्र स्तोत्रम् J.॥ 13 अतः परमियं स्तुतिः J. M[1] मध्ये नास्ति॥

सिरिगोयमपयकमलं झायंती माणुसुत्तरनगस्स ।
सिहरंमि ठिया निच्चं संघस्स य मह सुहं देउ ।। ३ ।।
पउमदहसंनिविट्ठा चउसट्ठिसुराहिवाण मणमहणी ।
सव्वंगभूषणधरा पणमंती गोयममुणिंदं ।। ४ ।।
विजया–जया–जयंती–नंदा–भद्दासमन्निया तइए ।
विज्जापए निविट्ठा सिरिसिरिदेवी सुहं देउ ।। ५ ।।
विज्जाचउत्थट्ठाणे निवेसिओ गोयमस्स अभिरुइओ ।
गणिपिडगजक्खराओ अणपणपन्नीकयपइट्ठो ।। ६ ।।
सोलससहस्सजक्खाण सामिओ अतुलियबलो उ वीसभुओ ।
जिणसासणपडणीयं मह रिउवग्गं निवारेउ ।। ७ ।।
सोहम्मकप्पवासी एरावणवाहणो य वज्जधरो ।
सेवइ तियसाहिवई सगोयमं मंतवररायं ।। ८ ।।
ईसाणकप्पवासी सूलकरो वसहसंठिओ निच्चं ।
सेवइ तियसाहिवई सगोयमं मंतवररायं ।। ९ ।।
तइयकप्पनिवासी सिरिसुमणो नामओ य चक्ककरो ।
सेवइ तियसाहिवई सगोयमं मंतवररायं ।। १० ।।
सिरिबंभलोयवासी सोमणसो नामओ य बहुसत्थो ।
सेवइ तियसाहिवई सगोयमं मंतवररायं ।। ११ ।।
अट्ठकुलनाय(ग)राओ सहस्स(स)फणो सिरि(र)निविट्ठकरमउलो ।
सेवइ धरणिंदो वि य सगोयमं मंतवररायं ।। १२ ।।
रोहिणिपमुहादेवी चउसट्ठिसुराहिवा तहा अन्ने ।
सेवई गोयमचरणे जक्खा जक्खिणि चउव्वीसं ।। १३ ।।
कणयमयसहसपत्ते कमलंमि निवेसिओ य लद्धिजुओ ।
बहुपाडिहेरकलिओ झायव्वो गोयममुणिंदो ।। १४ ।।
'आँ क्रोँ ह्रीँ श्रीँ'
एएणं मंतेणं झाणारंभे ठविज्जए निच्चं ।
अंजलिमुद्दा[1]करणे संनिहियसुरस्स समवाओ ।। १५ ।।
संनिहियसुरवराणं उस्सग्गो कीरए सुपूया य ।

---

1 करेण M² ।।

२५

कप्पूरधूववासेहिं सव्वहा विहियबंभवओ ॥ १६ ॥
थोवजलविहियन्हाणो वरवत्थविहूसिओ य तिक्कालं।
कम्मक्खयहेउं जो सुमरइ विज्जं इमं लक्खं ॥ १७॥
[1]ॐ किरि पिरि सिरि हिरि आयरिय प(ए) यस्स मंतरायस्स।
जावं तिलक्खमाणं करेइ सो गोयमो होइ ॥ १८॥
सोहग्गय–परमिट्ठी–पवयण–सुरही–कयंजली झाणे।
मुद्दापंचगमेयं कायव्वं सव्वकालं पि ॥ १९ ॥
किं चिंतामणि कामधेणु कप्पद्दुमु सुंदरु
नवनिहि चउदहरयणपवरु चक्किक्तणु सुहयरु।
जासु वयणि सिरि सूरिविज्ज गोयम सुपइट्ठिय
भुवणत्तयअक्खलियमहप्प निट्ठियकम्मट्ठि(ट्ठ) य ॥ २० ॥

सूरिमन्त्राधिष्ठायकस्तवः समाप्तः।

इदानीं [2]सूरिमन्त्रस्य पदसंख्या भण्यते—

स्तुतिपद्यां द्वात्रिंशत्संख्यायामाद्यवाचनायां विभक्त्यन्तविरामसहित पद ७६। अष्टादशसंख्यायां स्तुतिपद्यां द्वितीयवाचनायां पद ७३। द्वादशपद्यां तृतीयवाचनायां पद[3] ४९। [4]इमानि षट्सप्ततिपदानि[5]—स्तुतिपदद्वात्रिंशत् ३२, एएसिं इत्यादि द्वादश १२। [6]एवं ४४। पञ्च मन्त्रराजपदानि ५। पञ्च मन्त्रपीठपदानि ५। सप्तोपविद्यापदानि ७। पञ्च महादेवतापदानि ५। दश बाहुबलिपदानि १०। सप्रणव भगवद् १ बाहुबलि २ प्रज्ञाश्रमण ३ महाप्रज्ञाश्रमण ४ वग्गु ५ सुवग्गु ६ निवग्गु ७ [7]सुमे ८ सोमणसे ९ महु १०। [8]एवं पद ७६।

अथेमानि त्रिसप्ततिपदानि। स्तुतिपदान्यष्टादश १८। नमो सुहम्मसामिणो गणहरस्स १ महादाणस्स २ [9]गोयमाईणं ३ एवं पद २१। एएसिं इत्यादि

1 "ॐ इरि किरि गिरि सिरि पिरि हिरि आयरिय एयस्स मंतरायस्स" इति पाठान्तरं मुनिराजश्रीयशोविजयसत्कायामेकस्यां प्रतौ ॥ 2 सूरिमन्त्रपदसंख्या J.। पदसंख्या M². S. ॥ 3 इत आरभ्य भूयान् पाठो M². मध्ये पतितः ॥ 4 वक्ष्यमाणानि–टि० S.॥ 5 क्रमेण भावयति–टि० S.॥ 6 मन्त्रराजपद ५, मन्त्रपीठपद ५, उपविद्यापद ७, महादेवतापद ५, वाहुवलिविद्या–पद १०, सप्रणवः भगवओ J. M¹.॥ 7 सुम M¹. S.। "सुमणे"—टि० J.॥ 8 इति इमानि S.॥ 9 गोयमाईणं महामुणीणं M¹.।

पद द्वादश १२, एवं त्रयस्त्रिंशत् ३३। दश महाविद्यापदानि १०, एवं ४३। सप्त मन्त्रराज–मन्त्रपीठयोः प्रत्येकं ७, नवोपविद्यायाम् ९, एवं २३, एवं सप्त महादेवता ७, एवं त्रिंशत्। सर्वमीलने ७३।

मन्त्रराजपदानि पञ्च षट् सप्त वा। पञ्च सप्त पदानि प्रशस्यानि, न षट्। [1]केषां वाचनायां कानि मन्त्रराजपदानि दशानां मध्याद् भवन्ति। गौतम-भाषितानि कि–पि–सि–हि–आ इमानि पञ्चैव। [2]इ–गि–पि–फि–वि वृद्ध-श्रुतधराणां पदानामेष क्रमः संभाव्यते। [3]विसदृशं दृश्यते तन्न ज्ञायते।

एकोनपञ्चाशत् [4]पूर्वोक्तानि। चतुर्विंशतिस्तुतिपदवाचनायां पदान्येकोत्तरशतानि। [5]चतुष्पीठोद्धरणे द्वात्रिंशत्पद्यां साष्टशत[6]पदं वाच्यम्। पदान्येतान्येव। विशेषश्चायम्—अष्टादशपदद्वितीयवाचनायां सौभाग्यविद्यापद-आद्यभाग[पद] १६, अन्त्यभागपद ७। प्रस्थानपटविधौ वलयाकारविभागेन ऊनानि अधिकानि भवन्ति। मतान्तरेण पदसंख्या समाप्ता।

रेवती १ रोहिणी २ नागार्जुन ३ आर्य[7]खपुट ४ यशोभद्राचार्य ५ इति-नामानः सूरयः। एते मन्त्रसिद्धयः। मिथ्या मे दुष्कृतं वाऽस्तु शुद्धमशुद्धं वा कल्पयतः। यतो भगवत्कालेऽपि नव गणा एकादश गणधरा आसन्। अनेकधा जिनशासनम्, अनेकधा वाचना इति परिभाव्याऽस्य कल्पस्यान्ते स्वनाम न निगदितं किञ्चित्। तत्त्वं तत्त्वविदो जानन्ति। अङ्गविद्यामध्ये महाविशेषोऽस्ति। आलम्बनमात्रमेतत्। क्षम्यतां क्षम्यतां सूरिवराः। प्रवर्त्ततां जैनो धर्मः। अतिशयेन [8]मन्त्रस्पष्टांशं जानन्तु [9]भूत–भविष्य–वर्तमानसूरयः प्रसन्ना भवन्तु सिध्यन्तु।

समाप्तोऽयं श्रीसूरिमन्त्रकल्पः। ग्रन्थाग्रम् २२०[10]।

---

1 केषांचन J. ॥ 2 इमिपिफिवि J. । इ गि पि कि वि M^1 ॥ 3 वैसदृश्यं S. ॥ 4 द्वादशपद्याम् टि० S. ॥ 5 स्तुतिपदानि चतुरशीतिः पूर्वम् हीयमानक्रमेण ३२, २४, १८, चतुर्विंशत्यष्टाविंशति (ष्टादश?) एवं प्रवर्तमाने द्वादश १२, त्रयोदश १३, अष्टौ ८, यावत् पंच भविष्यन्ति दुःप्रसहसूरिकाले। शेषं पूर्ववत्। टि० J. ॥ 6 पदं वाच्यपदान्येतानि M^1. । वाच्यपदान्येव S. ॥ 7 °खपट J. ॥ 8 मन्त्रस्येष्टांशं M^2. ॥ 9 भूतं भविष्यद्वर्तमानं सूरयः J. ॥ 10 एतदनन्तरं S. प्रतौ निम्ननिर्दिष्टोऽन्योऽपि मन्त्रो लिखितोऽस्ति—ॐनमो भगवओ रिसहजिणस्स आइगरस्स तित्थगरस्स जं से यं चक्कं जलंतं गच्छइ। तेण चक्केण जं दुट्ठं जं च विसं जाला गर्द्दभा शाकिनी चउरासीइ वायाओ वत्तीसं लूयाओ सत्तावीसं च अंधयगडाई अट्ठावीसं च पुलयाओ जं चन्नं तं सव्वं ॐ हन हन दह दह पंच पच मथ मथ छिन्द छिन्द भिन्द भिन्द सुदंसणेणं चक्केणं इंदस्स वज्जेणं हुं फुट् स्वाहा। वार ७ अथवा २१ अथवा १०८ शतम्। श्री। छ। श्रीः।

॥ श्री शंखेश्वरपार्श्वनाथाय नमः ॥

श्रीदेवाचार्यगच्छीयसूरिशिष्यरचितं

दुर्गपदविवरणम्[1]

॥ ॐ ॥ शुभं भवतु ॥

इमस्स सूरिमंतकप्पस्स दुग्गपयविवरणं भण्णइ एयं एरिसं—

न सुयं गुरुवयणाओ न हु दिट्ठं कत्थ पवयणे विउले ।
उवएसा उवलद्धं जं तं विवरेमि इह पयडं ॥ १ ॥

वंदणयं दाउणं गीयत्थाणं [2]समत्थसूरीणं ।
ते विन्नवेमि पयओ सूरिवरा मह इमं सुणह ॥ २ ॥

तुम्हाणं जइ चित्ते जुत्ती संघडइ मज्झ वयणस्स ।
तो आयरंतु एयं अह नो मिच्छुक्कडमिमस्स ॥ ३ ॥

चतुःपीठस्वामी मेरुरूपो महामन्त्रराज इति पूर्वनिश्चयः ।

अथ पीठनामानि—प्रथमं विद्यापीठम्, द्वितीयं महाविद्यापीठम्, तृतीयमुपविद्यापीठम्, चतुर्थं मन्त्रपीठम् । पीठं किम् ? ध्येयरूपसमवायः । स च [3]कीदृशः ? जिन—अवधि—परम—अनन्तावधिप्रमुखः 'नमो जिणाणं'-मित्यादिपदरूपो द्वात्रिंशदष्टादश—द्वादश—त्रयोदश—चतुर्विंशतिसङ्ख्यः 'पसिज्झउ स्वाहा' एतदन्त आद्यपीठमिति ।

---

१ प्रतित्रयमवलम्ब्यास्य सम्पादनं विहितम् । साराभाई नवाव [अहमदावाद] सत्का प्रतिः S. इति संज्ञिता । मुक्ताबाई ज्ञानमन्दिर [डभोई] सत्का प्रतिः M इति संज्ञिता । मुनिराज श्री यशोविजय-महाराजसत्का प्रतिः Y इति संज्ञिता ॥ २ संमत्त° S. ॥ ३ ईदृशः S. ॥

इदं चाष्टाभिर्विद्याभिर्भव्यसत्त्वोपकारिणीभिर्गर्भितम्। ताश्चेमाः—सरस्वती १, रोगापहारिणी २, विषापहारिणी ३, [1]बन्धमोक्षणी ४, आराधकश्रीसम्पादिनी ५, परविद्याच्छेदिनी ६, दोषनिर्नाशिनी ७, अशिवोपशमनी ८।

यां यां विद्यां प्रयुञ्जामि मम सां प्रसिध्यतु भव्यसत्त्वाराधकविषये।

अयं भावार्थः—जातावेकवचनम्। आसां पदविभागः—सप्रणवनमोयुक्तानि पदानि सर्वाणि इष्टं कार्यं जनयन्ति, न प्रणवं विना। नमो इति पदं मोक्षबीजम्। जिन–अवध्यादयो ध्येया इष्टकार्येऽपि मोक्षेऽपि। कल्पोक्तं सबीजं निर्बीजं ध्यानम्।

'चउदसपुव्वीणं पयाणुसारीणं एगारसंगीणं उज्जुमईणं विऊलमईणं। एएसिमित्यादि सारस्सयं मे पसिज्झउ स्वाहा।' अनया रीत्या समस्तमिष्ट कार्यमुच्चारणीयम्॥ १॥

'आमोसहिलद्धीणं विप्पोसहिलद्धीणं खेलोसहिलद्धीणं जल्लोसहिलद्धीणं सव्वोसहिलद्धीणं।' भव्यानां कुष्ठादिमहारोगे उपस्थितेऽनया शरीरं स्पृश्यते, ताम्बूलं कलापानीयमभिमन्त्र्य दीयते, इमां श्रीखण्डेनालिख्य सुरभिद्रव्यैः पूजयित्वा कांस्यपात्रे दुग्धेन प्रक्षाल्य पाय्यते, एतान्यक्षराणि आराधकोपरि दुग्धममृतं वा वर्षन्तीति ध्यानम्, महारोगे, नान्यत्र, रोगहरी॥ २॥

'आसीविसलद्धीणं खीरासवलद्धीणं महुयासवलद्धीणं [2]अमियासवलद्धीणं।' एषा विषापहारिणी।' अनया शरीरस्पर्शनादि[3] पूर्वरीत्या। पूर्वोक्तध्यानम्॥ ३॥

'जिन–अवधि–परमावधि अनन्तावधि–केवलित्रयम्।' एतानि बन्धमोक्षणी। अत्र पूर्वरीत्या ध्यानम्, [4]न स्पर्शनादि। एतेषां श्रीखण्डलिखितानामधोभागे बद्धनाम आलिख्य निरन्तरं पूजा ध्यानं च कार्यम्, [5]महतां महाबन्धमोक्षे, नान्यत्र॥ ४॥

१ वन्धमोक्षकारिणी J.॥ २ अमया° Y.॥ ३ स्पर्शादिः S.॥ ४ नो संस्पर्शनादि M. Y.॥ ५ महतां वन्धमोक्षे M. S.॥

'बीयबुद्धीणं कुट्ठबुद्धीणं संभिन्नसोयाणं अक्खीण[1]महाणसलद्धीणं सव्व-लद्धीणं।' एतानि श्रीसम्पादिन्याम्। ध्यानं पूर्वरीत्या निरन्तरम्। महतां सुस्थाननिवेशितश्रीणामलाभोपद्रवे प्रयोजनीयम् ॥ ५ ॥

'उग्गतवचरणचारीणं दित्ततवाणं तत्ततवाणं पडिमापडिवन्नाणं।' एतानि परविद्याछेदिन्याम्। ध्यानं वज्रपञ्जरमध्यस्थोऽहम् ॥ ६ ॥

'जंघाविज्जाचारणाणं [2]वेउव्वियइड्ढिपत्ताणं आगासगामीणं।' एतानि दोषनिर्नाशिन्याम्। ध्यानं सुरासुरपरिष्कृतः [3]सर्वव्यापी सर्वदिग्गामी अहम्। एतेषु ध्यायमानेषु क्षुद्रदोषः समीपस्थो न भवति। महतां महादोषे प्रयोज-नीयम् ॥ ७ ॥

'मणपज्जवनाणीणं सीयलेसाणं [4]तेउलेसाणं आसीविसदिट्ठिविसचारण-[5]महासुमिणभावणाणं तेयग्गिनिसग्गाणं।' नमोयुक्तसविशेषण प्रत्येकप्रातिहार्यस्य पदानि। सप्रणवनमोयुक्तद्वात्रिंशत्संख्यस्तुतिपदानि अशिवोपशमिन्याम्।

श्रीखण्डविलिप्तकांस्यपात्रे[6] आलिखितसमवसरणे '[7]ॐ अर्हं[7] श्रीयुगादि-नाथाय स्वाहा' मध्ये [8]इत्यालिखेत्। तदधोभागे आर्तस्य नाम। ततः पूर्वस्यां 'विनीतायां राज्यं करोति' इत्यालेख्यम्। उत्तरस्यां 'पुत्राणां राज्यं ददाति, व्रतं गृह्णाति, इक्षुरसेन श्रेयांसः प्रीणयति' [9]इत्यालिखेत्। दक्षिणस्यां 'मौनी [10]विहरति'। पश्चिमायाम् 'उत्पन्नकेवलो भव्यान् [11]प्रबोधयति'। ततो निखिल-मन्त्रस्य करेण अष्टोत्तरशतं जापः। सुरभिद्रव्यैः सितकुसुमैः पूजा कार्या [12]पूर्वतः। ततो भक्तामरस्तवेन स्तवनीयः। ततश्चैत्यवन्दनां विधाय शान्तिं भणित्वा श्रीखण्डसम्पृक्तजलेन अष्टोत्तरकलशशतेन स्नात्रं क्रियते। तेन स्नात्रेण

१ °महाणस° S. ॥ २ विउव्वण इड्ढि° M. Y. ॥ ३ सर्वदिग्व्यापी अहं M. Y. ॥ ४ तेयले-साणं S. ॥ ५ °महासमण° S. ॥ ६ °स्यभाजने M. Y. ॥ ७ ॐ ह्रीं युगादिदेवाय स्वाहा M. Y. ॥ ८ 'इत्यादि लिखेत्' इति सर्वासु प्रतिषु पाठः ॥ ९ 'इत्यादि लिखेत्' इति सर्वासु प्रतिषु पाठः ॥ १० विचरति M. Y. ॥ ११ प्रतिबोधयति M. Y. ॥ १२ पूर्ववत् M. Y. ॥

आर्तोऽभिषिच्ययेे । यद् मण्डले लिखितं तदेव ध्यानम्, यद्वा [1]युगादिनाथ-जन्मकल्याणकं यादृग्रीत्या कल्पे । एतद् वादे, विवादे, रणे, राजकुले, राज्ञि प्रत्यनीके, नित्योपद्रवे, विघटिते कार्ये, महति रोगे, चिरदोषे, चिरदोषग्रस्तेऽन्यस्मिन् विषमापत्स्थाने महतां सम्यक्त्वशालिनां स्थिरधर्माणामाराधितरत्नत्रयाणां पदस्थानां प्रयोजनीयम्, नान्येषाम् ॥८॥

अथवा 'यैः शान्तरागरुचिभि'रित्यादिको 'ज्ञानं यथा त्वयि विभाति कृता' एतदन्तः स्तवो नित्यं भणनीयः । सर्वेषामात्मनश्च सदा शान्तिकम् । अयमेव श्रीपुण्डरीकादेशोऽतिस्पष्टः । गणधरविद्यागर्भितं वृत्ताष्टकमिदं प्रातरेव भणनीयम्, नान्यवेलायाम् । इति प्रथमपीठविवरणम् । अतः कारणात् सर्वकार्यप्रसाधिका[2] विद्या । कल्पेऽप्युक्तम् ।

[3]प्रणवनमोयुक्तभगवतो बाहुबलिविशेषणनवपदयुक्तस्य सिध्यतां मम भगवती महती महाविद्या स्वाहा । अतः कारणाद् महाविद्यापीठं बाहुबलिभाषितम् । तीर्थकृत्कर्मनिर्मितौ दीक्षानन्तरं संभवति पूर्वं ज्ञानचतुष्टयम् । नवधा बाहुबलीरूपस्तीर्थकृत् । ते च इमे नव प्रकाराः—प्रज्ञाश्रमणत्वं मतिज्ञानरूपम्, महाप्रज्ञाश्रमणत्वं समस्तश्रुतज्ञानरूपम्, शतबलवीर्यत्वं महाबलत्वमवधिज्ञानरूपम्, योधपराक्रमत्वं सहस्रमल्लत्वं महाबाहुत्वं महाबलविक्रमत्वं मनःपर्यवरूपम् । ततः [4]प्रणवयुक्तवग्गुचतुर्धा । [5]ततः षट् पदानि गुरुगम्यानि । एवं दश । ततः पञ्च 'महुमहुरे स्वाहा'पर्यन्तं केवलज्ञानरूपम् । ईदृशं महा[विद्या]पीठम् ।

१ युगादिदेवकल्याणकं M. Y. ॥ २ का: कल्पेऽप्युक्तम् । S. ॥ ३ °युक्त बाहुबलेर्विशेषण° S. ॥ ४ प्रणवयुक्तस्य वग्गु M. Y. ॥ ५ तत्षट् S. ॥

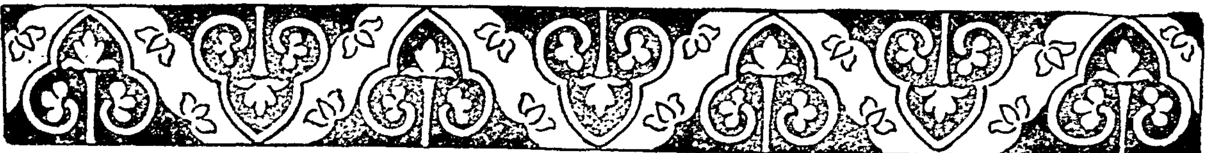

एता महाविद्याः—अस्य मध्ये आदेशविद्या जया विजया अपराजिता। 'पन्नसमणस्स महापन्नसमणस्स' एतदन्ता आदेशविद्या। शतबलत्वादीनि षड् विशेषणपदानि 'महती महाविद्या स्वाहा'न्तानि। जयाविजयापराजितायामादेशो भवत्याराधकस्य। आदेशविद्याप्रयुञ्जनं भव्यानां [1]स्थिरधर्मणां भवति, नान्येषाम्। अथवा उदयप्राप्तानां तीर्थश्रुतसंघप्रत्यनीकानां भयङ्करादेशकरी। जयः स्वदेशे, विजयः परदेशे, अपराजितत्वं तीर्थादिप्रत्यनीकमध्ये। महापीठस्मरणेन पूर्वादिष्टसारस्वतादिसाधनायां जयविजयापराजितत्वं भवति। वग्गु इत्यादि महुमहुरे किपि सि हि आ रि कालि स्वाहा एतानि केवलज्ञानमयपदानि। केवलमस्याः स्मरणेन त्रिभुवनेऽप्यप्रतिहतशासनो भवति। नमोयुक्तभगवतो बाहुबलेरित्यादि विशेषपदनवकं वग्गु इत्यादि पञ्चदश कि पि सि हि [2]आयरियकालिस्वाहान्तं महाविद्यापीठम्। द्वितीय[3]पीठविवरणम् ॥२॥

अथोपविद्यापीठम्। [4]एतेनैतदेव भवति। सारस्वतादि आदिष्टं कार्यं प्रयुक्तं [5]यत् सविलम्बं सिध्यति यदा तदा तत् कार्यं विचिन्त्य स्मरणीयम्, शीघ्रं सिध्यति। [6]शिष्यपरम्परया या काचिद् गुरूणां सिद्धिरस्ति [7]साऽल्पबहुत्वाव्युच्छित्तिर्भवति शापानुग्रहसामर्थ्यं च। अत उपविद्यापीठमुक्तम् [8]इरियाए इत्यादि महाकालि स्वाहान्तम्। अस्य विववरणमिदम् ॥३॥

पीठत्रये [9]यत् कार्यं पूर्वोक्तं तत् सर्वमविलम्बमप्रतिहतं सिध्यति। नवरं विद्या ससाधना, [10]असाधनो मन्त्रः। अनेनैकेनैव पूर्वोक्तं सर्वं सिध्यति। विद्यासाधना कल्पे

१ स्थिरकर्मणां Y. ॥ २ आ रि का लि S. ॥ ३ पीठस्य M. Y. ॥ ४ अन्येनैतदेव M. Y. ॥ ५ 'यत्' S. मध्येनास्ति। ६ शिष्यपरंपरां या काचिद् M. Y. ॥ ७ °त्वाद्विच्छित्ति° M. Y. ॥ ८ इरियाए इत्यादि M. Y. नास्ति ॥ ९ यत् पूर्वोक्तं कार्य M. Y. ॥ १० स्त्रीदेवता च विद्या, अतः पीठत्रये सरस्वती त्रिभुवनस्वामिनी—श्रियो देव्यः। मन्त्रपीठे च गणिपिटकः पुरुषदैवतत्वाद् मन्त्रस्य टि० S. ॥

उक्ता। अतो मन्त्रपीठम्। मन्त्रपीठं भगवतामेकोनविंशत्यतिशयाष्टमहाप्रातिहार्य[1]रूपम्। चतुर्थपीठविवरणम् ॥४॥

अनन्तज्ञान–अनन्तदर्शन–अनन्तवीर्य–अनन्तानन्दमयं पीठचतुष्टयमेवास्ति। ध्यातुर्नित्यस्मरणेऽनन्तचतुष्टयसिद्धिः सम्पद्यते। ततोऽनन्तचतुष्टयगर्भितश्चतुष्पीठस्वामी[2] सर्वकर्मक्षयकारी मोक्षरूपो मन्त्रराजः। स[3] च पञ्चसंख्यपदः, न षट्संख्यो न सप्तसंख्यः। षट्संख्यः[4] सप्तसंख्यो यो दृश्यते स कथम्? किमध्ये इगि सम्भवति हिमध्ये विरिति। नवमो नास्ति।

गौतमवाचनायां यद् मन्त्रराजे एकादश पदानि तदसत्यम्। 'ग्रथन–सन्दर्भणादीनि अक्षराणि सन्ति'[5]। तदेवासत्यम्[6]। कुत इदम्? यावन्नवगुणस्थानप्राप्तिस्तावत् कोटयंशो मन्त्रः। ततो नव पदानि सम्भवन्ति। ग्रथनादीनि लौकिक मिथ्यात्विके मन्त्रव्याकरणेऽर्हन्ति, ततो[7] नैतान्यत्र। यत् 'कल्पे उक्तानि' तत् शिष्यसंमोहार्थं न श्रद्धेयमेव, उन्मत्तकवचनवत्[8]।

तर्हि कोटयंशो मन्त्रः कथम्? केवलज्ञानेन द्रव्याद्यनन्तं यद् वीक्ष्यते तस्य तत् कोटयंशं कोटिभागमवलोकयत्यस्य ध्याता। अतः कोटयंशोऽयम्। साम्प्रतं सिद्धौ सत्यामष्टोत्तरशतांशं यावदवलोकयति प्रमादबाहुल्यात्। अंशानयनं कल्पोक्तम्। अतः पीठोद्धारे अष्टोत्तरशतपदानि संभवन्ति, ऊर्ध्वं न सम्भवन्ति। अष्टोत्तरशतपदमध्याद् यावन्ति तावन्ति भवन्ति।

तर्हि पञ्च पदानि कथम्? ज्ञानं दर्शनं चारित्रं जीवो[9] गतिश्च प्रत्येकं पञ्चधा। रत्नत्रयरूपो मोक्षदायी अज्ञानकोपाद्यष्टादशदोषापहारी प्रत्यक्षः सर्वज्ञरूपो मन्त्रराज ईदृशो व्यावर्णितः। अतः पञ्च पदानि सम्भवन्ति[10]। शेषा मन्त्रशुद्धिः कल्पोक्ता शुद्धा।

१ °ष्टप्राति° S. ॥ २ °स्वामी मेरुरूपो मन्त्रराजः सर्वकर्मक्षयकारी M. Y. ॥ ३ स पञ्च° S. ॥ ४ षट्संख्यसप्तसंख्यौ यौ दृश्येते M. Y. ॥ ५ संभवति M. Y. ॥ ६ तदेव सत्यम् M. Y. ॥ ७ अतो नैवान्यत्र S. ॥ ८ उन्मत्तवचनवत् S. ॥ ९ जीवगतिश्च M. Y. ॥ जीवः गतिश्च S. ॥ १० संभवन्ति M. Y. नास्ति ॥

अरहंततणे[1] सोलसंसा । ते के ? सत्कर्म तीर्थकरनामलक्षणम्, तस्यांशाः । तैर्निर्मितानि तन्मयानि मन्त्रराजपदानि । शेषाणि पदानि वीतरागाश्रितानि । यावत् कोट्यंशस्तावदणिमादयो महासिद्धयो मन्त्रराजध्यानफलमैहिकम् ।

अथ पूजाकाले प्रस्थानम् । तत् किं प्रस्थानम्[2] ! ध्येयस्थापना ध्येयपङ्क्तिरित्यर्थः । पञ्च प्रस्थानानि नानारूपाणि । ध्येयपदविभागेन प्रस्थानालिखने षट्पदो मन्त्रराजः सप्तपदो वा । शेषाणि फँड्डकानि[3] मन्त्रराजपदापेक्षया । मन्त्रराजस्तु षट्कोणे ध्येयानि पञ्चैव । तदपेक्षया मन्त्रपीठमुपविद्यापीठं विद्यादेवताँश्च[4] इमास्ताः—कि पि सि हि आरि कालि । यदोपविद्याकार्यं यँदा[5] च महाविद्याकार्यं तदा एकस्याः प्रान्ते स्वाहा अन्यस्याः प्रारम्भे प्रणवश्चोच्चारणीयः । श्रीमभवादारभ्य श्रीवँज्रस्वामिनं[6] यावत् तावद् ज्ञानचतुष्टयं कोट्यंशः । ततो व्यवच्छिन्नः । साम्प्रतमष्टोत्तरशतांशादूर्ध्वं नावलोकयति तदेव कृतसाधनायाम् । महानैष्ठिकेन श्रीवृषभचन्द्रप्रभवर्धमानकल्याणके साधनारम्भः । कुतो हेतोः ? श्रीवृषभादारभ्य श्रीपुण्डरीकादीनां श्रीचन्द्रप्रभं यावत् तावदेकरूपो[7] न्यासः । ततो विभिन्नरूपश्चन्द्रप्रभाद् यावद् वीरम् । वीरस्य न्यासो द्वात्रिंशच्छ्लोकप्रमाणः । अत इदमुक्तं 'दुँप्पसहसूरिर्मन्त्रराजपदत्रयं[8] पठिष्यति' तदसत्यम्, सोऽपि पञ्चैव । अन्यथा ध्रुवांशा न सम्भवन्ति ।

कथं स्तिविच्छेदोऽस्य[9] ? अज्ञानतो विक्रियाकरणतोऽवलेपतोऽपह्नुतजिनँप्रवचनसद्गुर्वाचरणविरोधतश्च[10] । अज्ञानं विक्रियाकरणमवलेपमँनिष्ठाचरणं[11] च विहाय त्रिशुद्ध्या सप्रणव[12] ह्रीँ अर्हँ युक्तमन्त्रराजपञ्चपदानि 'चतुष्पीठस्वामिने नमः' इत्यन्तपुरस्कृतानि लक्षत्रयं जपति स तृतीयभवे सिध्यति ।

सम्प्रति मन्त्रराजध्यानफलम्—अतिव्यक्तोऽयं श्रीपुण्डरीकादेशोऽभीष्टगुरुमुखेन सञ्जातः । अस्य द्वौ न्यासौ । आद्यो युगादिनाथसम्बद्धो विद्यासहस्राधिष्ठितो मन्त्रसहस्रगर्भितः । यस्य कस्यापि महानैष्ठिकस्य सूरेर्मेरुरूपो मन्त्रराजः

१ अरिहंत॰ M. ॥ २ प्रस्थानं M. Y. नास्ति ॥ ३ षट् त्रिकानि M. Y. ॥ ४ ता च M. Y. ॥ ५ तदा महाविद्याकार्यं एकस्याः प्रान्ते अन्यस्याः प्रारम्भे उच्चारणीयः M. Y. ॥ ६ वज्रप्रभु M. ॥ ७ तावदनेकरूपो M. ॥ ८ दुःप्रसह S. ॥ ९ ॰व्यवच्छेदोऽस्य अज्ञानाद् M. Y. ॥ १० ॰जिनवचन॰ S. ॥ ११ ॰मसदाचरणं च M. Y. ॥ १२ ॰ह्रीँयुक्त॰ M. Y. ॥

सिध्यति तस्य विद्यामन्त्रयोः सहस्रं प्रसङ्गेन सिध्यति । यतश्चतुष्पीठस्वामी मन्त्रराजः स्वाहान्तः । पूर्वं विद्यान्यासो दिङ्मात्रेणोच्यते । श्रीआदिनाथेन ब्राह्मीप्रत्यक्षं लोकोत्तरमहाचारित्रिणां सम्बन्धि विद्यासहस्रं श्रीबाहुबलिनः प्रकटितं प्रज्ञप्तं च तेन ब्राह्मी अधिष्ठात्री आद्यपीठस्य, तदा प्रथमपीठे विद्यासहस्रन्यासः । पञ्चाशल्लब्धयो यथाख्यातचारित्रेण चारित्रिणां पञ्चाशल्लब्धिमतां ध्यानेन वा विद्यासहस्रं सिध्यति । एकैकस्य लब्धिमतो ध्याने मन्त्र–विद्याविंशतिसिद्धिः । [3]सप्रणवनमो जिन १ अवधि २ परमावधि ३ अनन्त ४ अनन्तानन्त ५ सर्वावधि ६ बीज ७ कोट्ठबुद्धि ८ पदानुसारि ९ संभिन्न १० खीर ११ [4]महु १२ अमियासवी १३ अक्खीण १४ [5]आम १५ विप्प १६ खेल १७ जल्ल १८ सव्वोसहि १९ वेउव्विय २० सव्वलद्धि २१ उज्जु २२ विउलमइ २३ जंघा २४ विद्या २५ [6]पंण्हसमण २६ विज्जासिद्ध २७ आगासगामि २८ तत्तलेस २९ सीयलेस ३० तेउलेस ३१ वयणविस ३२ [7]आसीविस ३३ दिट्ठिविस ३४ चारण ३५ महासुमिण ३६ तेयग्गिनिसग्ग ३७ वाई ३८ [8]अट्ठंगनिमित्त ३९ पडिमापडिवन्न ४० जिणकप्पपवन्न ४१ अणिमाइसिद्धि ४२ सामन्न ४३ भवत्थ ४४ अभवत्थकेवली ४५ [9]उग्गतव ४६ दित्ततव ४७ चउदसपुव्वी ४८ दसपुव्वी ४९ एगारसंगी ५० ॥ चक्कि १ केसव २ पडिकेसव ३ बल ४ महामंडली ५ महाश्रेष्ठि ६, न ध्यानमार्गे एता लब्धयः ।

[10]ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं ॐ जां जां ऐँ क्लीँ [11]श्रीँ क्रुँ स्नूँ इँ ह्राँ ह्रीँ ह्रः स्वाहा । [12]सरस्वती विद्या । [13]अनया रीत्या शेषेषु चतुर्षु पदेषु एकैकं कूटाक्षरं योज्यमावलीक्रमेण । तद्यथा—[14]ज्म्ल्व्र्यूँ ह्म्ल्व्र्यूँ प्म्ल्व्र्यूँ म्म्ल्व्र्यूँ स्म्ल्व्र्यूँ क्म्ल्व्र्यूँ ट्म्ल्व्र्यूँ भ्म्ल्व्र्यूँ च्म्ल्व्र्यूँ इम्ल्व्र्यूँ । ठ्म्ल्व्र्यूँ त्म्ल्व्र्यूँ द्वयोः कूटाक्षरं नास्ति । आद्यवत् ।

१ सहस्रसिद्धिः M. Y. २ ध्यानेन विद्या° Y. ध्याने विद्या° M. ॥ ३ प्रणव° S. ॥ ४ महुया १२ S. ॥ ५ आमो विप्पो° S. ॥ ६ पन्नासमण° M. Y. ॥ ७ दिट्ठीविस ३३ आसीविस ३४ Y. दिट्ठिविस ३३ आसीविस ३४ M. ॥ ८ अट्ठंगमहानिमित्त° M. Y. ॥ ९ दित्ततव ४६ उग्गतव ४७ M. Y. ॥ १० ॐ ह्रूँ नमो S. ॥ ११ श्रीँ ह्रीँ क्रुं M. Y. ॥ १२ सारस्व° M. Y. ॥ १३ अनया रीत्या चतुर्षु° M. Y. ॥ १४ ज्म्ल्व्यूँ ह्म्ल्व्यूँ प्म्ल्व्यूँ त्म्ल्व्यूँ म्म्ल्व्यूँ क्ष्म्ल्व्यूँ ट्म्ल्व्यूँ त्म्ल्व्यूँ प्म्ल्व्यूँ इम्ल्व्यूँ ठ्म्ल्व्यूँ म्म्ल्व्यूँ M. । ज्म्ल्व्यूँ ह्म्ल्व्यूँ ट्म्ल्व्यूँ त्म्ल्व्यूँ क्ष्म्ल्व्यूँ प्म्ल्व्यूँ भ्म्ल्व्यूँ ट्म्ल्व्यूँ इम्ल्व्यूँ च्म्ल्व्यूँ म्म्ल्व्यूँ Y. ॥

सर्वं भणनीयम्। एतेन कारणेन विद्यापीठम्।

एतदन्ते बाहुबलिन्यासः [1]सप्तपूर्वोक्तविशेषणपदः। यतो विद्यासहस्रसर्वलब्धिसिद्धो भगवान् ततस्तन्न्यासः। अतो महाविद्या। एतत्प्रभावेण सर्वासां सिद्धिः। ततस्तीर्थकृद्देशनापञ्चत्रिंशद्वचनातिशयरूप 'वग्गु' इत्यादि 'महुमहुरे' इत्येतदन्त बाहुबलिभाषितपदाष्टकन्यासः। अत्र पूर्वं तीर्थकृत्स्वरूपोऽष्टोत्तरशतपदन्यासः। एतस्माच्चन्द्रसेनसिद्धवाचकेन चतुर्विंशतितीर्थकरविद्याकल्पः कृतो विभिन्नः। पश्चाद् गौतमेन [3]पदाष्टकं न्यस्तमत्र। अस्य ज्ञापकम्—

'[4]सुमणे विय सोमणसे महुमहुरे जिणवरे नमंसामि'।

श्रीमानदेवस्तत्रोऽयम्। एतस्माद् बाहुबलिकुमारकाले त्रिभुवनस्वामिनी देवी उपासिका। गङ्गातटे महासामायिकप्रपन्ने श्रीदेवी। तेन महाविद्यापीठस्य द्वे अधिष्ठातृदेवते। ततस्तीर्थकृद्गणधरलब्धिमदुपासिका [5]तीर्थसमुत्पत्तौ। एकावतारतीर्थकृन्नामकर्मांशोदयजातमहाप्रभावापन्न[6]भूतपूर्वलब्धिपूर्वपरिपालितसाल्पातिचारोग्रतपसां देवीनां न्यासः। ताश्च मन्त्रराजपदसंख्याः स्युः। अतोऽस्य विवरणं [7]पूर्वम्।

सोऽर्हत्स्वरूपः। तत् पञ्चधा सप्तधा स्यात्। [8]इ कि भवपरावर्तनरूपं भवस्थं वा। भवोऽप्येकेन्द्रियादिको न परोपतापकश्चिन्तामणिकल्पद्रुमादिकः, न विकलेन्द्रियत्वम्, भवे भवेऽत्यद्भुतकार्यकरणत्वं निर्वाहकत्वं च लोको[9]त्तराणां लोकानां च। गिरीति राज्यावस्थारूपं जनसमृद्धिकरणसामर्थ्यम्। पिरीति दीक्षावस्थारूपं परमप्रीतिसम्पादकत्वं स्थावरजङ्गमानाम्। सिरीति कैवल्यरूपं सर्वज्ञता च। हिरीति [10]महापूजासम्बद्धं त्रिजगत्यपि अप्रतिहतशासनत्वम्। आइरीति संघरूपं मोक्षरूपं च।

---

१ सप्तपूर्वोक्तविशेषपदः S. ॥ ससम(समस्त ?) पूर्वोक्तविशेषणपदः M. Y. ॥ २ वागुरियाए इत्यादि महुमहुरे एतदन्तं S. ॥ ३ पदाष्टकन्यस्तमंत्रः M. Y. ॥ ४ समणे S. ॥ ५ तीर्थे समुत्पन्ने M. Y. ॥ ६ °भूतपूर्वपरिपालित° M. Y. ॥ ७ पूर्वं सोऽर्हतरूपः S. ॥ पूर्वांशोऽर्हत्स्वरूपः M. ॥ ८ तथा चाहुः—आद्ये द्वे भवरूपसौख्यजनने राज्यादि तार्तीयके. तुर्यं दीक्षितभावरूपमतुलं कैवल्यरूपं परम्। पूजाकारि महत्त्वा(त्त्व ?) भावकलितं षष्ठं तथान्त्यं पदं श्रीसंघो भगवान् महोदयपदं श्रीमन्त्रराजेऽस्त्यदः—टि० S. ॥ ९ °राणां च लोकानां च Y. ॥ १० महापूजासंभवं M.। महापूजासंभवत्वं Y. ॥

[1]एतत्पदपर्यन्तं मन्त्रपीठम्। अत्र देवानां देवेन्द्राणां च न्यासः। इरि इरीति किरि किरीति कल्पेन्द्रन्यासः। गिरि गिरीति भवनपतीन्द्राणाम्। पिरि पिरीति व्यन्तरेन्द्राणाम्। सिरि सिरीति ज्योतिषेन्द्राणाम्। हिरि हिरीति अमलस्वामिगणिपिटकप्रमुखेन्द्रसामानिकानाम्। आइरीति लोकान्तिकानाम्। कालः सातिशयक्रियानिष्पादनलक्षणः, सोऽस्तीत्येषां तीर्थकृताम्। पञ्चकल्याणकैकोनविंशत्यतिशयप्रातिहार्योपासना स्वर्णवृष्टिः समवसरणरचनेत्येवमादिक्रिया। आदिशब्दाद् गणधरदेवानामभिषेका(कोऽ)प्रतिहतशासनत्वम्[3] [4]अविलम्बेन तीर्थप्रवृत्तिरव्यवच्छिन्नपञ्चाचारपालकत्वं [5]संघश्रीसम्पादकत्वं धर्ममर्यादा मिथ्यात्वानभिभूतत्वं गुरुत्वसम्पत्तिर्भक्तोपधिप्राप्तिर्दुष्टराजदैवतोपसर्गस्खलनं वादिनिरा[6]करणं दुर्भिक्षकान्तारोल्लङ्घनं सिद्धान्तार्थवेदनं शापानुग्रहसामर्थ्यं गुरुतपोनिर्वाहस्तीर्थश्रुति(त)शिष्यस्थापना, एतद्व्यवस्था, एतत् सर्वं कल्याण[7]क्रिया पूर्वोक्तेन्द्रदेवानां* [8]मन्त्रपीठ(ठे)।

पूर्वस्मिन् देवीनां न्यासः। आसां कार्यमिन्द्रदेवसमम्। नाम*विशेषश्चायम्—इरि किरि चक्रेश्वरीन्यासः। गिरीति दिक्कुमारीणाम्। पिरीति यत्तीर्थं [10]तद्देव्याः। सिरिहिरीति नन्दा-भद्रा–[11]जैया–विजया–अपराजिता-चतुर्विंशतिदेवी–गौरी–गान्धारी–रोहिणी–प्रज्ञप्तीनां सर्वासाम्। [12]आइरीति आत्मदेव्याः। कालिकालीति तीर्थकरगणधरनिर्वृतिगमना[13]नन्तरं सन्देहे जाते संघस्य तद्व्यवच्छेदलक्षणः कालः, [14]सोऽस्यास्तीति। महाकालीति ज्ञानाभावे महासाधुश्रावकपरलोकगति[15]कथनलक्षणः सप्रत्ययः। तत उपविद्या इरियाए इत्यादि। आए उत्तरकाले तीर्थान्तराललक्षणे आए लाभे [वा] रत्नत्रयरूपे [16]तीर्थान्तरालसूरीणां लब्धिमतां तीर्थकृन्न्यासः। अर्हन्तस्त्रिधा। अर्हत्त्वसंभवन्यासो यथा

१ एतत्पदसंख्या मन्त्रपीठम् S. ॥ २ ज्योतिरिंद्राणां M. Y. ॥ ३ शासनम् S. ॥ ४ अविलम्बित M. Y. ॥ ५ श्रीसंघसम्पादनत्वम् M.। ६ °रणत्वं दुर्भिक्षकान्तारोल्लंघनत्वं S. ॥ ७ °णिक क्रिया M. Y. ॥ ८ * *मन्त्र......नाम M. Y. नास्ति ॥ ९ उपविद्यायाम् टि० S. ॥ १० तस्याः M. Y. ॥ ११ जया अपराजिता M. Y. ॥ १२ आयरीति M. Y. ॥ १३ °नादनंतरं M. Y. ॥ १४ सोऽस्तीति M. Y. ॥ १५ कथनलक्षणः तत उपविद्या S. ॥ १६ तीर्थान्तराले सूरीणां S.

मरीचिना युगादिनाथः श्रेयांसो वन्दितो राज्यदीक्षावस्थायाम् । किरि सर्वद्रव्यन्यासः । गिरि सर्वगुणन्यासः । पिरि पर्यायन्यासः । सिरि एषामुत्पत्तिन्यासः । हिरि एषां ध्रौव्यन्यासः । आयरि एषां विगमः । पूर्वकर्मकारिदेवदेवीनां पुनः पुनरुत्पत्तेरव्यवच्छिन्नातिशयानां न्यासः । अत्र स्तवो ज्ञापकः –

किरियाए हिरियाए अ संगए तिविहकालियं विरए ।
सुहसाहए य तह मुत्तिसाहएसाहुणो वंदे ॥ [मानदेवस्तव गा० ७]

अत्रापि विशेष[ः] कल्याणक्रियाकारिणीनां पूर्वदेवीसम्बद्धमहत्तराणामल्पसंसारिणीनां केवलं सूरिसाधूपासिकानां देवीनां न्यासः । ईरीति श्रीश्रुतदेवता । किरीति अभयादेव्यः । गिरीति निर्वृतिदेव्यः । पिरीति शान्तिदेव्यः । सिरिहिरीति श्री–ह्री–धृति–कीर्ति–बुद्धि–लक्ष्मी–जृम्भिनी–मोहिनीनाम् । आयरीति बलादेव्यः । तीर्थान्तराळे सूरिसाधूनां कृतकायोत्सर्गा स्वस्वकर्म कुरुते । तेन नन्द्यादिष्वेकस्याः कृत उत्सर्गः सर्वासां स्यात् । आसां कर्मेदं यथाक्रमेण चैत्यश्रुततपःसंघमहत्त्वस्थापनम्, दुष्टदेवीनिराकरणम्, पर्वतपत्तनादिस्थाने चैत्यारोपणं रक्षणम्, अष्टाङ्गनिमित्तप्रकाशनम्, सर्वव्याघातविनाशनम्, श्रीह्रीनामसादृश्यम्, मिथ्यात्वदेवताधिष्ठितचैत्यश्रुततपःसंघसमुद्धरणं महाकाले सिद्धसेनदिवाकरवत् बोटिकाधिष्ठितरैवतवत् न्या(न)यचक्रवालग्रन्थे धर्मकीर्तिबौद्धाधिष्ठितवत्, अनशने उपोषिते रात्रिभोजनादर्शनम्, चतुर्वर्णश्रीसंघस्य शाकिन्यादिक्षुद्रोपद्रवनाशनता योगिपाखण्डासंक्रमकरणम् । आसां मन्त्राक्षरे ॐ ह्रीँ । अतो वश्यार्थे ध्येयोपविद्या, कल्पोक्तिः ।

अथाचार्यमन्त्रसिद्धिः । मन्त्रराजो भगवानर्हत्स्वरूपः कथं सूरिमन्त्रो भण्यते ? सत्यम्, गुरुशिष्ययोर्धर्मधर्मिणोश्चाभेदः । गुरुरर्हन्, तेनार्हत्त्वेनानु-

१ आयरीति एषां विगमपूर्वकर्मकारित्वदेवदेवीनां पुनरुत्पत्तेरव्यवच्छिन्नातिशयन्यासः M. Y. ॥ २ इरीति श्रीशान्तिदेव्यः S. ॥ ३ मोहनीनां M. Y. ॥ ४ कायोत्सर्गाः स्वस्वकर्म कुर्वते M. ॥ ५ °तकगिरिवत् M. Y. ॥ ६ धर्मकीर्तिबौद्धवत् M. Y. ॥ ७ उपोपित । रात्रिभोजनादर्शम् S. । उपोपिते रात्रिभोजनदर्शनम् M. Y. ॥ ८ °पद्मधिष्ठित योगि° M. Y. ॥ ९ मन्त्रस्य स्तुतिः M. ॥

शिष्टाः शिष्या गणभृतः। अर्हत्त्वं यथावस्थितं [1]ते जानन्ति नान्ये, यतश्चतुरनुयोगिनस्ते। तीर्थकृत्प्रज्ञोत्पादविगमध्रौव्यलक्षणास्तद्द्रव्य(द्रव्य)व्यच्छेदकाः[2] स्युः। अर्हत्त्वमपि गणभृत्त्वमपि आत्मरूपम्। ततस्तद्द्वयं ते द्वयेऽपि जानन्ति। यतः षोडशांशास्तीर्थकृतः, त्रयोदशांशाः गणभृतः। द्वयोरियदन्तरं षोडश–त्रयोदशांशाः स्कन्धरूपपुद्गलाः। [3]तीर्थकरनामकर्मसम्बद्धोदयेनार्हत्त्वं गणभृत्त्वं च! सर्वज्ञता तुल्या सिद्धिश्च। परं निश्चयतोऽर्हत्त्वे गणभृत्त्वे व्यवहारः। सोऽत्यन्तं बलवानर्हतामपि। गणधरकृतमर्हन्तोऽपि न बाधन्ते। [4]आइरीति संघरूपं मोक्षरूपमर्हत्त्वमुक्तम्। संघाद्यो गणभृत्। तस्मादाचार्यमन्त्रः। अतोऽर्हत्त्वसिद्धिर्व्याख्यायते पूर्वम्, पश्चादाचार्यरम्परा।

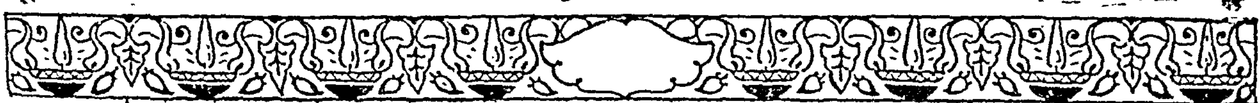
अस्य चतस्रो वाचनाः—महती, बृहती, उक्ता, न्यासी। गणभृतामाद्यतीर्थे स्वयंसिद्धो मन्त्रः, तेन महती बहुसिद्धिः। अनन्तरं या पश्चाज्जायते पूर्णा सा बृहती। [5]गौतमी तु उक्ता चतुर्दशपूर्विणां यावत् सातिशयः कालः। न्यासी नानादेशीलब्धिपदानि त्रीणि चत्वारि पञ्च पदानि एकस्मिन् पदे न्यस्यन्ते सा न्यासी। [7]यथा पदानुसारिणीं विना न पूर्वाणि, चउदसपुव्वीणं, अनया रीत्या पञ्चाशत्। यथा यथातिशयहानिस्तथा तथा पदहानिः। अत्र स्तवो ज्ञापकः—

आयरियमेरुपयमपि साहंते सूरिणो वंदे। [मानदेवस्तव[6] गा० ९]

तत् कथं लब्धिमन्तः साधवो ध्यायन्ते पूर्वं [8]तद्ध्याने च सारस्वतादिसिद्धिः? न। अर्हत्त्वं गणभृत्त्वं च यथाख्यातचारित्रेण, क्षायिकज्ञानदर्शनेन[9]लब्धीरनुभूय पूर्वभवे पश्चादर्हत्त्वं गणभृत्त्वं वा स्यात्, अतोऽपि साधवो ध्येयाः। सिद्धत्वं तेषामेव अर्हत्त्व–गणभृत्त्व-[10]साधुत्वादीनाम्, द्वितीयं च। अत्र स्तवो ज्ञापकः—

---

१ तेपिजानन्ति S. ॥ २ °लक्षणाः। सव्यपरिच्छेदका M. ॥ लक्षणा। सव्यपरिच्छेदका Y. ॥ ३ तीर्थकृन्नामकर्मसम्बद्धोदयेन M. Y. ॥ ४ आयरीति M. Y. ॥ ५ गौतमीत्युक्ता M. Y. ॥ ६ मानदेवो° S. ॥ ७ यदा S. ॥ ८ तद्ध्यानेन सारस्वतादिसिद्धिः। अर्हत्त्वं S. ॥ ९ लब्धी अनु° M. Y. ॥ १० साधना। द्वितीयं S. ॥ साधनादीनां। द्वितीयं च Y. ॥

इय संतपयसमेया थुणिया सिरिमाणदेवसूरीहिं।
जिणसूरिसा[1]हुणो सइ दिंतु थुणंताण सिद्धिसुहं॥ [मानदेवस्तव गा० १०]

यस्यामवस्थायां यो ध्येयो ध्यायते तत् फलं तात्पर्यार्थः।

अथात्मगुह्यम्

भविष्या वर्तमाना ये सूरयः स्वपरगच्छगाः।
पतित्वा पादयोस्तेषां तावद् विज्ञपयाम्यदः॥१॥

सर्वसावद्यसेव्यस्मि तादृग् [2]विद्यागुरुर्न मे।
तादृग् मन्त्रगुरुर्नाभूद्धतो लिङ्गोपजीवकः॥२॥

एवंविधोऽपि जिज्ञासुर्जातो भगवदागमे।
नामाचार्यपद[3]प्राप्तः किञ्चिज्ज्ञः कर्मयोगतः॥३॥

आगामिबोधिलाभायैकदा शत्रुञ्जये गतः।
दुःखकर्म क्षपयितुमादिनाथं विवन्दिषुः॥४॥

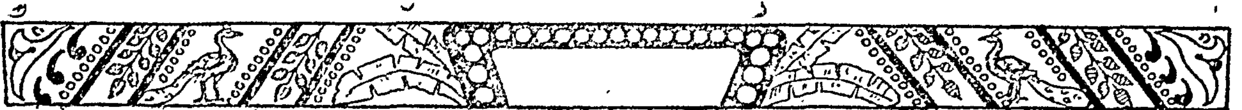
सिद्धिक्षेत्रस्थितो ध्यायन् युगादिजिनपुंगवम्।
मन्त्रस्वरूपजिज्ञासुस्ततो जातो[4]ह्युपोषितः॥५॥

चतुर्विंशाक्षरप्राप्तिर्जातेयं पञ्चमे दिने।
तत ऊहं[5] कुर्वतो मे तत्राविर्भूतमीदृशम्॥६॥

तत्र प्रश्नाक्षरं जातं [6]प्रश्नाक्षरप्रमाणतः।
ईदृशं गदितं सर्वं न वेद्मि किन्तु [7]तत्त्वतः॥७॥

---

१ साहुणे सइ दिंतु S. साहुणो मह दिसंतु M. Y.॥ २ दीक्षागुरु° M. Y.॥ ३ प्राप्तिः किंचित्प्राक्कर्मयोगतः M. Y.॥ ४ °प्युपो° M. Y.॥ ५ ऊर्द्धं M. Y.॥ ६ तदक्षरप्रमाणतः M. Y.॥ ७ तात्त्विकम् M. Y.।

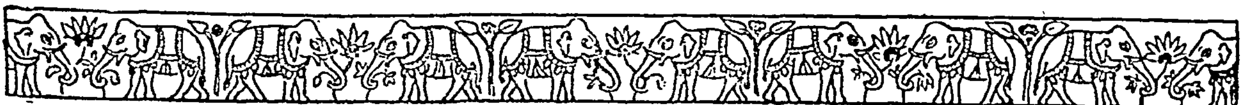

मदीयं वितथं वाक्यं सत्यं वेति [1]न वेद्यते ।
प्रायः प्रमादयुक्तानां [2]दुःषमायामहं नृपः ॥ ८ ॥
स्वरूपमस्य विज्ञाय क्रियतां यद्धि रोचते ।
मिथ्या मे दुष्कृतं वास्तु मा भूदाशातना कदा ॥ ९ ॥
यद्यसत्यं तदा सिद्धसमक्षं गीतार्थसमक्षमालोचना ॥

स्वाहा होमस्मरणार्थम् । यदक्षमुष्टित्रयं तत् त्रिभुवनव्यवहाररूपम् । मुष्टिप्रायो जगद्व्यवहारो जिनशासनस्य । प्रस्तरिका होमकुण्डचिन्ता [3]वासक्षेपो होतव्यद्रव्याणि । पूर्वं [4]जपो ध्यानं होमश्च नित्यसाधनेत्याकूतम् । द्वादशकूटाक्षरस्थापना द्वादशारकालचक्ररूपा । यतोऽक्षररूपः कालः । षष्ट्यक्षरमितं पलम् । षष्टिपलाः [5]कला । कूटाक्षराणि न ध्याने, पूजायां स्थाप्यन्ते । तेन श्री [6]मानदेवेन द्वादशपदीस्तुतावेव मन्त्राक्षराणि [7]मन्त्रपीठमन्त्राक्षराणि कल्पोक्तानि । पञ्चभूतात्मिका क्षि प ॐ स्वा हा आत्मरक्षा पञ्चशून्यात्मिका च ह्लाँ ह्लीँ ह्लूँ ह्लौँ ह्लः । [8]अन्तस्तत्त्वं न गुरोर्ज्ञातम् । स्वसंवेदनतो ज्ञातम् । कूटाक्षरवेदनं सद्गुरोः । शेषमादेशतः । पूर्वं शतत्रयश्लोकसंख्या । एवंरूपो गौतमन्यासो द्वात्रिंशच्छ्लोकप्रमाणः अष्टो[9]त्तरविद्याशतकलितः । साम्प्रतं विद्याष्टकगर्भितः ।
(१) (२) (३) (४) (५)
विद्यापीठं विद्या उपविद्या मन्त्रपीठं मन्त्रराजः । [10]एतेषां व्यवहारमात्रतो न्यासः । न तात्त्विकेन ।

गौतमस्वामिमन्त्रोऽयं सम्यगाराधितो नरैः ।
चिन्तामणिरिवाजस्रं चिन्तितार्थप्रसाधकः ॥ १ ॥
दारिद्र्यकन्दनाशाय विघ्नव्रातविनाशिने ।
नमोऽस्तु मन्त्रराजाय विश्वलक्ष्मीप्रदायिने ॥ २ ॥

१ न विद्यते M. S. ॥ २ दुःखमायामसुनृतं M. Y. ॥ ३ वासनिक्षेपो M. Y. ॥ ४ जपो होमश्च S. ॥ ५ कलाः S. ॥ ६ मानदेवद्वादशपदी S. ॥ ७ मन्त्रपीठं M. Y. ॥ ८ अन्तस्तत्त्वं संवेदनतो ज्ञातं न गुरोः शेषमादेशतः M. Y. ॥ ९ °त्तरशतविद्यापरिकलितः M. Y. ॥ १० एषां M. Y. ॥

या च लोके महासिद्धिर्या च लोकोत्तरे मता ।
सम्पद्यते स्फुटं सा सा [1]मन्त्रराज तव स्मृतौ ।। ३ ।।

अतीतानागता ये च ये जिनेन्द्राश्च सम्प्रति ।
ते सर्वे वन्दिता नित्यं मन्त्रराज तव स्मृतौ ।। ४ ।।

गौतमेन कृतः पूर्वं तेन गौतम उच्यते ।
[2]सुधर्मस्वामिनस्तीर्थं सुधर्मा तेन सम्प्रति ।। ५ ।।

यावत् त्वं वर्तसे नाथ तावत् तीर्थकृदागमः ।
तावज्ज्ञानं सभेदं च तावत् [3]तीर्थप्रवर्तना ।। ६ ।।

[4]सर्वदेवमयोऽसि त्वं [5]पुरुषोत्तममयोऽसि च ।
तव त्रैलोक्यनाथत्वं मन्त्रराज [6]ततः प्रभो ।। ७ ।।

ध्रुवं तीर्थकरोऽसि त्वं ध्रुवं गणधरोऽसि च ।
भवेऽत्र वर्तमानोऽपि स्वर्गो मोक्षोऽसि पुण्यदः ।। ८ ।।

सिद्धाष्टकमिदम् । श्लोकद्वयं गुरुभिर्दत्तम् । श्लोकषट्कमादेशेन [7]किञ्चिद् ज्ञातं श्रीशंखेश्वरप्रभुश्रीपार्श्वनाथादेशेन, सर्वं प्रभूतं श्रीपुण्डरीकादेशेन । यद् गुरुणा दत्तं तत् तस्य प्रमाणम् । आत्मसंवेदनस्मरणार्थं[8] निगदितम् ।

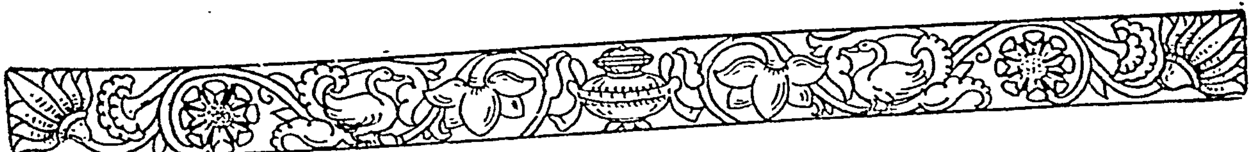
१ °राजस्तव S. ।। २ सुधर्मस्थापितस्तीर्थे S. ।। ३ तीर्थं प्रवर्तते M. Y. ।। ४ °मयोपि त्वं M. Y. ।। ५ मयोपि च M. Y. ।। ६ तव प्रभो S. ।। ७ किञ्चित् श्री शंखेश्वरप्रभुपार्श्वोपदेशेन M. Y. ।। ८ °णार्थं गदितम् M. Y. ।।

[1]→ इतोऽनन्तरं गणधरवलयमन्त्रः प्रत्यन्तरे। स च लघुपत्रेषु वाच्यः। ← वैखरी, मध्यमा, पश्यन्ती, परा, भाषाभेदाश्चत्वारः[2]। वैखरी स्पष्टोच्चारणम्। मध्यमा [3]सर्ववर्णस्थानव्यापकत्वम्। पश्यन्ती अर्थदृष्टिः। परा ध्वनिवर्जितसर्ववर्गस्थानस्पर्शनम्[4]। अनया रीत्योच्चारणीयः[5]।

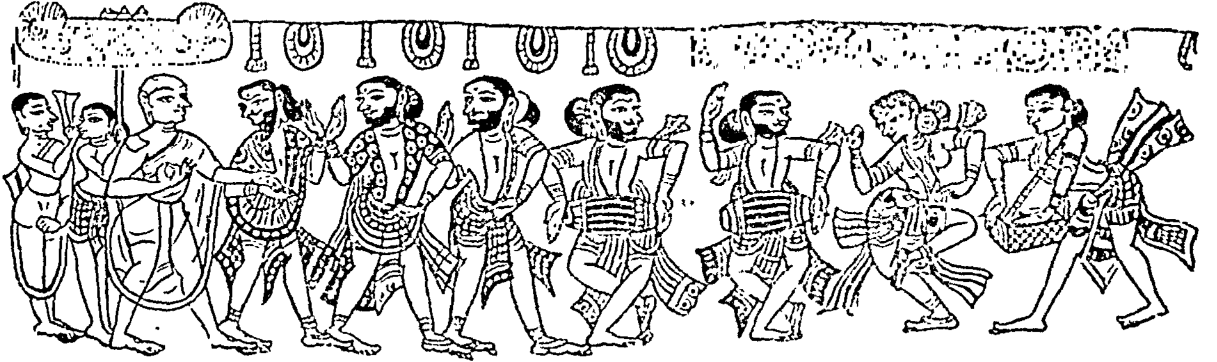
मन्त्रजातिश्चतुर्धा—[6]आणव–कार्मज प्रवर्तक–निवर्तकाः। [7]आणवा सत्कर्मबीजम्। कार्मजा सत्कर्मोदयः। प्रवर्तका सत्कर्मप्रवृत्तिः। निवर्तका मोक्षः। चतुर्जातीयो मन्त्रः। यावन्मात्रः कर्मक्षयोपशमस्तावन्मात्रा सिद्धिः। अतश्चतुष्पीठ[8]युक्तो नित्यं मन्त्रराजो ध्येयः। ईदृशमेतत् सर्वं मया आदेशेन निगदितम्।

← एतदन्तर्गतपाठस्थाने M. Y. प्रत्योः। गणधरवलयमन्त्रयुक्त एवंविधः पाठ
१ →
उपलभ्यते— "ॐनमो जिणाणं, ॐ नमो परमोहिजिणाणं, ॐ नमो अणंतो–
हिजिणाणं, ॐ नमो कुट्ठवुद्धीणं, ॐ नमो वीयवुद्धीणं ॐ नमो पयाणुसारीणं, नमो संभिन्नसोयाणं,
नमो सयंवुद्धाणं, नमो पत्तेयबुद्धाणं, नभो उज्जुमईणं, नमो विउलमईणं, नमो चउद्दसपुव्वीणं, नमो
दसपुव्वीणं, नमो एक्कारसंगीणं, नमो अट्ठंगमहानिमित्तकुसलाणं, नमो विउव्वणईड्ढिपत्ताणं, नमो
विज्जाहरसमणाणं, नमो चारणसमणाणं, नमो पन्नसमणाणं, नमो आगासगामीणं, नमो आसीविसाणं,
नमो दिट्ठीविसाणं, नमो उग्गतवाणं, नमो महातवाणं, नमो घोरतवाणं, नमो घोरगुणवंभयारीणं नमो
आमोसहिपत्ताणं, नमो विप्पोसहिपत्ताणं, नमो खेलोसहिपत्ताणं, नमो जल्लोसहिपत्ताणं, नमो सव्वोसहिपत्ताणं,
नमो मणवलीणं, नमो वयणवलीणं, नमो कायवलीणं, नमो खीरासवलद्धीणं, नमो (खीरासवाणं M.),
नमो सप्पिआसवाणं, नमो अमियासवाणं, नमो अक्खीणमहाणसलद्धीणं, नमो वद्धमाणवुद्धिसिद्धीणं, नमो
सव्वसिद्धाययाणं (सिद्धायणं M.) ॐ वग्गु वग्गु फग्गु फग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महु महुरे
किरियाए पिरियाए सिरियाए आयरिआए। किरिकिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरि-
कालि आयरियकाली वग्गु निवग्गु निवग्गु निवग्गु फग्गु निफग्गु (वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु फग्गु
फग्गु M.) सुमणे सोमणसे जए विजए अपराजिए स्वाहा। गणधरवलयमन्त्रः। सर्वविषयोऽयम्। इयं
वाचना केषाञ्चिन्न जा (ज्ञा ?) यते। परं वाह्यवलये लेख्यः पूजनीयश्च।" २ °त्वारोस्य S. ॥
३ वर्णव्यापकं M. Y. ॥ ४ °स्थानास्पर्शनं S.। °स्थाव्यस्पर्शनं M. ॥ ५ °च्चारणीयाः M. Y.
°च्चरणीयः S. ॥ ६ अणवः कार्मजः प्रवर्तकः निवर्तकः Y. ॥ अणवः कार्मजप्रवर्तकनिवर्तकः M. ॥
७ आणवाः S.। अणवा M. Y.। ८ युक्तो मन्त्रराजो M. Y. ॥

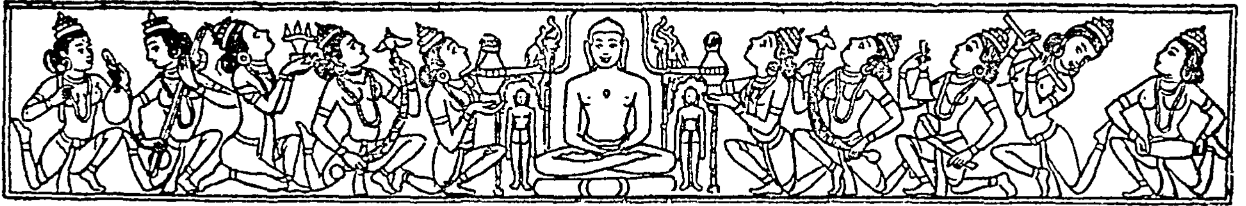
यदि सत्यं तदास्तु मे दुष्कर्मक्षयाय भव्योपकाराय। अथासत्यं तदा मिथ्या-दुष्कृतम्, न जातु प्रायश्चितमनन्तसंसारित्वं दुर्लभबोधिबीजत्वम्, [1]यतो मयाऽ-शठेन रचितमिदमीहासमीहां विना। श्रीपुण्डरीकादेशेन [2]यदत्र मध्येऽस्ति तत् ज्ञानं परिभावयन्तु गीतार्थाः, मा कुप्यन्तु । अन्तःकरणशुद्ध्या चोक्तम्। शील-संयमचारित्रविहीनोऽहं कथं सम्प्रीणितो भगवता एतन्न ज्ञातं न ज्ञायते। पञ्चमोपवासेन समादिष्टमेतत्। अवितथम्। जैनो धर्मश्च विजयताम्।

श्री देवाचार्यगच्छसमुद्भूतसूरिशिष्यलवलवेन रचितं विद्याकल्पसंग्रहे दुर्गपदविवरणं समाप्तमिति। ग्रन्थाग्रं ॥२३८॥

१ यतोऽशठेन मया एतद्विरचितमीहा° M. Y.॥ २ अस्य मध्ये यदस्ति ज्ञानं परिभावयितु गीतार्था मा कुप्यन्तु। अन्तःकरणवृत्त्या चोक्तम् शीलसंयमचारित्रविहीनोऽहं कथं संप्रीणतो भगवतां। एतज्ज्ञानं न ज्ञायते। पंचमोपवासेनमादिष्टमेतत्। श्रीदेवसूरिशिष्यविरचितसूरिमन्त्रकल्पः समाप्तः M.Y.॥

लब्धिपदफलप्रकाशकः कल्पः[1]

ॐ नमो अरहंताणं नमो जिणाणं ह्लाँ ह्लीँ ह्लूँ ह्लौँ ह्लः अप्रतिचक्रे फट् विचक्राय स्वाहा। ॐ ह्लीँ अर्हं अ सि आ उ सा [2]ह्लौँ ह्लाँ स्वाहा। एतत् [3]सर्वं प्रयोजनीयम्, [4]विसूचिकाशान्तिर्भवति १।

'ॐ नमो अरहंताणं नमो जिणाणं [5]ह्लाँ' पुष्प १०८ जपेत्, ज्वरनाशनम् २।

'णमो परमोहिजिणाणं ह्लाँ' शिरोरोगनाशनम् ३।

'णमो सव्वोहिजिणाणं ह्लाँ' अक्षिरोगनाशनम् ४।

'णमो अणंतोहिजिणाणं' कर्णरोगं नाशयति ५।

'णमो कुट्ठबुद्धीणं' शूल–गुल्म–उदररोगं नाशयति ६।

'णमो बीजबुद्धीणं' श्वास–हिक्कादि नाशयति ७।

'णमो पदाणुसारीणं' परैः सह विरोधं कलहं नाशयति ८।

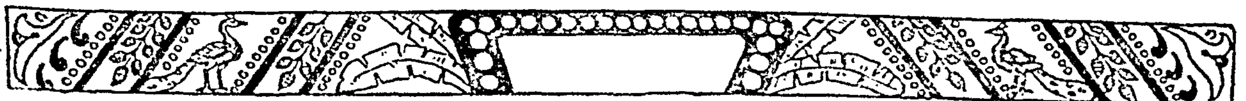
'णमो [6]संभिन्नसोयाणं' कासं नाशयति ९।

'[7]णमो पत्तेयबुद्धाणं' [8]प्रतिवादिविद्याच्छेदनम् १०।

'[9]णमो सयंबुद्धाणं' कवित्वं पाण्डित्यं भवति ११।

---

१ अस्य लब्धिपदफलप्रकाशककल्पस्य तदनन्तरं फलविशेपप्रकाशकस्य आम्नायस्य च सम्पादनं प्रतिद्वयमवलम्व्य विहितम्। एका साराभाईनवावसत्का प्रति S. इतिः संज्ञिता। अपरा आचार्य श्री विजयनन्दनसूरिमहाराजसत्का N. इति संज्ञिता। २ द्रौँ द्रौँ N.॥ ३ सर्वत्र N.॥ ४ विशूचिका S.॥ ५ ह्रीँ S.॥ ६ °सोदाणं N.॥ ७ नमो N.॥ ८ प्रतिविद्या° S.॥ ९ नमो N.॥

'णमो बोहिबुद्धाणं' [1]अन्यतरगृहीते श्रुते एकसंघो भवति ५२[2]दिनं यावज्जपेत् १२ ।

'[3]णमो [4]उज्जुमईणं' शान्तिकं भवति, दिन २४ यावज्जपेत् १३ ।

'णमो [5]विउलमईणं' बहुश्रुतत्वम्, लवणाम्लवर्जं भोजनम् १४ ।

'णमो दसपुव्वीणं' सर्वाङ्गवेदी भवति १५ ।

'णमो चउदसपुव्वीणं' जापः १०८ [6]स्वसमय-परसमयवेदी[7] भवति १६ ।

'णमो अट्ठंगनिमित्तकुसलाणं' जीवित-मरणादिकं जानाति १७ ।

'णमो विउव्वणरिद्धिपत्ताणं' काम्यवस्तूनि प्राप्नोति, दिन २८ जापः १८ ।

'णमो विज्जाहराणं' उद्देशप्रदेशमात्रं खे गच्छति १९ ।

'णमो चारणाणं' चिन्तामुष्टिपदार्थस्वरूपं जानाति २० ।

'णमो पण्हसमणाणं' आयुरवसानं जानाति २१ ।

'णमो आगासगामीणं' अन्तरिक्षे योजनमात्रं गमयति २२ ।

'णमो आसीविषा(सा)णं' विद्वषणं पार्श्वाष्टकमन्त्रक्रमेण २३ ।

'णमो दि[9]ट्ठीविसाणं' स्थावर जङ्गम-कृत्रिमविषं नाशयति २४ ।

'णमो उग्गतवाणं' वाचास्तम्भनम् २५ ।

'णमो दित्ततवाणं' रविवाराद् [10]दिनत्रयं मध्याह्ने जापः, सेनास्तम्भ २६ ।

'[11]णमो तत्ततवाणं' जलं परिजप्य पिबेत्, अग्निस्तम्भः २७ ।

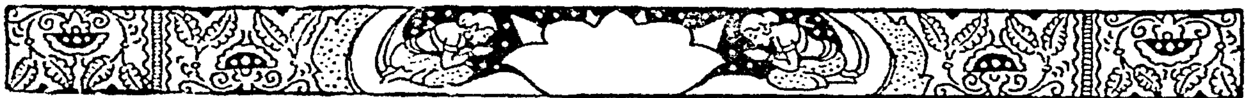
'णमो महातवाणं' जलस्तम्भनम् २८ ।

'णमो घोरतवाणं' विष-सर्प्प-मुखरोगादिनाशः २९ ।

'णमो घोरगुणाणं' लूतागर्भपिटकादि[12] नाशयति ३० ।

---

१ गृहीत N. । २ दनि N. । ३ नमो N. ४ °मदीणं N. । ५ °मदीणं N. । ६ स्वपरस्मसय N. । ७ वेदित्वं N. । ८ आकास° S. । ९ दिट्ठि° N. । १० दिनत्रिकं S. । ११ नमो N. । १२ पिटिकादि S. ॥

'णमो घोरगुणपरक्कमाणं' दुष्टमृगादीनां भयं नाशयति ३१।

'णमो घोरगुण[1]बंभचारीणं' ब्रह्मराक्षसादि नाशयति ३२।

'णमो आमोसहिपत्ताणं' जन्मान्तरवैरेण पराभवं न करोति ३३।

'णमो खेलोसहिपत्ताणं' सर्वानपमृत्यूनपहरति ३४।

'णमो जल्लोसहिपत्ताणं' अपस्मारमवलेपं चित्तविप्लवं नाचयति ३५।

'णमो विप्पोसहिपत्ताणं' गजमारी शाम्यति ३६।

'णमो सव्वोसहिपत्ताणं' मनुष्यमरकं नाशयति ३७।

'णमो मणबलीणं' अश्वमारी शाम्यति ३८।

'णमो वचोबलीणं' अजमारी शाम्यति ३९।

'णमो कायबलीणं' गोमारी शाम्यति ४०।

'णमो अमयसवीणं' समस्तमुपसर्गं शमयति ४१।

'णमो सप्पिसवीणं' एकाहिक-द्व्याहिक-त्र्याहिक-चातुर्थिक-पाक्षिक-मासिक-सांवत्सरिक-वातादिसमस्तज्वरं नाशयति ४२।

'णमो खीरसवीणं' गोक्षीरं परिजप्य पिबेत्, दिन २४, क्षयं कासं गण्डमालादिकं च नाशयति ४३।

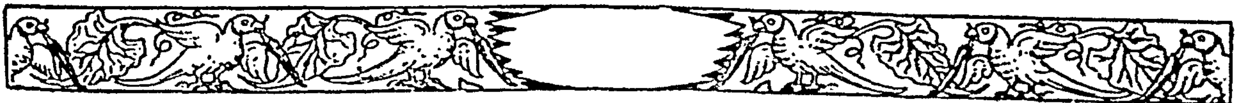
'णमो अक्खीणमहाणसाणं' आकर्षणं ४४।

'णमो लोए सव्वसिद्धायदणाणं' राजपुरुषादिवश्यं ४५।

'ॐ [2]णमो भगवदो महदि महावीरवड्ढमाणबुद्धिरिसीणं' चेतःसमाधिमवस्थायां प्राप्नोति ४६।

इति लब्धिपदफलप्रकाशकः कल्पः ॥

१ ब्रह्मचारीणं N. ॥ २ नमो N. ।

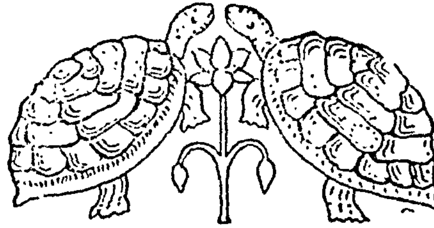
[फलविशेषप्रकाशक आम्नाय:]

'ॐ नमो [1]सामण्णकेवलीणं स्वाहा' एतल्लब्धिपदं रक्तध्यानेन पद्मासनेन [2]विद्रुमाक्षमालया अष्टोत्तरसहस्रं जपेद् रजनौ। जापानन्तरं न केनापि समं वदेत्। लघुनिरोधमपि न कुर्यात्। यं कमपि संदिग्धमर्थं मनसिकृत्य शुचिरव्यंगवसनः श्रस्तरे शेते तस्यार्थस्य निश्चयं कश्चित् स्वप्ने आगत्य वदति। अथवा कश्चित् कंचिदर्थं याचितो न दत्ते, तमनुकूलयितुम् इदं लब्धि-पदमष्टोत्तरसहस्रं शुचिर्मौनी रक्तध्यानेन पद्मासनेन विद्रुमाक्षमालया जपेत्, यियाचिषितपुरुषस्य तस्यां रजनौ स्वप्नो भवति। ततश्च इष्टलाभः। यत्किमपि चिन्त्यते तस्योपदेशः संपद्यत इति तत्त्वम्।

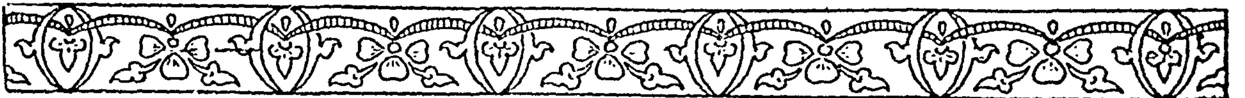
[3]*इति विशेषाम्नायाः १४ चतुर्दशरत्नप्रायाः श्रीगुरुसंप्रदायादाप्यन्ते॥*

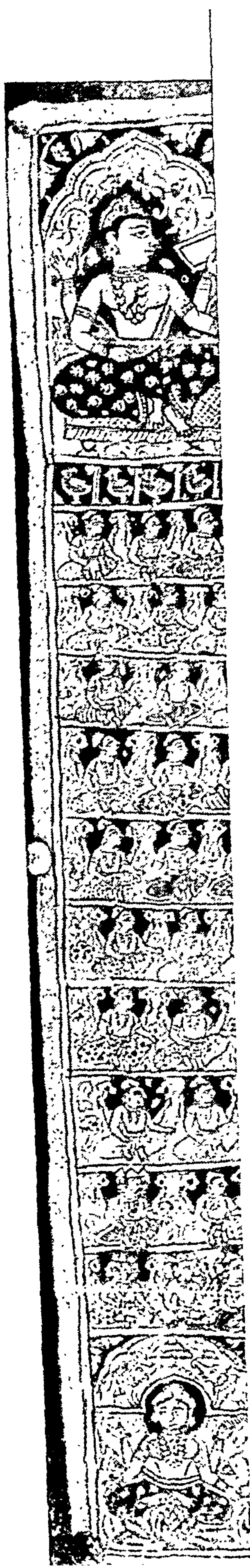
हरिन्मणिवर्णं प्रणवं भ्रूयुगान्तरे यः स्मरेत् अष्टोत्तरं शतमष्टोत्तर-[4]सहस्रमधिकं वा तस्य सद्यो लाभ इति।

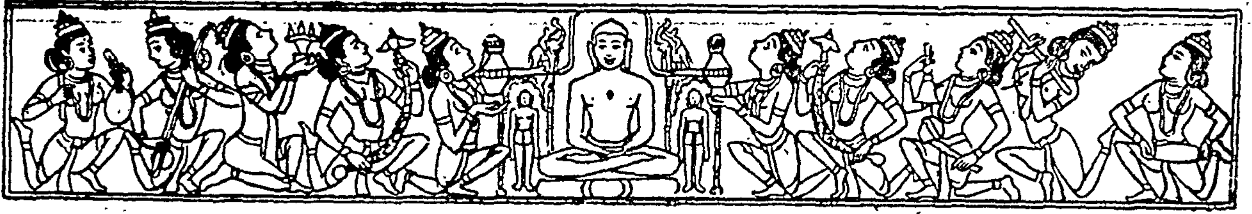
पूर्वाभिमुखोऽव्यङ्गवसनो विद्रुमजपमालया रक्तध्यानेन निशीथे [5]यदि संपूर्णं सूरिमन्त्रं १०८ वारं जपेत् तदाऽहोरात्रमध्ये विवक्षित ईश आकृष्ट इवायाति।

१ सामन्न° N.। २ °मालया रजनौ अष्टोत्तरसहस्रं जपेत्। जापादनु न केनापि वदेत् N.। ३ * * एतदन्तर्गतः पाठः N. प्रतावेवास्ति। ४ °स्रं वा S.॥ ५ यदेतत् सं° S.।

अञ्चलगच्छाम्नायानुसारेण

वाचनाचार्य–सूरिमन्त्रादीनां विचारः

[वाचनाचार्यमन्त्रः]

ॐ ह्रीं नमो अरिहंताणं । ॐ ह्रीं नमो सिद्धाणं । ॐ ह्रीं नमो आयरियाणं । ॐ ह्रीं नमो उवज्झायाणं । ॐ ह्रीं नमो लोए सव्वसाहूणं । पदवर्ण ४५ । ॐ ह्रीं नमो भगवओ अरहंतस्स महइ महावीरवद्धमाणसामिस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा ४२ । ॐ वीरे वीरे महावीरे जयवीरे सेणवीरे वद्धमाणवीरे जए विजये जयंते अपराजिए अणिहए ॐ ह्रीं स्वाहा ४४ । एवं अक्षर १३१ । इति वाचनाचार्यमन्त्रः । प्रवर्तिन्या अपि एष एव मन्त्रः । श्रीमदञ्चलगच्छाम्नायः ।

नान्दीपद ५ सत्काक्षर ४५ युक्तमन्त्राक्षर ८६ संयोगे संख्या १३१ । उक्तं च––

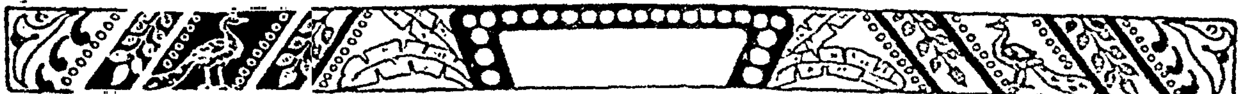
नन्दीपएसु पंचसु पणयालीसं हवंति किर वन्ना ।
मंतक्खरछासीई इगतीसहियं सयं सव्वे ॥ १ ॥

[अथ सूरिमन्त्रः]

॥ अर्हं ॥

श्रीसूरिमन्त्रे श्रीचन्द्रवाचनायां सप्तमेरुयुक्तायां पञ्च पीठानि । तत्र प्रथमपीठे लब्धिपदानि षोडश । तत्र प्रथमपदे अक्षर ५, द्वितीये ७,

१ तुलनार्थं दृश्यतां पृ०. १३२–१३३:इत्यादि ॥

तृतीये ९, चतुर्थे ८, पञ्चमे ९, षष्ठे ११, सप्तमे ६, अष्टमे ९, एकादशे ७, द्वादशे १०, त्रयोदशे ७, चतुर्दशे ७, पञ्चदशे १५, षोडशे १४, एवं लब्धिपदेषु अक्षर १४३। ततः 'एएसिं सव्वेसिं' इत्यादि 'पसिज्झउ' पर्यन्तम् अक्षर २९। एवं प्रथमपीठे अक्षर १७२। अत्र कर्मक्षयार्थं लब्धिपदानि पीठानि च परमेष्ठि-मुद्रया निर्मुद्रं वा प्रणव–ह्रीं–श्रींरहितानि केवलान्येव स्मरेदित्याम्नायात् बीजाक्षररहिता लब्धिपदाक्षरसंख्या उक्ता।

इति प्रथमं विद्यापीठम्।

द्वितीयपीठे 'ॐ नमो भगवओ' इत्यादि 'विज्जा' यावत् अक्षर ३३, एषा बाहुबलीविद्या स्वप्नार्थम्। ततः 'वग्गु वग्गु' इत्यादि 'महुमहुरे' यावत् अक्षर २२, एषा सौभाग्यविद्या। ततो 'हिलि हिलि किलि किलि' इत्यष्टा-क्षराणि अन्यत्रानुक्तान्यपि स्वगुरूक्तत्वाद् भणितानि। ततः 'इरि कालि' इत्यादि 'आयरिय कालि' यावत् अक्षर ३०। एवं द्वितीयपीठे अक्षरसर्व-संख्या ९३।

इति द्वितीयं महाविद्यापीठम्

ततः तृतीये उपविद्यापीठे 'इरियाए' इत्यादि 'कालि महाकालि' यावत् अक्षर ३५।

इति तृतीयं पीठम्।

चतुर्थं तु मन्त्रपीठम्। तत्र 'इरि इरि कालि' इत्यादि 'आयरिय आयरिय कालि यावत् अक्षर ४६॥

इति चतुर्थं पीठम्।

पञ्चमं मन्त्रराजपीठम्। तत्र 'इरिमेरु' इत्यादि अक्षर ३०, स्वाहा–सहित ३२। एवं सकलश्रीसूरिमन्त्रे अक्षर ३७८, श्लोक ११ अक्षर २६॥

इति श्रीअञ्चलगच्छे श्रीसूरिमन्त्राम्नायः चिरं नन्दतु।

अथ श्रीउपाध्यायमन्त्रः

ॐ नमो अरिहंताणं। ॐ नमो सिद्धाणं। ॐ नमो आयरियाणं। ॐ नमो उवज्झायाणं। ॐ नमो सव्वसाहूणं ३८। ॐ नमो ओहिजिणाणं। ॐ नमो परमोहिजिणाणं। ॐ नमो सव्वोहिजिणाणं। ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं। ॐ नमो अरिहओ भगवओ महावीरवद्धमाणसामिस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा ७४। वीरे वीरे महावीरे जयवीरे सेणवीरे वद्धमाणवीरे जए विजए जयंते अपराजिए अणिहए ॐ ह्रीं स्वाहा ४३, उपाध्यायमन्त्रः। श्रीमहत्तराणामप्येष मन्त्रः। सर्वाक्षर १५५।

अडतीसं परमिट्ठीपएसु नंदीपएसु चउसत्त।
विज्जक्खरतिगचउरो पणवन्नहियं सयं सव्वे' ॥१॥

---

१ इत: परं S. प्रतौ सूरिमन्त्रपटलेखनविधिर्दृश्यते। N. प्रतावप्ययं विधिरेकत्र पृथगुपलभ्यते। किन्तु मेरुतुङ्गसूरिविरचिते सूरिमुख्यमन्त्रकल्पे [पृ० १५५ पं० ७–पृ० १५७ पं० १३] प्रायोऽक्षरश एवास्य सूरिमन्त्रपटलेखनविधेर्दर्शनादत्रास्माभिर्न दीयते। किन्तु सूरिमन्त्रपटलेखनविधेरनन्तरं S. प्रतौ सूरिमन्त्रेण सहासम्बद्धा अपि केचन मन्त्राम्नाया दृश्यन्ते तेऽत्र टिप्पण्यामुपन्यस्यन्ते—

"वाचनाचार्यमन्त्रश्चायम्—ॐ ह्रीं नमो अरिहंताणं ५। ॐ नमो अरिहंताणं। नमो सिद्धाणं। नमो अणंतजिणाणं। नमो सिद्धजोगधराणं। नमो सव्वेसिं विज्जाहरपत्ताणं। कयंजली इमं विज्जारायं पउंजामि। इमा मे विज्जा पसिज्झउ आरकालि बालकालि पंसुखररेओआवतवोचडि स्वाहा। सत्त कक्कराओ भूमीओ घित्तूण क्रियाणकोपरि ध्रियन्ते। लघु विक्काइ। तुलसीपत्ताई सत्ताभिमंतिऊण कन्ने कीरंति जं मग्गइ तं लहइ। सत्ताभिमंतिओ कुमारीसुत्तदोरओ हत्थे वंधिओ कुवियं पसीयइ। घरकक्कराओ सत्त घित्तूण सत्त वारा जावियाहिं गावी सुणही वा आहम्मइ वहु गम्मइ। तिल्लं जविऊण जरिओ भक्खिज्जइ सज्जो हवइ। सप्पदट्ठुस्स पाणीयं सत्ताभिमंतियं पाइज्जइ विसं जाइ। चूर्णि:।

'ॐ नमो भगवओ गोयमस्स गणहारिस्स अक्खीणमहाणसस्स सव्वाणं वत्थाणं सव्वाणं पत्ताणं सव्वाणं वत्थूणं ॐ अक्खीणमहाणसिया लद्धी हवउ मे मे स्वाहा।' उपयोगवेलायां सर्वं वा देयम्। वस्त्वभिमन्त्र्य देयम्।

ॐ सिद्धिः। मायाबीजाराधनविधिः षट्कर्मसु लिख्यते। तत्र त्रिधा शुद्धिः ब्रह्मव्रतः एकाशनो विहितस्नानो विभूषितांगः शुचिवसनः प्राङ्मुख उत्तराभिमुखो वा स्थिरासने समुपविश्य 'ॐ भूरिसी

भूतधात्री सर्वभूतहिते भूमिशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा'। त्रिर्वासक्षेपपूर्वकं भूमिशुद्धिः।. 'ॐ अमले विमले०' अनेन मन्त्रेण सर्वाङ्गस्पर्शनेन स्नानम्।' ॐ विद्युत्फुलिंगे महा०' अनेन मन्त्रेण भुजमध्यस्पर्शनेन कल्मषदहनम्। 'ॐ अमलाय०' हृदयस्पर्शेन हृच्छुद्धिः। 'क्षि प ॐ स्वा हा। हा स्वा ॐ प क्षि' पञ्चाङ्गस्पर्शनेनांगरक्षा। 'ॐ कु रु कु ल्ले स्वा हा। हा स्वा ल्ले कु रु कु ॐ' सप्तस्थानस्पर्शनेन सकलीकरणम्। तं विधिं समाप्य विद्वेषणाकर्षणचालनेषु हौं (हुं) वौपडंतं फडिति प्रयोज्यम्।

वश्ये वषट् वैरिवधे तथा घे स्वाहा स्वधा शान्तिकपौष्टिकेषु ॥ २५ ॥

[मं० चिं० भा० २ पृ. २७६]

स्फु(स्फ)टिक–प्रवाल–मुक्ता–चामीकर–प(पु)त्रजीवकृतमणिभिः।
अष्टोत्तरशतं जाप्यं शान्त्याद्यर्थं करोति बुधः ॥१॥
मोक्षाभिचारशान्तिवश्याकर्षेषु योजयेत् क्रमशः।
अंगुष्टाद्यङ्गुलिका मणयोऽङ्गुष्ठेन चाल्यन्ते ॥२॥
पूर्वाह्णे वश्यकर्माणि मध्याह्ने प्रीतिनाशनम्।
उच्चाटनं चापराह्णेऽपि सन्ध्यायां मारणं ध्रुवम् ॥३॥
शान्तिकर्माण्यर्धरात्र(त्रे) तु प्रभाते पौष्टिकं तथा।
वश्यमुक्तानि कर्माणि सव्यहस्तेन योजयेत् ॥४॥
उदयार्क–रक्त–शशधर–धूम(म्र) हरिद्रा–ऽसिता वर्णाः।
आकृष्टि–वश्य–शान्तिक–विद्वेषण–रोधसमयेषु (रोधवधसमये) ॥२६॥

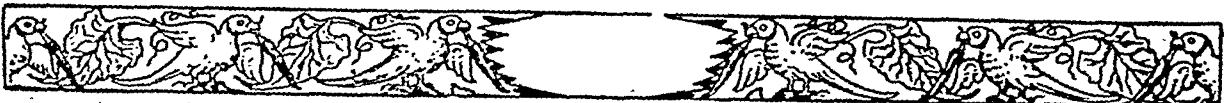
[मं० चिं० भा० २ पृ. २७६]

एवं सर्वस्थितिं दत्त्वा चतुष्किकापदं वा सम्यक् प्रक्षाल्य रहसि आमघटोत्कीर्णं वा ताम्रपत्रोत्कीर्णं कुङ्कुमस्वस्तिकोपरिगतं मायाबीजं संस्थाप्य प्रथमकोणे 'गूं गणाधिपतये नमः' इत्यक्षरन्यासपूर्वं गणपतिं पूजयेत्। द्वितीयकोणे 'व्रूं वुटकनाथाय नमः' इति वुटकनाथपूजा। तृतीयकोणे 'दुं दुर्गायै नमः' इति दुर्गापूजा। चतुर्थकोणे 'क्षौं क्षेत्रपालाय नमः' इति क्षेत्रपालपूजा।

एवं सर्वाधिष्ठायकान् संपूज्य विहितदीपोद्‌बोधः मायाबीजोपरि नारजीयुजं धृत्वा दीपशिखायां न्यस्तदृष्टिः जाप्यं विदध्यात्। अन्तरान्तरा द्राक्षारसेन तर्पणं विधेयम्। पट्टस्योपरि एवं प्रतिदिनं जापक्रमेण लक्षं यावत् परिपूर्य पूजासमाप्तौ दशांशेन होमः कार्यः।

तस्यायं विधिः—वृत्तं कुण्डं मृन्मयं कृत्वा मध्ये षट्कोणयन्त्रसहितं वा ताम्रपत्रं स्थाप्य तन्दुल–शर्करा–दुग्धेन बदिरप्रमाणां गुटिकां कृत्वा होमयेत्। खदिरसमिधयो नवाङ्गुल(ला) विधेयाः। इत्येवं होमविधिः।

'ॐ ह्रीं हंसः' बन्दिमोक्षे शुक्लध्यानेन बद्धोपरि अमृतवर्षं चिन्तयेत्। 'ॐ ह्रीं वषट्' रक्तध्यानेन चिन्तयेत्, जगद्वशीकरणं सिद्धिः। 'ॐ ह्रीं' विद्वेषणे धूम (म्र) ध्यानेन। 'ॐ ह्रीं फुट्' उच्चाटने कृष्णध्यानेन। 'ॐ ह्रीं संवौषट्' आकर्षणं सन्ध्यारुणम्। 'ॐ ह्रीं स्वाहा' शान्तिके चन्द्रज्योत्स्ना। 'ॐ ह्रीं स्वधा' पौष्टिके वल(उज्)ज्वलध्यानम्। 'ॐ ह्रीं घे घे' मारणे कृष्णध्यानम्, आरीठाजपमाली। श्रीर्भवतु।''

श्रीसूरिमन्त्रस्मरणविधिः[1]

श्रीराजगच्छीयश्रीहंसराजसूरिपट्टागतश्रीविजयप्रभसूरीणां

तदन्येषां च सूरिमन्त्राः

॥ अर्हं ॥

श्रीसूरीणां मन्त्रस्मरणविधिर्लिख्यते । यथा—पवित्रगात्रीभूय ऐर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य देवतावसराग्रे ततोऽङ्गन्यासः ।

ॐ सिद्धीः । ॐ अर्हद्भ्यो नमः । ॐ गुरुभ्यो नमः । [ॐ]परमगुरुभ्यो नमः । ॐ अपरापरगुरुभ्यो नमः ।

प्रथमं स्नानं विधाय धौतवस्त्रे परिधाय हेममयीं मुद्रां करे कृत्वा एकचित्तीभूय मन्त्रस्नानम्——

'ॐ विमलाय विमलनिर्म्मलाय सर्वतीर्थजलाय पं २ पां २ वं २ वां २ झं झ्वां झ्वीं अशुचिः शुचिर्भवामि स्वाहा' स्नानम् ।

'ॐ विमलाय विमलचित्ताय झ्वीं क्ष्वीं स्वाहा ।' हृदयस्पर्शः ।

'ॐ विद्युत्स्फुलिंगे महाविद्ये सर्वकल्मषं दह दह स्वाहा ।' कराभ्यां भुजयोः स्पर्शनेन कल्मषदहनम् ।

'ॐ कु रु कु ल्ले स्वा हा हा स्वा ल्ले कु रु कु ॐ' दृढमुष्ट्योच्चार्यः । ततः सकलीकरणं 'क्षि प ॐ स्वा हा हा स्वा ॐ प क्षि' । चरण १ जानु २ हृदय ३ मुख ४ शीर्ष ५ स्पर्शनेन चरणाभ्यां शीर्षे (र्षं) शीर्षाच्चरणौ यावत् स्पर्शः ।

'ह्राँ ह्रीँ ह्रूँ ह्रौँ ह्रः' वार ५ समस्तकराङ्गुल्यग्रेषु जपनीयोऽयं मन्त्रः ।

'ॐ नमो अरिहंताणं' हृदये १ । 'ॐ नमो सिद्धाणं' मुखे २ । ॐ नमो आयरियाणं' शिरसि ३ । 'ॐ नमो उवज्झायाणं' कवचम् ४ 'ॐ नमो सव्वसाहूणं'

---

[1] जैनानन्दपुस्तकालय[सुरत]स्थां पत्रत्रयात्मिकामेकामेव प्रतिमवलम्ब्यात्र मुद्रितमेतत् सर्वम् । तुलना पृ०— १०८, १२८, १४४ ।

अस्त्रम् ५। अनेन मन्त्रेण यथोक्तस्थाने करन्यासेनात्मरक्षा। 'ततः ॐ ह्रीं क्ष्वीं सर्वोपद्रवात् रक्ष रक्ष स्वाहा' इत्यात्मरक्षा।

'ॐ नमोऽर्हद्भ्यश्चतुर्विशतितीर्थकरेभ्यो, रक्ष रक्ष आत्म रक्ष रक्ष [1]भूतरक्षपिशाच रक्ष रक्ष शाकिनी रक्ष रक्ष स्वाहा' इत्यात्मरक्षा। वार ४ चतुर्दिक्षु स्मरणम्। अनेन दिग्बन्धः।

ततो भूमिशुद्धिरनेन—'ॐ भूरसि भूतधात्रि सर्वभूतहिते भूमिशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा।' वासैर्भूमिपूजा। छोटयित्वा झोलिकां वासक्षेपः।

'ॐ आं क्रों ह्रीं श्रीं भगवन् श्रीगौतम! सर्वलब्धिसंपन्न! आगच्छ आगच्छ स्वाहा।'

पंचसु पीठेषु वासक्षेपोऽनेन प्रत्येकं मणौ। ॐ पूर्वेण स्वाहास्थाने नमोऽन्तेन विद्यया([2]विद्यापीठेन)पूर्वमणौ वासक्षेपः १।

ॐ पूर्वया स्वाहास्थाने नमोऽन्तया विद्यया यार्श्व(म्य)मणौ वासक्षेपः २।

ॐ पूर्वेण स्वाहास्थाने नमोऽन्तेन गणिपिटकयक्षराजाधिष्ठतेन पश्चिममणौ वासः ३।

ॐ पूर्वेण स्वाहास्थाने नमोऽन्तेन श्रीदेव्यधिष्ठितेन उत्तरदिग्मणौ वासः ४।

ॐ पूर्वेण स्वाहास्थाने नमोऽन्तेन चतुःषष्टिदेवेन्द्राधिष्ठितेन सोलविद्यादेवतायक्षयक्षिण्यधिष्ठितेन आर्हन्त्यरूपेण मध्यममणौ वासः ५।

कर्पूरवासादिभिरक्षतपूजा। ततो मन्त्रराजस्य '[3]सोहग्गयपरमिट्ठी' क्रमेण स्मरणम्।

अस्मिन् मन्त्रे पञ्च प्रस्थानानि—विद्यापीठं १ विद्या २ उपविद्या ३ मन्त्रपीठः ४ मन्त्रराजः ५।

अस्माकं त्रयोदश नान्दीपदानि—

'ॐ नमो जिणाणं १, ॐ नमो ओहिजिणाणं २, ॐ नमो परमोहिजिणाणं ३, ॐ नमो सव्वोहिजिणाणं ४, ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं ५, ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं ६. ॐ नमो केवलीणं ७, ॐ नमो भवत्थकेवलीणं ८, ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं ९, ॐ नमो उग्गतवचरणकरणधारीणं १०, ॐ नमो चउद्दसपुव्वीणं ११, ॐ नमो दसपुव्वीणं १२, ॐ नमो इगारसअंगीणं १३। एएसिं सव्वेसिं

१ 'भूत रक्ष रक्ष पिशाच रक्ष रक्ष' इत्यपि पाठोऽत्र भवेत्॥ २ तुलना—पृ० ११० पं० ११, पृ० १२५ पं० १८॥ ३ पृ० १०५ पं० १६॥

नमोक्कारं किच्चा, जमिउं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्जउ स्वाहा ।।'

इदं विद्यापीठम् ।। १ ।।

'ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स महापण्हसमणस्स सयबलवीरियस्स महाबलस्स जोहपरक्कमस्स सहस्समल्लस्स महाबाहुस्स महाबलविक्कमस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा स्वाहा ।।'

बाहु(?)बाहुबलीमहाविद्यापीठं द्वितीयम् ।। २ ।।

'ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा ।। ३ ।।'

महाविद्यैव ।

ॐ इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि स्वाहा ।। ४ ।।'

'ॐ इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए कालि कालि महाकालि स्वाहा ।। ५ ।।' उपविद्या ।

ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरिय[आयरिय]कालि स्वाहा ।। ६ ।।' मन्त्रपीठः ।

'ॐ ह्रीँ श्रीँ इरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ किरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ गिरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ पी(पि)रिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ सिरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ हिरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ आयरियमेरु नमः । [1]पूजायां '[2]स्वाहा ।

मन्त्रराजः स्वाहा[[2]न्तः] ।। ७ ।। सप्त मेरवः ।

[3]प्रस्थानपञ्चकेऽपि पूजायां नमः । जापे स्वाहा ।

श्री राजगच्छीयश्रीहंसराजसूरीणां पट्टे श्रीविजयप्रभसूरीणां गुरुक्रमागतः श्रीसूरीणां मन्त्रः । नित्यस्मरण वार २४ ।

---

१ अत्रदं वोध्यम्—

'पूजाकाले नमः जापकाले स्वाहा' [पृ० १०९ पं० २३, पृ० १२४ पं० २] इति प्रसिद्धः प्रतिष्ठितश्च सिद्धान्तः । अत्र तु "पूजायां स्वाहा" इति दृश्यते, पृ० २२४ पं० ११ इत्यत्र च पुनरपि "पूजायां सर्वत्र स्वाहा, नमः जापे" इति वक्ष्यते । ॐ किरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु स्वाहा । एतान्यक्षराणि शोभनस्थाने लिखित्वा कर्पूरकस्तूरिकाभोगं शतपत्रादिकुसुमैः पूजयेत् ।" [पृ० ९९ पं० १] इति पूजाकालेऽपि 'स्वाहा' शब्दस्योल्लेखः पूर्वं दृष्टः । अतो न ज्ञायते 'किमयं लेखकस्य प्रमाद आहोस्वित् कश्चिदीदृश आम्नायविशेषः' इति । किञ्चान्यत् "प्रस्थानपञ्चकेऽपि पूजायां नमः, जापे स्वाहा" इत्यनुपदमेव [पृ० २२३ पं० १९] अभिधास्यते, तथैव पूर्वमपि [पृ० १०० पं० १९] अभिहितम् । अतोऽत्र सुधीभिर्विभाव्य संगतिः कार्या । २ पृ० ९९ पं० ८ । ३ पृ० १०० पं० १९ ।

'ॐ ह्रीँ श्रीँ इरिमेरु स्वाहा १, ॐ ह्रीँ श्रीँ किरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीँ श्रीँ गिरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीं श्रीं पिरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीँ श्रीँ सिरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीँ श्रीँ हिरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीँ श्रीँ आयरियमेरु स्वाहा ।'

अनया रीत्या जापः कार्यः ।

'ॐ ह्रीँ श्रीँ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा ।'

इत्थं स्मरणा ।

ॐ ह्रीँ श्रीँ इरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ किरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ गिरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ पिरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ सिरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ हिरिमेरु नमः, ॐ ह्रीँ श्रीँ आयरियमेरु नमः ।।'

पूजायां सर्वत्र स्वाहा, नमः जापे ।

साध्यविभागः—

'ॐ किरिमेर(रु) स्वाहा। ॐ गिरिमेर(रु) स्वाहा। ॐ पिरिमेर(रु) स्वाहा। ॐ सिरिमेर(रु) स्वाहा। ॐ हिरिमेर(रु) स्वाहा। ॐ आयरियमेरु स्वाहा ।।'

'[1]ॐ आं क्रों ह्रीं श्रीं चक्रपीठस्वामिने नमः। ॐ ह्रीं नमो जिणाणं ॐ जां स्वाहा[१]। ॐ ह्रीँ नमो ओहिजिणाणं ॐ झ्म्ल्व्यूँ स्वाहा २। ॐ ह्रीँ नमो परमोहिजिणाणं प्म्ल्व्यूँ स्वाहा ३। ॐ ह्रीँ नमो अणंतोहिजिणाणं [?] स्वाहा ४। ॐ ह्रीँ नमो सव्वोहिजिणाणं स्म्ल्व्यूँ स्वाहा ५। ॐ ह्रीँ नमो कुट्ठबुद्धीणं ॐ क्म्ल्व्यूँ स्वाहा ६। ॐ ह्रीँ नमो पयाणुसारिणं ट्म्ल्व्यूँ स्वाहा ७। ॐ ह्रीँ नमो संभिन्नसोयाणं ॐ न्म्ल्व्यूँ स्वाहा ८। ॐ ह्रीँ नमो भवत्थकेवलीणं झ्म्ल्व्यूँ स्वाहा ९। ॐ ह्रीं नमो अभवत्थकेवलीणं ॐ ह्म्ल्व्यूँ स्वाहा १०। ॐ ह्रीं नमो उग्गतवचारीणं ॐ व्म्ल्व्यूँ स्वाहा ११। ॐ ह्रीं नमो चउदसपुव्वीणं ॐ च्म्ल्व्यूँ स्वाहा १२। ॐ ह्रीं नमो दसपुव्वीणं ॐ न्म्ल्व्यूँ स्वाहा १३। ॐ ह्रीं नमो इक्कारसअंगीणं ॐ ऐं क्लीं श्रीं स्रूं स्वाहा १४। ॐ ह्रीं नमो सुअकेवलीणं ॐ ह्रीं श्रीं ऐँ ईँ ह्रीं ह्लः स्वाहा १५। ॐ ह्रीं एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा १६।'

१ तुलनार्थं दृश्यतां मन्त्रराजरहस्ये श्लो० ३८०–३८८ [पृ० ४५–४६] पृ० २०३ पं० १६–२२।

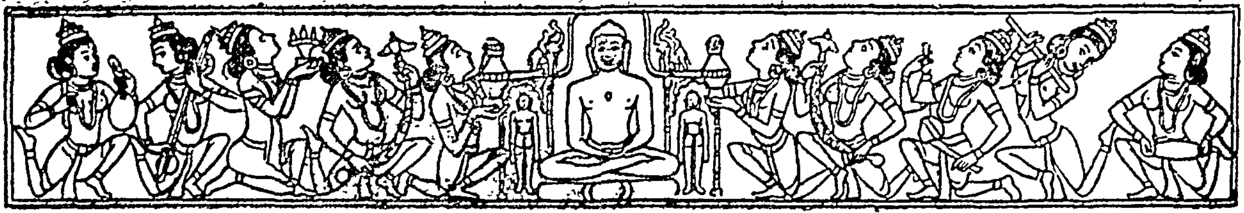
ॐ नमो जिणाणं १। नमो ओहिजिणाणं २। नमो परमोहिजिणाणं ३। नमो अणंतोहिजिणाणं ४। नमो कुट्ठबुद्धीणं ५। नमो पयाणुसारीणं ६। नमो संभिन्नसोयाणं ७। नमो सयंबुद्धाणं ८। नमो पत्तेयबुद्धाणं ९। नमो उजुमईणं १०। नमो विउलमईणं ११। नमो महामईणं १२। नमो चउदसपुव्वीणं १३। नमो दसपुव्वीणं १४। नमो इक्कारसंगीणं १५। नमो अट्ठंगमहानिमित्तकुसलाणं १६। नमो विउव्वणइड्ढिपत्ताणं १७। नमो विज्जाहरसमणाणं १८। नमो चारणसमणाणं १९। नमो महुआसवाणं २०। नमो खीरासवाणं २१। नमो आमोसहिपत्ताणं २२। नमो विप्पोसहिपत्ताणं २३। नमो खेलोसहिपत्ताणं २४। नमो जल्लोसहिपत्ताणं २५। नमो सव्वोसहिपत्ताणं २६। नमो मणबलीणं २७। नमो वयबलीणं २८। नमो कायबलीणं २९। नमो खीरासवीणं ३०। नमो सप्पियासवीणं ३१। नमो अम्मियासवीणं ३२। नमो महुआसवीणं ३३। नमो अक्खीणमहाणसलद्धीणं ३४। नमो वद्धमाणलद्धीणं ३५। नमो सव्वसिद्धायणाणं ३६।

ॐ वग्गु वग्गुए फग्गु फग्गुए समणे सोमणसे महुमहुरे इरियाए किरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए। किरिकिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियकालिए। वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु फग्गु फग्गु समणे सोमणसे जए विजए जयंते अपराजिए स्वाहा। गणधरावल्याम्।[1]

* * *

१ इतः परं हस्तलिखितप्रतेर्द्वितीयतृतीयपत्रयोः प्रायशः शुद्धोऽपि खण्डितो देवतावसरविधिर्विद्यते। किन्तु प्रागत्रैव पृ० १०७–पृ० ११० पं० ११ इत्यत्र मुद्रितेन देवतावसरविधिना समानप्रायत्वात् ततः परं खण्डितत्वाच्च स नात्रास्माभिरुपन्यस्त इति ध्येयम्।

संक्षिप्तः सूरिमन्त्रविचारः[1]

ॐ नमः श्री गौतमाय ॥ ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं। ॐ नमो ओहिजिणाणं। ॐ नमो परमोहिजिणाणं। ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं। ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं। ॐ नमो केवलीणं। ॐ नमो भवत्थकेवलीणं। [ॐ नमो अभवत्थ केवलीणं]। ॐ नमो उग्गतवचरणधारीणं। ॐ नमो चउद्दसपुव्वीणं। ॐ नमो दसपुव्वीणं। ॐ नमो इक्कारसंगधारीणं। सव्वेसिंपि एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा। जापः १६०००। तथा परमेष्ठिमुद्रया गरुडमुद्रया जापः सहस्र १२ ॥

स्नानां १ गराग २ वसनो ३ ज्ज्वलपुष्पमाला ४
केयूर ५ पुण्ड्र ६ मथ कुण्डलयुग्मकं च ८।
ग्रैवेय ९ मंगदयुगं ११ वरहार १२ मर्क-
संख्यैः पदैर्वपुषि भावय सूरिमन्त्रम् ॥१॥ [मं० र० श्लो० १५२]

अत्र तपःक्रमः। उप १ निवी ५ आंबिल १ निवी ५ आंबिल १ निवी ५ आं० १ निवी १ उप १ एवं तपोदिन २१। अहर्निशं विद्याचिन्तनं विकथावर्जनम्। वस्त्रादेर्लाभः स्यात्।

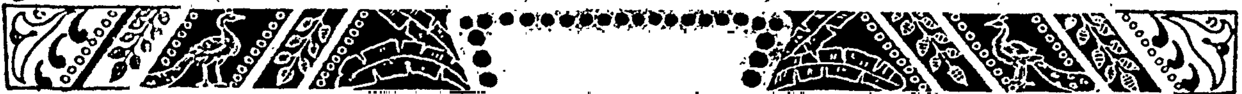
तथा सहस्र १२००० जापादादेयवचनः स्यात्। ब्रह्मचर्यं सत्यव्रतं च पालनीयम्।

ध्यानविशेषमाह[2]—

सुक्कज्झाणेणेसो कम्मखयकारणो परममंतो
झायव्वो अ तिकालं निच्चं परमिट्ठिमुद्दाए ॥१॥

---

१ अस्य :सम्पादनं लावण्यविजयजी जैनभाण्डागारे [राधनपुर, अखीदोशीनी पोळ] विद्यमानामेकामेव प्रतिम् [डा० नं० २, प्रति नं० १२९२] अवलम्ब्य कृतम्। २ तुलना पृ. १८० पं. १४।

किंसुअसुअमुहवन्नं झाणं धरिउण जवइ जो एअं
विज्जं सो सोहग्गं पावइ सोहग्गमुद्दाए ॥२॥

उत्तत्तकणयवन्नं झाणं धरिउण जोणिमुद्दाए
जो झाइ सूरिविज्जं तस्स वसे तिहुअणं सयलं ॥३॥

सजलजलवाहकालं झाणं धरिउण चक्कमुद्दाए
जो झाइ सूरिविज्जं तस्स खयं जाइ रिउवग्गो ॥४॥

एअंमि मंतंमि छक्कम्मसाहणीओ विज्जाओ भन्नंति। पुव्वं विज्जाविभागं भणिऊण 'एएसिं नमो सिज्झउ' ॥ [विद्यापीठम्]

ॐ नमो भगवओ वाहुवलिस्स महावाहुवलिस्स पण्हसमणस्स महापण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा ॥१०८॥

ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा ॥२॥

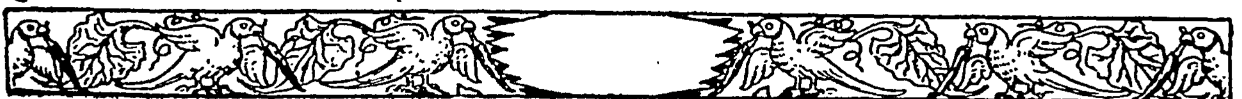
अत्र तपः। उप १ निवी १ आंविल ३ निवी ४ आंविल १ निवी २ उप १ एवं दिन १३। पूर्वरीत्या विशेषकायोत्सर्गे लोगस्स उ० ४०। अथवा सकलमन्त्रस्य १०८, चिन्तितलाभः। इति महाविद्या ॥

ॐ इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि स्वाहा। सारस्वतार्थे १००८। स्वप्नार्थे १०८। आदेयवाक्यतार्थे १०८। ऋद्धिः वृद्धिः शिष्यलब्धिश्च १२०००। उपवास १ नीवी ८ आंविल ५ नीवी ७ आंविल १ नीवी २ उपवास १ एवं दिन २५ ॥३॥

ॐ इरिआए किरिआए गिरिआए पिरिआए सिरिआए हिरिआए आयरिआए कालिकालि महाकालि स्वाहा ॥४॥ उपविद्या।

ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरिअकालि स्वाहा। मन्त्रपीठमेतत्।

उप १ निवी ५ आंविल १ उप १ एवं तपोदिन ८। प्रातर्गण्डूष ७ त्यागपूर्वं पश्चान्निजपादद्वयाधोन्यस्तशत्रुमुखनिधानम् अङ्गुष्ठमुद्रा अङ्गुष्ठात् वैपरीत्येन गुणनं

त्रिकालम्, एकैकमुखस्तम्भः। तथा काष्ठे येन धृतस्तस्य जातिपितृमातृनात्रकं तस्य च नाम लिखित्वा वामपादाधः कृत्वा वामजंघोपरि दक्षिणपादन्यासं कृत्वा मुष्टि[1] ० ० [हृ]दये धृत्वा जापस्त्रिसन्ध्यम्। बन्धमोक्षः॥

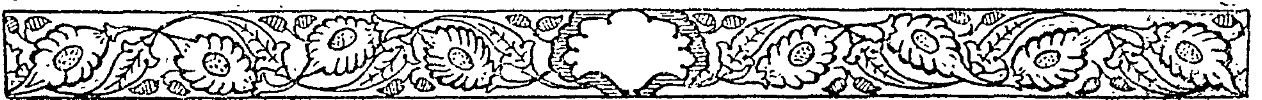
ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा॥१॥ पाठांतरे 'ॐ ह्रीँ श्रीँ अर्हँ आयरियमेरु सर्वार्थसिद्धिं कुरु कुरु स्वाहा॥' मन्त्रराजः। अस्याधिष्ठायकः सौधर्मेन्द्रः।

अत्र मन्त्रे आंबिल १६ स्त्रीमुखमपश्यन् पञ्चमौनी समदर्शी कर्पूरादिना यन्त्रं प्रपूज्य परमेष्ठिमुद्राप्रवचनमुद्राभ्यां शुक्लध्यानेन लक्षध्यातः सर्वप्रियः। तथा यथावर्णध्यानात् त्रिसन्ध्यं ध्यातः षट् कर्माणि कुरुते। तथास्य सकलमन्त्रस्य लक्ष ३ जापात् निरीहतया लक्षं वा गौतम इवाभासते।

मेरुसद्देण अरिहंतत्तणं वुच्चइ। अरिहंतत्तणेण अरिहंता। जहा चक्केण चक्की, रज्जेण राया। अर्हन्तः षोडशांशाः। गणभृतः १३। भवाभवस्थकेवलिणो(नो)ऽपि। ओहि-परमोहि-सव्वोहि-णंताणंतोहिजिना ११। ऋजुमत्यादयः १०। चउदसदसपुव्विणो अट्ठंसा। तेण एएसु तिकालविसयनाणं पवत्तइ। अरिहंतत्तणं मुक्खतरुभूअं। अरहंता अंकुरा। सेसा साहप्पसाहठाणीआ। अतः कारणात् मेरुरूपे मन्त्रराजे स्मर्यमाणे जिनप्रभा भवति। जिनेन्द्रस्य परिवारो गणधरादयः। दोषनिग्रह इति दोषा अष्टादशाऽज्ञानादयः। मेरुरित्यक्षरस्यानेकधा व्याख्या। दिग्मात्रमिदम्। तत्त्वं तत्त्वविदो जानन्ति। अर्हन् स्तुत्यगुणसम्पूर्णो भगवान्, तेन स्तुतिपदानि भगवतामृद्धिस्थानीयानि उक्तानि। इरि किरि सिरि हिरि इति विद्यादेवता वीतरागगुणाश्रिता नामसादृश्यमन्त्ररूपाः पृथक्कर्मसम्पादकाः। तेनैकोनविंशत्यतिशयप्रातिहार्यस्थानीयाः। विद्यापदानि वग्गु वग्गु इत्यादि पञ्चदशसंख्यानि वीतरागस्तुतिरूपाणि। तेषां विद्याप्रवादपूर्वादर्थो[2] ज्ञेयः।

यथा वीतरागस्य त्रिभुवनप्रभुत्वं भवति तथा वीतरागविद्येयं त्रिभुवनवश्यादिषट्कर्मकारिणी। मोक्षकारिणीति। एवं ज्ञात्वा सर्वस्तुतिपदप्रारम्भे

१ 'मुष्टिद्वये' इत्यपि पाठश्चिन्त्यः॥ २ तुलना पृ० १८२ पं. ५॥

विद्याविभागप्रारम्भे च ॐ इति सर्वलोकस्यात्मनश्च शान्तिपुष्टिऋद्धिवृद्धिस्फूर्तिशिवायोच्चारणीयः । ह्रीँ वश्यार्थे । श्रीँ धनार्थे । युगपन्नोच्चारणीयानि । इति सबीजं ध्यानं । एभिर्विना निर्बीजं स्यात् । तत् केवलं मोक्षाय ।

साधनविधिरुच्यते—अभये सुभिक्षे तीर्थक्षेत्रे उत्तराभिमुखमन्दिरे निःशल्ये समेऽतिस्तोकजनेऽविकृतिकः सहस्रपत्रकमले श्रीगौतममालिख्य आं क्रौँ (क्रोँ) ह्रीँ श्रीँ अनेनाहूयात्मरक्षापूर्वं करजापो लक्षमानः कार्यः । ब्रह्मव्रतं त्रिधा शुद्धं विधाय (विधेयम् ।) जिनवन्दनं विनाऽन्यत् पाठादिकं कर्म नो विधेयं । वर्धमानजिनजन्म–ज्ञानकल्याणदिने चन्द्रप्रभ–वृषभयोरथवा । अन्येषां नहि । अथवा सुभोजनः सुमाल्यः सुविलेपनः सुवस्त्रः पुष्पितफलितोद्याने कृष्णागुरुकर्पूरादिना पूजां विधाय द्वात्रिंशत्सहस्रपुष्पजापो विधेयः । पद्मासनं विनाऽन्यासनेषु नोपवेष्टव्यम् । ततः सिद्धो भवति । साधना द्विप्रकारैव । अन्यः प्रकारो नास्ति ।

सर्वपदसंख्या ४९ । तत्र प्रथमद्वादशके द्वादशसु पदेषु प्रत्येकमक्षराणि यथा । ५ । ७ । ९ । ९ । ११ । ६ । ९ । १० । १२ । ९ । ७ । ११ । एवं सर्वाक्षरसंख्या १०५ ।

द्वितीयद्वादशसु पदेषु प्रस्थापना । ३ । ३ । ४ । २ । ३ । २ । ४ । १ । १ । २ । ४ । एवं सर्वाक्षरसंख्या २९ ।

तृतीयद्वादशकपदस्थापना । ७ । ५ । ६ । ५ । ६ । ३ । ४ । ५ । ४ । ४ । ४ । ४ । एवं सर्वाक्षरसंख्या ५७ ।

चतुर्थद्वादशकपदस्थापना । ४ । ४ । ७ । ६ । ६ । ६ । ६ । ४ । ४ । ४ । ४ । ६ । एवं सर्वाक्षरसंख्या ६१ ।

एकस्मिन् पदे अक्षर २ । एवं सर्वपदेषु सर्वाक्षरसंख्या २५२ । श्लोक ७ अक्षर २८ ।

---

१ तुलना–पृ० १८५ पं० ११ । २ तुलना–पृ० १८६ पं० २१ ।

गौतमस्याक्षराणां प्रमाणम् २१०० । श्लोकप्रमाणम् ३२ । कालदोपात् हीयमानो जातः । दुष्पसहसूरिरहुट्टश्लोकान् पठिष्यति । नांदीपद ५। अक्षर ११२ ॥

अथ गौतमवाचनायां मेरवः ११

श्रुतकेवलिवाचनायां १०

वज्रवाचनायां ९

नागेन्द्रादिवाचनायां ९।८।७।६।५।

नवाष्टसंख्या व्युच्छिन्ना। पट् सप्त पञ्च प्रवर्तिष्यन्ते।

चन्द्रवाचनायां सप्त पञ्च च।

विद्याधरवाचनायां पट्

नागेन्द्रवाचनायां सप्त

क्रमेण हीयमाने दुष्पसहसूरेर्मेरुत्रयम् ॥ श्रीः ॥

अज्ञातकर्तृकः

सूरिमन्त्रसंग्रहः[1]

अथ सूरिमन्त्रो लिख्यते

नमो जिणाणं १, नमो ओहिजिणाणं २, नमो परमोहिजिणाणं ३, नमो अणंतोहिजिणाणं ४, नमो अणंताणंतोहिजिणाणं ५, नमो सामण्णकेवलीणं ६, नमो भवत्थकेवलीणं ७, नमो अभवत्थकेवलीणं ८, नमो उग्गतवचरणचारीणं ९, नमो चउद्दसपुव्वीणं १०, नमो दसपुव्वीणं ११, नमो एक्कारसंगीणं १२। पद १२, अक्षर १०५।

सव्वेसिं एएसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा। पद १२, अक्षर २९, एवं पद २४, अक्षर १३४। प्रथमं विद्यापीठम्। एतस्याधिष्ठात्री सरस्वतीदेवी श्रीगौतमं नमति १।

ॐ नमो भगवओ वाहुवलिस्स पण्हसमणस्स ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महु महुरे। पद ८, अक्षर ३८। द्वितीयं महाविद्यापीठम्। एतस्याधिष्ठात्री त्रिभुवनस्वामिनी देवी मानुषोत्तरमहागिरीन्द्रवासिनी २।

इरिकालि पिरिकालि सिरिकालि महाकालि किरियाए हिरियाए। पद ६, अक्षर २४। तृतीयं उपविद्यापीठम्। एतदधिष्ठात्री पद्मह्रदवासिनी श्रीदेवता ३।

ॐ किरिकिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरिय आयरियकालि। पद ५, अक्षर ३५। चतुर्थं मन्त्रपीठम्। एतत्स्वामी गणिपिटकयक्षराजः ४।

---

१ अस्य सम्पादनं लालभाई दलपतभाई भारतीयसंस्कृतिविद्यामन्दिरे [अमदावाद] विद्यमानामेकामेव प्रतिमवलम्ब्य विहितम्।

किरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा। पद ६, अक्षर २४। पञ्चमं मन्त्रराजप्रस्थानम्। एतदधिष्ठातारः सर्वेन्द्राः। सर्वमन्त्रे पद ४९, श्लोक ७, अक्षर ३१।

रागाइरिउजईणं जए जिणाणं नमो मई होउ।
एवं ओहिजिणाणं परमोहीणं तहा तेसिं ॥१॥

एवमणंतोहीणं अणंताणंतोहिजुयजिणाण नमो।
सामण्णकेवलीणं भवाभवत्थाण तेसि नमो ॥२॥

उग्गतवचरणचारीणमेवमित्तो नमो नमो होइ।
चउदसदसपुव्वीणं नमो तहेक्कारसंगीणं ॥३॥

पणवो नमो भगवओ बाहुबलिस्सेह पण्हसमणस्स।
ॐ वग्गु वग्गु निवग्गुमग्गंगयस्स तहा ॥४॥

सुमणे सोमणसे चिय महुमहुरे जिणवरे नमंसामि।
इरिकाली पिरिकाली सिरिकाली तह महाकाली ॥५॥

किरियाए हिरियाए संगए तिविहकालियं विरए।
सुहमाहप्पं सुत्तिं साहंते साहुणो वंदे ॥६॥

ॐ किरिकिरिकालिं पिरिपिरिकालिं च सिरिसिरिकालिं।
हिरिहिरिकालिं दुविहं साहंते आयरियकालिं ॥७॥

किरिमेरुं पिरिमेरुं सिरिमेरुं तहय होइ हिरिमेरुं।
आयरियमेरुपयमवि साहंते सूरिणो वंदे ॥८॥

पद्मस्थानमकारं केचिद्वदन्ति। स चैवम्—लब्धिपद १६, सा मे विज्जा पसीयउ स्वाहान्तं प्रथमपीठम्, अक्षर १८३। महुमहुरे स्वाहान्तं द्वितीयपीठम्, अक्षर ३६। इरिकालि किरिकालि पिरिकालि हिरिकालि स्वाहा, तृतीयं पीठम्, अक्षर १८। इरियाए किरियाए सिरियाए हिरियाए कालि महाकालि स्वाहा,

षड्भिः पदैश्चतुर्थं पीठम् , अक्षर २४ । ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियआयरियकालि स्वाहा, पद ६, अक्षर ४३, पञ्चमं पीठम् । ॐ किरिमेरु ॐ पिरिमेरु ॐ सिरिमेरु ॐ हिरिमेरु ॐ आयरियमेरु स्वाहा, पद ५, अक्षर २९, षष्ठं पीठम् । सर्वाक्षर ३३३, श्लोक १०, अक्षर १३ ।

अथ पञ्चदेवाद्रिवाचनायामेव विशेषः कोऽपि लिख्यते–

पणवो नमो जिणाणं १ ओहिजिणे २ तहय परमओहिजिणे ३ ।
तहणंतोहिजिणाणं ४ केवलिति ७ चरमसरीराणं ८ ॥१॥
उग्गतवचरणचारीण ९ चउदसपुव्वी १० तहेव दसपुव्वी ११ ।
एक्कारसअंगीणं १२ एएसिं पभिइ पुव्वं वा(व) ॥२॥

इति विद्यापीठम् ।

पणवो नमो भगवओ बाहु०[वलिस्सेह पण्हसमणस्स ।]
ॐ वग्गु वग्गु दुनिवग्गु सुमण इच्चेय सोमणसे ॥३॥
महुमहुरे इरिकाली किरिकाली पिरियकाली सिरिकाली ।
हिरिकाली आयरियकालो सोलससहस्स सोहग्गं ॥४॥

इति द्वितीयं पीठम् ।

इरियाए किरियाए पिरियाए सिरियाए तहय हिरियाए
उवविज्जाए बारससहस्स रत्तीए आएसो ॥५॥

तृतीयम् ।

पणवो इरि इरि किरि किरि पिरि पिरि सिरि सिरि हिरि हिरिय आयरिय ।
आयरियकालि पइपय दससहस मासि वेरिखओ ॥६॥

चतुर्थम् ।

पणवाइं पंचमेरु पुव्विं च सहस्स बारस य जावो
इच्चेकग्गमणो जइ सूरी सो गोयमसुहम्मो[1] ॥७॥

पञ्चमम् ।

१ अत्र '°सहम्मो' इत्यपि पाठः समीचीनः स्यादिति भाति । तथा च गौतमसधर्मो गौतमतुल्य इत्यर्थो भवेत् ॥

श्लोक ५, अक्षर ११। अत्र च 'केवलिति' केवलित्रिकम्, यथा सामण्णकेवलीणं १ भवत्थकेवलीणं १ अभवत्थकेवलीणं १। तथा 'बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स' इति बिन्दुसङ्केतः।

पुनर्वाचनाभेदो यथा—ॐ नमो जिणाणं १ नमो ओहिजिणाणं २ नमो परमोहिजिणाणं ३ नमो सव्वोहिजिणाणं ४ नमो अणंतोहिजिणाणं ५ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं ६ नमो सामन्नकेवलीणं ७ नमो भवत्थकेवलीणं ८ नमो अभवत्थकेवलीणं ९ नमो उग्गतवचरणधारीणं १० नमो चउद्दसपुव्वीणं ११ नमो दसपुव्वीणं १२ नमो इक्कारसंगीणं १३ सव्वेसिं एएसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा। पद २६, अक्षर १४५। प्रथमं प्रस्थानम्।

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स ॐ वग्गु २ निवग्गु २ सुमणे सोमणसे महु महुरे ॐ इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए स्वाहा। पद २६, अक्षर ७२। द्वितीयं प्रस्थानम्।

ॐ इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि महाकालि स्वाहा। पद ९, अक्षर ३७। तृतीयं प्रस्थानम्।

ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरिय आयरियकालि स्वाहा पद ८, अक्षर ४५।
मन्त्रपीठं चतुर्थम्।

ॐ ह्रीँ श्रीँ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा। पद ९, अक्षर ३५। एवं सर्वपद ६८, अक्षर ३३४, श्लोक १०, अक्षर १४।

ॐ ह्रीँ श्रीँ अर्हँ आयरियमेरु मम सर्वसिद्धिं कुरु कुरु स्वाहा। 'श्रीविद्यानरेन्द्रः,[1] स्मरणेन नरेन्द्राः प्रणमन्ति, अप्रतिहतं सौभाग्यं स्यात्, श्रीरुल्लसति, प्रतिभा प्रवर्धते, महिमा दीप्यते।[2]

*　　　*　　　*

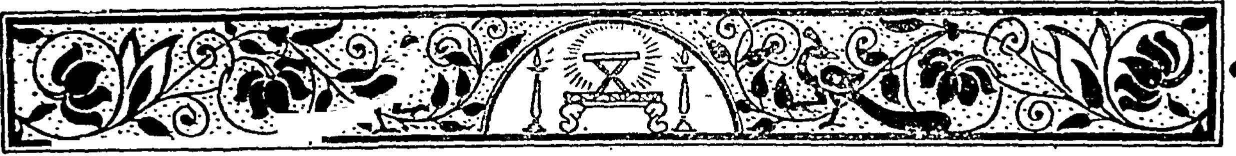
१ (श्रीविद्यानरेन्द्रस्मरणेन ?)॥ २ 'इति सूरिमंत्र ५ प्रस्थानं लि० रत्नचंद्रेण श्रेयं।' ईदृशः पाठः प्रतिसमाप्तौ विद्यते॥

अथ

विविधाः

सूरिमन्त्रप्रकाराः

श्रीमानदेवसूरिकृतः

सूरिमन्त्रस्तवः*

रागाइरिऊजईणं नमो जिणाणं जए महंताणं ।
एवं ओहिजिणाणं परमोहीणं तहा तेसिं ॥१॥
एवमणंतोहीणं णंताणंतोहियजिजुणाण नमो ।
सामन्नकेवलीणं भवाभवत्थाण तेसि तहा ॥२॥
उग्गतवचरणचारीणमेवं भिन्नो नमो नमो होइ ।
चउदस-दसपुव्वीणं नमो तहेगारसंगीणं ॥३॥
एएसिं सव्वेसिं एवं काउं अहं नमोक्कारं ।
जमियं विज्जं पउंजे सा मे विज्जा पसिज्झिज्जा ॥४॥
निच्चं नमो भगवओ वाहुवलिस्सेह पण्हसमणस्स ।
ॐ वग्गुं वंग्गुं तह निवग्गुमग्गंगयस्स तहा ॥५॥
सुमणे विय सोमणसे महुमहुरे जिणवरे नमंसामि !
इरिकाली पिरिकाली सिरिकाली तह महाकाली ॥६॥

---

*मानदेवसूरिविरचितोऽयं सूरिमन्त्रस्तवो विविधेषु सूरिमन्त्रकल्पेषूद्धृतः समुपलभ्यते । तत्र च नानाविधप्रत्यनुसारेण नानाविधाः पाठभेदा उपलभ्यन्ते । अस्माभिस्तु अज्ञातसूरिकृते सूरिमन्त्रकल्पे [पृ० १८५–१८६ इत्यत्र] उद्धृतस्यास्य सूरिमन्त्रस्तवस्य सम्पादने उपयोजितां जैनसाहित्यविकासमण्डलसत्कां प्रतिं मुख्यतया अवलम्ब्य सूरिमन्त्रस्तवोऽत्र सम्पादितः । पाठान्तरप्रदर्शनावसरे सा प्रतिरत्र J. इति संकेतिता । सिंहतिलकसूरिभिरपि मन्त्रराजरहस्ये पृथक् पृथक् स्थानेषु [पृ० १७–२०] अस्य स्तवस्य नव गाथाः समुद्धृताः तदनुसारेण तु यानि पाठान्तराणि तान्यत्र M. इति संकेतेन दर्शितानि । अधिकनानाविधपाठभेदजिज्ञासुभिस्तु अज्ञातसूरिकृते सूरिमन्त्रकल्पे [पृ० १८५–१८६ इत्यत्र] अज्ञातकर्तृके सूरिमन्त्रसङ्ग्रहे च [पृ० २३२] यत्रायं स्तव उद्धृतस्तत्र विलोकनीयम् ।

१ नमो जिणाणं नमो महं होउ J. । 'नमो जिणाणं जए महंताणं' इति वा पाठः–टि० **J.** । जए जिणाणं नमो महं होइ M. । २ अणंता० M. । ३ तेसि नमो M. । ४ °मेवमित्तो M. । ५ तहिक्कार° M. । ६ एवं विहिया M. । ७ जमिउं J. । ८ पसिज्झउ M. । ९ पणवो M. । १० ॐ वग्गुं वग्गुं निवग्गुमग्गंगयस्स तहा J. । ११ सुमणे सोमणसे विय M. ।

किरियाए [1]हिरियाए संगए तिविहकालियं विरए ।
[2]सुहसाहयमुत्तिं पि य साहिंते साहुणो वंदे ॥७॥

ॐ किरिकिरिकालिं पिरिपिरिकालिं च [3]सिरिसिरि सकालिं ।
[4]हिरिहिरिकालिपयं पि य सरिय सरिय आयरिय कालिं ॥८॥

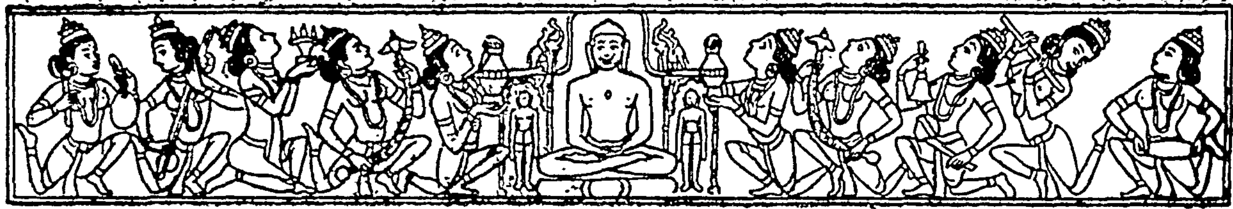
किरिमेरुं पिरिमेरुं सिरिमेरुं तहय होइ हिरिमेरुं ।
आयरियमेरुपयमवि [5]साहंते सूरिणो वंदे ॥९॥

इअ मंतपयसमेया थुणिया सिरिमाणदेवसूरिहिं ।
जिणसूरिसाहु सययं दिंतु थुणंताण सिद्धिसुहं ॥१०॥

१ हिरियाए य संगए M. । २ सुहमाहप्पं मुत्ति साहिंते M. । ३ सिरिसिरिकालिं M. । ४ हिरिहिरिकालिं दुविहं साहिंते आयरियकालिं ['आयरिय आयरियकालिं'— प्रत्यन्तरे] M । ५ साहिंते M. ।

श्रीमानदेवसूरिकृता

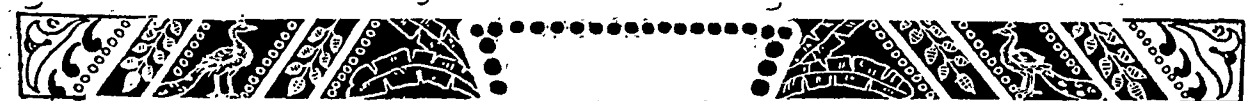
सूरिमन्त्राधिष्ठायकस्तुतिः[1]।

पढमपए सुनिविट्ठा विज्जाए सूरिणो गुणनिहिस्स ।
गोयमपयभत्तिजुया सरस्सइ मह सुहं देउ ॥१॥
दुइयपीढे निविट्ठा इमाइ विज्जाइ निरुवममहप्पा ।
तिहुयणसामिणिनामा सहस्सभुयसंजुया संता ॥२॥
सिरिगोयमपयकमलं झायंती माणुसुत्तरनगस्स ।
सिहरंमि ठिया निच्चं संघस्स य मह सुहं देउ ॥३॥[2]
पउमदहसंनिविट्ठा चउसट्ठिसुराहिवाण मणमहणी ।
सव्वंगभूसणधरा पणमंती गोयममुणिंदं ॥४॥
विजया–जया–जयंती–नंदा-भद्दासमन्निया तईए ।
विज्जापए निविट्ठा सिरिसिरिदेवी सुहं देउ ॥५॥
सोलससहस्स(स)जक्खाण सामिओ अतुलियवलो य वीसभुओ ।
जिणसासणपडिणीयं मह रिउवग्गं निवारेउ ॥६॥
सोहम्मकप्पवासी एरावणवाहणो य वज्जकरो ।
सेवइ तियसाहिवई सगोयमं मंतवररायं ॥७॥
ईसाणकप्पवासी सूलकरो वसहसंठिओ निच्चं ।
सेवइ तियसाहिवई सगोयमं मंतवररायं ॥८॥

---

१ मानदेवसूरिकृतेयं सूरिमन्त्राधिष्ठायकस्तुतिः केषुचित् सूरिमन्त्रकल्पेषूद्धृतोपलभ्यते । तत्र च नानाविधप्रतिषु पाठभेदा दृश्यन्ते । तज्जिज्ञासुभिर्जिनप्रभसूरिकृते सूरिमन्त्रबृहत्कल्पविवरणे [पृ० १०४–१०५] मेरुतुङ्गसूरिकृते सूरिमुख्यमन्त्रकल्पे [पृ० १६३—१६६] अज्ञातसूरिकृते सूरिमन्त्रकल्पे [पृ० १९२—१९४] इत्यादौ द्रष्टव्यम् । अस्माभिस्तु तान् विविधान् पाठभेदानवलोक्य सम्पादितेयं स्तुतिः ।

मेरुतुङ्गसूरिकृतसूरिमुख्यमन्त्रकल्पमुद्रणात् परं दृष्टायां श्रीविजयनन्दनसूरिमहाराजसत्कायां प्रतौ दृष्टौ केवलौ द्वौ पाठभेदावत्र N इति संकेतेन दर्शितौ ॥ २ मह संघस्स य सुहं देउ N.

तइयकप्पनिवासी सिरिसुमणो नामओ य चक्ककरो ।
सेवइ तियसाहिवई सगोयमं मंतवररायं ॥९॥
सिरिबंभलोयवासी सोमणसो नामओ य बहुसत्थो ।
सेवइ तियसाहिवई सगोयमं मन्तवररायं ॥१०॥
अट्ठकुलनागराओ सहसफडो सिरनिविट्ठकरमुउलो ।
सेवइ तियसाहिवई सगोयमं मंतवररायं ॥११॥
रोहिणीपमुहा देवी चउसट्ठिसुराहिवा तहा अन्ने ।
सेवइ गोयमचलणे जक्खा जक्खिणि चउव्वीसं ॥१२॥
कणयमयसहसपत्ते कमलंमि य संठिओ य लद्धिजुओ ।
बहुपाडिहेरकलिओ झायव्वो गोयममुणिंदो ॥१३॥
'आँ क्रोँ ह्रीँ श्रीँ'
एएणं मंतेणं झाणारंभे ठविज्जए निच्चं ।
अंजलिमुद्दाकरणे संनिहियसुराण समवाओ ॥१४॥
संनिहियसुरवराणं उस्सग्गो कीरए सुपूया य ।
कप्पूरधूववासेहिं सव्वहा विहियवंभवओ ॥१५॥
थोवजलविहियन्हाणो वरवत्थविभूसिओ य तिकालं ।
कम्मक्खयहेउं जो सुमरइ विज्जं इमं लक्खं ॥१६॥
'ॐ इरिकिरिगिरिपिरिसिरिहिरि आयरिय' एयस्स मंतरायस्स ।
जावं तिलक्खमाणं करेइ सो गोयमो होइ ॥१७॥
सोहग्ग य परमिट्ठी पवयण सुरही कयंजली झाणे ।
मुद्दापंचगमेयं कायव्वं सव्वकालं पि ॥१८॥
किं चिंतामणि कामधेणु कप्पद्दम सुंदर ।
नवनिहि चउदस रयणपवर चक्कितण मणहर ॥
जासु वयणि सिरिसूरिविज्ज गोयम सुपइट्ठिय ।
भुवणत्तयअक्खलियमहप्प निट्ठियकम्मट्ठय ॥१९॥

* * *

1 जक्खा जक्खी य चउव्वीसं N. ।

पूर्णचन्द्रसूरिविरचितं

सूरिविद्याध्यानफलादिव्यावर्णकं स्तोत्रम्[1]

उत्तत्तकणयवन्नं झाणं धरिऊण सुहगमुद्दाए ।
जो झाइ सूरिविज्जं तस्स वसे तिहुअणं सयलं ॥ १ ॥

[2]सजलजलवाहकालं झाणं धरिऊण चक्कमुद्दाए ।
[3]जो झाइ सूरिविज्जं तस्स खयं जाइ रिउवग्गो ॥ २ ॥

[4]जिण–ओहिअ–परमोहिअ–णंतोहिअ–णंतणंतओहिजिणा (णे) ।
केवलि–भवत्थकेवलि–अभवत्थिअकेवलीणं च ॥ ३ ॥

उज्जुमई–विउलमई–वेउव्वियलद्धी–सव्वलद्धीणं ।
पण्हासमणाय(ण) य तहा जंघाचारणमुणीणं च ॥ ४ ॥

विज्जासिद्धाणं तह आगसगामीण तह य निच्चंपि ।
वयणविस– तत्तलेसाण पणमिमो सीअलेसाणं ॥ ५ ॥

चउदस–दसपुव्वीणं इक्कारसअंग[सुत्त?]धारीणं ।
तहय दुयालसअंगीणं उग्गतवचरणचारीणं ॥ ६ ॥

---

१ इदमत्र ध्येयम्–वस्तुत इदं स्तोत्रमपूर्णं खण्डितं चेति भाति । अस्य काश्चन गाथा अपि पूर्वापरसम्बन्धरहिता मध्ये खण्डिताश्चेति भाति । तथापि पं० अम्बालालसम्पादिते मन्त्रराजरहस्ये परिशिष्टरूपेण मुद्रितमिदं स्तोत्रं दृष्ट्वा तदनुसारेण यथावदेवात्र मुद्रितमस्माभिः ।

अस्य काश्चन गाथाः सूरिमन्त्रकल्पेषु क्वचित् दृश्यन्ते । तच्चास्माभिरत्र टिप्पणीषु दर्शितम् । अतस्तासु गाथासु ये केचन पाठभेदास्ते तज्जिज्ञासुभिस्तत्र विलोकनीयाः ।

२ दृश्यतां पृ० १८० पं० १९ ।

३ दृश्यतां पृ० १८१ पं० १ ।

४ एतदादिकं गाथाचतुष्टयं मन्त्रराजरहस्ये [पृ० ३८] पूर्णचन्द्रसूर्यभिमतस्य एकत्रिंशल्लब्धिपदयुक्तस्य सूरिमन्त्रप्रथमप्रस्थानस्योपन्यासे सिंहतिलकसूरिभिरुपन्यस्तम्, नवरं 'विज्जासिद्धाण........' इति पङ्क्तेरनन्तरं पङ्क्तिद्वयं तत्राधिकमस्तीति ध्येयम् ।

सव्वेसिं पि जिणाणं एएसि पयाण छट्ठिबहुवयणं ।
आइम्मि नमोसद्दो ॐ ह्रीँ सद्दि (हि) ओ य पढमपए ॥ ७ ॥

[1]सुक्कज्झाणेणेसो कम्मक्खयकारणो परममंतो ।
झायव्वो अ तिक्कालं निच्चं परमिट्ठिमुद्दाए ॥ ८ ॥

[2]खीरासव–महुआसव–अमियासवलद्धिआण पत्तेयं ।
अक्खीणमहाणसलद्धियाण संभिन्नसोयाणं ॥ ९ ॥

[3]तत्तो पयाणुसारिअलद्धीणं तहय बीयबुद्धीणं ।
तत्तो अ कुट्ठबुद्धीण सव्वपया ॐ नमो आसी ॥ १० ॥

एएसिं नमोक्कारं किच्चा इच्चाइ जाप(व) ओ स्वाहा ।
सोहग्गकरी विज्जा नायव्वा गुरुपसाएणं ॥ ११ ॥

किंसुअसुअमुहवन्नं झाणं धरिऊण जोणिमुद्दाए ।
विज्जं सो सोहग्गं पावइ जुवईण जोगं च ॥ १२ ॥

[4]उत्तत्तकणयवन्नं० ॥ १३ ॥ [१]

सजलजलवाहवन्नं० ॥ १४ ॥ [२]

इअ एए उवएसा सव्वे नाऊण झाइ जो सूरी ।
सो पुन्नचंदसूरीण संमयं लहइ सिवसुक्खं ॥ १५ ॥

इति विद्यागर्भितं लब्धिस्तोत्रं समाप्तम् ॥

---

१ दृश्यतां पृ० १८० पं० १५। २ दृश्यतां पृ० ३९ पं० ५। ३ तुलना पृ० ३९ पं० ७। ४ दृश्यतां पृ० १८० पं.० १७। ५ पूर्ववदियं गाथा ज्ञेया।

मेरुतुङ्गसूरिसमुद्धृतः

सूरिमन्त्रसाधनविधिफलादिव्यावर्णनपरः कल्पः

शुचिर्भूत्वाऽल्पनीरेण त्रिसन्ध्यं यः स्मरेदमुम्
श्वेतध्यानसुगन्धाढ्यस्तस्य सिध्यति वाञ्छितम् ॥ १ ॥
रोहिणीप्रमुखा देव्यो मन्त्रराजप्रभावतः ।
प्रतिष्ठां तस्य कुर्वन्ति भूरिकल्याणसम्पदः ॥ २ ॥
सौभाग्यमापदां नाशो राजपूज्यः श्रियां पतिः ।
दीर्घायुरिह लोके स्यात् सुगतिश्च भवान्तरे ॥ ३ ॥
चतुर्दश्यामथाष्टम्यामुपवासी जपेद् गुरुः ।
अष्टोत्तरसहस्रं यः स भवेद् महिमास्पदं ॥ ४ ॥
श्रीपतिर्नृपसन्मानपात्रं च यशसां पदम् ।
अजेयः शत्रुभिः स स्यान्निर्विघ्नो दोषवर्जितः ॥ ५ ॥
अष्टोत्तरसहस्रं वा जपित्वाष्टोत्तरं शतं ।
गुग्गुलाज्यगुटीः शान्तिहेतवे जुहुयात् कृती ॥ ६ ॥
सौभाग्ये महिमार्थे च सर्वविश्वविमोहने ।
षट्कर्मस्वपि संध्यासु जपितो वाञ्छितप्रदः ॥ ७ ॥
सकलं मूलमन्त्रं वा प्रत्यब्दं दीपपर्वणि ।
उपवासी जपेन्मन्त्रसहस्रमष्टभिर्युतम् ॥ ८ ॥
क्षीरान्नभोजनं प्रातः कुरुते यस्तु पारणम् ।
तद्वर्षं तस्य सन्मानलाभकामितदायकम् ॥ ९ ॥
प्रतिवर्षं सर्वमन्त्रं सहस्रमष्टभिर्युतम् ।
शतपत्रैः सिताब्जैर्वा जपेद्वाञ्छितहेतवे ॥ १० ॥
तद्दिनेऽक्षस्नात्रदुग्धं निपीतं भोगपूर्वकम् ।
सनालिकेरनैवेद्यताम्बूलं पुत्रदं स्त्रियाः ॥ ११ ॥

मेरुमन्त्रं समालिख्य सुरभिद्रव्यसञ्चयैः ।
शुभेऽह्नि विधिना रक्षा कृता स्याद् विघ्नहारिणी ॥ १२ ॥
अपत्यजननी जीवद्वत्सदा शल्यभञ्जनी ।
भ्रष्टराज्यपदोद्धर्त्री रोगमारिनिवारिणी ॥ १३ ॥
रणे जयकरी शस्त्रसार्थघातनिवारिणी ।
रुष्टप्रसादिनी वाढं स्तम्भिनी वह्निनागयोः ॥ १४ ॥
शाकिनी–डाकिनी–भूत–प्रेत–मुद्गलदोषभित् ।
वारि–वैर–विष–व्याल–भूप–तस्करभीतिहृत् ॥ १५ ॥
स्वचक्रपरचक्राब्धिकुग्रहातङ्कवारकः ।
वधबन्धनिरोधादिसर्वसाध्वसभेदकः ॥ १६ ॥
तुष्टिपुष्टिकरः प्रौढप्रसादमहिमास्पदं ।
मेरुमन्त्रोऽस्य माहात्म्यं वक्तुं शक्रोऽपि न क्षमः ॥ १७ ॥
एकं त्रीन् पञ्च वा सप्त युक्त्या लक्षाणि यो जपेत् ।
सर्वमन्त्रममुं तस्य महासिद्धिः प्रजायते ॥ १८ ॥
षट्कर्माद्यैहिकार्थानां कर्तृत्वे ननु का स्तुतिः ? ।
सूरिमन्त्रः स्मृतो युक्त्या स्वर्गमोक्षप्रदोऽप्यसौ ॥ १९ ॥
भानुप्रमितसहस्रैः कुसुमैर्जपितः पुनः ।
सर्वसिद्धिविधौ सूरेर्मन्त्रराजो विजृम्भते ॥ २० ॥

तत्त्वमिदम्—

मेरुमन्त्रकृत रक्षा विधिना शीलशालिना ।
अलुब्धेन श्रीगुरुणा सर्वकर्मसु जृम्भते ॥ २१ ॥
अनिष्टारिष्टनाशाय दुष्टकुष्टादिभित्तये ।
विश्वेप्सितकरो मेरुः षण्मासावधिजापतः ॥ २२ ॥
आदेशं सूरये दत्ते शुभं वाप्यऽशुभं पुनः ।
चिन्तारत्नप्रभः सप्तमेरुमन्त्रो जिनैः स्मृतः ॥ २३ ॥

अथ शेषपीठफलानि——

अष्टम्यां वा चतुर्दश्यां महाविद्योपवासतः ।
स्मृता सहस्रमष्टाग्रमादेशायेप्सिताप्तये ॥ २४ ॥

एवं ८।१४ दिने ।

अष्टोत्तरसहस्रं यो जातीपुष्पैः सुगन्धिभिः ।
जपेत् सौभाग्यविद्यां स्यात् सौभाग्यं तस्य सर्वदा ॥ २५ ॥
षोडशसहस्रजापादेवं युक्त्योपविद्यया ।
सिद्धिः सारस्वतस्य स्यादादेशश्च प्रजायते ॥ २६ ॥

पर्वतमुद्रया किंशूकध्यानाज्जगद्वश्यमपि। वाहुवलिविद्या तु सौभाग्यमूद्रया १६ सहस्रजापात् ज्ञानाय स्वप्नविद्या च।

ॐ इरिइरिकालीति सच्चक्रमुद्रयाऽनिशं ।
क्षयाय कृष्णध्यानेन, मासं यावत् प्रयुज्यते ॥ २७ ॥

विद्या–महाविद्या–उपविद्या–मन्त्र–मन्त्रराजपीठानि ५। सरस्वती, त्रिभुवनस्वामिनी, श्रीदेवी, यक्षराज ४ ।

आद्ये सरस्वती देवी त्रिभुवनस्वामिनी ततः ।
तृतीये कमला तुर्ये यक्षराजः स्फुरत्प्रभः ॥ २८ ॥
चत्वारो नाकिनाथास्ते धरणोऽप्यहिनायकः ।
रोहिणीप्रमुखा देव्योऽधिष्ठात्र्यः पञ्चमे पदे ॥ २९ ॥
यक्षकर्दमसंयुक्ते पाणौ कर्पूरवासिते ।
लिखिते श्री मेरुमन्त्रे दोषी सज्जो भवेद् ध्रुवं ॥ ३० ॥
वारयति प्रत्यनीकं लिखितोऽक्षरपङ्क्तिभिः ।
पाणिपद्मे रूप्यकांस्यपात्रे सौख्याय जायते ॥ ३१ ॥
ब्रह्मधारी स्वल्पवारिकृतस्नानः स्थिरः शुचिः ।
पवित्रवासा गन्धाढ्यो मन्त्रराजं स्मरेद् गुरुः ॥ ३२ ॥
श्रीमतो मन्त्रराजस्य सप्तमेरुमयस्य यः ।
लक्षत्रयं जपेत् सूरिः स भवेद् गौतमः स्वयम् ॥ ३३ ॥

दिक्कालासनमुद्राद्यैः स्मृतोऽसौ सर्वकर्मकृत् ।
ललाटपाणिवाक्पिण्डसिद्धीनां कारणं परम् ॥ ३४ ॥
अष्टोत्तरसहस्त्रं तु जपितं दीपपर्वणि ।
पुष्पाणामक्षतानां च चूर्णं वश्याय जायते ॥ ३५ ॥
प्रणवं आं क्रमेण क्रों मायाबीजं श्रियं स्मरेत् ।
ध्यानरम्भे सदा सूरी रक्षा(क्ष)याऽभीप्सिताप्तये ॥ ३६ ॥
त्रिसन्ध्यं यः स्मरेन्नित्यं शतमष्टोत्तरं सुधीः ।
लब्धिपात्रं स जायेत प्रभावकशिरोमणिः ॥ ३७ ॥

चतुःपञ्चाशत्स्मरणेऽप्येवम् ।

आद्यो मेरुः सौख्यकर्ता द्वितीयो राजवश्यकृत् ।
तृतीयो दुष्टविच्छेत्ता तुर्यो भ्रष्टस्य राज्यदः ॥ ३८ ॥
पञ्चमः षट्कर्मकारी षष्ठः सर्वार्थसिद्धिदः ।
सप्तमो व्योमगमनमुख्यलब्धिविधायकः ॥ ३९ ॥
सौभाग्यं परमेष्ठी च सुरभी प्रवचनं तथा ।
कृताञ्जलिश्च पञ्चैता मुद्राः कार्याश्च सूरिणा ॥ ४० ॥
चक्रं कुलिशमुद्रा च शंख–गरुडनामनी ।
गिरिमुद्रा तथा ज्ञेया ध्येयादिषु विशेषतः ॥ ४१ ॥
उपविद्या तथा ध्येया वश्ये कमलमुद्रया ।
सौभाग्ये मोहने वश्ये विद्या सौभाग्यलक्षणा ॥ ४२ ॥
शत्रुक्षयाय मासं त्रिसन्ध्यं चक्रमुद्रया ।
इरिकालिः सदा ध्येया ज्ञाने बाहुबलिस्तथा ॥ ४३ ॥
परमेष्ठिप्रवचनमुद्रे द्वे गदिते पुनः ।
शुक्लध्यानेन कार्याय धूम्रतोच्चाटनाय च ॥ ४४ ॥
'आयरिय मेरु मम सर्वसिद्धिं कुरु कुरु स्वाहा'
गद्यमेतत्, कार्यकाले नमःस्वाहे यथाविधि ॥ ४५ ॥
लक्ष्मीकीर्तिधृतिविद्या विद्यापीठाज्जयस्तथा ।
विद्या बाहुबलिः श्रेष्ठा ज्ञानादेशप्रदायिनी ॥ ४६ ॥

सौभाग्यमुद्रया पुष्पलक्षेणैकेन जप्यते ।
सौभाग्यमन्त्रराजोऽसौ वश्यमोहनकारकः ॥ ४७ ॥
उपविद्याजपात् सिद्धा वादिस्फूर्त्तिविघातिनी ।
परविद्यानिराकर्त्री किंशुकध्यानसंस्मृता ॥ ४८ ॥
चतुर्थे कृतजापश्च कृष्णध्यानसमाश्रितः ।
विपक्षोच्छेदनं तूर्णं करोति नियतं गुरुः ॥ ४९ ॥
मृत्युस्तम्भनवन्धाद्युच्चाटनं विदधात्ययम् ।
सच्चक्रमुद्रया मासेनैकेन विहितादरः ॥ ५० ॥
मासं वा मासषट्कं वा वर्षं वा जापतत्परः ।
यं यमर्थं प्रार्थयते तं तं प्राप्नोति लीलया ॥ ५१ ॥
स्तम्भयत्यरिसैन्यानि मेघाकृष्टिं करोति च ।
कृतोपवासः सज्जापस्त्रिसप्तनवभिर्दिनैः ॥ ५२ ॥
अलोभो जितपञ्चाक्षः सच्छीलोऽनघसत्यवाक् ।
त्रिधा शुद्धोऽल्पपयसा मन्त्रराजं स्मरेद् गुरुः ॥ ५३ ॥
मौनभोजी सर्वमन्त्रं कायोत्सर्गेण यः स्मरेत् ।
तं सेवन्ते सुरा वक्तुं प्रभावं चास्य कः क्षमः ॥ ५४ ॥
नाल्पकार्ये प्रयोक्तव्यो मन्त्रराजः कदाचन ।
हीनेऽस्मिन् विधिना किन्तु स्मर्तुः प्राणेषु संशयः ॥ ५५ ॥
संघकार्ये महाविघ्ने चैत्योच्छेदादिकर्मसु ।
सूरिणा स्थिरचित्तेन मन्त्रराजः प्रयुज्यते ॥ ५६ ॥
त्रिसन्ध्यं यो जपेन्नित्यं कायोत्सर्गेण शुद्धधीः ।
आस्तिक्येन लभेत्सिद्धिं मुक्तिं सोऽस्माच्च सद्यशाः ॥ ५७ ॥
श्री मानदेवसूरीन्द्रैर्व्याख्यातः पुण्यशालिभिः ।
सूरिप्रभावसुभगः पूर्वं श्रीगौतमाभिधः ॥ ५८ ॥

इति श्री अञ्चलगच्छेश्वरश्रीमेरुतुंगसूरिसमुद्धृतः श्रीकल्पः ।

कमलाकरसूरिविरचितः

श्रीसूरिमन्त्रसाधनक्रमः

श्री[मद्]वीरजिनं नत्वा स्मृत्वा श्री गौतमप्रभुम् ।
ब्रवीमि सूरिमन्त्रस्य साधनक्रममद्भुतम् ॥ १ ॥

कर्पूरप्रभृतिद्रव्यैः, पूजयन् गौतमप्रभुम् ।
कायोत्सर्गरतो नित्यं चैत्यवन्दनतत्परः ॥ २ ॥

परोपकारप्रवरः पञ्चमौन (नी) जितेन्द्रियः ।
अकुर्वन् वनितालापं विकथास्वापवर्जितः ॥ ३ ॥

शुचिः स्वल्पपयःक्लृप्तनित्यस्नानः सिताम्बरः ।
विजने वा वने रम्ये स्थितः स्थाने तपश्चरेत् ॥ ४ ॥

सारस्वतमये पीठे विद्यायाः प्रथमे पुरः ।
उपोषितं भवेदेकं विकृतित्यागपञ्चकम् ॥ ५ ॥

आचाम्लं (म्लकं) निर्विकृतिपञ्चकाचाम्लके तथा ।
स्युर्निर्विकृतयः पञ्च पुनराचाम्लकं तथा ॥ ६ ॥

निर्विकृत्युपवासौ च दिनानामेकविंशतिः ।
त्रैलोक्यस्वामिनी देवी पूज्या पीठे द्वितीयके ॥ ७ ॥

महाविद्याभिधाने तु भवेदेकमुपोषितम् ।
स्यान्निर्विकृतिराचाम्लत्रिकं निर्विकृतिश्चतुः ॥ ८ ॥

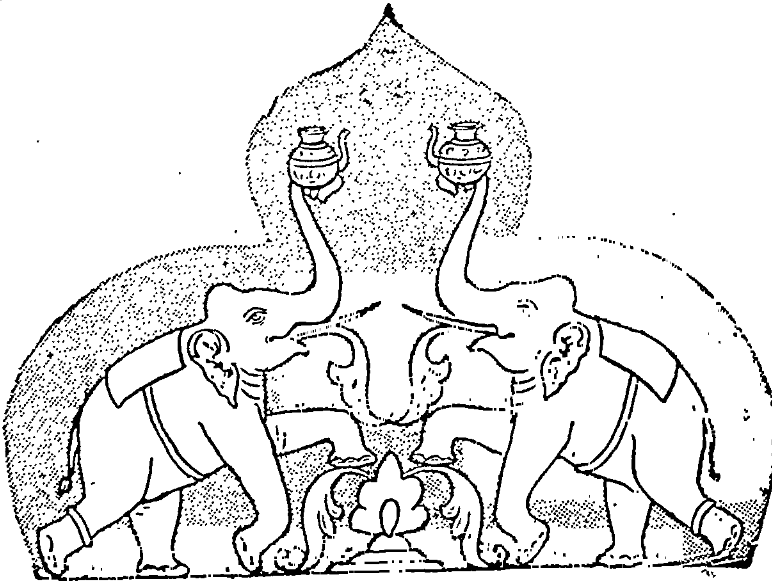
आचाम्लं निर्विकृत्योश्च द्वयं तस्मादुपोषितम् ।
त्रयोदश दिनान्येवं ततः पीठे तृतीयके ॥ ९ ॥

उपविद्याद्वये नित्यं श्रीदेवीसमुपासिते ।
अभक्तमेकमत्रोक्तं विकृतित्यक्तमष्टकम् ॥ १० ॥

पञ्चाम्लानि च सप्त स्युर्भक्तानि विकृतिं विना ।
आचाम्लं विकृतित्यागयुग्मं पुनरुपोषितम् ॥ ११ ॥
पञ्चविंशतिरित्यहूनां मन्त्रपीठे चतुर्थके ।
श्रीगणिपिटिकाभिख्ययक्षराजेन पूजिते ॥ १२ ॥
उपोषितं ततो भक्तपञ्चकं विकृतिच्युतम् ।
आचाम्लमथवा भक्तं दिनाष्टकमभूदिति ॥ १३ ॥
व्यक्तमत्रार्हतज्योतिभास्व(र्भवे)दद्भुतवैभवे ।
मन्त्रराजे चतुःषष्टिशक्रसंसेवितक्रमे ॥ १४ ॥
आचाम्लानि तपः कुर्यात् षोडशैवं समाहितः ।
स्वगुरूक्तं हृदि ध्यायन् सूरिमन्त्रमहर्निशम् ॥ १५ ॥
इति विधिना यस्तनुते कमलाकरसूरिसंस्तुतेन जपम् ।
स भवति गौतमविभुवद् बहुलब्धिपदस्य पात्रमिह ॥ १६ ॥

इति श्री सूरिमन्त्रसाधनविधिस्तुतिरियम् ।

सूरिमन्त्रस्य स्वरूपं जपविधिः पटालेखनविधिश्च

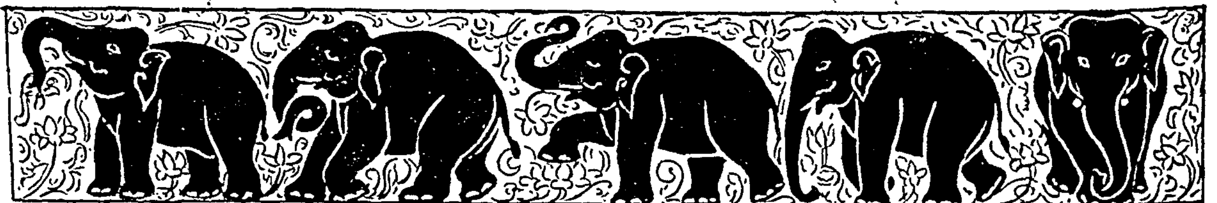
अर्हं । श्री गौतमस्वामिने नमः ।

कमलकर्णिकामध्ये 'ॐ ह्रीँ श्रीँ' मन्त्रराजो लेख्यः । पञ्चमवलके—ॐ नमो जिणाणं, नमो ओहिजिणाणं, नमो परमोहिजिणाणं, नमो अणंतोहिजिणाणं, नमो अणंताणंतोहिजिणाणं, नमो केवलीणं, नमो सामन्नकेवलीणं, नमो भवत्थकेवलीणं, नमो अभवत्थकेवलीणं, नमो उग्गतवचरणचारीणं, नमो चउद्दसपुव्वीणं, नमो दसपुव्वीणं, नमो इक्कारसंगीणं । एएसिं सव्वेसिं नमुक्कारं किच्चा जमिमं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ । विद्यापीठम् ।

विद्यापीठं चतुर्थवलकम् । ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पन्नसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सोमे सोमणसे महु महुरे इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि स्वाहा । विद्याजापः १६००० । विशेषस्तु सौभाग्यमुद्रया पीतध्यानेन सौभाग्यार्थे जापः १६००० ।

तृतीयवलके—इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए कालिकालि महाकालि स्वाहा । सहस्र १२ जातिपुष्पैः सारस्वतः । तथोपवासं कृत्वाऽष्टोत्तरे सहस्रजापे स्वप्नविद्यापि । उपविद्यायाः किंशुकध्यानेन पर्वतमुद्रया वश्यार्थे जापः सहस्रः १२ ॥

द्वितीयवलके—ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियआयरियकालि स्वाहा ।

मन्त्रपीठमिदम् । परमेष्ठिमुद्रया द्वादशसहस्रजापः करेण ।

प्रथमवलके–ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा। शुक्लध्यानेन परमेष्ठिमुद्रया पञ्चप्रस्थानोऽपि लक्षप्रमाणोऽपि ध्येयः सर्वोत्कृष्टा सिद्धिर्भवति ।

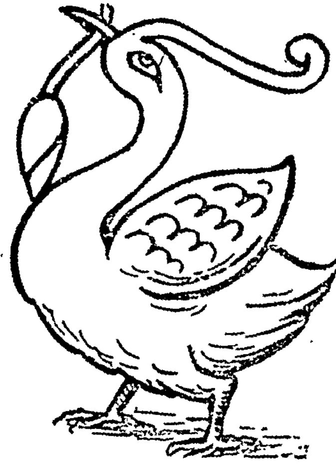
षष्ठवलके चतुर्विंशतिर्दलानि। दले दले 'ॐ ऋषभाय ह्रीँ नमः' ॐ अजिताय ह्रीँ नमः' एवं सर्वे तीर्थंकरा लेख्याः । अयं मंडलविधिः । तथा शतपत्रिकापुष्पाणां अक्षतानां १०८ दिन २१ जपेत्, पश्चात् तच्चूर्णं कृत्वा वासेषु क्षिपेत् वीरकल्याणकेषु उपवासेन । अग्निकुण्डकल्पना सूर्यमणिषु, मण्डलकल्पनाऽक्षेषु, अष्टसमृद्धिकल्पना कपर्देषु, इन्द्रश्चन्द्रो वाऽधिष्ठाता षोडश विद्यादेव्यश्च ।

नमो अरहंताणं नमो सिद्धाणं नमो आयरियाणं नमो उवज्झायाणं नमो लोए सव्वसाहूणं। शान्तिक-पौष्टिक-स्तंभन-मोहन-वशीकरण-आकर्षण-उच्चाटन विद्वेषण-क्षेत्ररक्षणाद्यनेकक्रियासाधकस्य चौरारिमारिकृतोपसर्गनाशनस्य व्याघ्राहि-द्विप-डाकिनी-भूत-पिशाच-राक्षसादिभयापहारकस्य सर्वशत्रुमदभञ्जनस्य स्वर्गापवर्गसाधनस्य इहलोकाभ्युदयावहस्य पञ्चनमस्कारस्य चक्रविधानं व्याख्यास्यामः। तद्यथा–प्रथमं तावत् षट्कोणचक्रमालिख्य तस्य मध्येऽर्हंकारं प्रस्थाप्य षट्स्वपि कोणेषु 'अप्रतिचक्रे फट्' अपसव्यं संलिख्य बाह्ये 'विचक्राय स्वाहा' इति सव्यं संलिख्य पुनर्बाह्ये श्री–ह्री धृति–कीर्ति–बुद्धि–लक्ष्मीः संलिख्य तद्बाह्ये वलयं कारयेत् । वलयमध्ये नमो जिणाणं, नमो ओहिजिणाणं, नमो परमोहिजिणाणं, नमो सव्वोहिजिणाणं, नमो अणंतोहिजिणाणं, नमो कुट्ठबुद्धीणं, नमो बीजबुद्धीणं, नमो पयाणुसारीणं, नमो संभिन्नसोयाणं, नमो उज्जुमईणं, नमो विउलमईणं, नमो दसपुव्वीणं, नमो चउदसपुव्वीणं, नमो अट्ठंगमहानिमित्तकुसलाणं, नमो विउव्वणइड्ढिपत्ताणं, नमो विज्जाहराणं, नमो चारणाणं, नमो पण्हसमणाणं, नमो आगासगामीणं, नमो आसीविसाणं, नमो दिट्ठीविसाणं, नमो उग्गतवाणं, नमो तत्तवाणं, नमो महातवाणं, नमो घोरतवाणं, नमो घोरपरक्कमाणं, नमो घोरगुणबंभयारीणं, नमो आमोसहिपत्ताणं, नमो जल्लोसहिपत्ताणं, नमो खेलोसहिपत्ताणं, नमो विप्पोसहिपत्ताणं, नमो

सव्वोसहिपत्ताणं, नमो गुणवल्लीणं, नमो दधिसवणाणं, नमो खीरासवणाणं, नमो सप्पिसवणाणं, नमो मधुसवणाणं, नमो अभियसवणाणं, नमो अक्खीणमहाणसाणं, नमो भयवदो वद्धमाणबुद्धिसिरि(री)णं, नमो सव्वसिद्धायदाणाणं, जस्स जत्तियं धम्मप्पहं निगच्छे तस्य तत्तियं विणयाइयं पउंजे काएण वाचा मणसा चित्त सक्कारमेवं सिरि पन्नगेण ॐ स्वाहा इत्यनेनावेष्टय अस्य मन्त्रस्य क्रिया हस्तपादान् प्रक्षाल्य श्रीखण्डेन सम्मार्ज्य कर्णावष्टोत्तरशतमभिमन्त्र्य स्वपेत्, ततः शुभाशुभं प्रारब्धकर्मणः समाप्तिमसमाप्तिं वा कथयति, अन्यथा न भवति। एवं प्रथमवलयस्य विधिः।

ॐ नमो भगवति वीरे सर्वभयखयंकरे देवाहिदेवतित्थंकरे धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टिजिणे अरिहा ॐ वीरे अरहंत सर्वोपद्रवं हर हर हुं हः संघस्य स्वाहा। वार २१ स्मरणीया सर्वरोगोपशमनाय श्रीब्रह्मशान्तिर्वृषभासनासीनो मुकुटाभरणो द्विकरो दक्षिणे वज्रं वामे दण्डः सरलः सपादुको लेखनीयः पूजनीयश्चानेन मन्त्रेण।

द्वादशलब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः

१ नमो जिणाणं

२ नमो ओहिजिणाणं

३ नमो परमोहिजिणाणं

४ नमो अणंतोहिजिणाणं

५ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं

६ नमो केवलीणं

७ नमो भवत्थकेवलीणं

८ नमो अभवत्थकेवलीणं

९ [नमो] उग्गतवचरणचारीणं

१० नमो चउद्दसपुव्वीणं

११ नमो दसपुव्वीणं

१२ नमो इक्कारसंगीणं।

एएसिं सव्वेसिं नमुक्कारं किच्चा जमहं (मियं) विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसीयउ।

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स।

ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सोमे सोमणसे महु महुरे इरिकालि पिरिकालि सिरिकालि महाकालि किरियाए हिरियाए।

ॐ किरिकिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरिय आयरियकालि

किरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा।

श्रीरत्नसिंहसूरितो लब्धः।

'पसीयउ' एतदन्ता 'सर्वकार्यप्रसाधिका १। 'पण्हसमणस्स' एतदन्ता स्वप्नविद्या २। हिरियाए एतदन्ता सोहग्गकरी वग्गुविज्जा ३।

तथा श्रीगौतमस्याक्षराणां शत २१ प्रदत्तानि। पूर्वं भगवदाज्ञया श्रीगौतमेन द्वात्रिंशत्च्छ्लोकप्रमाणः श्रीसूरिमन्त्रः कृतः कालदोषात् हीयमानो जातः। दुप्पसहो अहुठश्लोकान् पठिष्यति। इह सौभाग्य-परमेष्ठि-ज्ञान-सुरभि-कृताञ्जलिमुद्रापञ्चकं ध्याने। श्री जिनवल्लभगणिस्वहस्तलिखितप्रतितः सूरिक्रमेण च लिखितमिदम्। १२३८ वर्षादारभ्य यन्त्रादिविशेषोऽभूदिति संप्रदायः ॥ ४ ॥

* * *

द्वादशलब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः

१ ॐ नमो जिणाणं

२ ॐ नमो ओहिजिणाणं

३ ॐ नमो परमोहिजिणाणं

४ ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं

५ नमो सुयजिणाणं

६ नमो केवलिजिणाणं

७ नमो भवत्थकेवलीणं

८ नमो अभवत्थकेवलीणं

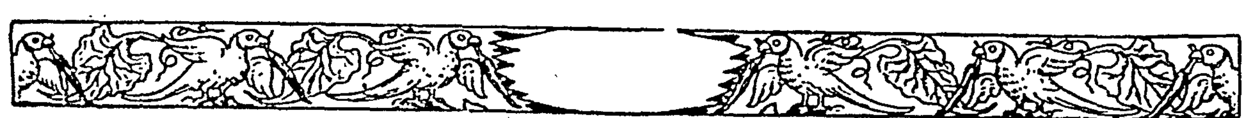
९ नमो उग्गतवचरणचारीणं

१० नमो चउद्दसपुव्वीणं

११ नमो दसपुव्वीणं

१२ नमो इक्कारसंगीणं।

सव्वेसिं एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ।

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महु महुरे किरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए।

ॐ किरिकिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियआयरियकालि ।

ॐ किरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा । सूरिमन्त्रः । वार २१ जापः ।

हरिप्रभाचार्याल्लब्धः ।

* * *

द्वादशलब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः

१ ॐ नमो जिणाणं

२ नमो ओहिजिणाणं

३ नमो परमोहिजिणाणं

४ नमो सव्वोहिजिणाणं

५ नमो अणंतोहिजिणाणं

६ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं

७ नमो भवत्थकेवलीणं

८ नमो अभवत्थकेवलीणं

९ नमो उग्गतवचरणचारीणं

१० नमो चउद्दसपुव्वीणं ।

११ नमो दसपुव्वीणं

१२ नमो इक्कारसंगधारीणं

सव्वेसिं एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ।

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स ॐ नमो वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सोमणसे महु महुरे ।

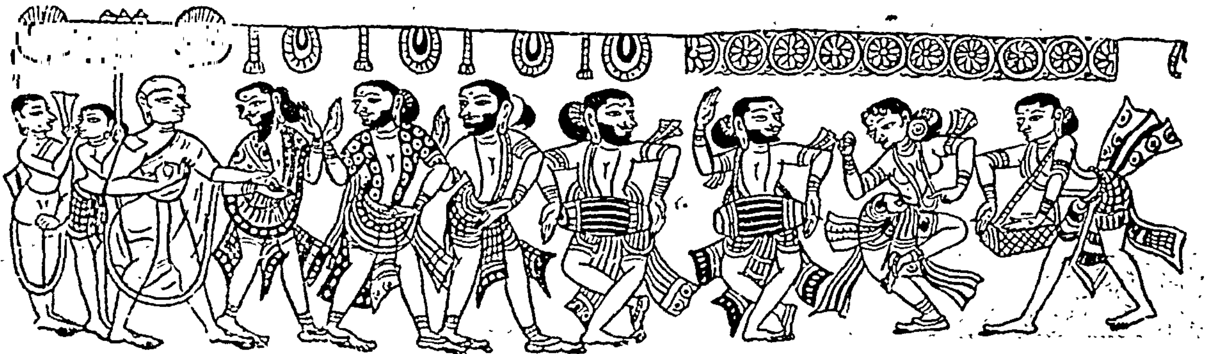
इरिकालि विरिकालि पिरिकालि किरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि स्वाहा।

इरियाए विरियाए पिरियाए किरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए स्वाहा ।

इरिइरिकालि विरिविरिकालि पिरिपिरिकालि किरिकिरिकालि सिरिसिरि-कालि हिरिहिरिकालि आयरियकालि ।

इरिमेरु विरिमेरु पिरिमेरु किरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु [1]आ० [यरियमेरु स्वाहा]।

१ एतत्प्रतिसमाप्तौ 'वओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवइ महइ महाविज्जा' इति पाठः 'सिरिमेरु हिरिमेरु आ०' इत्यतः परं दृश्यते ।

[1]द्वादश(?)लब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः

१ ॐ नमो जिणाणं
२ ॐ नमो ओहिजिणाणं
३ ॐ नमो परमोहिजिणाणं
४ ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं
५ ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं
६ ॐ नमो सामन्नकेवलीणं
७ ॐ नमो भवत्थकेवलीणं
८ ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं
९ ॐ नमो उग्गतवचरणचारीणं
१० ॐ नमो चउद्दसपुव्वीणं
११ ॐ नमो दसपुव्वीणं
१२ ॐ नमो इक्कारसंगीणं[1] (?)
१३ ॐ नमो इक्कारसंगसुत्तत्थधारीणं

---

1 एकस्मिन् हस्तलिखिते पत्रेऽयं सोमविमलसूरिलिखितः सूरिमन्त्रो दृश्यते। तत्र च 'ॐ नमो इक्कारसंगसुत्तत्थधारीणं' इत्यतः पूर्वम् +ईदृशं चिह्नं विधाय पत्रस्य पार्श्वभागे (Marjin मध्ये) + ईदृशं पूरणार्थं चिह्नं विधाय 'ॐ नमो इक्कारसंगीणं' इति पाठो लिखितोऽस्ति। अत्र च क आशयो लेखकस्येति स्पष्टं निश्चेतुं न शक्यते।

'ॐ नमो इक्कारसंगसुत्तत्थधारीणं' इत्यस्मात् पदात् पूर्वम् 'ॐ नमो इक्कारसंगीणं' इति पदमधिकं पठनीयमित्याशयो यदि भवेत् तर्हि इयं त्रयोदशपदी भवति। यदि तु 'ॐ नमो इक्कारसंगसुत्तत्थधारीणं' इत्यस्य स्थाने पाठान्तररूपेण 'ॐ नमो इक्कारसंगीणं' इत्यपि पठ्यते इत्याशयो भवेत् तर्हि द्वादशपदी अत्र अभिमता लेखकस्येति भाति। मानदेवसूरिसम्मतद्वादशपद्या अत्रत्यलब्धिपदानां संवादित्वं दृष्ट्वा द्वादशपदयुक्तेषु सूरिमन्त्रविशेषेष्वयं सूरिमन्त्रो निवेशितोऽस्माभिः। पदेभ्यः पूर्वं हस्तलिखितपत्रे केऽप्यङ्का न सन्ति, १ २ ३ इत्यादयोऽङ्का अस्माभिरेव लिखिता इति ध्येयम्।

एएसिं सव्वेसिं नमुक्कारं किच्चा जमिउं(यं) विज्जं पउंजामि सा मे विधा-(ज्जा) पसिज्झउ ॥

ॐ नमो भगवओ बाहुवलिस्स पण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महाविज्जा ॥

ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा ।

ॐ इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हरिकालि आयरियकालि स्वाहा ॥

ॐ इरिआई किरिआई गिरिआई पिरिआई सिरिआई हरिआई आयरिआई कालि महाकालि स्वाहा ॥

ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हरिहरिकालि आयरिअ आयरिअकालि स्वाहा ॥

ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हरिमेरु आयरिमेरु नमः स्वाहा ॥ श्री मन्त्राधिराजः संपूर्णः ।

श्री सोमविमलसूरिणा लिखितः । श्रीः ।

द्वादशलब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः[1]

*(१) ॐ नमो जिणाणं

ॐ नमो ओहिजिणाणं

ॐ नमो परमोहिजिणाणं

ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं

ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं

ॐ नमो सामन्नजिणाणं

ॐ नमो भवत्थकेवलीणं

ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं

ॐ नमो उग्गतवाणं

ॐ नमो चउदसपुव्वीणं

ॐ नमो दसपुव्वीणं

ॐ नमो एगारसंगीणं

एएसिं सव्वेसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा।

(२) ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स स्वाहा वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महु महुरे स्वाहा।

(३) ॐ किरि किरि कालि पिरि पिरि कालि सिरि सिरि कालि हिरि हिरि कालि महाकाली स्वाहा।

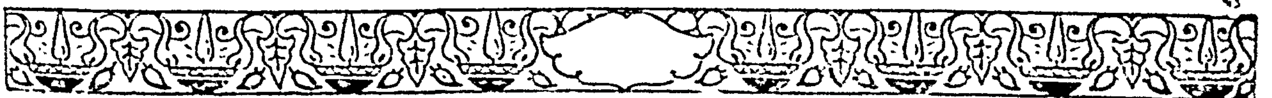
(४) ॐ किरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए इरियाए स्वाहा।

(५) ॐ किरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा।

---

1 अर्वाचीनस्यैकस्य सूरिवरस्य सूरिमन्त्रपटानुसारेणात्र लिखितोऽयं सूरिमन्त्रः।

* (१) (२) इत्यादयोऽङ्काः सूरिमन्त्रपटे वलयसूचकाः

द्वादशलब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः[1]

ॐ ह्रीं श्रीं नमो जिणाणं १ ।

ॐ नमो ओहिजिणाणं २ ।

ॐ नमो परमोहिजिणाणं ३ ।

ॐ नमो सव्वोहिजिणाणं ४ ।

ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं ५ ।

ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं ६ ।

ॐ नमो सामन्नकेवलीणं ७ ।

ॐ नमो भवत्थकेवलीणं ८ ।

ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं ९ ।

ॐ नमो उग्गतवचरणचारीणं १० ।

ॐ नमो दसपुव्वीणं ११ ।

ॐ नमो इक्कारसंगीणं १२ ।

एएसिं सव्वेसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा । प्रथमं विद्यापीठम् ।

ॐ नमो भगवओ बाहुवलिस्स पन्नसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा ।

ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुमणसे महुमहुरे इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि स्वाहा । महाविद्यापीठम् ।

इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए कालि कालि महाकालि स्वाहा । उपविद्यापीठम् ।

ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरिय आयरियकालि स्वाहा । मन्त्रपीठम् ।

ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा । मन्त्रराजः ।

ॐ ह्रीं वीरे वीरे महावीरे जयवीरे सेणवीरे वद्धमाणवीरे जयविजयए जयंते अपराजिए अणिहे सव्वट्ठसिद्धे निव्वुए महाणसे महाबले ॐ ह्रीं ठः ठः ठः स्वाहा । वर्द्धमानविद्या ।

---

1 आचार्यश्रीकनकविमलसूरिमहाराजसत्कायामेकस्यां प्रतावयं सूरिमन्त्रो दृश्यते ।

द्वादश (एकादश ?)लब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः

नमो जिणाणं
नमो ओहिजिणाणं
नमो परमोहिजिणाणं
नमो अणंतोहिजिणाणं
नमो अणंताणंतोहिजिणाणं
नमो केवलीणं
नमो भवत्थकेवलीणं
[नमो अभवत्थकेवलीणं]
नमो उग्गतवचरणचारीणं
नमो चउद्दसपुव्वीणं
नमो दसपुव्वीणं
नमो इक्कारसंगीणं

सव्वेसिं एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसीयउ ।

ॐ नमो भगवओ वाहुवलिस्स पण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा ।

ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सोमण (सुमणे) सोमणसे महु महुरे ।

इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि कालि कालि महाकालि ।

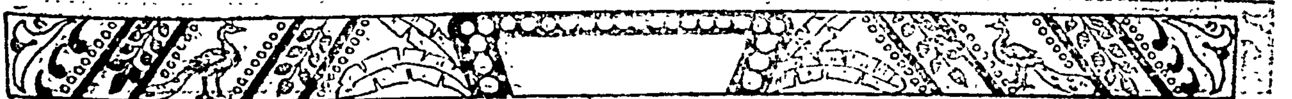
ॐ इरि इरि कालि किरि किरि कालि गिरि गिरि कालि पिरि पिरि कालि सिरि सिरि कालि हिरि हिरि कालि आयरियकालि ।

इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा ।

ललितदेवसूरितो लब्धः ।

---

1 मुर्शिकमलमोहनजैनज्ञानमन्दिरे विद्यमानायामेकस्यां प्रतावयं सूरिमन्त्रविशेषो दृश्यते । अत्र च एकादशैव लब्धिपदानि लिखितानि दृश्यन्ते । किन्तु एकादशलब्धिपदयुक्तः कोऽपि सूरिमन्त्रः क्वचिदप्यस्माभिर्न दृष्टो न वा श्रुतः । अतोऽत्र 'नमो भवत्थकेवलीणं' इत्यनन्तरम् 'नमो अभवत्थकेवलीणं' इति पाठो लेखकप्रमादादिवशात् पतितः सम्भाव्यते । तत्पूरणे तु सम्पूर्णा द्वादशपदी भवति । एवं विचिन्त्यायं सूरिमन्त्रो द्वादशलब्धिपदयुक्तसूरिमन्त्रेषु निवेशितोऽस्माभिः ।

त्रयादश [?]लब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः

१ ॐ नमो जिणाणं
२ ॐ नमो ओहिजिणाणं
३ ॐ नमो परमोहिजिणाणं
४ ॐ नमो सव्वोहिजिणाणं
५ ॐ नमो खीरासवलद्धीणं
६ ॐ नमो महुयासवलद्धीणं
७ ॐ नमो संभिन्नसोईणं
८ ॐ नमो आगासगामणी(मी)णं
९ ॐ नमो वेउव्वियलद्धीणं
१० ॐ नमो चउद्दसपुव्वीणं
११ ॐ नमो केवलिजिणाणं
१२ ॐ नमो भवत्थकेवलिजिणाणं

१३ ॐ नमो सव्वेसिं [1]उग्गवेमेण (पि जिणाणं।)

जमहं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा एएसिं पसीयउ।

एवं इरिइरि किरिकिरि गिरिगिरि पिरिपिरि हिरिहिरि सिरिसिरि स्वाहा।

एवं इरियाइ किरियाइ गिरियाइ पिरियाइ हिरियाइ सिरियाइ स्वाहा।

ॐ ह्रीं श्रीं इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु हिरिमेरु सिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा।

सू० वै० सत्कः[2]॥

1 'उग्गवेमेण' इत्यस्य कोऽप्यर्थः सम्यग् न ज्ञायते। तस्य स्थाने 'पि जिणाणं' इति पाठोऽत्र सम्भाव्यते। एतादृशं लब्धिपदमन्यत्रापि प्राप्यते च।

2 प्रत्यन्ते 'सू० वै० सत्कः' इति लिखितमस्ति किन्तु कोऽस्य परमार्थस्तन्न ज्ञायते।

पञ्चदशलब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः

१ ॐ नमो जिणाणं
२ ॐ नमो ओहिजिणाणं
३ ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं
४ ॐ नमो सव्वोहिजिणाणं
५ ॐ नमो भवत्थकेवलीणं
६ ॐ नमो चउदसपुव्वीणं
७ ॐ नमो दसपुव्वीणं
८ ॐ नमो खीरासवलद्धीणं
९ ॐ नमो भगवओ अरहओ
१० ॐ नमो कुट्ठबुद्धीणं
११ ॐ नमो बीजबुद्धीणं
१२ ॐ नमो नाणीणं
१३ ॐ नमो ओहिनाणीणं
१४ ॐ नमो दंसणीणं
१५ ॐ नमो चारित्तीणं

एयाण नमुक्कारप्पभावेण सिज्झउ मे भगवई महाविज्जा ।

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स महापण्हसमणस्स ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुवग्गु परमवग्गु स्वाहा ।

ॐ वागुरिए भागुरिए ॐ नमो हरिए ॐ सुमणे सोमणसे स्वाहा ।

ॐ इरिकाली ॐ फिरिकाली ॐ सिरिकाली ॐ हिरिकाली

ॐ इरिइरिकाली ॐ फिरिफिरिकाली ॐ सिरिसिरिकाली ॐ हिरिहिरिकाली ॐ आयरियमेरुकाली स्वाहा ।

ॐ इरिमेरु ॐ फिरिमेरि ॐ सिरिमेरि ॐ हिरिमेरि ॐ आयरियमेरु मिरि स्वाहा ।

श्रीशालिसूरितो लब्धः ।

षोडशलब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रविशेषः[1]

१ ॐ नमो जिणाणं

२ ॐ नमो ओहिजिणाणं

३ ॐ नमो परमोहिजिणाणं

४ ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं

५ ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं

६ ॐ नमो सामन्नकेवलीणं

७ ॐ नमो भवत्थकेवलीणं

८ ॐ नमो चउदसपुव्वीणं

९ ॐ नमो दसपुव्वीणं

१० ॐ नमो नवपुव्वीणं

११ ॐ नमो इक्कारसंगसुत्तधारीणं

१२ ॐ नमो खीरासवलद्धीणं

१३ ॐ नमो महुआसवलद्धीणं

१४ ॐ नमो संभिन्नसोयाणं

१५ ॐ नमो पयाणुसारीणं

१६ ॐ नमो कुट्ठबुद्धीणं

एएसिं सव्वेसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा(१)[2] ।

---

1 वर्तमानकालीनादेकस्मात् सूरिवराल्लब्धे पटेऽयं सूरिमन्त्रो लिखितोऽस्ति ।

2 (१) (२) इत्यादयोऽङ्काः सूरिमन्त्रपटे वलयसूचकाः ।

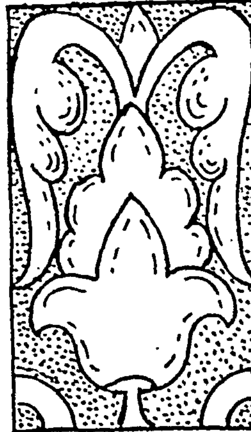

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स महापण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा । ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महु महुरे स्वाहा । ॐ इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि स्वाहा (२) ।

ॐ इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए कालि कालि महाकालि स्वाहा (३) ।

ॐ इरिइरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियकालि स्वाहा (४) ।

ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा (५) ।

श्रीसीमन्धरस्वामिभिरुपदिष्टः

अम्बिकादेव्या प्रदत्तः श्रीमानदेवसूरितः प्रवृत्तः

सूरिमन्त्रः

आसी समुद्दगणहरसीसो हरिभद्दगुरुवरवयंसो ।
सिरिमाणदेवसूरी जुगप्पहाणो गुणनिहाणो ॥ १ ॥
विक्कमकाला पणसयबासीई ५८२ वच्छरे हु सो ठविओ ।
सूरिपयंमि य गुरुणा अइसयसयपयडमाहप्पो ॥ २ ॥
तस्स य समुद्दगुरुणा मंतो नियचंदवायणासिद्धो ।
दिन्नो हरिभद्देण वि विज्जाहरवायणाइ तया ॥ ३ ॥
चिरमित्तपीइतो सो दिन्नो हरिभद्दसूरिणा बिइओ ।
विज्जाहरसाहिणो मंतो सिरिमाणदेवस्स ॥ ४ ॥
मंते पयसारिच्छं दुब्भिक्खं दारुणं च जणमरणं ।
देहे य रोगपीडा एवं कारणचउक्केण ॥ ५ ॥
विस्सरिय मंतमेयं तत्तो दुहिओ करेइ उववासे ।
सिरिउज्जयंततित्थे आराहइ अंबियं देविं ॥ ६ ॥
सोलसउववासेहिं परितुट्ठा अंबिया महादेवी ।
सिरिसीमंधरसामिं पणमिय पुच्छइ विदेहेसु ॥ ७ ॥
सिरिसीमंधरपहुणा उवइट्ठा सूरिविज्ज तो एसा ।
दिन्ना य अंबियाए मायाए माणदेवस्स ॥ ८ ॥
पउमावई वि देवी संतुट्ठा कुणइ तस्स साहेज्जं ।
सो माणदेवसूरी सूरीणं कुणउ कल्लाणं ॥ ९ ॥
सो एसो मंतवरो पंचहिं पीढेहिं अंबियाकहिओ ।
सिरिमाणदेवसूरीहिं झाओ झायंतु सूरिवरा ॥ १० ॥

इति मंत्रपीठिका ।

द्वाचत्वारिंशल्लब्धिपदयुक्तः सूरिमन्त्रः[1]

१ ॐ ह्रीँ [2]नमो जिणाणं
२ ॐ ह्रीँ नमो ओहिजिणाणं
३ ॐ ह्रीँ नमो परमोहिजिणाणं
४ ॐ ह्रीँ नमो अणंतोहिजिणाणं
५ ॐ ह्रीँ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं
६ ॐ ह्रीँ नमो केवलीणं
७ ॐ ह्रीँ नमो भवत्थकेवलीणं
८ ॐ ह्रीँ नमो अभवत्थकेवलीणं
९ ॐ ह्रीँ नमो सामण्णकेवलीणं
१० ॐ ह्रीँ नमो उज्जुमईणं
११ ॐ ह्रीँ नमो विउलमईणं
१२ ॐ ह्रीँ नमो वेउव्वियलद्धीणं
१३ ॐ ह्रीँ नमो सव्वलद्धीणं
१४ ॐ ह्रीँ नमो [3]पन्नासमणाणं
१५ ॐ ह्रीँ नमो जंघाचारणमुणीणं
१६ ॐ ह्रीँ नमो विज्जासिद्धाणं
१७ ॐ ह्रीँ नमो आगासगामीणं

---

1 प्रत्यन्ते "श्रीसीमंधरस्वामिप्रणीतः श्री अंबिकामहादेव्या तथैवोपदिष्टः माणिक्यकुंजरसूरिगुरुसंपत्ति-आणंदऋद्धिवृद्धि कुरु २ स्वाहा" इति लिखितमस्ति।

1 एकस्यां प्रतावयं सूरिमन्त्रः प्रायोऽक्षरशः समान उपलभ्यते इति पं० अम्बालालसम्पादितमुद्रितपुस्तकानुसारेण ज्ञायते। तस्याश्च प्रतेरन्ते ईदृशः उल्लेख उपलभ्यते–"एषः श्री सूरिमन्त्रः श्रीश्रीश्री सीमन्धरस्वामिदेवाधिदेवप्रणीतः श्रीअम्बिकामहादेव्या श्रीमानदेवसूरये समुपदिष्टः श्रीबृहद्गच्छे मूलशाखायां श्रीमानदेवसूरीश्वरपट्टानुक्रमे प्रतिष्ठाक्षणेऽयं मन्त्रः प्रदीयते। आचार्य श्री आत्मारामजी–अपरनामविजयानन्दसूरीश्वरजीस्वहस्तलिखितप्रतेरुत्तारितमिदं श्रेयसे भूयात्, चिरं नन्दतात्।" एतदनुसारेणास्माभिः A संकेतेन पाठान्तराणि प्रदर्श्यन्ते। 2 A मध्ये सर्वपदेषु 'णमो' इति पाठः। 3 पण्हसमणाणं A।

१८ ॐ ह्रीँ नमो आमोसहीणं
१९ ॐ ह्रीँ नमो विप्पोसहीणं
२० ॐ ह्रीँ नमो खेलोसहीणं
२१ ॐ ह्रीँ नमो जल्लोसहीणं
२२ ॐ ह्रीँ नमो सव्वोसहीणं
२३ ॐ ह्रीँ नमो आसीविसाणं
२४ ॐ ह्रीँ नमो दिट्ठीविसाणं
२५ ॐ ह्रीँ नमो वयणविसाणं
२६ ॐ ह्रीँ नमो तत्तलेसाणं
२७ ॐ ह्रीँ नमो सीयलेसाणं
२८ ॐ ह्रीँ नमो चउदसपुव्वीणं
२९ ॐ ह्रीँ नमो दसपुव्वीणं
३० ॐ ह्रीँ नमो एक्कारसंगसुत्तधारीणं
३१ ॐ ह्रीँ नमो दुवालसंगीणं
३२ ॐ ह्रीँ नमो उग्गतवचरण[1]धारीणं
३३ ॐ ह्रीँ नमो सव्वेसिं पि जिणाणं
३४ ॐ ह्रीँ नमो खीरासवलद्धीणं
३५ ॐ ह्रीँ नमो महुआसवलद्धीणं
३६ ॐ ह्रीँ नमो अमियासवलद्धीणं
३७ ॐ ह्रीँ नमो [2]अक्खीणसव्वलद्धीणं
३८ ॐ ह्रीँ नमो अक्खीणमहाणसलद्धीणं
३९ ॐ ह्रीँ नमो संभिन्नसोईणं
४० ॐ ह्रीँ नमो पयाणुसारीणं
४१ ॐ ह्रीँ नमो बीयबुद्धीणं
४२ ॐ ह्रीँ नमो कोट्ठबुद्धीणं

1 °चारीणं A । 2 अक्खीणासवलद्धीणं A ।

४३ एएसिं सव्वेसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा । विद्यापीठम् १ ।

इह सर्वेषु लब्धिपदेषु 'ॐ ह्रीँ नमो' इत्यक्षराण्यादौ भण्यन्ते । एवं द्वाचत्वारिंशल्लब्धिपदेषु अक्षराणि ४३१, चूलायां अक्षर २९, सामग्र्येण प्रथमपीठाक्षराणि ४६० ।

अथ द्वितीयं महाविद्यापीठम् —

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हस्स महापण्हसमणस्स महापण्हस बलवीरियस्स महाबलवीरियस्स वग्गु वग्गु महावग्गु निवग्गु [1]सुवग्गु सुवग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु निवग्गु वागुरिए महावागुरिए भागुरिए महाभागुरिए मोहरिए महामोहरिए सुमणसे महासुमणसे सिज्झउ मे भगवई महइ महाविद्या (ज्जा) स्वाहा।

इति द्वितीयं महाविद्यापीठम् २ ।

ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सोमे सोमणसे महु महुरे इरिकालि किरिकालि गिरिकाली पिरिकाली सिरिकाली हिरिकाली इरियाई किरियाई गिरियाई पिरियाई सिरियाई हिरियाई कालिकालि महाकाली स्वाहा ।

तृतीयमुपविद्यापीठम् ३ ।

ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियकालि स्वाहा ।

मन्त्रपीठं चतुर्थम् ४ ।

ॐ ह्रीँ इरिइरिमेरु १ किरिकिरिमेरु २ गिरिगिरिमेरु ३ पिरिपिरिमेरु ४ सिरिसिरिमेरु ५ हिरिहिरिमेरु ६ ॐ ह्रीँ इरिमेरु ७ किरिमेरु ८ गिरिमेरु ९ पिरिमेरु १० सिरिमेरु ११ हिरिमेरु १२ आयरियमेरु १३ ॐ ह्रीँ अर्हँ मम सर्वसिद्धिं कुरु कुरु स्वाहा ।

मन्त्राधिराजपीठं पञ्चमम् ५ ।

---

१ सुवग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु वागुरिए A ।

पञ्चाशल्लब्धिपदयुक्तः

सूरिमन्त्रः

१ ॐ ह्रीं अर्हं णमो जिणाणं

२ ॐ ह्रीं अर्हं णमो ओहिजिणाणं

३ ॐ ह्रीं अर्हं णमो परमोहिजिणाणं

४ ॐ ह्रीं अर्हं णमो अणंतोहिजिणाणं

५ ॐ ह्रीं अर्हं णमो अणंताणंतोहिजिणाणं

६ ॐ ह्रीं अर्हं णमो सव्वोहिजिणाणं

७ ॐ ह्रीं अर्हं णमो बीयबुद्धीणं

८ ॐ ह्रीं अर्हं णमो कुट्ठबुद्धीणं

९ ॐ ह्रीं अर्हं णमो पयाणुसारीणं

१० ॐ ह्रीं अर्हं णमो संभिन्नसोयाणं

११ ॐ ह्रीं अर्हं णमो खीरासवाणं

१२ ॐ ह्रीं अर्हं णमो महुयासवाणं

१३ ॐ ह्रीं अर्हं णमो अमियासवाणं

१४ ॐ ह्रीं अर्हं णमो अक्खीणमहाणसीणं

१५ ॐ ह्रीं अर्हं णमो आमोसहीणं

१६ ॐ ह्रीं अर्हं णमो विप्पोसहीणं

१७ ॐ ह्रीं अर्हं णमो खेलोसहीणं

१८ ॐ ह्रीं अर्हं णमो जल्लोसहीणं

१९ ॐ ह्रीं अर्हं णमो सव्वोसहीणं

२० ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो वेउव्वियइड्ढिपत्ताणं
२१ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो सव्वलद्धीणं
२२ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो उज्जुमईणं
२३ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो विउलमईणं
२४ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो जंघाचारीणं
२५ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो विज्जाहराणं
२६ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो पण्हसमणाणं
२७ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो विज्जासिद्धाणं
२८ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो आगासगामीणं
२९ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो तत्तलेसाणं
३० ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो सीयलेसाणं
३१ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो तेउलेसाणं
३२ ॐ ह्रीँ अर्हँ वयणविसाणं
३३ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो आसीविसाणं
३४ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो दिट्ठीविसाणं
३५ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो चारणसमणाणं
३६ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो महासमणाणं
३७ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो तेउग्गनिसग्गाणं
३८ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो वाईणं
३९ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो अट्ठंगमहानिमित्तकुसलाणं
४० ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो पडिमापडिवन्नाणं
४१ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो जिणकप्पवन्नाणं

४२ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो अणिमाइसिद्धाणं

४३ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो सामन्नकेवलीणं

४४ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो भवत्थकेवलीणं

४५ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो केवलीणं

४६ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो उग्गतवाणं

४७ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो दित्ततवाणं

४८ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो चउदसपुव्वीणं

४९ ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो दसपुव्वीणं

५० ॐ ह्रीँ अर्हँ णमो इक्कारसंगीणं

एएसिं सव्वेसिं णमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंज्जामि सा मे विद्या (ज्जा) प्पसिज्झउ स्वाहा ॥ १ ॥

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स महापण्हासमणस्स अतुलिबलवीरियस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा । ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु समणे लोमणसे महुमहुरे स्वाहा । ॐ इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि स्वादा ॥ २ ॥

ॐ इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए कालिकालि महाकालि स्वाहा ॥ ३ ॥

ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियआयरियकालि स्वाहा ॥ ४ ॥

ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा ॥ ५ ॥

इति पञ्चपीठस्य मूलमन्त्रराजस्य सदैव जापः । निरन्तरस्मरणात् श्री गौतमतुल्यत्वं स्यात् ॥

एकपञ्चाशल्लब्धिपदयुक्तो विद्याष्टकसाधनप्रकारदर्शकः सूरिमन्त्रविशेषः ।

१ ॐ ह्रीँ अर्हँ श्री नमो जिणाणं
२ ॐ ह्रीँ नमो ओहिजिणाणं
३ ॐ ह्रीँ नमो परमोहिजिणाणं
४ ॐ ह्रीँ नमो सव्वोहिजिणाणं
५ ॐ ह्रीँ नमो अणंतोहिजिणाणं
६ ॐ ह्रीँ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं
७ ॐ ह्रीँ नमो सामन्नकेवलीणं
८ ॐ ह्रीँ नमो भवत्थकेवलीणं
९ ॐ ह्रीँ नमो अभवत्थकेवलीणं

इय एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा । बन्दिमोक्षणी ॥ १ ॥

*　　*　　*

१० ॐ ह्रीँ नमो नवपुव्वीणं
११ ॐ ह्रीँ नमो दसपुव्वीणं
१२ ॐ ह्रीँ नमो इक्कारसंगसुत्तधारीणं
१३ ॐ ह्रीँ नमो चउदसपुव्वीणं
१४ ॐ ह्रीँ नमो उज्जुमईणं
१५ ॐ ह्रीँ नमो विउलमईणं
१६ ॐ ह्रीँ नमो पयाणुसारीणं

इय एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमिअं विज्जं सारसईअं पउंजामि सा मे विज्जा सारसई पसिज्झउ स्वाहा ॥ २ ॥

+　　+　　+

१७ ॐ ह्रीँ नमो कुट्ठबुद्धीणं
१८ ॐ ह्रीँ नमो वीअबुद्धीणं
१९ ॐ ह्रीँ नमो संभिन्नसोआणं
२० ॐ ह्रीँ नमो अक्खीणमहाणसीलद्धिपत्ताणं
२१ ॐ ह्रीँ नमो सव्वलद्धीणं
२२ ॐ ह्रीँ नमो इड्ढिपत्ताणं

इय एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं साधकश्रीसंपादिनीं पउं[जामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा ॥] ३ ॥

× × ×

२३ ॐ ह्रीँ नमो आगासग(गा)मीणं
२४ ॐ ह्रीँ नमो जंघाचारणाणं
२५ ॐ ह्रीँ नमो विज्जाहराणं स्वाहा

इय एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं दोषनिवारणिं पउं[जामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा ॥] ४ ॥

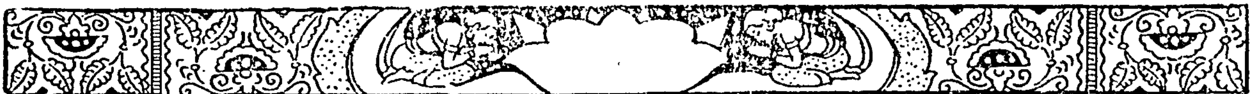
\+ + +

२६ ॐ ह्रीँ नमो आमोसहिपत्ताणं
२७ ॐ ह्रीँ नमो खेलोसहिपत्ताणं
२८ ॐ ह्रीँ नमो जल्लोसहिपत्ताणं
२९ ॐ ह्रीँ नमो विप्पोसहिपत्ताणं

इय एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं रोगापहारिणिं पउं[जामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा ॥] ५ ॥

\+ + +

३० ॐ ह्रीँ नमो उग्गतवाणं
३१ ॐ ह्रीँ नमो दित्ततवाणं

३२ ॐ ह्रीं नमो तत्ततवाणं

३३ ॐ ह्रीं नमो पडिमापडिवज्जिआणं

३४ ॐ ह्रीं नमो महातवाणं

३५ ॐ ह्रीं नमो घोरतवाणं

३६ ॐ ह्रीं नमो घोरगुणपरक्कमाणं

३७ ॐ ह्रीं नमो घोरगुणबंभचारीणं

इय एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं आत्मरक्षाकरीं वज्रपंजरीं परविद्याच्छेदिनीं पउं[जामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा ॥] ६ ॥

३८ ॐ ह्रीं नमो खीरासवलद्धीणं

३९ ॐ ह्रीं नमो महुआसवलद्धीणं

४० ॐ ह्रीं नमो अमयासवलद्धीणं

४१ ॐ ह्रीं नमो सप्पिरासवलद्धीणं

४२ ॐ ह्रीं नमो सव्वासवलद्धीणं

इय एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं विषापहारिणीं पउं[जामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा ॥] ७ ॥

४३ ॐ ह्रीं नमो मणपज्जवनाणीणं

४४ ॐ ह्रीं नमो सीअलेसाणं

४५ ॐ ह्रीं नमो तेजोलेसाणं

४६ ॐ ह्रीं नमो तत्तलेसाए(णं)

४७ ॐ ह्रीं नमो आसीविसभावणाणं

४८ ॐ ह्रीं नमो दिट्ठीविसभावणाणं

४९ ॐ ह्रीं नमो महासमणभावणाणं

५० ॐ ह्रीं नमो चारणस(सु)मिणभावणाणं

५१ ॐ ह्रीं नमो तेअग्गिनिसग्गाणं

[इय?]एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं असिवोपसमनीं पउं[जामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा ॥] ८ ॥

* * *

ॐ ह्रीँ नमो भगवओ वाहुवलिस्स पण्हसमणस्स महापण्हसमणस्स ॐ ह्रीँ वग्गु वग्गु ॐ ह्रीँ सुवग्गु सुवग्गु ॐ ह्रीँ निवग्गु निवग्गु ॐ ह्रीँ महावग्गु महावग्गु ॐ ह्रीँ परमवग्गु परमवग्गु ॐ ह्रीँ चाउरीए (वागुरीए) ॐ ह्रीँ भागुरीए ॐ ह्रीँ सुमिणे ॐ ह्रीँ महासुमिणे ॐ ह्रीँ महुमहुरे स्वाहा ॥ २

ॐ ह्रीँ इरिआए ॐ ह्रीँ किरिआए ॐ ह्रीँ मिरी(रि)आए ॐ ह्रीँ परिआए ॐ ह्रीँ फिरिआए ॐ ह्रीँ सिरिआए ॐ ह्रीँ हरिआए ॐ ह्रीँ आयरिआए स्वाहा ॥ ३

ॐ ह्रीँ इरिइरिकालि ॐ ह्रीँ किलिकिलि(किरिकिरि)कालि ॐ ह्रीँ गिरिगिरिकालि ॐ ह्रीँ पिरिपिरिकालि ॐ ह्रीँ फिरिफिरिकालि ॐ ह्रीँ सिरिसिरिकालि ॐ ह्रीँ हिरिहिरिकालि ॐ ह्रीँ कालि महाकालि स्वाहा ॥ ४

ॐ ह्रीँ इरिइरिमेरु ॐ ह्रीँ किरिकिरिमेरु ॐ ह्रीँ गिरिगिरिमेरु ॐ ह्रीँ पिरिपिरिमेरु ॐ ह्रीँ फिरिफिरिमेरु ॐ ह्रीँ सिरिसिरिमेरु ॐ ह्रीँ आयरिअ(य)मेरु स्वाहा ॥ ह्स्फ्रोँ ह्स्ह्रीँ ह्स्ह्रौँ ह्स्ह्रौँ हूँ फ्रूँ ॐ ह्रीँ अर्हँ चतुःपीठस्वामिने श्री गौतमाय नमः ।[1]

उपाध्यायमन्त्रः—ॐ नमो भगवओ वाहुवलिस्स पन्हसमणस्स महापन्हसमणस्स ॐ वग्गु वग्गु सुवग्गु सुवग्गु निवग्गु निवग्गु परमवग्गु परमवग्गु स्वाहा ॥

ॐ वागुभी २(?) भागुरीए स्वाहा । मोहरिए महामोहरिए सुमण सोमणसिए स्वाहा ॥ वाहुवलिविद्या ।

---

1 एतेन सूरिमन्त्रेण सहितायां प्रतौ पत्रस्य पार्श्वभागे [Marjin मध्ये] लिखितोऽत्राप्रस्तुतोऽपि उपाध्यायमन्त्रः तदनन्तरं लिखिता वाहुवलिविद्या चात्र दीयते—

अथ

श्री सूरिमन्त्रस्तोत्राणि

मुनिसुन्दरसूरिप्रणीतं

श्री सूरिमन्त्रस्तोत्रम्

[१]

जयश्रियं श्रीजिनशासनस्य कलिद्विपोत्थापितविघ्नहर्ता ।
परां य एवातनुतेऽधुनापि श्री सूरिमन्त्रं प्रयतः स्तुवे तम् ॥१॥

त्वं तीर्थकृत् त्वं परमं च तीर्थं त्वं गौतमस्त्वं गणभृत् सुधर्मा ।
त्वं विश्वनेता त्वमसीहितानां निधिः सुखानामिह मन्त्रराज ! ॥२॥

किं कामधेनुः सुरपादपो वा किं कामकुम्भः सुमनोमणिर्वा ।
यदि प्रसन्नः सकलेष्टदायी श्रीसूरिमन्त्रोऽसि जगत्पतिस्त्वम् ॥३॥

त्वयि स्थिते चेतसि के नु विघ्नाः के दुर्जनाः के प्रतिपक्षभूपाः ।
के वैरिणः के दुरुपद्रवाश्च स्वामिन् ! समग्रं हि सुखाकृदेव ॥४॥

न लब्धयः काश्चन ते प्रभावात् त्वयि प्रभौ भक्तिभृतां दुरापाः ।
सदा सुखानन्दितचेतसो यत् खेलन्ति ते श्रीमहिमप्रभाभिः ॥५॥

प्रवर्तते तीर्थमिदं जिनस्य जयद् यदादुःप्रसहं कु[दृ]ष्टीः ।
यदागमो यद्विजयी च धर्मस्तदत्र हेतुर्भगवँस्त्वमेव ॥६॥

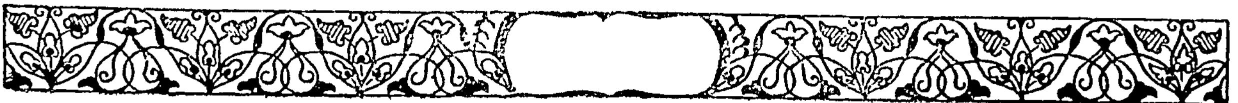
श्री वर्धमानस्य निदेशतस्त्वं प्रतिष्ठितो गौतमगच्छनेत्रा ।
सिद्धीः समग्राः शिवसम्पदश्च सर्वोग्रपुण्यौघफलानि दत्से ॥७॥

इति महामुनिसुन्दरसंस्तवास्पद गणेश्वर मन्त्रपते मया ।
महिमवारिनिधे स्तुत भक्तितो वितर मेऽर्थितसर्वसुखश्रियः ॥८॥

इति श्रीसूरिमन्त्रस्तोत्रम् १। श्रीमुनिसुन्दरसूरिकरी (?) ।

---

१ आ दुःप्रसहं दुःप्रसहसूरिं यावदित्यर्थः ।

[२]

जयश्रियं शासनमार्हतं श्रीसूरीश्वरा यस्य महामहिम्ना ।
नयन्ति बाह्यान्तरवैरिनाशादाचार्यमन्त्रं तमहं स्तवीमि ॥१॥

न किं सुखं तस्य वशे न का वा, सिद्धिर्न बुद्धिर्नहि वा समृद्धिः ।
श्रीमन्त्रनेतर्भगवन् ! निवासं करोषि नित्यं हृदये यदीये ॥२॥

गणाधिपो वा जिननायको वाऽथवाऽसि धर्मोऽस्य महामहिम्ना ।
स्तुतिस्तवैतैरुचितोपमानैर्नचातिहीनैस्त्रिदशद्रुमाद्यैः ॥३॥

ध्येयस्त्वमेवाऽसि परो जगत्सु प्रभुश्च दानेऽर्थितशर्मलक्ष्म्याः ।
इमं पुनः कारणकार्ययोगं विदन्तु के नाम विनोग्रभाग्यैः ॥४॥

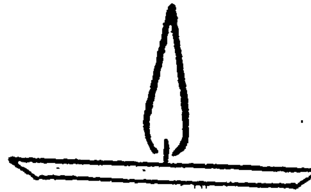
किमामयस्तस्य खलो रिपुर्वा दुःखं भयं पापमथाऽपि विघ्नः ।
त्रातासि मन्त्राधिप यस्य वज्रं भिनत्ति शस्त्राण्यखिलान्यहि(पि) द्राग् ॥५॥

तीर्थस्य धर्मस्य तथार्हतस्य हेतुस्त्वमेकोऽसि कलौ प्रवृत्तेः ।
कलेर्हि नान्योऽभिभवे प्रभुत्वं धत्ते दवाग्नेरिव वारिवाहात् ॥६॥

भवैरनन्तैरपि दुर्लभस्त्वं शुभं च सर्वं सुलभं त्वदाप्तौ ।
तवैव मन्त्राधिपते तदेष कुर्यां समाराधनमेव यत्नात् ॥७॥

इति महामुनिसुन्दरसंस्तवास्पद गणेश्वर मन्त्रपते मया ।
महिमवारिनिधे स्तुत भक्तितो वितर मेऽर्थितसर्वसुखश्रियः ॥८॥

इति श्रीसूरिमन्त्रस्तोत्रम् २ ।

[३]

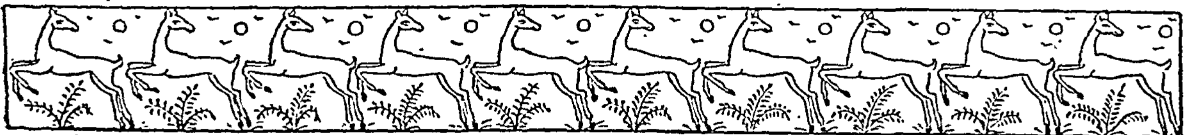
जयसिरिविलासभवणं वीरजिणिंदस्स पढमसीसवइं ।
सयलगुणलद्धिजलहिं सिरिगोअमगणहरं वंदे ।। १ ।।
ॐ सह नमो भगवओ जगगुरुणो गोअमस्स सिद्धस्स ।
बुद्धस्स पारगस्स य अक्खीणमहाणसस्स सया ।। २ ।।
अवतर अवतर भगवन् मम हृदये भास्करीं श्रियं बिभ्रत् ।
श्रीँ ह्रीँ श्रीँ ज्ञानाद्यां वितरतु तुभ्यं नमः स्वाहा ।। ३ ।।
वसइ तुहनाममंतो जस्स मणे सयलवंछिअं दितो ।
चिंतामणि––सुरपायव–कामघडाइहिं किं तस्स ।। ४ ।।
सिरिगोअम गणनायग तिहुअणजणसरण दुरिअदुहहरण ।
भवतारण रिउवारण होसु अणाहस्स मह नाहो ।।५ ।।
मेरुसिरे सिहासणकणयमहासहसपत्तकमलठिअं ।
सु (सू) रिगणझाणविसयं ससिप्पहं गोयमं वंदे ।। ६ ।।
सव्वसुहलद्धिदाया समरिअमित्तो वि गोअमो भयवं ।
पयडिअगणहरमंतो दिज्ज मम वंछिअं सयलं ।। ७ ।।
इय सिरिगोअम संथुअ मुणिसुंदर थुइपयं मए वि तुमं ।
देहि मह बोहिसुद्धि (द्धिं) सिवफलयं भुवणकप्पतरू ।। ८ ।।

इति श्रीगौतमगणधरस्तोत्रं गौतमविद्यागर्भितं सप्रभावम्

* * *

[४]

आराद्धा श्रद्धया सम्यग्ज्ञानादिजयश्रियम्
ददती जगतां मातर्जय भारति देवते ।। १ ।।
चतुर्वरदवीणाक्षसूत्रपुस्तकभृद्भुजे ।
मरालवाहने शक्रक्रियमाणाश्रमस्तवे ।। २ ।।

आद्ये श्री सूरिमन्त्रस्य विद्यापीठे पदे स्थिते ।
श्रीमद्गौतमपादाब्जपरिचर्यामरालिके ॥ ३ ॥
श्रीजिनेन्द्रमुखाम्भोजविलासवसते सदा ।
जिनागमसुधाम्भोधिमध(ध्य) सिनिविधुद्युते ॥ ४ ॥
कविहृत्कमलाक्रीडप्रबोधतरणिप्रभे ।
प्रसीद भगवत्याशु देहि भारति मेऽर्थितम् ॥ ५ ॥ चतुर्भिः कलापकम्
ऐं नमः प्रमुखैर्मन्त्रैराराध्ये विश्वदेवते ।
मरुन्मणिलताजैत्रप्रभावसुभगा(गे) जय ॥ ६ ॥
आराध(ध्या)दर्शनैः सर्वैः सकलाभीष्टदायिनी ।
रातु बोधिं विशुद्धां मे वाग्देवी जिनभक्तिभृत् ॥ ७ ॥
स्तूयमाने महानेकमुनिसुन्दरसंस्तवैः ।
स्तुते मयापि मे देहि प्रार्थिम(तं) श्रीसरस्वति ॥ ८ ॥

इति श्रीभारतीस्तोत्रम् ।

सूरिमन्त्रप्रथमपीठाधिष्ठायकस्तुतिः ।

* * *

[५]

जय श्रीगणभृन्मन्त्रविद्यास्थानप्रतिष्ठिते ।
देवि त्रिभुवनस्वामिन्यनन्तमहिमद्युते ॥ १ ॥
जिनराजपदाम्भोजविलासवरलानिभे[१] ।
गौतमस्वामिपद्भक्ते सक्ते भक्तालिपालने ॥ २ ॥
महापराक्रमो...सि सहस्रभुजराजिते ।
मानुषोत्तरशैलेन्द्रनिवासिनि जयोत्तमे ॥ ३ ॥
महादेवि सुरीवृन्दवन्द्यमानक्रमाम्बुजे ।
सुरासुरनराधीशप्रशस्यगुणवैभवे ॥ ४ ॥

१ वरला हंसी

शाकिनी–डाकिनी–भूत–प्रेतादिग्रहनाशिनि ।
सर्वद्वेषिगणोच्चाटन्यमेयबलशालिनि ॥ ५ ॥

नृतिर्यक्–देवताद्युत्थक्षुद्रोपद्रववारिणि ।
संस्मृतेरपि सर्वेष्टसुखकल्याणकारिणि ॥ ६ ॥

सर्वसूरिगुणस्तुत्ये द्विध(धा)वैरिजयश्रियम् ।
देहि मे शुद्धबोधिं च समाधानं च सर्वतः ॥ ७ ॥

स्तूयमाने महानेकसुनिसुन्दरसंस्तवैः ।
स्तुते मयापि मेऽभीष्टं देहि त्रिभुवनेश्वरि ॥ ८ ॥

इति श्री सूरिमन्त्रस्य विद्याभिधानद्वितीयपीठाधिष्ठात्र्याः
श्री महादेव्याः स्तुतिः

*   *   *

[६]

सुरराजैः चतुःषष्ठ्या, स्तूयमानगुणप्रभे ।
जय श्रीदेवि विश्वैकमातराश्रितवत्सले ॥ १ ॥

हिमवच्छिखरे पद्महृदपद्मनिवासिनि ।
गौतमक्रमसेवैकरसिके विश्वमोहिनि ॥ २ ॥

सूरिमन्त्रतृतीयोपविद्यापदनिवेशिते ।
सूरिराजहृदम्भोजविलासिनि चतुर्भुजे ॥ ३ ॥

श्रीचन्द्रप्रभभक्त्याऽतिपूते पद्माननेक्षणे ।
पद्महस्ते महारत्ननिधिराजिविराजिते ॥ ४ ॥

गजयानेऽप्सरःश्रेणिगीतनाट्यादिरञ्जिते ।
सदाशिरोधृतछत्रचलच्चामरभासिते ॥ ५ ॥

श्रीजैनशासनानन्तमहिमाम्बुधिचन्द्रिके ।
नानामन्त्रैः समाराध्ये सुरासुरनरर्षिभिः ॥ ६ ॥

विजया–जया–जयन्ती––नन्दा––भद्राद्युपासिते ।
स्मृतिस्तवनपूजाभिः सर्वविघ्नभयापहे ॥ ७ ॥

विश्वकल्पलते लक्ष्मि सर्वालङ्कृत्यलङ्कृते ।
शुद्धबोधिसमाधानसर्वसिद्धीः प्रयच्छ मे ॥ ८ ॥ सप्तभिः कुलकम् ।

स्तूयमाने महानेकमुनिसुन्दरसंस्तवैः ।
स्तुते मयापि सर्वेष्टसिद्धिं श्रीदेवि देहि मे ॥ ९ ॥

इति श्रीसूरिमन्त्रतृतीयपीठाधिष्ठात्र्याः श्रीलक्ष्मीमहादेव्याः स्तुतिः

* * *

[७]

श्रीमन्त्रपीठनाम्नि प्रतिष्ठितं सूरिमन्त्रतुर्यपदे ।
गणिपिटकयक्षराजं सर्वारिजयश्रिये नौमि ॥ १ ॥

अनपञ्चप्रज्ञप्तिश्रीमद्यक्षाधिपोऽतिजिनभक्तः ।
श्रीगौतमपदसेवानिरतस्तद्भक्तविघ्नहरः ॥ २ ॥

शरचापखड्गखेटकमुख्यास्त्रैः विश्वरक्षणप्रभुभिः ।
वरदाभयैश्च हस्तैर्विंशत्या भ्राजमानाङ्गः ॥ ३ ॥

षोडशयक्षसहस्रप्रभुर्जगज्जैत्रविक्रमो रिपुहा ।
सर्वाश्रितेष्टदानं (ने) प्रगल्भमहिमाम्बुधिर्जयतात् ॥ ४ ॥ त्रिभिर्विशेषकम्

जिनशासनविद्वेषिव्रातकृताशेषविघ्नतिमिररविः ।
सुविहितगुरुगुणसंघाऽनवरतरक्षाभियुक्ततमः ॥ ५ ॥

गणधरमन्त्राराधकसूरिवरप्रार्थितार्थकल्पद्रुः ।
सर्वक्षुद्रोपद्रवहरणोद्युक्तः सकलसंघे ॥ ६ ॥

स्मृतिपूजास्तवनाद्यैः संनिहितोऽस्यवहितश्च यक्षेश !
श्रीगणिपिटक! सुरोत्तम ! विघ्नहृतेर्देहि मे तुष्टिं ॥ ७ ॥
स्तूयमान महानेकमुनिसुन्दरसंस्तवैः ।
इति मे स्तुवतो भूया यक्षेश सकलेष्टकृत् ॥ ८ ॥

इति श्री सूरिमन्त्रचतुर्थपीठाधिष्ठायवद(यक)श्रीगणिपिटकयक्षाधिराजस्तुतिः ।

* * *

[८]

पञ्चमे गणभृद्विद्यापीठे श्रीमन्त्रनायके ।
प्रतिष्ठितान् सुरेन्द्रा[दी]न् स्तुवे द्वेषिजयश्रिये ॥ १ ॥
सौधर्मेन्द्रादयः कल्पाधिपा मे दश वाञ्छितम् ।
ददतां चमरेन्द्राद्या भवनेशाश्चा विंशतिः ॥ २ ॥
दद्युः कालमहाकालप्रमुखा व्यन्तरेश्वराः ।
श्रेयःसंनिहिताद्याश्च मम षोडश षोडश ॥ ३ ॥
ज्योतिश्चक्राधिपाश्चंद्रसूर्याः सर्वग्रहान्विताः ।
रोहिण्याद्यास्तथा विद्यादेव्यः षोडश पान्तु माम् ॥ ४ ॥
गोमुखप्रमुखा यक्षाः पान्तु शासनरक्षकाः ।
चक्रेश्वर्यादिदेव्यश्च मां चतुर्विंशतिः सदा ॥ ५ ॥
सुराः संनिहिताः सर्वे सुर्यश्चेद्धप्रभावभाः ।
रेवतीरोहिणीनागार्जुनार्यखपुटादयः ॥ ६ ॥
यशोभद्रादयश्चापि सूरयो महिमार्णवाः ।
सिद्धश्रीसूरिमंत्रा मे रान्तु विघ्नहृतोऽर्थितं ॥ ७ ॥
इति स्तुतगुणाः श्रीमन्मन्त्रराजप्रतिष्ठिताः ।
देवता ददतामिष्टं मुनिसुन्दरसूरये ॥ ८ ॥

इति श्री गणधरमंत्रपंचमपीठ श्रीमन्त्रराजाधिष्ठायकस्तुतिः ।

एवं पञ्चानामपि पीठ(ठानां) स्तुतिः ।

* * *

[९]

जय श्रीसद्युगादीशपदपद्ममधुव्रते ।
सुरेन्द्रादिसुरश्रेणिश्लाध्यसद्गुणविक्रमे ॥ १ ॥
जय श्रीदेवदेवेन्द्रप्रशस्यगुणविक्रमे ।
श्रीयुगादिजगन्नाथक्रमाम्भोजमधुव्रति(ते) ॥ २ ॥
चक्रवित्रासिताशेषरिपुचक्रपराक्रमे ।
चक्रेश्वरि सूरिवृन्दवन्द्यमानक्रमाम्बुजे ॥ ३ ॥
तीर्थप्रवृत्तिहेतुश्रीसूरिमन्त्रस्य पञ्चमे ।
मन्त्रराजाभिधे स्थाने सुप्रतिष्ठे महाबले ॥ ४ ॥
वरदेष्वरिपाशांकितापसव्यचतुर्भुजे ।
सत्त्वाह्लादिनी[नि]चक्रांकुशसव्यचतुःशये ॥ ५ ॥
सुपर्णवाहने श्रीमद्गौतमोपास्तिलालसे ।
स्वर्णवर्णे सदोद्भासिसारालङ्काररराजिते ॥ ६ ॥
सूरिभिः सततं ध्येये तेषामिष्टप्रसाधिके ।
सर्वविघ्नावलीघातनिघ्ने रक्षापरे सदा ॥ ७ ॥
चतुर्विधस्य संघस्य सर्वोपद्रवनाशिनि ।
समाधानं सुबोधिं च सदा देहीष्टदे मम ॥ ८ ॥

स्तूयमान महानेकमुनिसुन्दरसंस्तवैः ।
स्तुते मयाप्यभीष्टार्थं चक्रेश्वरि विधेहि मे ॥ ९ ॥

इति श्री युगादिजिनशासनदेव्याः श्रीमन्त्रपंचमपीठाधिष्ठात्र्याः श्रीचक्रेश्वरीदेव्याः स्तुतिः ।

* * *

[१०]

पवयणपडिवक्खाणं, सरिऊण य जयसिरीइ दिप्पंते ।
बलमाहिड्ढे गणिवरविज्जाहिट्ठायगे थुणिमो ॥ १ ॥
विज्जाए पढमपए पइट्ठिआ भारई भुवणपुज्जा ।
गोअमभत्ता मुणिगणझाणपयं मे सुहं देउ ॥ २ ॥

विज्जाइ दुइअठाणे सुपइट्ठा महबला स [ह] स्सभुआ ।
तिहुअणसामिणी देवी मम रिउविग्घं (वग्गं) हरउ सिग्घं ॥ ३ ॥

उवविज्जातइयपए पत्तपइट्ठा सुहं दिसउ लच्छी ।
विजया–जया–जयंती–नंदाभद्दाजुआ मज्झ ॥ ४ ॥

मंतपयंमि चउत्थे पइट्ठिओ जक्खरायगणिपडिमो (पिडगो) ।
सोलससहस्सजक्खाहिवो दिसउ मे समाहिवरं ॥ ५ ॥

अह सुपइट्ठा पंचमविज्जाठाणंमि मंतरायंमि ।
सोहम्मीसाणसणंकुमारमाहिंदबंभेसा ॥ ६ ॥

लंतगसुक्कसहस्साराणयपाणयहिवारणच्चुअगा ।
इय कप्पिंदा दस मम गोअमगु (भ) त्ता सुहं दिंतु ॥ ७ ॥

चमरे १ बली य २ धरणे ३ भूआणंदे य ४ वेणुदेवे अ ५ ।
तत्तो अ वेणुदाली ६ हरिकंत ७ हरिस्सहे चेव ८ ॥ ८ ॥

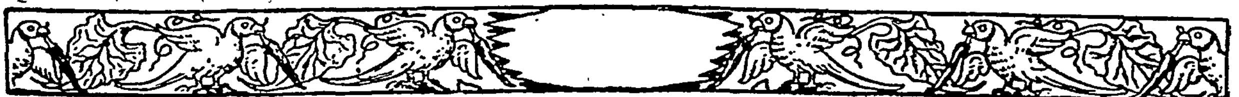
अग्गिसिह ९ अग्गिमाणव १० पुन्न ११ विसिट्ठे १२ तहेव जलकंते १३ ।
जलपह १४ तह अमिअगई १५ मिअवाहण १६ दाहिणुत्तरओ ॥ ९ ॥

बेलंबे १७ अ पह [भं] जण १८ घोस १९ महघोस २० वीस भुवणिंदा ।
दुविहपडिवक्खहरणा दिंतु सया मह समाहाणं ॥ १० ॥

काले १ य महाकाले २ सुरूव ३ पडिरूव ४ पुन्नभद्दे ५ अ ।
तह चेव माणिभद्दे ६ भीमे ७ अ तहा महाभीमे ८ ॥ ११ ॥

किंनर ९ किंपुरिसे १० सप्पुरिस ११ तह य अइकाए १२ ।
महाकाए १३ गीअरुई १४ गीअजसे १५ मज्झ दिंतु सुहं ॥ १२ ॥

सन्निहीए १ सामिणीए २ धाइ ३ विहाए ४ असीइ ५ असिवाले ६ ।
इसर ७ महेसरे ८ वि अ हवइ सुवच्छे ९ विसाले य १० ॥ १३ ॥

हासे ११ हासरुइ विय १२ सेए य १३ भवे तहा महासेए १४
पयगे १५ पयगवइ १६ वि अ वंतरवइ दितु मम तुट्ठिं ॥ १४॥

रकखंतु मम रोहिणि १ पन्नत्ती २ वज्जसंखला य ३ सया।
वज्जंकुसी ४ चक्केसरि ५ नरदत्ता ६ कालि ७ महाकाली ८ ॥ १५ ॥

गोरी ९ तह गंधारी १० महजाला ११ माणवी य १२ वइरुट्टा १३
अच्छुत्ता १४ माणसिया १५ महामाणसिआ य १६ देवीओ ॥ १६ ॥

जकखा गोमुख १ महजक्ख २ तिमुहह ३ जक्खेस ४ तुंबरु ५ कुसुमो ६
मायंग ७ विजय ८ अजिआ ९ बंभो १० मणुएसर ११ कुमारो १२॥१७॥

छम्मुह १३ पयाल १४ किंनर १५ गरूडो १६ गंधव्व १७ तह य जक्खिदो १८
कूबर १० वरुणो २० भिउडी २१ गोमेहो २२ पास २३ मायंगा २४ ॥ १८॥

देवीओ चक्केसरि १ अजिआ २ दुरिआरि ३ कालि ४ महाकाली ५
अच्चुअ ६ संता ७ जाला ८ सुतारय ९ असोअ १० सिरिवच्छा ११ ॥ १९॥

चंडा १२ विजयं १३ कुसी १४ पन्नइइत्ति १५ निव्वाणि १६ अच्चुआ १७ धरणी १८।
वइरुट्ट १९ दत्त २० गंधारि २१ अंब २२ पउमावई २३ सिद्धा २४ ॥२०॥

इय चउसट्ठि सुरिंदा सोलस विज्जासुरी तहा जक्खा।
चउवीस जक्खिणी विय सासणहिट्ठायगा सबला ॥ २१ ॥

सिरिमंतरायसुट्ठिय [1]जिणसा......................................

* * *

---

१ एतदनन्तरं 'मुनि जीतविमलजी अधूरु' इति प्रतौ लिखितमस्ति।

श्रीमुनिसुन्दरसूरिरचितं श्रीसूरिमन्त्रमहिमागर्भितं

श्रीगौतमस्तोत्रम्

जयश्रियां सेवधिमेधमानसमग्रलब्धिह्रदिनीनदीशम् ।
सुरासुरेन्द्रालिविधीयमानक्रमाम्बुजोपासनभासमानम् ॥ १ ॥

सहस्रपत्राद्भुतहेमपद्मे पद्मासनासीनमदीनमेधम् ।
जगत्त्रयैकप्रभुताप्रभावप्रभाभिरामं मुनिराजिराजम् ॥ २ ॥

अनुत्तरब्रह्ममयं निरङ्कमृगाङ्कबिम्बोज्ज्वलकायकान्तिम् ।
श्रीवर्धमानादिमशिष्यनाथं श्रीगौतमस्वामिनमानुवामि॥ ३ ॥ (विशेषकम्)

निदेशतो वीरजिनेश्वरस्य रदप्रम (३२) श्लोकमितं व्यधाद्यः ।
श्रीसूरिमन्त्रं त्रिजगद्धितैषी स गौतमो रातु ममेष्टसिद्धिम् ॥ ४ ॥

सरस्वती विश्वहितावधाना सूरीश्वरध्यानपदप्रभावा [त्] ।
सहस्रहस्तप्रथिता त्रिलोकस्वामीन्यपि प्रार्थितशस्तदात्री ॥ ५ ॥

श्रीदेवता विश्वविमोहनी चासुरेन्द्रवर्गस्तवनीयरूपा ।
यक्षाधिपो विंशतिशस्तहस्तस्फुरज्जगज्जैत्रपराक्रमश्च ॥ ६ ॥

इन्द्राश्चतुःषष्टिरभीष्टदाश्च त्रिलोकरक्षाप्रभवत्प्रभावाः ।
यक्षाश्चतुर्विंशतिरार्हतांह्रिसेवापवित्रीक्रियमाणगात्राः ॥ ७ ॥

देव्योऽपि दिव्याव्ययशक्तियुक्ता भक्ता जिनेष्वार्हतभद्रसक्ताः ।
उपासते यं गणधारिमन्त्राधिष्ठायिका नित्यमचिन्त्यभक्त्या ॥ ८ ॥

यन्नाममन्त्रोऽपि जयत्यचिन्त्यशक्तिर्मरुत्कुम्भ–मणि–द्रुमादीन् ।
तं सर्वचिन्तातिगशर्म्महेतुं श्रीगौतमं नौमि भवाब्धिसेतुम् ॥ ९ ॥

पदं यथाब्धिस्तटिनीतटीनां खं तारकाणां विटपी लतानाम् ।
तथा विभो ! गौतम ! सर्वलब्धिप्रभामहिम्नां भगवँस्त्वमेव ॥ १० ॥

मुक्तिं व्रजँस्त्वं न्यदधाः स्वनाम्नि सश्रीसखीर्नाथ ! निजानुलब्धीः ।
वसत्यदो यत्र नरे गणेन्द्र ! वसन्ति यत्ता अपि तत्र सर्वाः ॥ ११ ॥

कान्ताः शिवाप्तौ तव लब्धयस्त्वां दुःखाद् भ्रमन्त्यः किल वीक्ष्यमाणाः ।
नामापि शृण्वन्ति तवेश ! यत्र सूत्कण्ठयेवानुसरन्ति तं द्राक् ॥ १२ ॥

तवाऽऽतपस्यासमयात् कराब्जे जज्ञे निलीना खलु केवलश्रीः ।
दीक्षामिषाद् यन्न्यदधा यदीयशिरस्सु तं ते द्रुतमापुरेताम् ॥ १३ ॥

त्वयाऽऽत्मनो वीरजिनाधिपेनाऽभेदस्तथाऽध्यायि वशेन भक्तेः ।
अनन्तचिद्–दर्शन–वीर्य-सौख्यलाभात् तदात्मैव विभो ! यथाऽभूः ॥१४॥

शिवश्रियः कोऽपि दृढोऽनुरागस्त्वयीश ! सौभाग्यरमात्मकेऽहो ? ।
नामाऽपि यस्ते जपतः प्रबुद्धानेषाऽखिलान् प्रापयते (ती) श ! शर्म ॥ १५ ॥

त्वदीयभक्तेः शिवशर्मलक्ष्म्या मैत्री प्रभो ! काऽपि परा नवीना ।
स्वाधारकान् भव्यजनान् गुणाढ्याँस्तस्यै पतीन् सा हि ददात्यशेषान् ॥१६॥

न के पदार्था बहवो महान्तस्तव प्रभावे तु विचिन्त्यमाने ।
पृथ्वी न पृथ्वी न गिरिर्गरीयान् नाब्धिर्महीयान्न नमोऽप्यदभ्रम् ॥ १७ ॥

विदन्ति मानं जलधेर्भुवो वा केचित् कथञ्चिन्नभसोऽपि विज्ञाः ।
न ते प्रभावे पुनरस्ति मानं भवन्त्यमाना अपि किं तदा (द) र्थाः ॥ १८ ॥

ब्रह्मास्पदं वा कमलापदं वा वदन्तु पद्मं तव पादयोस्तु ।
अनाप्य माहात्म्यरमां नु तस्यै निषेवतेऽम्बूनि सदा तपस्वी (स्वि) ॥१९॥

भोः ! भोः ! श्रिये किं व्यवहारखेदैराराधितैः किं बहुमन्त्र–तन्त्रैः ।
किं दैनतोपासनकर्मभिश्च श्रीगौतमं ध्यायत नाथमेकम् ॥ २० ॥

पुरा यथा गौतम ! तापसादिकान् मिथ्यामतादुद्धरसि स्फुरत्कृपः ।
तपस्क्रिया-संयम–योगदुर्बलं भवावटान्मामपि तद्वदुद्धर ॥ २१ ॥

भवाद् बिभेम्युत्कटदुःखराशेर्धर्तुं द्विधेशे न च योगशुद्धिम् ।
गतिर्न मेऽन्याऽस्ति ततः शिवेच्छोस्त्वमेव तद्धेहि कृपां मयीश ! ॥२२॥

भावद्विषो ये निहतास्त्वयेश ! ते व्यन्तरीभूय भवद्रुषेव ।
निरोजसं त्वत्कुलजं समीक्ष्य मां पीडयन्तीति मुनीन्द्र ! रक्ष ॥ २३ ॥

गणिवर ! तव सद्गुणैकलीनं भवतु मनो मम गौतमाविरामम् ।
विजहतु तदिमे कषायमुख्या रिपुनिकराश्च मयीति सुप्रसीद ॥ २४ ॥

एवं श्रीगणनाथ ! गौतमगुरो ! स्तुत्वा मयाऽभ्यर्थ्यसे
नाम्नाऽहं मुनिसुन्दरोऽभवमथो कुर्याः प्रसादं तथा ।
स्यां सर्वज्ञ ! यथार्थतोऽपि विशदज्ञानादिरत्नत्रया–
ल्लब्ध्वा कर्मजयश्रियं शिवपुरे राज्यं लभे चाचिरात् ॥ २५ ॥

* * *

इति श्रीयुगप्रधानावतार–बृहत्तपागच्छाधिराज–श्रीदेवसुन्दरसूरि–श्रीज्ञानसागरसूरि–श्रीसोमसुन्दरसूरिशिष्यैः श्रीमुनिसुन्दरसूरिभिर्विरचिते जयश्र्यंके श्रीजिन-रत्नकोशे प्रथमप्रस्तावे श्रीगौतमस्तोत्रमेकविंशम् ॥

अज्ञातकर्तृकः

श्रीसूरिमंत्राधिस्तवः

नमोऽस्तु श्री–ह्री धृति–कीर्ति–बुद्धि–लक्ष्मीविलासैकनिकेतनाय ।
श्रीवीरपट्टाम्बरभास्कराय लोकोत्तमाय प्रभुगौतमाय ॥ १ ॥

ॐकारमक्षीणमहानसानां श्रीमंतमुज्जृंभतपःप्रभावैः ।
ह्लीमंतमात्मानुगवन्दनेनार्हन्तं नमस्यामि तमिन्द्रभूतिम् ॥ २ ॥

उन्निद्रसौवर्णसहस्रपत्रगर्भस्थसिंहासनसन्निषण्णम् ।
दिव्यातपत्रं परिवीज्यमानं सच्चामरैश्चामरराजसेव्यम् ॥ ३ ॥

कल्पद्रुचिन्तामणि–कामधेनुसमाननामानसमानशक्तिम् ।
अनेकलोकोत्तरलब्धिसिद्धं श्रीगौतमं धन्यतमाः स्मरन्ति ॥ ४ ॥

एकैव षड्दर्शनदृक्कनीनिका पुराणवेदागमजन्मभूमिका ।
आनन्दचिद्ब्रह्ममयी सरस्वती सदेन्द्रभूतेश्चरणोपसेविनी ॥ ५ ॥

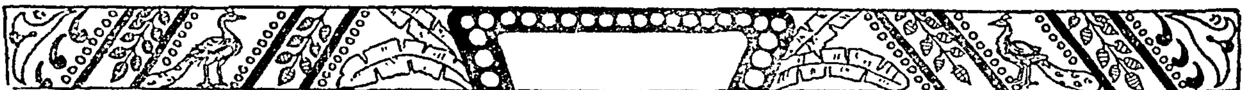
मानुषोत्तरगिरेः शिरःस्थिता दोःसहस्रसुभगा महाष(प्र)भा ।
गीतगौतमगुणा त्रिविष्टपस्वामिनी शिवशतं ददातु मे ॥ ६ ॥

सदा चतुःषष्टिसुरेन्द्रमानसव्यामोहिनी पद्महृदाधिवासिनी ।
सर्वाङ्गशृङ्गारतरङ्गितद्युतिः श्रीगौतमं श्रीरपि वन्दते त्रिधा ॥ ७ ॥

जया–जयन्ती–विजया–पराजिता–नन्दा–सुभद्राप्रमुखः सुरीजनः ।
प्रतिक्षणोज्जागरभूरिविभ्रमः श्रीगौतमं गायति गाढगौरवः ॥ ८ ॥

यक्षषोडशसहस्रनायको, दिव्यविंशतिभुजो महाबलः ।
द्वादशाङ्गसमयाधिदेवता गौतमस्मृतिजुषां शिवंकरः ॥ ९ ॥

ईशाननाथेन समं शतक्रतुः सनत्कुमाराधिपतिः सुरान्वितः ।
श्रीब्रह्मलोकाधिपतिश्च सेवते, सगौतमं मंत्रवरं पदे पदे ॥ १० ॥

अष्टनागकुलनायको मणिप्रोल्लसत्फणसहस्रभासुरः ।
गौतमाय धरणः (कृ)ताञ्जलिर्मन्त्रराजसहिताय वन्दते ॥ ११ ॥

रोहिणीप्रभृतयः सुरांगना वासवा अपि परे सदाश्रवाः ।
गौतममक्षत(?)यक्षयक्षिणीश्रेणयोऽपि दधते मुनीश्वरम् ॥ १२ ॥

सज्जलान्नधनभोग[1]धृतीनां लब्धिरद्भुततमेह भवे स्यात् ।
गौतमस्मरणतः परलोके भुर्भुवःस्वरपवर्गसुखानि ॥ १३ ॥

आं क्रों ह्रीं श्रीं मंत्रतो ध्यानकाले
पार्श्वे कृत्वा प्रांजलिः सर्वदेवान् ।
कायोत्सर्गैर्धूपकर्पूरवासैः ।
पूजां कुर्यात् सर्वदा ब्रह्मचारी ॥ १४ ॥

जितेन्द्रियः स्वल्पजलाभिषेकवान्, शुद्धाम्बरो गुप्तिसमित्यलङ्कृतः
श्रीइन्द्रभूतेरुपवैणवं गुणान् स्मरन्नरः स्याच्छ्रुतसिन्धुपारगः ॥ १५ ॥

तं श्रयन्ति पुरुषार्थसिद्धयो भूष्यते विशदसाहसेन सः ।
गौतमः प्रणयभुक्तिमुक्तिदो यस्य भाविविभवस्य नाथते ॥ १६ ॥

स्वर्णाष्टाग्रसहस्रपत्रकमले पद्मासनस्थं मुनिं
स्फूर्जल्लब्धिविभूषितं गणधरं श्रीगौतमस्वामिनम् ।
देवेन्द्राद्यमरावलीविरचितोपास्ति समस्ताद्भुत—
श्रीवासातिशयप्रभापरिगतं ध्यायामि योगीश्वरम् ॥ १७ ॥

इति श्री सूरिमंत्राधिस्तवः

[1] घृतानां ?

प्रवचनसारं मङ्गलम् ।

अरिहंते नमिऊणं सिद्धे आयरिअसव्वसाहू अ ।
पवयणमंगलसारं वुच्छामि अहं समासेणं ।। १ ।।

पढमं नमह जिणाणं ओहिजिणाणं च नमह सव्वेसिं ।
परमोहिजिणे नमह य अणंतओहीजिणे नमह ।। २ ।।

सव्वोहिजिणे वंदह पणमह भावेण केवलिजिणे अ ।
नमह य भवत्थकेवलिजिणनाहे तिविहजोगेण ।। ३ ।।

नमह य उज्जुमईणं विउलमईणं च नमह भत्तीए ।
पन्नासमणे पणमह नमह य तह बीयबुद्धीणं ।। ४ ।।

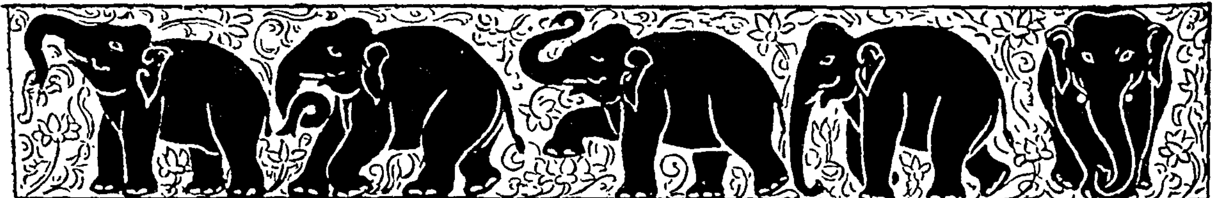
पणमेह कुट्ठबुद्धी पयाणुसारीण नमह सव्वेसिं ।
पणमह य सुअहराणं नमह य संभिन्नसोईणं ।। ५ ।।

पणमह चउदसपुव्वी तह दसपुव्वी अ वायगे वंदे ।
इक्कारसंगसुत्तत्थधारए नमह आयरिए ।। ६ ।।

चारणसमणे पणमह तह जंघाचारणे अ पणमामि ।
वंदे विज्जासिद्धे आगासगमे अ जिणकप्पे ।। ७ ।।

आमोसहिणो वंदे खेलोसहि–जल्लमोसही नमह ।
सव्वोसहिणो वंदे पणमह आसीविसे चेव ।। ८ ।।

पणमह दिट्ठीविसिणो वयणविसे नमह दित्ततेइल्ले ।
सीअललेस्से पणमह पुलायलद्धी अ सेढिगए ।। ९ ।।

खीरासवाण नमिमो महुआसवयाण वंदिमो चलणे ।
अमयासवाण पणमह अक्खीणमहाणसे वंदे ॥ १० ॥

पणमामि विउव्वीणं जलहिगमणाण भूमिमज्जीणं ।
पणमामि अणुअरूवे महल्लरूवे अ पणमामि ॥ ११ ॥

मणवेगिणो अ पणमह गिरिरायपवट्टगे अ पणमामि ।
दिस्सादिस्से नमिमो नमह य सव्विड्ढिसंपन्ने ॥ १२ ॥

पणमह पडिमावन्ने [1]तवोविहाणेसु चेव सव्वेसु ।
पणमामि गणहराणं जिणजणणीणं च पणमामि ॥ १३ ॥

केवलनाणं पणमामि दंसणं तह य सव्वनाणाइं ।
चारित्तं पंचविहं तेसु वि जे साहुणो सव्वे ॥ १४ ॥

चक्कं छत्तं रयणज्झओ अ चमरा य दुंदुही कंती ।
सीहासण किंकिल्ली पणमह वाणी जिणिंदस्स ॥ १५ ॥

वंदामि सव्वसिद्धे पंचाणुत्तरनिवासिणो चेव ।
लोगंतिए अ देवे वंदह सव्वे सुरिंदे अ ॥ १६ ॥

आहारगदेहधरे उवसामगसेढिसंठिए वंदे ।
सम्मद्दिट्ठिप्पभिई सव्वे गुणठाणए वंदे ॥ १७ ॥

संती कुंथू अ अरो एआणं आसि नवमहानिहिणो ।
चउदसरयणाणि पुणो छन्नवई गामकोडीओ ॥ १८ ॥

---

१ 'तवोवहाणेसु' इत्यपि पाठान्तरं लभ्यते प्रत्यन्तरे ।

ता एआणं पणमह पणमह अन्नेवि चक्किणो सव्वे ।
जे अरिहंति पणामं भवंमि धुवभाविमुक्खा य ।। १९ ।।

बलकेसवाण जुअले पणमह अन्नेवि भव्वठाणेसु ।
सव्वे वि वंदणिज्जे पवयणसारे पणिवयामि ।। २० ।।

ओमे अ वग्गु वग्गू सोमे सोमणस होइ महुमहुरे ।
किलि किलि अप्पडिचक्का हिलि हिलि देवीओ सव्वाओ ।। २१ ।।

इअ पवयणस्स सारं मंगलमेयंति पूइअं इत्थ ।
एयं जो पढइ नरो सम्मद्दिट्ठी उ गोसग्गे ।। २२ ।।

तद्दिवसं तस्स भवे कल्लाणपरंपरा सुविहिअस्स ।
जं जं सुहं पसत्थं मंगल्लं होइ तं तस्स[1] ।। २३ ।।

इति स्तुतिः ।

1 एतत् प्रवचनसारं मङ्गलं श्रीउद्योतनसूरिविरचितकुवलयमालायाः प्रान्तभागे दृश्यते। अस्मिन् स्तोत्रे विविधासु प्रतिषु विविधाः पाठभेदा दरीदृश्यन्ते। अस्माभिस्तु ते सर्वे पाठभेदा नोट्टंकिता अत्र। पाठभेदजिज्ञासुभिर्द्रष्टव्यः भारतीयविद्याभवनेन (वम्बई, विक्रमाब्द २०१५) प्रकाशितः कुवलयमालाग्रन्थः।

॥ श्रीशंखेश्वर पार्श्वनाथाय नमः ॥

प्रथमं परिशिष्टम्

સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયમાં દર્શાવેલા સૂરિમંત્રના વિવિધ આમ્નાયો.

૪૮ સ્તુતિપદી તથા ગણધરવલયયુક્ત
અપ્રતિચક્રા યંત્ર

શ્રીસિંહતિલકસૂરિ વિરચિત મંત્રરાજ રહસ્યમાં (પૃ. ૮) એક યંત્રના પ્રકારનો ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થાય છે કે જેનું સૂરિમંત્રના યંત્ર સાથે મહદંશે સાદશ્ય જણાય છે. તેમાં જણાવ્યું છે કેઃ—

अन्यच्च—
षट्कोणेऽप्रतिचक्रायन्त्रं षडधिकदशद्व्यधित्रिंशत् ।
अन्तर्दलं स्तुतिपदी दिगन्तरे गणभृतां वलयम् ॥ ६९ ॥

અર્થઃ—

'ષટ્કોણમાં અપ્રતિચક્રાયંત્ર આલેખવું, ૪૮ સ્તુતિપદો કમલદલમાં (પાંદડાઓમાં) લખવા અને દિગંતરમાં ગણધરવલય લખવું.'

અપ્રતિચક્રાયંત્ર કેવી રીતે આલેખવું તથા ૪૮ સ્તુતિપદો કયા લેવા તેની કોઈ જ સ્પષ્ટતા મંત્રરાજ રહસ્યમાં આ શ્લોકની પૂર્વે કે પછી કોઈ પણ સ્થળે જોવામાં આવતી નથી. પરંતુ આ સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયમાં બીજા કેટલાક ઉલ્લેખો પ્રાપ્ત થાય છે તેથી જે કંઈ સમજાય છે તેના આધારે અમે પટાલેખન વિધિ અને તેના વિવિધ પ્રકારો દર્શાવીએ છીએ.

અપ્રતિચક્રાયંત્રના આલેખનની એક રીતિ સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય પૃ. ૨૫૧ માં નીચે મુજબ પ્રાપ્ત થાય છેઃ—

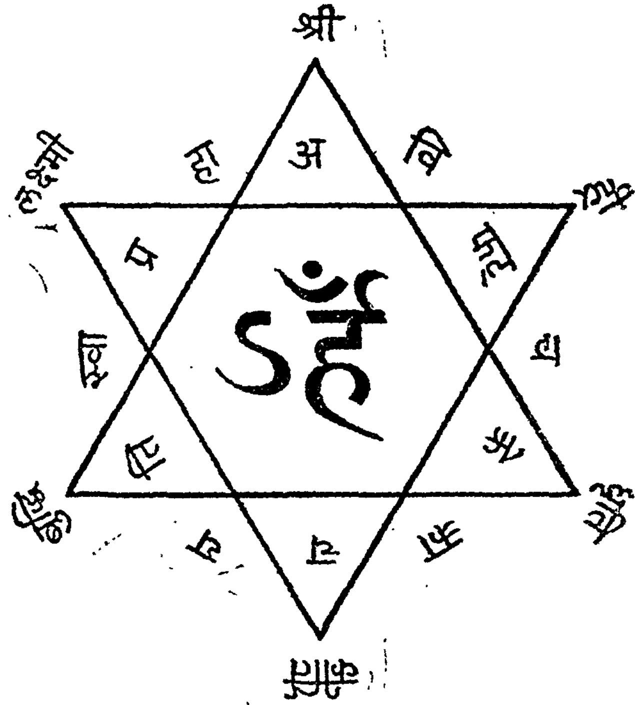
प्रथमं तावत् षट्कोणचक्रमालिख्य तस्य मध्येऽर्हँकारं प्रस्थाप्य षट्स्वपि कोणेषु 'अप्रतिचक्रे फट्' अपसव्यं[1] संलिख्य बाह्ये 'विचक्राय स्वाहा' इति सव्यं

---

[1] અહીં सव्यं ની જગ્યાએ अपसव्यं અને अपसव्यं ની જગ્યાએ सव्यं ભૂલથી જ લેખકના હાથે લખાઈ ગયું હોય એમ પણ બનવાજોગ છે.

संलिख्य पुनर्बाह्ये श्री–ह्री–धृति–कीर्ति–बुद्धि–लक्ष्मीः संलिख्य तद्बाह्ये वलयं कारयेत् । वलयमध्ये नमो जिणाणं....!

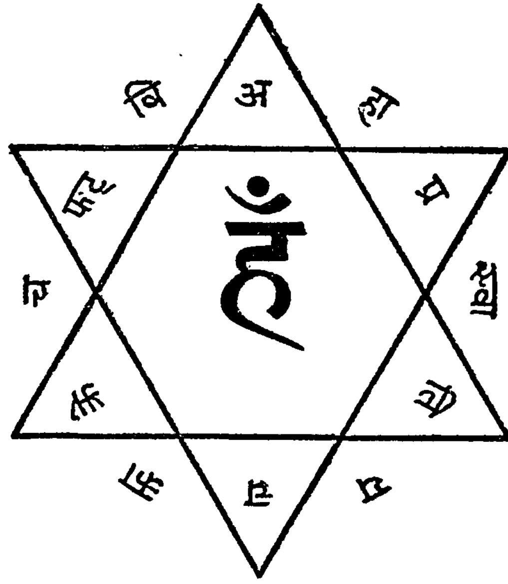
આ અનુસારે નીચે મુજબ યંત્ર બને.

પરંતુ શ્રીભદ્રગુપ્તાચાર્ય વિરચિત અનુભવસિદ્ધ 'મંત્રદ્વાત્રિંશિકા' નામના ગ્રંથમાં પ્રથમ અધિકારમાં નીચે પ્રમાણે અપ્રતિચક્રાયંત્રની રીતિ જણાવી છે :—

षट्कोणेऽप्रतिचक्रे फडिति प्रत्येकमक्षरम् ।
सव्ये न्यस्येद् विचक्राय स्वाहा बाह्येऽपसव्यतः ॥ १३ ॥
भूतान्तं विन्दुसंयुक्तं तन्मध्ये न्यस्य चिन्तयेत् ।
नमो जिणाणमित्याद्यैरोँपूर्वैर्वेष्टयेद् बहिः ॥ १४ ॥

આને આધારે અપ્રતિચક્રાયંત્રનું આલેખન તથા અક્ષરન્યાસ નીચે પ્રમાણે થાય છે :—

અમે અપ્રતિચક્રાયંત્ર આલેખતી વખતે. अप्रतिचक्रे फट् विचक्राय स्वाहा–આ અક્ષરોનો ક્રમ ભદ્રગુપ્તાચાર્ય વિરચિત અનુભવસિદ્ધમંત્રદ્વાત્રિંશિકા અનુસારે રાખ્યો છે. બાકીનું બધું સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય પૃ. ૨૫૧ પ્રમાણે આપ્યું છે.

ગણધરવલયમંત્ર મંત્રરાજરહસ્યના શ્લોક ૫૧૮–૫૨૮ (પૃ. ૬૨–૬૪) માં જોવા મળે છે. તે ઉપરાંત પૃ. ૨૧૧ ની ટિપ્પણીમાં તથા પૃ. ૨૨૫ માં પણ થોડા પાઠભેદ સાથે જોવા મળે છે. અમે મંત્રરાજરહસ્યને આધારે ગણધરવલયમંત્રનો પાઠ આપ્યો છે.

૪૮ સ્તુતિપદોનો (લબ્ધિપદોનો) ઉલ્લેખ સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયમાં અમારા જોવામાં આવ્યો નથી, ૫૦ લબ્ધિપદોનો ઉલ્લેખ મળે છે. પરંતુ લક્ષ્મીસૂરિના સૂરિમંત્રપટ્ટ ઉપરથી કાગળ ઉપર સંવત ૧૯૭૯ માં કોઈકે ઉતારેલો સૂરિમંત્રપટ્ટ અમને મળ્યો છે. આ લક્ષ્મીસૂરિ ક્યારે થયા તેની અમને ખબર નથી. પરંતુ કાગળ ઉપર ઉતારેલા સૂરિમંત્રપટમાં ઉતારો કરનારે જણાવ્યું છે કે–'લક્ષ્મીસૂરિનો યંત્રપટ અતિ જીર્ણ હોવાથી ૩૦૦ વર્ષ જુનો હોય એમ અમને લાગે છે' આ યંત્રપટમાં ૨૧ મું લબ્ધિપદ नमो सव्वलद्धीणं તથા ૩૪ મું લબ્ધિપદ नमो वयणविसाणं આ બે પદ સિવાય બાકીનાં ૪૮ પદો આપેલાં છે. તે આધારે અમે પણ એ બે પદો સિવાયનાં ૪૮ પદો આ મંત્રપ્રકારમાં જણાવેલાં છે.

શ્રીસિદ્ધચક્ર (યંત્રોદ્ધાર) પૂજનવિધિની છપાયેલી પ્રતિઓમાં લબ્ધિપદગર્ભિત મહર્ષિ સ્તોત્રમાં તથા તે પછી જણાવેલા વિધિક્રમમાં ૪૮ લબ્ધિપદોનો ઉલ્લેખ છે. બંનેને સરખાવતા નામોનો તથા સંખ્યાનો પરસ્પર પૂરો મેળ મળતો નથી. લબ્ધિપદોના નામોમાં ૪૮ લબ્ધિપદો જે જણાવેલાં છે તેનાથી અનેક જુદાં નામો 'લબ્ધિપદગર્ભિત મહર્ષિસ્તોત્ર' માં છે, તે નીચેની તુલના પરથી સમજાશે:—

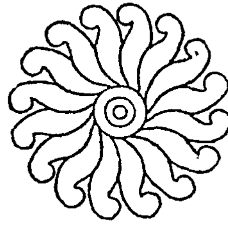
	લબ્ધિપદગર્ભિતસ્તોત્રને આધારે પ્રાપ્ત થતા લબ્ધિપદોના નામો, ક્રમ તથા સંખ્યા	શ્રીસિદ્ધચક્રમંડલમાં ન્યાસ કરાતા તથા તેના પૂજનમાં વ્યાહરણ કરાતા લબ્ધિપદોનાં નામો, ક્રમ તથા સંખ્યા
१	ॐ ह्रीँ अर्हँ नमो जिणाणं	ॐ ह्रीँ अर्हँ नमो जिणाणं (१)
२	,, ,, ओहिजिणाणं[1]	,, ,, ओहिजिणाणं (२)
३	,, ,, परमोहिजिणाणं	,, ,, परमोहिजिणाणं (३)
४	,, ,, अणंतोहिजिणाणं	,, ,, सव्वोहिजिणाणं
५	,, ,, अणंताणंतोहिजिणाणं	,, ,, अणंतोहिजिणाणं (४)
६	,, ,, सामन्नकेवलीणं	,, ,, कुट्ठबुद्धीणं (११)
७	,, ,, भवत्थकेवलीणं	,, ,, बीयबुद्धीणं (१२)
८	,, ,, अभवत्थकेवलीणं	,, ,, पयाणुसारीणं (१३)
९	,, ,, उज्जुमईणं	,, ,, आसीविसाणं (२६)
१०	,, ,, विउलमईणं	,, ,, दिट्ठिविसाणं
११	,, ,, कुट्ठबुद्धीणं	,, ,, संभिन्नसोयाणं (१८)
१२	,, ,, बीयबुद्धीणं	,, ,, सयंसंबुद्धाणं
१३	,, ,, पयाणुसारीणं	,, ,, पत्तेयबुद्धाणं
१४	,, ,, चउदसपुव्वीणं	,, ,, बोहिबुद्धाणं
१५	,, ,, दसपुव्वीणं	,, ,, उज्जुमईणं (९)
१६	,, ,, इक्कारसंगीणं	,, ,, विउलमईणं (१०)
१७	,, ,, अट्ठंगमहाणिमित्त-कुसलाणं	,, ,, दसपुव्वीणं (१५)
१८	,, ,, संभिन्नसोयाणं	,, ,, चउदसपुव्वीणं (१४)
१९	,, ,, आमोसहिपत्ताणं	,, ,, अट्ठंगनिमित्त-कुसलाणं (१७)
२०	,, ,, विप्पोसहिपत्ताणं	,, ,, विउव्वणइड्ढि-पत्ताणं (३२)
२१	,, ,, खेलोसहिपत्ताणं	,, ,, विज्जाहराणं
२२	,, ,, जल्लोसहिपत्ताणं	,, ,, चारणलद्धीणं

૧ સાવધયશ્ચતુર્ધા એ પ્રમાણે ચાર અવધિજિન લેવાનું સ્તોત્રમાં જણાવેલું છે તેથી આ ચારની સંખ્યા ૧ ओहिजिणाणं, २ परमोहिजिणाणं, ३ सव्वोहिजिणाणं, ४ अणंत्तोहिजिणाणं આ રીતે પણ થઇ શકે.

२३	ॐ ह्रीँ	अर्हँ नमो	सव्वोसहिपत्ताणं	ॐ ह्रीँ	अर्हँ नमो	पण्हसमणाणं (२८)
२४	,,	,,	दिट्ठिविसाणं	,,	,,	आगासगामीणं (३४)
२५	,,	,,	वयणविसाणं	,,	,,	खीरासवीणं (३७)
२६	,,	,,	आसीविसाणं	,,	,,	सप्पियासवीणं
२७	,,	,,	घोरपरक्कमाणं	,,	,,	महुआसवीणं (३८)
२८	,,	,,	पण्हसमणाणं	,,	,,	अमियासवीणं
२९	,,	,,	मणबलीणं	,,	,,	सिद्धायणाणं
३०	,,	,,	वयणबलीणं	,,	,,	भगवओ महइ- महावीर-वद्धमाण- बुद्धरिसीणं
३१	,,	,,	कायबलीणं	,,	,,	उग्गतवाणं (४४)
३२	,,	,,	विउव्वणइड्ढि- पत्ताणं	,,	,,	अक्खीणमहाण- सियाणं (३९)
३३	,,	,,	चारणाणं	,,	,,	वड्ढमाणाणं
३४	,,	,,	आगासगामीणं	,,	,,	दित्ततवाणं (४३)
३५	,,	,,		,,	,,	तत्ततवाणं
३६	,,	,,	अमयासव- लद्धीणं	,,	,,	महातवाणं
३७	,,	,,	खीरासवलद्धीणं	,,	,,	घोरतवाणं
३८	,,	,,	महुआसवलद्धीणं	,,	,,	घोरगुणाणं
३९	,,	,,	अक्खीणमहाणस- लद्धीणं	,,	,,	घोरपरक्कमाणं (२७)
४०	,,	,,	सीयलेसाणं	,,	,,	घोरगुणबंभयारीणं
४१	,,	,,	तेउलेसाणं	,,	,,	आमोसहि- पत्ताणं (१९)
४२	,,	,,	तत्तलेसाणं	,,	,,	खेलोसहिपत्ताणं (२१)
४३	,,	,,	दित्ततवाणं	,,	,,	जल्लोसहिपत्ताणं (२२)
४४	,,	,,	उग्गतवचरण- चारीणं	,,	,,	विप्पोसहि- पत्ताणं (२०)
४५	,,	,,	विज्जासिद्धाणं	,,	,,	सव्वोसहिपत्ताणं (२३)

४६	ॐ ह्रीँ अर्हँ नमो अणिमाइसिद्धाणं[1]	ॐ ह्रीँ अर्हँ नमो मणबलीणं (२९)
४७	— — —	,, ,, वयबलीणं (३०)
४८	— — —	,, ,, कायबलीणं (३१)[2]

શ્રીસિદ્ધચક્રપૂજનવિધિમાં નિર્દિષ્ટ કરાયેલા ઉપર્યુક્ત ૪૮ લબ્ધિપદો અને મંત્રરાજ-રહસ્યમાં વર્ણવેલા સૂરિમંત્રના લબ્ધિપદોમાં સંપૂર્ણ સમાનતા ન દેખાવાથી અમે અપ્રતિચક્રાયંત્રમાં અહીં લીધેલાં ૪૮ લબ્ધિપદો શ્રી લક્ષ્મીસૂરિજીના પ્રાચીન યંત્રપટને આધારે આપેલાં છે.

૧ આ લબ્ધિપદગર્ભિતસ્તોત્રના આઠ શ્લોક પછી તે સાથે જ इत्यालब्धिनिधानाय श्रीगौतमस्वामिने स्वाहा। गणसंपत्समृद्धाय श्रीसुधर्मास्वामिने स्वाहा। આ પાઠ બોલવામાં આવે છે. તેને આધારે ૧ ॐ ह्रीँ अर्हँ नमो गोयमसामिस्स તથા ૨ ॐ ह्रीँ अर्हँ नमो सुहमसामिस्स આ બે લબ્ધિપદો જો વિવક્ષિત હોય તો લબ્ધિપદગર્ભિતમહર્ષિસ્તોત્રને આધારે ઉપરનાં ૪૬ તથા આ બે પદ મળીને ૪૮ લબ્ધિપદો બને છે. મંત્રરાજ રહસ્યમાં આવતા સૂરિમંત્રોના તેરમા પ્રકારમાં પણ नमो गोयमसामिस्स તથા नमो सुहम्मसामिस्स આ બે લબ્ધિપદો છેલ્લાં આપેલાં છે. તેથી અમે આ કલ્પના કરેલી છે.

૨ અહીં સરખામણી સમજવામાં સરળતા થાય તે માટે લબ્ધિપદસ્તોત્રના આધારે પ્રાપ્ત થતા લબ્ધિપદોના ક્રમાંકને સિદ્ધચક્રપૂજનમાં વ્યાહરણ કરાતા દરેક લબ્ધિપદોની પછી કૌંસમાં દર્શાવવામાં આવેલ છે.

શ્રીસિંહતિલકસૂરિ વિરચિત
મંત્રરાજરહસ્યગ્રંથમાં વર્ણવેલા
સૂરિમંત્રના ૧૩ પ્રકારો.

૧ લો સ્વગુરુદર્શિત પ્રકાર

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૧૪૩-૨૦૫)

પ્રસ્થાન -૫, લબ્ધિપદ-૧૨, મેરૂ-૫.

[प्रथमं प्रस्थानं विद्यापीठम्]

			अक्षर संख्या
१	नमो	जिणाणं	५
२	,,	ओहिजिणाणं	७
३	,,	परमोहिजिणाणं	९
४	,,	अणंतोहिजिणाणं	९
५	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	११
६	,,	केवलीणं	६
७	,,	भवत्थकेवलीणं	९
८	,,	अभवत्थकेवलीणं	१०
९	,,	उग्गतवचरणचारीणं	१२
१०	,,	चउदसपुव्वीणं	९
११	,,	दसपुव्वीणं	७
१२	,,	इक्कारसंगीणं	८

पद-१२, अक्षर १०२

सव्वेसिं,[1] एएसिं, नमोक्कारं, किच्चा, जमियं,[2] विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ.

પદ-૧૨, અક્ષર-૨૯

૧ પદસંખ્યાને સૂચવવા માટે જ્યાં વિવક્ષિત પદ પુરૂં થાય છે ત્યાં અમે , આવું અલ્પવિરામનું ચિન્હ મૂક્યું છે. તેના આધારે પદસંખ્યા ગણી લેવી.

૨ આમાં જં અને ઇયં બે પદો સમજવાનાં છે. આ પ્રમાણે આગળ પણ જ્યાં આવે ત્યાં સમજી લેવું.

[अथ द्वितीयं प्रस्थानं महाविद्यापीठम्]

ॐ नमो, भगवओ, बाहुवलिस्स, पण्हसमणस्स, ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु, सुमणे, सोमणसे, महुमहुरे,

પદ–૮, અક્ષર–૩૮

[अथ तृतीयं प्रस्थानं महाविद्यापीठम्]

इरिकाली, पिरिकाली, सिरिकाली, महाकाली, किरियाए, हिरियाए,

પદ–૬, અક્ષર–૨૪

[अथ चतुर्थं प्रस्थानं मन्त्रपीठम्]

ॐ किरिकिरिकाली, पिरिपिरिकाली, सिरिसिरिकाली, हिरिहिरिकाली, आयरिय-आयरियकाली,

પદ–૫, અક્ષર–૩૫

[अथ पञ्चमं प्रस्थानं मन्त्रराजपीठम्]

किरिमेरु, पिरिमेरु, सिरिमेरु, हिरिमेरु, आयरियमेरु, (स्वाहा).

પદ–૫, અક્ષર–૨૨

મંત્રપટ આલેખતી વખતે આ મંત્ર ૧૨ આરાનું ચક્ર બનાવીને લખવાનો છે. એક એક આરામાં ચાર ચાર પદ લખવાનાં છે અને મધ્યમાં स्वाहा શબ્દ પ્રસ્થાપન કરાય છે. તેથી એકંદર ૪૯ પદ આ મંત્રનાં થાય છે. એટલે ગ્રંથકારના શબ્દોમાં આ મંત્રમાં ચાર દ્વાદશપદી અને એક स्वाहा મળીને ૪૯ પદો છે. ૧૨ લબ્ધિપદોની પ્રથમ દ્વાદશપદી છે, सव्वेसिं થી पसिज्झउ સુધી બીજી દ્વાદશપદી છે, બીજા પ્રસ્થાનનાં ॐ नमो વગેરે ૮ પદો તથા ત્રીજા પ્રસ્થાનનાં महाकाली સુધીનાં ૪ પદો આ રીતે ત્રીજી દ્વાદશપદી છે. ત્રીજા પ્રસ્થાનનાં બાકીના ૨ પદો, ચોથા પ્રસ્થાનનાં ૫ પદો તથા પાંચમા પ્રસ્થાનનાં ૫ પદો મળી ચોથી દ્વાદશપદી થાય છે.

પ્રથમ	દ્વાદશપદી	અક્ષર	૧૦૨
દ્વિતીય	,,	,,	૨૯
તૃતીય	,,	,,	૫૪
ચતુર્થ	,,	,,	૬૫
स्वाहा		,,	૨
			૨૫૨

કુલ અક્ષર સંખ્યા–૨૫૨ અર્થાત્ શ્લોક–૭, અક્ષર–૨૮ ની આ મંત્રમાં છે.

નોંધ:—પૃ. ૨૫૩ માં પણ આ જ સૂરિમંત્રનો પ્રકાર અક્ષરશઃ છે, માત્ર બીજા પ્રસ્થાનમાં सुमणे ના બદલે सोमे છે.

પૃ. ૨૩૧–૨૩૨ માં આ જ મંત્ર અક્ષરશઃ છે, પરંતુ પ્રથમ પ્રસ્થાનના છઠ્ઠા લબ્ધિપદમાં नमो सामन्नकेवलीणं પાઠ હોવાથી ત્રણ અક્ષર વધે છે અને કુલ અક્ષર–૨૫૫ થાય છે. અજ્ઞાતસૂરિકૃત સૂરિમંત્રકલ્પમાં (પૃ. ૧૮૫, પં. ૧૪, પૃ. ૧૮૭, પં. ૯) તથા 'સંક્ષિપ્ત સૂરિમંત્રવિચાર' માં (પૃ. ૨૨૯) આ જ પ્રકાર બતાવેલો છે. માત્ર થોડો ફેર છે; જેમકે–પ્રથમ પ્રસ્થાનના છઠ્ઠા લબ્ધિપદમાં नमो सामन्नकेवलीणं પાઠ છે, બીજા પ્રસ્થાનમાં ॐ नमो भगवओ, बाहुबलिस्स, पण्ह-समणस्स, ॐ वग्गु, वग्गु, निवग्गु निवग्गु, એવો પાઠ છે. તથા ચોથા પ્રસ્થાનમાં हिरिहिरिकाली પછી आयरियकाली પાઠ છે. એટલે ચાર દ્વાદશપદીના જ અક્ષરો અનુક્રમે ૧૦૫+૨૯+૫૭+૬૧=૨૫૨ થાય છે. જો કે ૪૯ પદ લખે છે અને स्वाहा નો ઉલ્લેખ પણ કરે છે છતાં અક્ષર સંખ્યામાં स्वाहा ગણ્યો નથી એ સ્પષ્ટ જણાય છે, કેમકે स्वाहा ને પણ સાથે ગણીએ તો ૨૫૪ અક્ષર જ થાય.

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

બીજો પ્રકાર

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૨૧૧–૨૫૩)

પ્રસ્થાન–૫, લબ્ધિપદ–૧૩, મેરૂ–૭.

[प्रथमं प्रस्थानम्]

				અક્ષર
१	ॐ	नमो	जिणाणं	६
२	,,	,,	ओहिजिणाणं	७
३	,,	,,	परमोहिजिणाणं	९
४	,,	,,	सव्वोहिजिणाणं	८
				३०

				३०
५	ॐ	नमो	अणंतोहिजिणाणं	९
६	,,	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	११
७	,,	,,	सामन्नकेवलीणं	९
८	,,	,,	भवत्थकेवलीणं	९
९	,,	,,	अभवत्थकेवलीणं	१०
१०	,,	,,	उग्गतवचरणचारीणं	१२
११	,,	,,	चउदसपुव्वीणं	९
१२	,,	,,	दसपुव्वीणं	७
१३	,,	,,	इक्कारसंगीणं	८

પદ–૧૩, અક્ષર–૧૧૪

सव्वेसिं, एएसिं, नमोकारं, किच्चा, जम् इयं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ, स्वाहा.

પદ–૧૩, અક્ષર–૩૧

[अथ द्वितीयं प्रस्थानम्]

ॐ नमो भगवओ, बाहुबलिस्स, पण्हसमणस्स, ॐ वग्गु वग्गु, निवग्गु निवग्गु, सुमणे, सोमणसे, महुमहुरे,

ॐ इरियाए, किरियाए, गिरियाए, पिरियाए, सिरियाए, हिरियाए, आयरियाए, स्वाहा.

પદ–૧૬, અક્ષર–૭૨

[अथ तृतीयं प्रस्थानम्]

ॐ इरिकाली, किरिकाली, गिरिकाली,[1] सिरिकाली, हिरिकाली, पिरिकाली, आयरियकाली, महाकाली, स्वाहा.

પદ–૯, અક્ષર–૩૭

---

૧ પૃ. ૨૩૪માં આ જ મંત્ર અક્ષરશઃ છે. તેમાં गिरिकालि પછી पिरिकालि છે. ચતુર્થ પ્રસ્થાનની સાથે સરખામણી કરતાં પણ એ જ ક્રમ બરાબર લાગે છે.

[अथ चतुर्थ प्रस्थानम्]

ॐ इरिइरिकाली, किरिकिरिकाली, गिरिगिरिकाली, पिरिपिरिकाली, सिरिसिरिकाली, हिरिहिरिकाली, आयरियकाली; स्वाहा.

પદ–૮, અક્ષર–૪૫

[अथ पञ्चमं प्रस्थानम्]

ॐ ह्रौं श्रीं, इरिमेरु, किरिमेरु, गिरिमेरु, पिरिमेरु; सिरिमेरु, हिरिमेरु, आयरियमेरु, स्वाहा.

પદ–૯, અક્ષર–૩૫

આ મંત્રમાં પાંચ પ્રસ્થાનના ૧૩+૧૩+૧૬+૯+૮+૯=૬૮ પદો છે. અને અક્ષર સંખ્યા ૧૧૪+૩૧+૭૨+૩૭+૪૫+૩૫=૩૩૪ છે. અર્થાત્ શ્લોક–૧૦ તથા અક્ષર ૧૪ છે. પૃ. ૨૩૪ માં પણ આ જ મંત્ર અક્ષરશઃ છે.

આ મંત્ર સાત વલયમાં લખવાનો છે. તેમાં બહારથી શરૂઆત કરતાં પહેલાં પાંચ વલયોમાં અનુક્રમે પાંચ પ્રસ્થાનો લખવાનાં છે. છઠ્ઠા વલયમાં પોતપોતાનાં ચિન્હ (લાંછન) સહિત ૨૪ તીર્થંકર ભગવાનની આકૃતિઓ આલેખવાની છે. સાતમા વલયમાં વર્ધમાન આદિ વિદ્યાઓ લખવાની છે. મધ્યમાં પ્રભુ મહાવીરસ્વામીની મૂર્તિ આલેખવાની છે. તેની બે બાજુ સુમણ અને સોમણસ ચામરધરો આલેખવાના છે. પ્રભુના પબાસનના અધોભાગમાં નવ ગ્રહ આલેખવાના છે. પ્રભુની જમણી બાજુ ગૌતમસ્વામીની આકૃતિ આલેખવી. પ્રભુની જમણી બાજુ ઉપરના કોણે એટલે કે ઇશાન કોણમાં સરસ્વતીદેવી, ડાબી બાજુ એટલે કે અગ્નિકોણમાં ઉપરના કોણે લક્ષ્મીદેવી, ડાબી બાજુ નીચેના કોણે એટલે કે નૈઋત્ય કોણે ગણિપિટક યક્ષેન્દ્ર અને જમણી બાજુ નીચેના કોણે એટલે કે વાયવ્ય કોણમાં માનુષોત્તર પર્વતના શિખર ઉપર વસતી ત્રિભુવનસ્વામિની દેવી આલેખવી. પોતાના ગુરુની, પોતાની અને સૌધર્મેન્દ્ર આદિ ઇન્દ્રોની આકૃતિ યથાયોગ્ય સ્થાને આલેખવી. યક્ષની સમીપમાં પણપન્ની નામે યક્ષિણી ચિતરવી. આ અંગેનું વિશેષ સ્વરૂપ મંત્રરાજ–રહસ્ય શ્લોક–૨૫૧–૨૫૩ માં જોઇ લેવું.

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

ત્રીજો પ્રકાર

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક–૨૫૪–૨૮૮)

પ્રસ્થાન–૬, લબ્ધિપદ–૩૨, મેરૂ–૫.

[प्रथमं प्रस्थानम्]

	મૂળપદના અક્ષરો.	ૐ હ્રીંના અક્ષરો.
१ नमो ॐ ह्रीँ जिणाणं	५	२
२ ,, ,, ओहिजिणाणं	७	२
३ ,, ,, परमोहिजिणाणं	९	२
४ ,, ,, अणंतोहिजिणाणं	९	२
५ ,, ,, अणंताणंतोजिणाणं	११	२
६ ,, ,, केवलीणं	६	२
७ ,, ,, भवत्थकेवलीणं	९	२
८ ,, ,, अभवत्थकेवलीणं	१०	२
९ ,, ,, उज्जुमईणं	७	२
१० ,, ,, विउलमईणं	८	२
११ ,, ,, वेउव्वियलद्धीणं	९	२
१२ ,, ,, सव्वलद्धीणं	७	२
१३ ,, ,, पण्हसमणाणं	८	२
१४ ,, ,, जंघाचारणमुणीणं	१०	२
१५ ,, ,, विज्जासिद्धाणं	७	२
१६ ,, ,, आगासगामीणं	८	२
१७ ,, ,, आमोसहिलद्धीणं	९	२
१८ ,, ,, विप्पोसहिलद्धीणं	९	२
१९ ,, ,, खेलोसहिलद्धीणं	९	२
२० ,, ,, जल्लोसहिलद्धीणं	९	२
२१ ,, ,, सव्वोसहिलद्धीणं	९	२

२२	नमो ॐ ह्रीँ आसीविसाणं	७	२
२३	,, ,, दिट्ठिविसाणं	७	२
२४	,, ,, वयणविसाणं	८	२
२५	,, ,, तत्तलेसाणं	७	२
२६	,, ,, सीयलेसाणं	७	२
२७	,, ,, चउदसपुव्वीणं	९	२
२८	,, ,, दसपुव्वीणं	७	२
२९	,, ,, इक्कारसंगसुत्तधारीणं	१२	२
३०	,, ,, संभिन्नसोयाणं	८	२
३१	,, ,, दुवालसंगसव्वसिद्धाणं	१२	२
३२	,, ,, उग्गतवचरणचारीणं	१२	२

પદ-૩૨, મૂળ પદના અક્ષરો-૨૭૧ તથા ॐ ह्रीं ના ૬૪ અક્ષરો મળી કુલ અક્ષર-૩૩૫.

सव्वेसिं, एएसिं, नमोक्कारं, किच्चा, जम् इयं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ, स्वाहा.

પદ-૧૩, અક્ષર-૩૧

પ્રથમ પ્રસ્થાનના કુલ અક્ષર-૩૬૬ અર્થાત્ શ્લોક-૧૧, અક્ષર-૧૪.

[अथ द्वितीयं प्रस्थानम्]

ॐ नमो, (भगवओ)[१] बाहुबलिस्स, पण्हसमणस्स, ॐ वग्गु वग्गु, निवग्गु, सुमणे, सोमणसे, महुमहुरे, (स्वाहा)

પદ-૮, અક્ષર-૩૪

[अथ तृतीयं प्रस्थानम्]

इरिकाली, किरिकाली, पिरिकाली, हिरिकाली, स्वाहा,

પદ-૫, અક્ષર-૧૮

---

૧ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૨૭૩માં મંત્રપાઠમાં આ પાઠ છે, પણ અક્ષરસંખ્યા ગણતી વખતે જે પદોની ગણતરી કરેલી નથી (જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૨૭૪) એટલે તેમને અમે કૌંસમાં મૂકયા છે.

(अथ चतुर्थं प्रस्थानम्)

इरियाए, किरियाए, पिरियाए, सिरियाए, हिरियाए, काली, महाकाली.

પદ-૭, અક્ષર-૨૬

(अथ पञ्चमं प्रस्थानम्[1])

ॐ किरिंकिरिकाली, पिरिपिरिकाली, सिरिसिरिकाली, हिरिहिरिकाली, आयरियकाली, स्वाहा.

પદ-૬, અક્ષર-૩૩

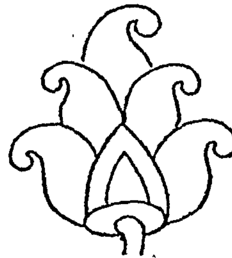
(अथ षष्ठं प्रस्थानम्)

ॐ किरि, ॐ पिरि, ॐ सिरि, ॐ हिरि, ॐ आयरियमेरुमेरु,

પદ-૫, અક્ષર-૨૧

પહેલા પ્રસ્થાનનાં ૩૬૬ અક્ષરો તથા બાકીના પાંચ પ્રસ્થાનનાં (૩૪+૧૮+૨૬ +૩૩+૨૧=) ૧૩૨ અક્ષરો. સર્વે મળી ૪૯૮ અક્ષરસંખ્યા અર્થાત્ શ્લોક-૧૫, અક્ષર-૧૮ થાય છે.

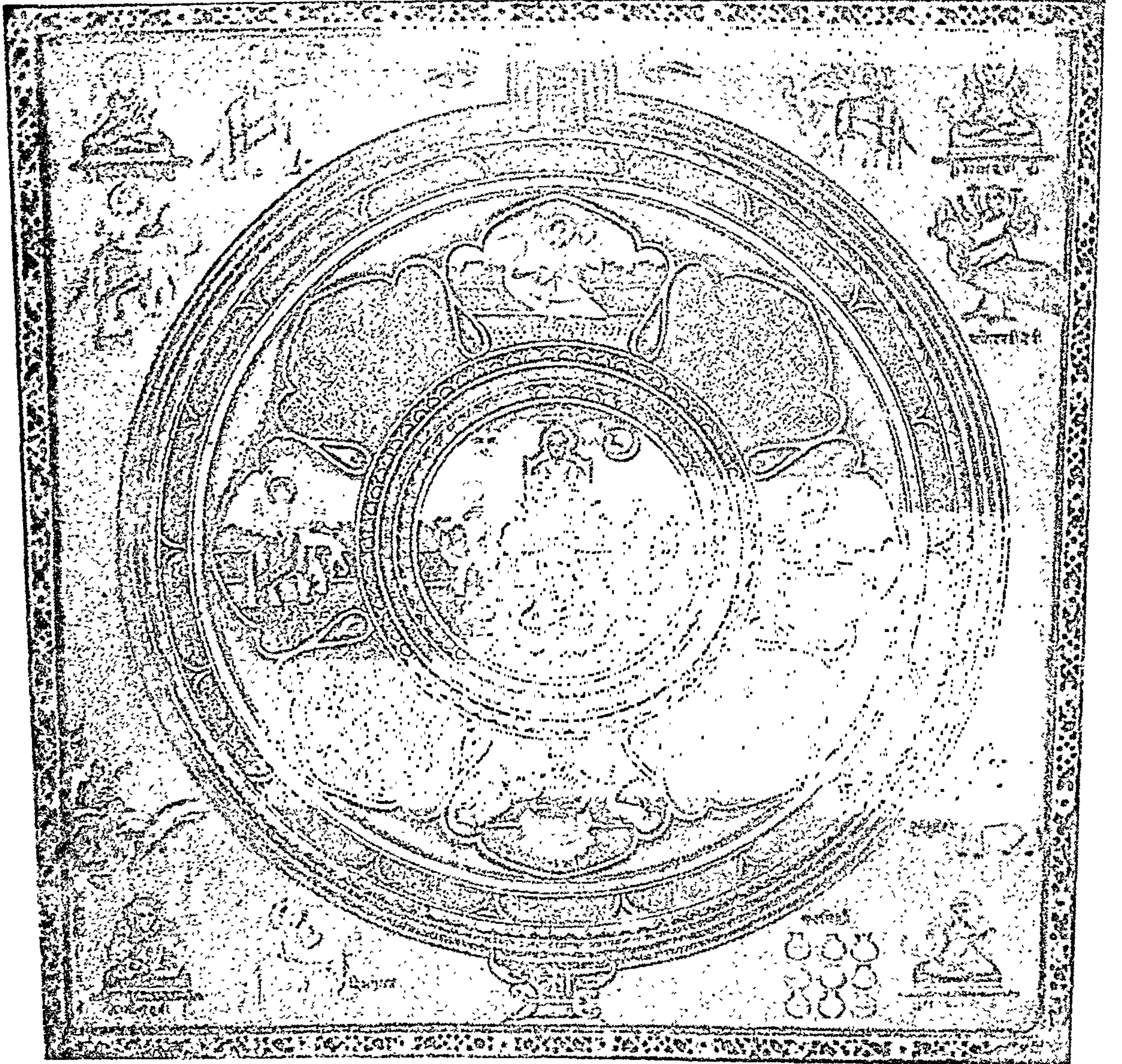
છ વલયમાં આ મંત્રના છ પ્રસ્થાનો લખવાનાં છે અને મધ્યમાં ભગવાન શ્રીમહાવીર પ્રભુની મૂર્તિ આલેખવાની છે.

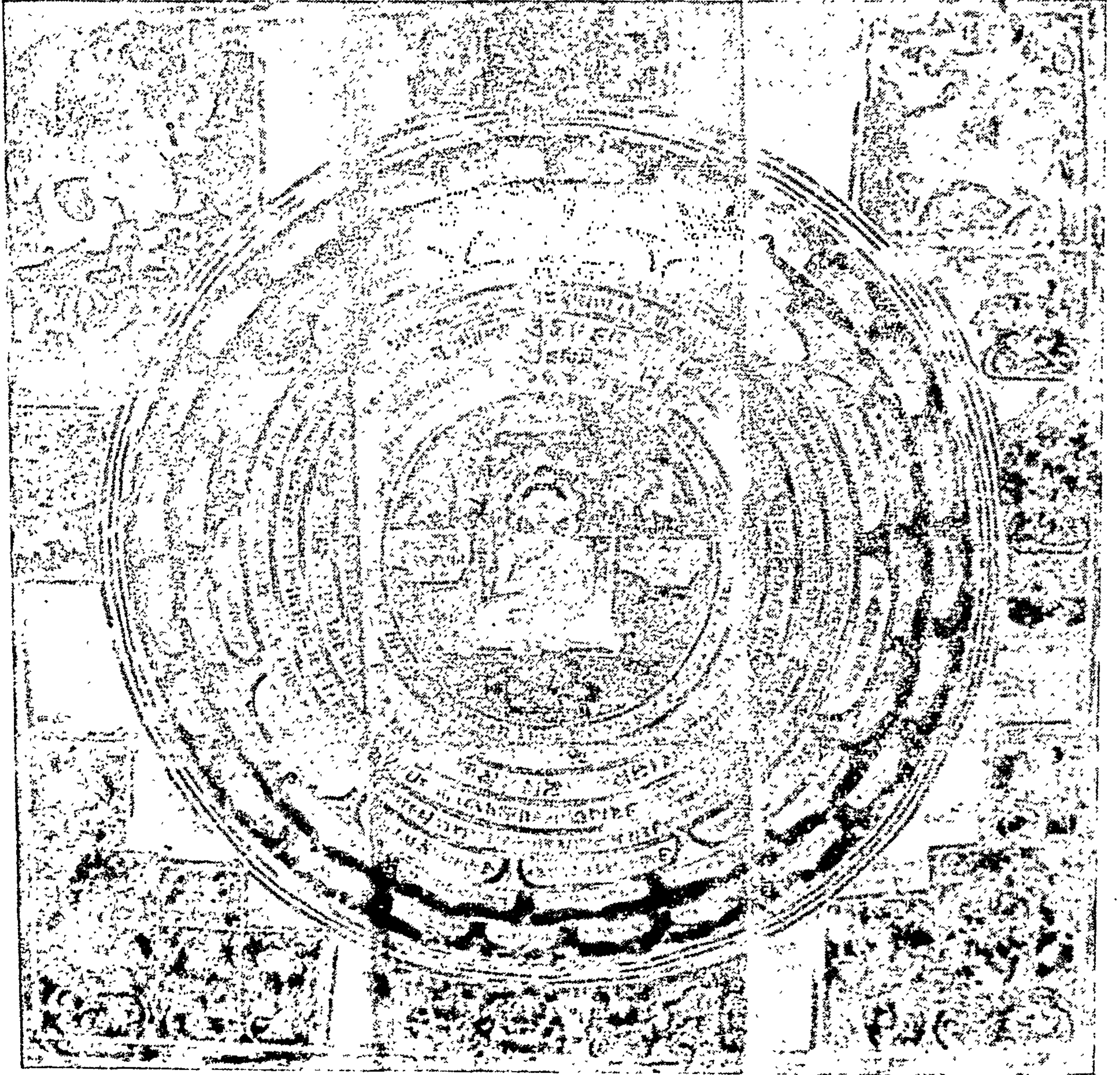
---

૧ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૨૭૭ માં આને મંડલપીઠ કહ્યું છે. મંડલનો અર્થ જો પાંચ હોય તો પાંચમું પીઠ એવો અર્થ નીકળે. અથવા મંડલપીઠ એવું નામ પણ આ પ્રસ્થાનનું કદાચ હોય.

પૂ. આ. શ્રી વિજયભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજનું યંત્ર.
જે શ્રી લબ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજ પાસે હતું. અને જે
સાધ્વી શ્રી સર્વોદયાશ્રીજી પાસેથી અમને મળેલું છે.

લા. દ. ભારતીય વિદ્યામંદિર અમદાવાદનું–શ્રી માણિક્યકુંજરસૂરિનું યંત્ર.
જે મુનિશ્રી પુણ્યવિજયના અનુમાને પ્રાચીનતમ છે. (પંદરમો સૈકો.)

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

❋ ચોથો પ્રકાર ❋

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૨૬૫–૨૮૮)

પ્રસ્થાન–૬, લબ્ધિપદ–૨૪, મેરૂ–૫.

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૨૬૫–૨૬૮ માં પ્રથમ પ્રસ્થાનનાં ચોવીસ લબ્ધિપદોનો ત્રણ વિભાગ પાડીને ઉલ્લેખ કરેલો છે. પહેલા વિભાગમાં खीरासव થી कुट्ठबुद्धि સુધી આઠ પદોનો ઉલ્લેખ છે. બીજા વિભાગમાં जिण થી वेउव्वियलद्धि સુધી ૧૧ પદોનો ઉલ્લેખ છે. ત્રીજા વિભાગમાં चउदस થી इक्कारसंगि સુધી પાંચ પદોનો ઉલ્લેખ છે. શ્લોક–૨૭૦ ૨૭૧ માં ત્રણે વિભાગની અક્ષરસંખ્યા પણ જુદી જુદી આપેલી છે. ત્રણે વિભાગો ક્રમ ગોઠવવા તે મંત્રરાજરહસ્યમાં જણાવ્યું નથી. પરંતુ જિનપ્રભસૂરિવિરચિત સૂરિમંત્ર-બૃહત્કલ્પવિવરણમાં (પૃ. ૭૯–૮૦). આ ૨૪ પદોનો ક્રમ જણાવેલો છે તે આધારે અમે અહીં પદોને અનુક્રમે ગોઠવ્યા છે.

(प्रथमं प्रस्थानम्)

				ॐ સહિત મંત્રપદના અક્ષરો.
१	ॐ	नमो	जिणाणं	१+५
२	,,	,,	ओहिजिणाणं	१+७
३	,,	,,	परमोहिजिणाणं	१+९
४	,,	,,	अणंतोहिजिणाणं	१+९
५	,,	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	१+११
६	,,	,,	केवलीणं	१+६
७	,,	,,	भवत्थकेवलीणं	१+९
८	,,	,,	अभवत्थकेवलीणं	१+१०
९	,,	,,	उज्जुमईणं	१+७
१०	,,	,,	विउलमईणं	१+८
११	,,	,,	वेउव्वियलद्धीणं	१+९
१२	,,	,,	चउदसपुव्वीणं	१+९

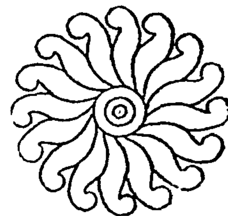
१३	ॐ नमो दसपुव्वीणं	૧ + ૭
१४	” ” उग्गतवचरणचारीणं	૧ + ૧૨
१५	” ” मणनाणीणं	૧ + ૭
१६	” ” इक्कारसंगीणं	૧ + ૮
१७	” ” खीरासवलद्धीणं	૧ + ૯
१८	” ” महुआसवलद्धीणं	૧ + ૧૦
१९	” ” अमयासवलद्धीणं	૧ + ૧૦
२०	” ” अक्खीणमहाणसिलद्धीणं	૧ + ૧૨
२१	” ” संभिन्नसोयाणं	૧ + ૮
२२	” ” पयाणुसारिलद्धीणं	૧ + ૯
२३	” ” वीयबुद्धीणं	૧ + ૭
२४	” ” कुट्ठबुद्धीणं	૧ + ૭

પદ–૨૪, અક્ષર (૨૪–૨૦૫)=૨૨૯

सव्वेसिं, एएसिं, नमोक्कारं, किच्चा, ज–मियं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ, स्वाहा.

પદ–૧૩, અક્ષર–૩૧

પ્રથમ પ્રસ્થાનના બધા મળીને (૨૨૯–૩૧=)૨૬૦ અક્ષરો થાય છે. અર્થાત્ શ્લોક–૮, અક્ષર–૪ થાય છે. બાકીનાં બધાં બીજાથી માંડીને છ સુધીનાં પ્રસ્થાનો તથા વલયાદિ આગળ જણાવેલા ત્રીજા પ્રકાર પ્રમાણે જ સમજવાનાં છે. એટલે પ્રથમ પ્રસ્થાનના ૨૬૦ અક્ષરો તથા બાકીનાં પાંચ પ્રસ્થાનનાં ૧૩૨ અક્ષર મળી એકંદર અક્ષર સંખ્યા ૩૯૨ અર્થાત્ શ્લોક–૧૨ અક્ષર–૮ આ ચોથા પ્રકારમાં થાય છે.

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

❋ પાંચમો પ્રકાર ❋

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૨૮૯–૩૧૬)

પ્રસ્થાન–૬, લબ્ધિપદ–૧૬, મેરૂ–૫.

(प्रथमं प्रस्थानम्)

				અક્ષર
१	ॐ	नमो	जिणाणं	६
२	,,	,,	ओहिजिणाणं	८
३	,,	,,	परमोहिजिणाणं	१०
४	,,	,,	अणंतोहिजिणाणं	१०
५	,,	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	१२
६	,,	,,	केवलीणं	७
७	,,	,,	भवत्थकेवलीणं	१०
८	,,	,,	अभवत्थकेवलीणं	११
९	,,	,,	चउदसपुव्वीणं	१०
१०	,,	,,	दसपुव्वीणं	८
११	,,	,,	इक्कारसंगीणं	९
१२	,,	,,	कुट्ठबुद्धी[णं][1]	७
१३	,,	,,	बीयबुद्धीणं	८
१४	,,	,,	उग्गतवचरणचारीणं	१३
१५	,,	,,	गोयमसामिस्स महादाणस्स	१४
१६	,,	,,	नमो सुहम्मसामिणो	९
				१५२

પદ–૧૬, અક્ષર–૧૫૨

---

૧ આ પદમાં ખરેખર આઠ અક્ષર થાય છે, પરંતુ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક–૩૦૬ માં આ પદના ૭ અક્ષર ગણાવ્યા હોવાથી અમે णं ને કૌંસમાં મૂક્યો છે.

सव्वेसिं, एएसिं, नमोकारं, किच्चा, ज-मियं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ, स्वाहा.

પદ-૧૩, અક્ષર-૩૧

પ્રથમ પ્રસ્થાનનાં કુલ અક્ષર-૧૮૩

(अथ द्वितीयं प्रस्थानं (महा) विद्यापीठम्)

ॐ नमो, [भगवओ][1] बाहुबलिस्स, पण्णसमणस्स, ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु, सुमणे, सोमणसे, महुमहुरे, स्वाहा.

પદ-૯, અક્ષર-૩૬

(अथ तृतीयं प्रस्थानम्)

इरिकाली, किरिकाली, पिरिकाली, हिरिकाली, स्वाहा.

પદ-૪, અક્ષર-૧૮

(अथ चतुर्थं प्रस्थानम्)

इरियाए, किरियाए, (पिरियाए ?), सिरियाए, हिरियाए, काली, महाकाली स्वाहा.

પદ-૬, અક્ષર-૨૮

(अथ पञ्चमं प्रस्थानम्)

ॐ इरिइरिकाली, किरिकिरिकाली, पिरिपिरिकाली, सिरिसिरिकाली, हिरिहिरिकाली, आयरियआयरियकाली, स्वाहा.

પદ-૬, અક્ષર-૪૩

(अथ षष्ठं प्रस्थानम्)

ॐ किरिमेरु, ॐ पिरिमेरु, ॐ सिरिमेरु, ॐ हिरिमेरु, ॐ आयरियमेरु, स्वाहा.

પદ-૫, અક્ષર-૨૯

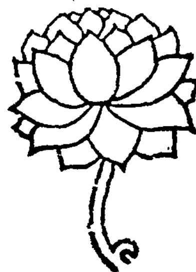
૧ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૨૯૪ માં મંત્રપાઠમાં भगवओ પદ છે, પરંતુ શ્લોક-૩૦૮ માં અક્ષર સંખ્યા ગણતી વખતે भगवओ ના ચાર અક્ષરો ગણ્યા નથી, એટલે અમે આ પદ કૌંસમાં મુક્યું છે.

છ પ્રસ્થાનના બધા મળીને (૧૮૩+૩૬+૧૮+૨૮+૪૩+૨૯=) ૩૩૭ અક્ષરો થાય છે. અર્થાત્ શ્લોક-૧૦ અને અક્ષરો-૧૭ થાય છે.

ત્રીજા અને ચોથા પ્રસ્થાનમાં મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૨૯૪-૨૯૬ માં મંત્રપાઠમાં स्वाहा નથી, પરંતુ શ્લોક ૩૦૮-૩૦૯ માં અક્ષર સંખ્યામાં स्वाहा ની ગણતરી કરેલી હોવાથી અમે स्वाहा નો ઉલ્લેખ મંત્રપાઠમાં કર્યો છે.

ચોથા પ્રસ્થાનમાં મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૨૯૬ માં મૂળ મંત્રપાઠમાં विरियाए પદ નથી, શ્લોક ૩૧૦ માં પણ આ પીઠનાં છ જ પદો કહેલાં છે. એટલે विरियाए પદની કોઇ જરુર નથી. પરંતુ ગ્રંથકારે ચોથા પ્રસ્થાનના ૨૮ અક્ષરો ગણાવ્યા હોવાથી એ સંખ્યાને મેળવવા માટે જ विरियाए પદ અમે અમારી કલ્પનાથી ઉમેર્યું છે. પૃ. ૨૩૨ પંક્તિ ૨૦, પૃ. ૨૩૩, પંક્તિ-૫ માં આ જ મંત્રનો પ્રકાર અક્ષરશઃ છે. અને તેમાં પણ विरियाए પદ નથી. પરંતુ ત્યાં ચોથા પ્રસ્થાનના ૨૪ અક્ષરો જ ગણાવેલા છે અને સંપૂર્ણ મંત્રના પણ ૩૩૩ અક્ષરો જ ગણાવેલા છે એટલે ત્યાં તો બરાબર પદ સંખ્યા અને અક્ષર સંખ્યા મળી રહે છે. જ્યારે અહીં તો ચોથા પ્રસ્થાનના શ્લોક-૩૧૦ માં ૨૮ અક્ષરો અને સંપૂર્ણ મંત્રના શ્લોક-૩૧૩ માં ૩૩૭ અક્ષરો જણાવેલા હોવાથી અમારે આ પદની કલ્પના કરવી પડી છે.

આ સંપૂર્ણ મંત્રદ્વારા પ્રભુના જન્મ-દીક્ષા-કેવલજ્ઞાન આ ત્રણ કલ્યાણકનું ધ્યાન કરવાનું મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૩૧૬ માં કહ્યું છે. કયા પદો દ્વારા કેવું કેવું ધ્યાન કરવાનું છે, તેના આમ્નાય માટે જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય ગ્રંથના શ્લોક-૨૯૮-૩૦૪ તથા વિશેષ માટે જુઓ તે જ ગ્રંથના પૃ. ૧૦૨-૧૦૩, ૧૮૩-૧૮૪.

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

છઠ્ઠો તથા સાતમો પ્રકાર

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૩૧૭-૩૫૮)

છઠ્ઠા પ્રકારમાં પ્રસ્થાન-૪, લબ્ધિપદ-૩૧, મેરૂ-૧૩

સાતમા પ્રકારમાં પ્રસ્થાન-૪, લબ્ધિપદ-૩૯, મેરૂ-૧૩

(प्रथमं प्रस्थानम्)

				અક્ષર
१	ॐ ह्रीँ	नमो	जिणाणं	७
२	,,	,,	ओहिजिणाणं	८
३	,,	,,	परमोहिजिणाणं	१०
४	,,	,,	अणंतोहिजिणाणं	१०
५	,,	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	१२
६	,,	,,	केवलीणं	७
७	,,	,,	भवत्थकेवलीणं	१०
८	,,	,,	अभवत्थकेवलीणं	११
९	,,	,,	उज्जुमईणं	८
१०	,,	,,	विउलमईणं	९
११	,,	,,	वेउव्वियलद्धीणं	१०
१२	,,	,,	सव्वलद्धीणं	८
१३	,,	,,	पण्हासमणाणं	९
१४	,,	,,	जंघाचारणमुणीणं	११
१५	,,	,,	नमोविज्जासिद्धाणं	८
१६	,,	,,	आगासगामीणं	९
१७	,,	,,	आमोसहिलद्धीणं	१०
१८	,,	,,	विप्पोसहिलद्धीणं	१०
१९	,,	,,	खेलोसहिलद्धीणं	१०
२०	,,	,,	जल्लओसहिलद्धीणं	११

२१	ॐ ह्रीँ	नमो	सव्वोसहिलद्धीणं	१०
२२	,,	,,	आसीविसा[णं][1]	७
२३	,,	,,	दिट्ठिविसा[णं][1]	७
२४	,,	,,	वयणविसाणं	९
२५	,,	,,	तेयलेसाणं	८
२६	,,	,,	सीयलेसाणं	८
२७	,,	,,	चउदसपुव्वीणं	१०
२८	,,	,,	दसपुव्वीणं	८
२९	,,	,,	इक्कारसअंगसुत्तधारीणं	१४
३०	,,	,,	दुवालसअंगीणं	१०
३१	,,	,,	उग्गतवचरणचारीणं	१३
३२	,,	,,	खीरासवलद्धीणं	१०
३३	,,	,,	महुआसवलद्धीणं	११
३४	,,	,,	अमयासवलद्धीणं	११
३५	,,	,,	अक्खीणमहाणसाणं	११
३६	,,	,,	संभिन्नसोयाणं	९
३७	,,	,,	पयाणुसारीणं	९
३८	,,	,,	बीयबुद्धीणं	८
३९	,,	,,	कुट्ठबुद्धीणं	८

૩૧ પદના અક્ષર ૨૯૨ તથા ૩૯ પદના અક્ષર ૩૬૯.

सव्वेसिं, एएसिं, नमोक्कारं, किच्चा, ज-मियं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ, स्वाहा.

પદ–૧૩, અક્ષર–૩૧

(अथ द्वितीयं प्रस्थानम्)

ॐ नमो, भगवओ, बाहुबलिस्स, पण्हसमणस्स, महापण्हसमणस्स, सिज्झउ, मे, भगवई, महई, महाविज्जा, स्वाहा.

---

१ ખરેખર આ પદમાં આઠ અક્ષર થાય છે, છતાં મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૩૨૭–૩૨૮ માં આ પદના સાત અક્ષર ગણાવેલા હોવાથી સાતની સંખ્યા લાવવા માટે અમે णं ને કૌંસમાં મૂક્યો છે, જેથી णं સિવાયના મંત્રપદના સાત અક્ષરો થાય.

ॐ वग्गु, वग्गु, निवग्गु, सोमे, सोमणसे, महुमहुरे,

इरिकाली, किरिकाली, पिरिकाली, सिरिकाली, हिरिकाली,

ॐ इरियाए, किरियाए, पिरियाए, सिरियाए, हिरियाए, कालीकाली, महा काली स्वाहा.

પદ–૨૯, અક્ષર–૧૧૩

(अथ तृतीयं प्रस्थानम्)

इरिइरिकाली, किरिकिरिकाली, पिरिपिरिकाली, सिरिसिरिकाली, हिरिहिरि-काली, आयरियकाली, स्वाहा.

પદ–૭, અક્ષર–૩૮

(अथ चतुर्थं प्रस्थानम्)

ॐ ह्रीँ इरिमेरु, इरिइरिमेरु, किरिमेरु, किरिकिरिमेरु, गिरिमेरु, गिरिगिरिमेरु, पिरिमेरु, पिरिपिरिमेरु, सिरिमेरु, सिरिसिरिमेरु, हिरिमेरु, हिरिहिरिमेरु,

ॐ ह्रीँ श्रीँ अर्हँ, आयरियमेरु, मम, सर्वसिद्धिं, कुरु, कुरु, स्वाहा.

પદ–૧૮, અક્ષર–૮૪

છઠ્ઠા પ્રકારમાં ચારે પ્રસ્થાનના કુલ અક્ષરો (૩૨૩+૧૧૩+૩૮+૮૪=) ૫૫૮ છે.

સાતમા પ્રકારમાં ચારે પ્રસ્થાનના કુલ અક્ષરો (૪૦૦+૧૧૩+૩૮+૮૪=) ૬૩૫ અર્થાત્ શ્લોક–૧૯ અક્ષર–૨૭ થાય છે.

યંત્રપટમાં આલેખતી વખતે પ્રથમ પ્રસ્થાન વલયાકારે લખાય છે અથવા કમલની ૧૬ અથવા ૨૦ પાંખડીઓમાં લખાય છે. છઠ્ઠા પ્રકારના ૩૧ પદો લખવાના હોય ત્યારે દરેક પાંખડીમાં બે બે પદ લખતાં ૧૫ પાંખડીમાં ૩૦ પદ થાય છે અને ૧૬ મી પાંખડીમાં છેલ્લું પદ તથા सव्वेसिं एएसिं વગેરે स्वाहा સુધીના પાઠ લખવા, એમ જણાય છે. સાતમા પ્રકારના ૩૯ પદો લખવાનાં હોય ત્યારે દરેક પાંખડીમાં બે બે પદ લખતાં ૧૯ પાંખડીમાં ૩૮ પદ થાય છે અને ૨૦ મી પાંખડીમાં છેલ્લું પદ તથા सव्वेसिं, एएसिं વગેરે स्वाहा સુધીના પાઠ લખવા એમ જણાય છે.

બીજું તથા ત્રીજું પ્રસ્થાન વલયાકારે જ લખવાનું છે તે પછી ચોથું પ્રસ્થાન ષટ્કોણ આકૃતિમાં અંદર તથા બહાર લખવું અને છેવટે મધ્યમા स्वाहा પ્રસ્થાપિત કરવું.

---

૧ ॐ ह्रीँ श्रीँ अर्हँ ના ચાર જ અક્ષરો મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૩૪૦ માં ગણ્યા છે. આ પ્રમાણે આગળ પણ આવે છે. ॐ ह्रूँ श्रीँ ऽर्हँ આ પ્રમાણે લખવાની પદ્ધતિ હોવાથી ચાર અક્ષરની ગણતરી પણ બરાબર છે.

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

આઠમો તથા નવમો પ્રકાર[1]

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૩૫૯–૩૭૯)

આઠમા પ્રકારમાં પ્રસ્થાન–૫, લબ્ધિપદ–૧૨, મેરૂ–૧૩

નવમા પ્રકારમાં પ્રસ્થાન–૫, લબ્ધિપદ–૧૮, મેરૂ–૧૩

[प्रथमं प्रस्थानम्]

				અક્ષર
१	ॐ	नमो	जिणाणं	६
२	,,	,,	ओहिजिणाणं	८
३	,,	,,	परमोहिजिणाणं	१०
४	,,	,,	अणंतोहिजिणाणं	१०
५	,,	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	१२
६	,,	,,	सामन्नकेवलीणं	१०
७	,,	,,	भवत्थकेवलीणं	१०
८	,,	,,	अभवत्थकेवलीणं	११
९	,,	,,	उग्गतवचरणचारीणं	१३
१०	,,	,,	चउदसपुव्वीणं	१०
११	,,	,,	दसपुव्वीणं	८
१२	,,	,,	इक्कारसंगीणं	९

પદ–૧૨, અક્ષર–૧૧૭.

सव्वेसिं, एएसिं, नमोक्कारं, किच्चा, ज–मियं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ, [स्वाहा].

स्वाहा–સાથે પદ–૧૩. અક્ષર–૩૧.

स्वाहा–વિના પદ–૧૨, અક્ષર–૨૯ (જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક–૩૬૭)

પ્રથમ પ્રસ્થાનના स्वाहा સાથે અક્ષર–૧૪૮, स्वाहा વિના ૧૪૬.

---

૧ આઠમા તથા નવમા પ્રકારમાં પ્રથમ પ્રસ્થાન પૂરતો જ ભેદ છે, બાકીનાં બધાં પ્રસ્થાનો એક સરખા છે.

[अथ द्वितीयं प्रस्थानम्]

ॐ नमो, भगवओ, बाहुबलिस्स, पण्हसमणस्स, सुसुमणसा, सिज्झउ, मे, भगवई, महई, महाविज्ञा, स्वाहा.

પદ-૧૧, અક્ષર-૪૦

[अथ तृतीयं प्रस्थानम्]

ॐ वग्गु वग्गु. निवग्गु निवग्गु, सुमणे, सोमणसे, महुमहुरे.

इरिकाली, किरिकाली, गिरिकाली, सिरिकाली, पिरिकाली, हिरिकाली.

इरियाए, किरियाए, गिरियाए, पिरियाए, सिरियाए, हिरियाए, कालीकाली, महाकाली, स्वाहा.

પદ-૧૯, અક્ષર-૮૧

[अथ चतुर्थं प्रस्थानम्]

ॐ इरिइरिकाली, किरिकिरिकाली, गिरिगिरिकाली, पिरिपिरिकाली, सिरिसिरिकाली, हिरिहिरिकाली, आयरियकाली, स्वाहा.

પદ-૭, અક્ષર-૪૫

[अथ पञ्चमं प्रस्थानम्]

इरिमेरु, इरिइरिमेरु, किरिमेरु, किरिकिरिमेरु, गिरिमेरु, गिरिगिरिमेरु, पिरिमेरु, पिरिपिरिमेरु, सिरिमेरु, सिरिसिरिमेरु, हिरिमेरु, हिरिहिरिमेरु, आयरिय-मेरु, स्वाहा.

પદ-૧૩, અક્ષર-૬૮

આઠમા પ્રકારમાં પાંચે પ્રસ્થાનોના એકંદર અક્ષરો (૧૪૬+૪૦+૮૧+૪૫+૬૮=) ૩૮૦ અર્થાત્ શ્લોક-૧૧ અક્ષર-૨૮ થાય છે.

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૩૭૭ માં पणवाइ इत्थ न हु गणिया એમ લખ્યું છે. એટલે એમ લાગે છે કે સાતમા પ્રકારની જેમ અહીં ॐ ह्रीँ श्रीँ ऽर्हँ आयरियमेरु मम सर्वसिद्धिं कुरुकुरु स्वाहा એવા મંત્રપાઠમાંથી आयरियमेरु स्वाहा એટલા જ અક્ષરો ગણનામાં વિવક્ષિત કર્યા છે.

આ પ્રકારમાં ચાર પ્રસ્થાન ચાર વલયમાં લખવાનાં છે અને પાંચમું પ્રસ્થાન મધ્યમાં ષટ્કોણમાં લખવાનું છે.

મંત્રરાજ રહસ્ય શ્લોક ૩૫૯-૩૬૧ માં જણાવ્યું છે કે—

૧૩ મેરૂ તથા ૫ પ્રસ્થાનવાળા પ્રકારમાં મંત્રપાઠમાં ગમે તેટલાં લબ્ધિપદો (સ્તુતિપદો) ચાલી શકે છે. પરંતુ પૂજા માટેનું જે યંત્ર બનાવાય છે, તેમાં ૧૨ કે ૧૮ લબ્ધિપદો પ્રથમ પ્રસ્થાનમાં હોય છે.

પહેલા વલયમાં ૧૬ ખાનાં[1] બનાવવાં અને તેમાં પહેલું પ્રસ્થાન (વિદ્યાપીઠ) લખવું. નવમા પ્રકારનાં ૧૮ પદ હોય ત્યારે ત્રીજા-ચોથા ખાનામાં અથવા નવમા-દશમા ખાનામાં બે બે પદો લખવાં એટલે ૧૬ ખાનામાં ૧૮ પદો સમાઇ જાય છે અને છેલ્લા ૧૬ મા ખાનામાં सव्वेसिं एएसिं વગેરે સંપૂર્ણ આલાવો પણ લખવો.

આઠમા પ્રકારના ૧૨ પદ હોય ત્યારે કેમ પ્રથમ પ્રસ્થાન લખવું તેનો નિર્દેશ મંત્રરાજ-રહસ્યમાં નથી, પણ ૧૨ ખાનામાં ૧૨ પદ તથા બાકીનાં ચાર ખાનામાં सव्वेसिं एएसिं વગેરે આલાવો લખવો એમ જણાય છે.

બીજું પ્રસ્થાન વલયાકારે લખવું.

ત્રીજું પ્રસ્થાન ૧૬ ખાનાં બનાવી વલયાકારે લખવું. ત્રીજા પ્રસ્થાનમાં ૧૯ પદો ૧૯ ખાનામાં લખવા માટે મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૩૭૨ માં જણાવ્યું છે. જો પહેલા ખાનામાં ॐ वग्गु वग्गु, निवग्गु निवग्गु. તથા બીજા ખાનામાં सुमणे, सोमणसे, महुमहुरे, એમ લખવામાં આવે તો આ કથન સંગત થઇ શકે એમ જણાય છે.

ચોથું પ્રસ્થાન વલયાકારે લખવું.

પાંચમું પ્રસ્થાન કેવી રીતે લખવું તે મંત્રરાજરહસ્યમાં જણાવ્યું નથી. પણ અજ્ઞાતસૂરિ કૃત મંત્રકલ્પમાં (પૃ. ૧૮૯-પંક્તિ-૧૦) જણાવ્યું છે કે છેલ્લા પ્રસ્થાનના ૧૩ પદો મધ્યમાં ષટ્કોણ કરીને લખવાં (એક પદ કોણની અંદર અને એક પદ કોણની બહાર અને છેલ્લું પદ મધ્યમાં એ રીતે લખવું).

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૩૭૮ માં ૧૨ લબ્ધિપદોવાળા આઠમા પ્રકારની અક્ષર-સંખ્યા-૩૮૦ જણાવી છે અને શ્લોક-૩૭૯ માં જણાવ્યું છે કે ૧૮ લબ્ધિપદ હોય ત્યારે કેટલા અક્ષરો થાય તે તમારે વિચારીને ગણી લેવા.

અજ્ઞાતસૂરિકૃત સૂરિમંત્રકલ્પમાં (પૃ. ૧૮૮ પંક્તિ ૧૦-૧૬) આ જ મંત્ર પ્રકાર વિષે જણાવ્યું છે કે—

"પૂજા અવસરે યંત્રમાં ૧૨, પદ, ૧૮ પદ, ૨૪ પદ અથવા ૩૨ લબ્ધિપદો (સ્તુતિપદો) લખવાં. ૧૨ લબ્ધિપદ હોય ત્યારે ૧૨ પદો તથા सव्वेसिं एएसिं........ पसिज्झउ स्वाहा આટલું પ્રથમ પ્રસ્થાન (૧૪૬ અક્ષરવાળું વિદ્યાપીઠ) ૧૬ ખાનામાં લખવું. જ્યારે ૧૮ સ્તુતિપદ હોય ત્યારે ત્રીજા-ચોથા ખાનામાં અથવા પાંચમા છઠ્ઠા

---

૧ મૂળ ગ્રંથમા वलक શબ્દ વાપરેલો છે. અમે તો તેનો (ખાનું) એવો અર્થ સમજ્યા છીએ.

[illegible]

* * *

[illegible]

[[illegible]]

1. १ [illegible] — [illegible]
2. २ [illegible] — [illegible]
3. ३ [illegible] — [illegible]
4. ४ [illegible] — [illegible]
5. ५ [illegible] — [illegible]
6. ६ [illegible] — [illegible]
7. ७ [illegible] — [illegible]
8. ८ [illegible] — [illegible]
9. ९ [illegible] — [illegible]
10. १० [illegible] — [illegible]
11. ११ [illegible] — [illegible]
12. १२ [illegible] — [illegible]
13. १३ [illegible] — [illegible]
14. १४ [illegible] — [illegible]
15. १५ [illegible] — [illegible]
16. १६ [illegible] — [illegible]
17. १७ [illegible] — [illegible]
18. १८ [illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ([illegible]) [illegible]

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

❋ દશમો પ્રકાર ❋

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક–૩૮૦–૪૧૦)

પ્રસ્થાન–૫, લબ્ધિપદ–૧૬, મેરૂ–૬.

(प्रथमं प्रस्थानम्)

१ ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं ॐ ज्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
२ ,, ,, ओहिजिणाणं ॐ ह्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
३ ,, ,, परमोहिजिणाणं ॐ प्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
४ ,, ,, अणंतोहिजिणाणं ॐ स्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
५ ,, ,, अणंताणंतोहिजिणाणं ॐ क्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
६ ,, ,, सव्वोहिजिणाणं ॐ य्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
७ ,, ,, भवत्थकेवलीणं ॐ भ्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
८ ,, ,, अभवत्थकेवलीणं ॐ च्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
९ ,, ,, कुट्ठबुद्धीणं ॐ श्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
१० ,, ,, पयाणुसारीणं ॐ ठ्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
११ ,, ,, संभिन्नसोयाणं ॐ त्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
१२ ,, ,, उग्गतवचरणचारीणं ॐ ज्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
१३ ,, ,, चउदसपुव्वीणं ॐ ह्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
१४ ,, ,, दसपुव्वीणं ॐ प्म्ल्व्र्यूँ स्वाहा
१५ ,, ,, इक्कारसंगीणं ॐ वः ऐँ क्लीँ सः क्लीं श्रीँ क्रुँ स्रूँ स्वाहा
१६ ,, ,, सुयकेवलीणं ॐ ह्रीँ श्रीँ ऐँ ड़ँ ह्राँ ह्रीँ स्वाहा

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક–૩૮૬ માં જણાવ્યું છે કે પ્રથમ લબ્ધિપદમાં

---

૧ આ પ્રથમ પ્રસ્થાનની કંઇક અંશે તુલના કરી શકાય એવો મંત્રપાઠ પૃ. ૨૨૪ માં છપાયેલો છે, તે પણ જિજ્ઞાસુઓએ જોઇ લેવો. તથા જુઓ પૃ. ૨૦૩.

ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं ॐ जां जां ज्म्ल्व्यूं स्वाहा, અથવા

ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं ॐ जां जां स्वाहा એવો પાઠ પણ હોય છે.

ॐ ह्रीँ सव्वेसिं एएसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा.

(अथ द्वितीयं प्रस्थानम्)

ॐ ह्रीँ नमो भगवओ बाहुबलिस्स, पण्हसमणस्स, महापण्हसमणस्स, सयबल-वीरियस्स, महबलस्स, जोहापरक्कमस्स, सहस्समल्लस्स, महबाहुस्स, महाबलविक्कमस्स.

वग्गु वग्गु, महावग्गु, सुवग्गु सुवग्गु, निवग्गु निवग्गु; वागुरिए महावागु-रिए, भागुरिए महभागुरिए, मोहरिए महमोहरिए, सुमणसे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा.[1]

૫૯–૧૬

(अथ तृतीयं प्रस्थानम्)

१ ॐ ह्रीँ इरियाइ महइरियाइ स्वाहा,
२ ,, ,, किरियाइ महकिरियाइ स्वाहा,
३ ,, ,, गिरियाइ महगिरियाइ स्वाहा,
४ ,, ,, पिरियाइ महपिरियाइ स्वाहा,
५ ,, ,, सिरियाइ महसिरियाइ स्वाहा,
६ ,, ,, हिरियाइ महहिरियाइ स्वाहा,
७ ,, ,, आयरियाइ स्वाहा,
८ ,,[2] ,, इँ इरिकाली स्वाहा,
९ ,, ,, क्लीँ किरिकाली स्वाहा,
१० ,, ,, क्षाँ क्षीँ गिरिकाली स्वाहा,
११ ,, ,, ग्राँ ग्रीँ पिरिकाली स्वाहा,

---

१ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક–૩૯૩ તથા ૪૯૪માં સ્વાહાનો મંત્રપાઠમાં ઉલ્લેખ નથી, છતાં શ્લો. ૩૮૯ માં સ્વાહા નો ઉલ્લેખ હોવાથી તેમ જ અક્ષર સંખ્યા ગણતી વખતે શ્લો. ૫૦૩માં સ્વાહાના બે અક્ષરો ગણ્યા હોવાથી અહીં સ્વાહા નો અમે મંત્રપાઠમાં સમાવેશ કર્યો છે.

२ જુઓ પૃ. ૧૮૯

१२ ॐ ह्रीँ द्राँ द्रीँ सिरिकाली स्वाहा,
१३ ,, ,, श्राँ श्रीँ हिरिकाली स्वाहा,
१४ ,, ,, ह्राँ ह्रीँ आयरियकाली स्वाहा,
१५ ,, ,, कालीकाली स्वाहा,
१६ ,, ,, महाकाली स्वाहा,

પદ–૧૬

(अथ चतुर्थं प्रस्थानम्)

ॐ[1] ह्रीँ किरिकाली स्वाहा, ॐ ह्रीँ गिरिगिरिकाली स्वाहा, ॐ ह्रीँ पिरिपिरिकाली स्वाहा, ॐ ह्रीँ सिरिसिरिंकाली स्वाहा, ॐ ह्रीँ हिरिहिरिंकाली स्वाहा, ॐ ह्रीँ आयरियकाली स्वाहा.

પદ–૬

(अथ पञ्चमं प्रस्थानम्)

ॐ ह्रीँ किरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीँ गिरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीँ पिरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीँ सिरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीँ हिरिमेरु स्वाहा, ॐ ह्रीँ आयरियमेरु स्वाहा.

પદ–૬

ॐ ह्रीँ अर्हँ[3] चतुष्पीठस्वामिने नमः

અક્ષર–૧૨

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૩૮૦ માં જણાવ્યા પ્રમાણે આ મંત્ર ચાર વલય અને મધ્યમાં ષટ્કોણ બનાવીને તેમાં લખવાનો છે. પહેલા ચાર પ્રસ્થાનો ચાર વલયમાં લખવાનાં છે. તે પછી મધ્યમાં ષટ્કોણ બનાવીને ષટ્કોણના બહારના છ કોણો ઉપર પાંચમા પ્રસ્થાનના છ પદો લખવાના છે. કોણના અંદરના છ ભાગોમાં

---

૧ મંત્રરાજરહસ્યની D. પ્રતિમાં ह्राँ ह्राँ પાઠ છે. આગળ પૃ. ૧૮૯ માં प्राँ प्रीँ પાઠ છે.

૨ જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૪૧૮.

૩ ડર્हँ એમ એક અક્ષર સમજવો. જુઓ છઠ્ઠા પ્રકારનું ચોથું પ્રસ્થાન.

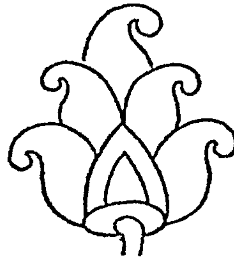
हस् ह्रौँ, हस् ह्रीँ, हस् ह्रैँ, हस् ह्रूँ,[1] ह्रूँ, फ्रूँ આ છ બીજાક્ષરો લખવાના છે. અને ષટ્કોણના મધ્યભાગમાં ॐ ह्रौँ अर्हँ चतुष्पीठस्वामिने नमः આ પ્રમાણે લખવું. જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૪૦૯–૪૧૨ તથા પૃ૦ ૧૮૯ પંક્તિ ૧૨–૧૫

ઉપર મુજબ યંત્ર લખ્યા પછી બાકી જે જે જે રીતે લખવાનું છે તે મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક--૪૭૭–૪૮૦ માં છે.

આ મંત્રના ॐ ह्रौ अर्हं બીજાક્ષરોનું વિસ્તારથી વર્ણન મંત્રરાજરહસ્ય શ્લો. ૪૧૩–૪૬૪ માં છે.

અગિઆરમો પ્રકાર પણ લગભગ આવો જ છે. દશમા પ્રકારમાં બીજાક્ષરો ઘણા છે, જ્યારે અગિયારમા પ્રકારમાં બીજાક્ષરો થોડા છે.

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક—૩૮૦ માં ચાર પ્રસ્થાનો ચાર વલયમાં લખવા જણાવ્યું છે. છતાં શ્લોક ૩૮૧ તથા ૪૦૧ માં કરેલી સૂચના પ્રમાણે પહેલું તથા ત્રીજું પ્રસ્થાન ૧૬ પાંખડીઓમાં લખવાનું છે.

૧ પૃ. ૧૮૯ પંક્તિ ૧૪ માં પાંચમા બીજાક્ષરમાં ह्रुँ ह्रूँ બે વાર છે.

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

❋ અગિયારમો પ્રકાર[1] ❋

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક–૪૮૬–૫૦૮)

પ્રસ્થાન–૫, લબ્ધિપદ–૧૬, મેરૂ–૬.

(प्रथमं प्रस्थानम्)

			અક્ષર
१	ॐ ह्रीँ नमो	जिणाणं	७
२	नमो	ओहिजिणाणं	७
३	,,	परमोहिजिणाणं	९
४	,,	अणंतोहिजिणाणं	९
५	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	११
६	,,	सामन्नकेवली[णं]	८
७	,,	भवत्थकेवलीणं	९
८	,,	अभवत्थकेवलीणं	१०
९	,,	कुट्ठबुद्धीणं	७
१०	,,	पयाणुसारीणं	८
११	,,	संभिन्नसोयाणं	८
१२	,,	उग्गतवचरणचारीणं	१२
१३	,,	चउदसपुव्वीणं	९

---

૧ આ અગાઉ દશમા પ્રકારમાં જે મંત્રપાઠ આપેલો છે તેને જ મળતો આ અગિયારમા પ્રકારમાં મંત્રપાઠ છે. દશમા પ્રકારમાં બીજાક્ષરો ઘણા છે, જ્યારે આ પ્રકારમાં બીજાક્ષર સ્વલ્પ છે. આ મુખ્ય તફાવત છે. (જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક–૪૮૬) આ ઉપરાંત બીજો પણ સ્વલ્પ તફાવત મંત્રપાઠમાં ક્વચિત્ ક્વચિત્ છે.

સૂરિમંત્રના દશમા પ્રકારમાં આ સ્થાને नमो सव्वोहिजिणाणं પાઠ છે. તેના આઠ અક્ષરો છે તે યોગ્ય છે. પરંતુ અહીં તો છઠ્ઠા પદમાં નવ અક્ષરો થાય છે. છતાં મંત્રરાજરહસ્ય શ્લો–૫૦૧માં આ પદના આઠ અક્ષરો ગણાવ્યાં છે. એટલે આઠ અક્ષર મેળવવા માટે અમે णं ને કોષ્ટકમાં મૂકયો છે અર્થાત ગણતરીમાં લીધો નથી.

१४	नमो	दसपुव्वीणं	७
१५	,,	इक्कारसंगीणं	८
१६	,,	सुयकेवलीणं	८

પદ-૧૬, અક્ષર-૧૩૭

सव्वेसिं, एएसिं, नमोकारं, किच्चा, ज-मियं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ, स्वाहा.

પદ-૧૩, અક્ષર-૩૧

પ્રથમ પ્રસ્થાનના કુલ અક્ષર-૧૬૮

(अथ द्वितीयं प्रस्थानम्)

ॐ ह्रीँ नमो, भगवओ, बाहुबलिस्स, पण्हसमणस्स, महापण्हसमणस्स, सयबल-वीरियस्स, महबलस्स, जोहापरक्कमस्स, सहस्समल्लस्स, सहबाहुस्स, महाबलविक्कमस्स, वग्गु वग्गु [वग्गु],[1] महावग्गु निवग्गु, सुवग्गु सुवग्गु, निवग्गु निवग्गु, वागुरिए महावागुरिए, भागुरिए महाभागुरिए, मोहरिए महमोहरिए, सुमणसे, सोमणसे, महुमहुरे, स्वाहा.[2]

પદ-૨૧, અક્ષર-૧૩૬

(अथ तृतीयं प्रस्थानम्)

ॐ इरियाइ महइरियाइ, किरियाइ महकिरियाइ, गिरियाइ महगिरियाइ, पिरियाइ महापिरियाइ, सिरियाइ महासिरियाइ, हिरियाइ महाहिरियाइ, आयरियाइ, इरिकाली, किरिकाली, गिरिकाली, पिरिकाली, सिरिकाली, हिरिकाली, आयरिय-काली, कालीकाली, महाकाली.

પદ-૧૬, અક્ષર-૧૦૭

---

૧ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૩૯૨ તથા ૪૯૩ માં वग्गु वग्गु એવો જ મંત્રપાઠ છે, પરંતુ શ્લોક-૫૦૩ માં આ પદના ૭ અક્ષરો ગણાવ્યા છે તે સંખ્યા મેળવવા માટે એક વધારે वग्गु કોષ્ટકમાં અમે ઉમેર્યો છે.

૨ મંત્રરાજરહસ્યમાં મંત્રપાઠમાં બીજા તથા ચોથા પ્રસ્થાનમાં શ્લોક-૪૯૪ તથા ૪૯૮ માં स्वाहा નથી, પણ અક્ષર સંખ્યા ગણતી વખતે શ્લોક ૫૦૩ તથા ૫૦૬ માં स्वाहा ના બે અક્ષર ગણ્યા હોવાથી અમે स्वाहा નો મંત્રપાઠમાં સમાવેશ કર્યો છે.

(अथ चतुर्थं प्रस्थानम्)

ॐ ह्रीं इरिकिरिकाली, गिरिगिरिकाली, पिरिपिरिकाली, सिरिसिरिकाली, हिरिहिरिकाली, आयरियआयरियकाली, स्वाहा.

પદ-૬, અક્ષર-૪૪

(अथ पञ्चमं प्रस्थानम्)

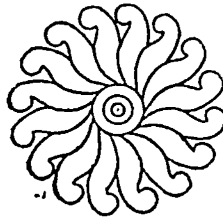
ॐ ह्रीं किरिमेरु, गिरिमेरु, पिरिमेरु, सिरिमेरु, हिरिमेरु, आयरियमेरु, स्वाहा.

પદ-૬, અક્ષર-૩૦

ॐ ह्रीं अर्हं[2] चतुष्पीठस्वामिने नमः

અક્ષર-૧૨

આ મંત્રને યંત્રમાં કેમ આલેખવો એ માટે દશમા પ્રકાર ઉપરની અમારી નોંધ જોઈ લેવી. બધા પ્રસ્થાનોમાં એકંદર અક્ષરો (૧૬૮+૧૩૬+૧૦૭+૪૪+૩૦+૧૨=) ૪૯૭ અર્થાત્ શ્લોક-૧૫, અક્ષર-૧૭ છે.

---

૧ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૫૦૪ માં ૨૧ પદોના આ મંત્રને યંત્રમાં ૧૬ પદોમાં લખવા કહેલું છે. ॐ ह्रीं नमो भगवओ बाहुवलिस्स આ એક પદ, पण्हसमणस्स महापण्हसमणस्स આ એક પદ તથા सुमणसे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा આ એક પદ ગણીએ તો સોળની સંખ્યા થાય એમ જણાય છે.

૨ ऽर्हं એક અક્ષર ગણવો.

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

✻ બારમો પ્રકાર ✻

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૫૦૯—૫૧૬)

પ્રસ્થાન—૫, લબ્ધિપદ—૧૨, મેરૂ—૫.

(प्रथमं प्रस्थानम्)

ॐ नमो जिणोहिपरमोहिणंतोहिजिणकेवलितिचरमसरीरुग्गतवचरणचारिचउदस-पुव्विदसपुव्वीकारसंगीणं.

અક્ષર—૪૮

(अथ द्वितीयं प्रस्थानम्)

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे इरि किरि पिरि सिरि हिरि आयरियकाली.

અક્ષર—૫૭

(अथ तृतीयं प्रस्थानम्)

इरियाए, किरियाए, पिरियाए, सिरियाए, हिरियाए.

અક્ષર—૨૦

(अथ चतुर्थं प्रस्थानम्)

ॐ इरिइरि किरिकिरि पिरिपिरि सिरिसिरि हिरिहिरि आयरियआयरियकाली.

અક્ષર—૩૧

(अथ पञ्चमं प्रस्थानम्)

ॐ किरि पिरि सिरि हिरि आयरियमेरु.

અક્ષર—૧૫

બધા પ્રસ્થાનોના એકંદર અક્ષરો (૪૮+૫૭+૨૦+૩૧+૧૫=) ૧૭૧ અર્થાત્ શ્લોક પાંચ અક્ષર—૧૧ થાય છે. મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૫૦૯—૫૧૫ માં લખ્યા છે તે

પ્રમાણે મંત્રપાઠ કરવા જતાં અક્ષરો ખૂબ જ ખૂબ વધી જાય છે. અને આ પ્રકારમાં શ્લોક–૫૧૬ માં અક્ષરો ૧૭૧ જ કહ્યા છે એટલે અમારી કલ્પનાનુસારે આ સંક્ષેપ કર્યો છે.

આ જ સંક્ષિપ્ત પ્રકાર પૃ. ૨૩૩–૨૩૪ માં મંત્રરાજરહસ્યની જેમ અક્ષરશઃ વર્ણવેલો છે.

ગણધરવલયમંત્ર[1]

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લો. ૫૧૮–૫૩૧)

લબ્ધિપદ–૪૦

			અક્ષર
१	ॐ नमो	जिणाणं	६
२	नमो	ओहिजिणाणं	७
३	,,	परमोहिजिणाणं	९
४	,,	अणंतोहिजिणाणं	९
५	,,	कुट्ठबुद्धीणं	७
६	,,	बीयबुद्धीणं	७
७	,,	पयाणुसारीणं	८
८	,,	संभिन्नसोयाणं	८
९	,,	सयंबुद्धाणं	७
१०	,,	पत्तेयबुद्धाणं	८
११	,,	उज्जुमईणं	७
१२	,,	विउलमईणं	८
१३	,,	चउदसपुव्वीणं	९
१४	,,	दसपुव्वीणं	७
१५	,,	इक्कारसंगीणं	८
१६	,,	अट्ठंगमहानिमित्तकुसलाणं	१४

૧. આમાં ઉપવિદ્યા તથા મેરૂ નથી. તેમ જ આ સૂરિમંત્રનો સ્વતંત્ર પ્રકાર જણાતો નથી. પરંતુ સૂરિમંત્ર લખ્યા પછી કોઇ કોઇ યંત્રમાં વલયાકારે આ ગણધરવલયમંત્ર લખેલો જોવામાં આવે છે. તેનું સ્વરૂપ આ મંત્રમાં છે, એમ જણાય છે. જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લો. ૫૧૮ તથા પૃ. ૨૨૧ની ટિપ્પણી તથા જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લો. ૬૯.

१७	नमो	विउव्वणइड्ढिपत्ताणं	११
१८	,,	विज्जाहरसमणाणं	१०
१९	,,	चारणसमणाणं	९
२०	,,	पण्हसमणाणं	८
२१	,,	आगासगामीणं	८
२२	,,	आसीविसाणं	७
२३	,,	दिट्ठिविसाणं	७
२४	,,	उग्गतवाणं	७
२५	,,	महातवाणं	७
२६	,,	घोरगुणबंभयारीणं	११
२७	,,	आमोसहिपत्ताणं	९
२८	,,	विप्पोसहिपत्ताणं	९
२९	,,	खेलोसहिपत्ताणं	९
३०	,,	जल्लोसहिपत्ताणं	९
३१	,,	सव्वोसहिपत्ताणं	९
३२	,,	मणबलीणं	७
३३	,,	वयणबलीणं	८
३४	,,	कायबलीणं	७
३५	,,	खीरासवलद्धीणं	९
३६	,,	घयासवलद्धीणं	९
३७	,,	अमयासवलद्धीणं	१०
३८	,,	अक्खीणमहाणसलद्धीणं	१२
३९	,,	वद्धमाणवुड्ढिसिरीणं	११
४०	,,	सव्वसिद्धायणाणं[1]	९

પદ–૪૦, અક્ષર–૩૪૧

वग्गु वग्गुए फग्गु फग्गुए सुमणे सोमणसे महुमहुरे.

અક્ષર–૨૨

१ सव्वसिद्धायदणाणं પાઠ અમને સારો લાગે છે. પૃ. ૨૨૫ પંક્તિ–૧૩ માં તથા પૃ. ૨૧૧ની ટિપ્પણીમાં પણ આવો પાઠ હોવાથી અમે सव्वसिद्धायणाणं પાઠ જ કાયમ રાખ્યો છે.

किरियाए पिरियाए सिरियाए आयरियाए

અક્ષર–૧૭

किरिकिरिकाली पिरिपिरिकाली सिरिसिरिकाली हिरिहिरिकाली आयरियकाली[1]

અક્ષર–૩૦

वग्गु निवग्गु निवग्गु फग्गु निफग्गु निफग्गु सुमणे सोमणसे सोममणे[2] जए विजए अजिए अपराजिए स्वाहा.

અક્ષર–૪૨

આ બધાના એકંદર અક્ષરો (૩૪૧+૨૨+૧૭+૩૦+૪૨=) ૪૫૨ થાય છે. પરંતુ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક–૫૨૮ માં આના ૪૬૬ અક્ષરો જણાવ્યા છે. પૃ. ૨૨૧ ની ટિપ્પણમાં લગભગ આને જ અક્ષરશઃ મળતો ગણધરવલયમંત્ર છે. તેના આધારે થોડો સંસ્કાર કરીએ તો ૪૬૬ અક્ષર મળી રહે. નીચે પ્રમાણે મંત્રમાં સંસ્કાર થઈ શકે.

પ્રારંભના સાત લબ્ધિપદોમાં ॐ ઉમેરવાથી તેમ જ ૪૦ લબ્ધિપદ પછી ॐ वग्गु वग्गुए फग्गु फग्गुए निवग्गु निवग्गुए सुमणे सोमणसे महुमहुरे એ પ્રમાણે પાઠ સંસ્કાર કરવાથી ૧૪ અક્ષરો વધારે મળી રહે છે ૪૫૨+૧૪=૪૬૬ અર્થાત્ શ્લોક–૧૪, અક્ષર–૧૮ થાય છે.

આ ગણધરવલયમંત્ર પૃ. ૨૨૧ ની ટિપ્પણીમાં લગભગ અક્ષરશઃ છે. જ્યારે પૃ. ૨૨૫ માં અમુક અંશે મળતો ગણધરવલયમંત્ર છે.

આ ગણધરવલયમંત્ર સૂરિમંત્રને યંત્રમાં આલેખ્યા પછી વલયાકારે કોઈક કોઈક સૂરિમંત્રના યંત્રમાં જોવામાં આવે છે, એમ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૫૧૮ તથા પૃ. ૨૨૧ ની ટિપ્પણી ઉપરથી સમજાય છે.

દિગંબરાચાર્ય પુષ્પદન્ત તથા ભૂતબલિએ રચેલા ષટ્ખંડાગમ ગ્રંથના ચોથા વેદના ખંડના કૃતિ અનુયોગદ્વાર પ્રકરણના પ્રારંભમાં મંગળરૂપે એક સૂત્રપાઠ જોવામાં આવે છે જે ગણધરવલયમંત્રમાં આવતાં લબ્ધિપદોને ઘણા અંશે મળતો છે.

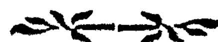
૧ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૫૨૭ માં सिरिजुयाकाली પાઠ છે. તે આધારે અહીં सिरिकाली પાઠ થાય. પરંતુ પહેલાં सिरिसिरि પદ આવી ગયું છે. તેમ જ પૃ. ૨૧૧ ટિપ્પણ પંક્તિ–૨૦ (તથા પૃ. ૨૨૫ પંક્તિ–૧૬) માં आयरियकाली નો નિર્દેશ હોવાથી અમે सिरिकालि ને બદલે आयरियकाली પાઠ જ રાખ્યો છે.

૨ D તથા P પ્રતિમાં सोमणसे પાઠ છે. જુઓ પૃ. ૬૪ ટિપ્પણ

ષટ્ખંડાગમમાં આવતો એ સૂત્રપાઠ નીચે મુજબ છે.

१	णमो	जिणाणं	२३	णमो	दित्ततवाणं
२	,,	ओहिजिणाणं	२४	,,	तत्ततवाणं
३	,,	परमोहिजिणाणं	२५	,,	महातवाणं
४	,,	सव्वोहिजिणाणं	२६	,,	घोरतवाणं
५	,,	अणंतोहिजिणाणं	२७	,,	घोरपरक्कमाणं
६	,,	कोट्ठबुद्धीणं	२८	,,	घोरगुणाणं
७	,,	बीजबुद्धीणं	२९	,,	घोरगुणबंभचारीणं
८	,,	पदाणुसारीणं	३०	,,	आमोसहिपत्ताणं
९	,,	संभिन्नसोदाराणं	३१	,,	खेलोसहिपत्ताणं
१०	,,	उजुमदीणं	३२	,,	जल्लोसहिपत्ताणं
११	,,	विउलमदीणं	३३	,,	विट्ठोसहिपत्ताणं
१२	,,	दसपुव्वियाणं	३४	,,	सव्वोमहिपत्ताणं
१३	,,	चोद्दसपुव्वियाणं	३५	,,	मणबलीणं
१४	,,	अट्ठंगमहाणिमित्तकुसलाणं	३६	,,	वचिबलीणं
१५	,,	विउव्वणपत्ताणं	३७	,,	कायबलीणं
१६	,,	विज्जाहराणं	३८	,,	खीरसवीणं
१७	,,	चारणाणं	३९	,,	सप्पिसवीणं
१८	,,	पण्णसमणाणं	४०	,,	महुसवीणं
१९	,,	आगासगामीणं	४१	,,	अमडसवीणं
२०	,,	आसीविसाणं	४२	,,	अक्खीणमहाणसाणं
२१	,,	दिट्ठिविसाणं	४३	,,	लोए सव्वसिद्धायदणाणं
२२	,,	उग्गतवाणं	४४	,,	वड्ढमाणबुद्धरिसिस्स

ષટ્ખંડાગમ ઉપર વીરસેન આચાર્ય વિરચિત ધવલા ટીકામાં આ ૪૪ પદોનો અર્થ ઘણા જ વિસ્તારથી વર્ણવેલો છે. (ષટ્ખંડાગમ ધવલા ટીકા, પુસ્તક-૯, પૃ.૨-૧૦૩) તે માટે જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાં જોઈ લેવું. અહીં આપેલા બીજા પરિશિષ્ટમાં પણ એમાંથી જરૂર પૂરતો પાઠ અમે ઉદ્ધૃત કર્યો છે તે પણ જોઈ લેવું.

સૂરિમંત્રની આમ્નાયનો

* તેરમો પ્રકાર *

(મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ६०८–६१५)

લબ્ધિપદ–૧૬, મેરૂ–૧૩.

[प्रथमं प्रस्थानम्]

			અક્ષર
१	ॐ	नमो जिणाणं	६
२	नमो	ओहिजिणाणं	७
३	,,	परमोहिजिणाणं	९
४	,,	अणंतोहिजिणाणं	९
५	,,	केवलीणं	६
६	,,	भवत्थकेवलीणं	९
७	,,	अभवत्थकेवलीणं	१०
८	,,	चउदसपुव्वीणं	९
९	,,	दसपुव्वीणं	७
१०	,,	इक्कारसंगीणं	८
११	,,	उग्गतवचरणचारीणं	१२
१२	,,	खीरासवलद्धीणं	९
१३	,,	महुआसवलद्धीणं	१०
१४	,,	कुट्ठबुद्धीणं	७
१५	,,	गोयमसामिस्स	८
१६	,,	सुहम्मसामिस्स	८

પદ–૧૬, અક્ષર–૧૩૪

सव्वेसिं, एएसिं, नमोक्कारं, किच्चा, ज–मियं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ. स्वाहा.

પદ–૧૩, અક્ષર–૩૧

પ્રથમ પ્રસ્થાનના અક્ષરો–૧૬૫.

[अथ द्वितीयं प्रस्थानम्]

ॐ नमो, भगवओ, बाहुबलिस्स, पण्हसमणस्स, सिज्झउ, मे, भगवई, महई, महाविज्जा, स्वाहा

પદ–૧૦, અક્ષર–૩૫

[अथ तृतीयं प्रस्थानम्]

ॐ वग्गु वग्गु, निवग्गु वग्गु, सुमणे, सोमणसे, महुमहुरे, इरिकाली, गिरिकाली, पिरिकाली, हिरिकाली, सिरिकाली, इरियाए, गिरियाए, पिरियाए, हिरियाए, सिरियाए, काली महाकाली स्वाहा.

પદ–૧૬, અક્ષર–૭૦

[अथ चतुर्थ प्रस्थानम्]

इरिकाली, किरिकाली, गिरिकाली, पिरिकाली, हिरिकाली, सिरिकाली, इरिइरिकाली, किरिकिरिकाली, गिरिगिरिकाली, पिरिपिरिकाली, हिरिहिरिकाली, सिरिसिरिकाली.

પદ–૧૨, અક્ષર–૬૦

[अथ पञ्चमं प्रस्थानम्]

ॐ इरिमेरु, इरिइरिमेरु, किरिमेरु, किरिकिरिमेरु, गिरिमेरु, गिरिगिरिमेरु, पिरिमेरु, पिरिपिरिमेरु, सिरिमेरु, सिरिसिरिमेरु, हिरिमेरु, हिरिहिरिमेरु, आयरियमेरु स्वाहा.

પદ–૧૩, અક્ષર–૬૯

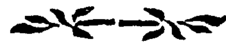
પાંચે પ્રસ્થાનના એકંદર અક્ષરો (૧૬૫+૩૫+૭૦+૬૦+૬૯=) ૩૯૯ અર્થાત્ શ્લોક ૧૨ અક્ષર–૧૫ થાય છે.

આ મંત્રમાં પ્રારંભના ચાર પ્રસ્થાનો વલયાકારે લખવાનાં છે. પહેલું પ્રસ્થાન તથા ત્રીજું પ્રસ્થાન વલયમાં ૧૬ પાંદડામાં લખવાનું છે. બીજું તથા ચોથું પ્રસ્થાન વલયાકારે લખવાનું છે. પાંચમું પ્રસ્થાન યંત્રના મધ્યમાં ષટ્કોણની આકૃતિ બનાવીને તેમાં લખવાનું છે આ મંત્ર કેમ આલેખવો તે માટે અમે આઠમા તથા નવમા પ્રકારને અંતે જે નોંધ લખી છે તે પણ જોઈ લેવી. આઠમા તથા નવમા પ્રકાર સાથે આ મંત્ર અમુક અંશે મળતો આવે છે.

આ યંત્રને પૃથ્વીમંડલની અંદર આલેખવું. યંત્રને માયાબીજથી (ह्रींકારથી) ત્રણવાર આવેષ્ટન કરવું. અને અંતે તેને અંકુશબીજ क्रौंકારથી નિરૂદ્ધ કરવું. આવું યંત્ર પણ ક્વચિત જોવામાં આવે છે. એમ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૬૧૫ માં જણાવ્યું છે.

આ મંત્રમાં પ્રસ્થાન શબ્દનો ઉલ્લેખ મંત્રરાજરહસ્યમાં પ્રાપ્ત થતો નથી. પરંતુ આઠમા તથા નવમા પ્રકારને આધારે અમે અહીં પ્રસ્થાનનો ઉલ્લેખ તથા વિભાગ કર્યો છે.

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૬૦૮ માં पणवो नमो पयाइसु એમ કહ્યું છે, પણ પ્રત્યેક લબ્ધિપદના પ્રારંભમાં ॐ લેવામાં આવે તો ૧૫ અક્ષરો વધી જાય છે તેથી ૩૯૯ અક્ષરની સંખ્યા મેળવવા માટે, બીજા પ્રકારની જેમ પ્રથમ પદના પ્રારંભમાં જ ॐ લીધો છે. જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક-૨૧૨.

શ્રી જિનપ્રભસૂરિવિરચિત સૂરિમંત્રબૃહત્કલ્પવિવરણને આધારે સૂરિમંત્રનું સ્વરૂપ.

(પૃ. ૭૭-૧૧૨)

સૂરિમંત્રના પ્રથમ પ્રસ્થાનના પ્રારંભમાં જે લબ્ધિપદો આવે છે તેની સંખ્યા ભિન્ન ભિન્ન આમ્નાયોમાં જુદી જુદી હોય છે. તે ભિન્ન ભિન્ન આમ્નાયો પ્રમાણે ૧૨, ૧૩, ૧૮, ૨૪, ૩૨ તથા ૮ લબ્ધિપદોને પ્રારંભમાં વર્ણવીને પછી સ્વ આમ્નાય પ્રમાણે ૧૬ લબ્ધિપદોનું વર્ણન કરીને તે પછી બાકીનો સૂરિમંત્ર જિનપ્રભસૂરિએ વર્ણવ્યો છે.

માનદેવી વાચનામાં પદ-૧૨[1]

१ नमो जिणाणं
२ ,, ओहिजिणाणं
३ ,, परमोहिजिणाणं
४ ,, अणंतोहिजिणाणं
५ ,, अणंताणंतोहिजिणाणं
६ ,, सामन्नकेवलीणं
७ ,, भवत्थकेवलीणं

૧ સિંહતિલકસૂરિ વિરચિત મંત્રરાજરહસ્યમાં વર્ણવેલા સૂરિમંત્રોના પ્રકારોમાં પહેલા પ્રકારમાં લગભગ આ જ ૧૨ પદો છે. તથા જુઓ આઠમો અને નવમો પ્રકાર.

८ नमो अभवत्थकेवलीणं
९ ,, उग्गतवचरणचारीणं
१० ,, चउदसपुव्वीणं
११ ,, दसपुव्वीणं
१२ ,, इक्कारसंगीणं

ધર્મઘોષ આમ્નાયમાં પદ[1] ૧૩

ઉપર માનદેવી વાચનામાં જે ૧૨ પદો છે તે જ પદો ધર્મઘોષ આમ્નાયમાં છે. પહેલા પાંચ પદ પછી ધર્મઘોષ આમ્નાયમાં नमो सव्वोहिजिणाणं છઠ્ઠું પદ છે. ત્યાર પછી બાકીનાં સાત પદો માનદેવી વાચના પ્રમાણે જ છે. એ રીતે ૧૩ પદો ધર્મઘોષ આમ્નાયમાં છે.

પટમાં લખાતાં ૧૮ પદો.

नमो जिणाण
२ ,, ओहिजिणाणं
३ ,, परमोहिजिणाणं
४ ,, अणंतोहिजिणाणं
५ ,, अणंताणंतोहिजिणाणं
६ ,, सव्वोसहिजिणाणं
७ ,, कुट्ठबुद्धीणं
८ ,, बीयबुद्धीणं
९ ,, पयाणुसारीणं
१० ,, संभिन्नसोयाणं
११ ,, सामन्नकेवलीणं
१२ ,, भवत्थकेवलीणं
१३ ,, अभवत्थकेवलीणं
१४ ,, उग्गतवचरणचारीणं
१५ ,, चउदसपुव्वीणं
१६ ,, दसपुव्वीणं
१७ ,, इक्कारसंगीणं
१८ ,, सुयकेवलीणं

૧ સરખાવો મંત્રરાજરહસ્ય બીજા પ્રકાર સાથે.

२४ पदो[1]

१ ॐ नमो जिणाणं
२ ,, ,, ओहिजिणाणं
३ ,, ,, परमोहिजिणाणं
४ ,, ,, अणंतोहिजिणाणं
५ ,, ,, अणंताणंतोहिजिणाणं
६ ,, ,, केवलीणं
७ ,, ,, भवत्थकेवलीणं
८ ,, ,, अभवत्थकेवलीणं
९ ,, ,, उज्जुमईणं
१० ,, ,, विउलमईणं
११ ,, ,, वेउव्वियलद्धीणं
१२ ,, ,, चउदसपुव्वीणं
१३ ,, ,, दसपुव्वीणं
१४ ,, ,, उग्गतवचरणचारीणं
१५ ,, ,, मणपज्जवनाणीणं
१६ ,, ,, एगारसंगीणं
१७ ,, ,, खीरासवलद्धीणं
१८ ,, ,, महुआसवलद्धीणं
१९ ,, ,, अमियासवलद्धीणं
२० ,, ,, अक्खिणमहाणसलद्धीणं
२१ ,, ,, संभिन्नसोयाणं
२२ ,, ,, पयाणुसारीलद्धीणं
२३ ,, ,, बीयबुद्धीणं
२४ ,, ,, कोट्ठबुद्धीणं

३२ पदो[2]

१ नमो ॐ ह्रीँ जिणाणं
२ ,, ,, ओहिजिणाणं

१ સરખાવોઃ— મંત્રરાજરહસ્ય ચોથો પ્રકાર.
२ સરખાવોઃ— મંત્રરાજરહસ્ય ત્રીજો પ્રકાર.

३ नमो ॐ ह्रीँ परमोहिजिणाणं
४ ,, ,, अणंतोहिजिणाणं
५ ,, ,, अणंताणंतोहिजिणाणं
६ ,, ,, केवलीणं
७ ,, ,, भवत्थकेवलीणं
८ ,, ,, अभवत्थकेवलीणं
९ ,, ,, उज्जुमईणं
१० ,, ,, विउलमईणं
११ ,, ,, वेउव्वियलद्धीणं
१२ ,, ,, सव्वलद्धीणं
१३ ,, ,, पण्हसमणाणं
१४ ,, ,, जंघाचारणमुणीणं
१५ ,, ,, विज्जासिद्धाणं
१६ ,, ,, आगासगामीणं
१७ ,, ,, आमोसहिलद्धीणं
१८ ,, ,, विप्पोसहिलद्धीणं
१९ ,, ,, खेलोसहिलद्धीणं
२० ,, ,, जल्लोसहिलद्धीणं
२१ ,, ,, सव्वोसहिलद्धीणं
२२ ,, ,, आसीविसाणं[1]
२३ ,, ,, अट्ठंगनिमित्तधारयाणं
२४ ,, ,, वयणविसतत्तलेसाणं
२५ ,, ,, सीयलेसाणं
२६ ,, ,, चउदसपुव्वीणं
२७ ,, ,, दसपुव्वीणं

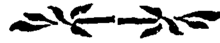
१ મંત્રરાજરહસ્ય ત્રીજા પ્રકારમાં आसीविसाणं પદ પછી २३ दिट्ठिविसाणं २४ वयणविसाणं તથા २५ तत्तलेसाणं એમ અલગ અલગ ત્રણ પદો છે, જ્યારે આમાં २३ अट्ठंगनिमित्तधारयाणं તથા २४ वयणविसतत्तलेसाणं એમ બે પદો છે. અને આગળ જતાં આમાં ३० दुवालसंगीणं અને ३१ सव्वसिद्धाणं એમ બે પદો છે, જ્યારે મંત્રરાજરહસ્યના પ્રકારમાં ३१ दुवालसंगिणसव्वसिद्धाणं એમ એકજ પદ છે. આ રીતે બન્નેમાં ૩૨ પદોની સંખ્યા મળી રહે છે.

२८ नमो ॐ ह्रीँ एगारसंगीणं[1]
२९ ,, ,, संभिन्नसोयाणं
३० ,, ,, दुवालसंगीणं
३१ ,, ,, सव्वसिद्धाणं
३२ ,, ,, उग्गतवचरणचारीणं

—o—

દિગમ્બર આમ્નાયમાં ૮ પદ.

१ नमो जिणाणं
२ ,, ओहिजिणाणं
३ ,, परमोहिजिणाणं
४ ,, अणंतोहिजिणाणं
५ ,, सामन्नकेवलीणं
६ ,, उग्गतवचरणचारीणं
७ ,, चउदसपुव्वीणं
८ ,, एगारसंगधारीणं

આ પછી જિનપ્રભસૂરિએ સ્વઆમ્નાય પ્રમાણે મંત્રપાઠ દર્શાવ્યો છેઃ—

જિનપ્રભસૂરિના સ્વઆમ્નાય પ્રમાણે

સૂરિમંત્ર

(પૃ. ૮૧-૧૦૩)

પ્રસ્થાન—૫, લબ્ધિપદ—૧૬, મેરૂ—૭.

(प्रथमं प्रस्थानं विद्यापीठम्)

	અક્ષર
१ ॐ नमो जिणाणं	६
२ नमो ओहिजिणाणं	७
३ ,, परमोहिजिणाणं	९

१ મંત્રરાજરહસ્ય ત્રીજા પ્રકારમાં इक्कारसंगसुत्तधारीणं પાઠ છે.

४	नमो	अणंतोहिजिणाणं	९
५	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	११
६	,,	[सामन्न][1] केवलीणं	६
७	,,	भवत्थकेवलीणं	९
८	,,	चउदसपुव्वीणं	९
९	,,	दसपुव्वीणं	७
१०	,,	नवपुव्वीणं	७
११	,,	इक्कारसंगीणं	८
१२	,,	खीरासवलद्धीणं	९
१३	,,	महुआसवलद्धीणं	१०
१४	,,	संभिन्नसोयाणं	८
१५	,,	पयाणुसारीणं	८
१६	,,	कुट्ठबुद्धीणं	७

પદ–૧૬, પ્રથમ પદમાં ॐ સહિત અક્ષર ૧૩૦
ॐ વિના અક્ષર ૧૨૯

सव्वेसिं, एएसिं, नमोक्कारं, किच्चा, ज–मियं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्जा, पसिज्झउ, स्वाहा.

પદ–૧૩, અક્ષર–૩૧

ॐ સહિત[2] પ્રથમ પ્રસ્થાનના અક્ષર–૧૬૧, ॐ વિના ૧૬૦.

(अथ द्वितीयं प्रस्थानं विद्या)

(१ महाबाहुबलिविद्या)

ॐ ह्रीँ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स महापण्हसमणस्स सयबल-वीरियस्स महाबलस्स जोहपरक्कमस्स सहस्समल्लस्स महाबलस्स महाबलविक्कमस्स सिज्झउ, मे भगवई महइ महाविज्जा स्वाहा

અક્ષર–૨૮

---

૧ પૃ ૮૧ પંક્તિ ૧૦માં सामन्नकेवलीणं પાઠ છે, પરંતુ પૃ.૧૦૩ પંક્તિ ૧૩ स्वाम्नायमंत्र शुद्धि જણાવતાં વિદ્યાપીઠમાં ૧૬૦ અક્ષર જણાવ્યા છે. सामन्न શબ્દ જો અહીં ન હોય તો જ ૧૬૦ ની સંખ્યા મળી રહે, માટે અમે सामन्न શબ્દને અહીં કોષ્ટકમાં મૂક્યો છે.

૨ સોળે લબ્ધિપદોમાં ॐ અથવા ह्रीँ અથવા श्रीँ લેવામાં આવે તો પ્રથમ પ્રસ્થાનના ૧૭૬ અક્ષર થાય છે. જુઓ પૃ. ૧૦૩ પંક્તિ–૧૫.

(२ लघुबाहुबलिविद्या)

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा स्वाहा.

स्वाहा સહિત અક્ષર–૩૫, स्वाहा વિના અક્ષર–૩૩.

(सौभाग्यविद्या–महाविद्या[1])

ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा.

स्वाहा સહિત અક્ષર–૨૨, स्वाहा વિના અક્ષર–૨૦.

(विद्या)

ॐ इरिकाली किरिकाली गिरिकाली पिरिकाली सिरिकाली हिरिकाली आयरियकाली स्वाहा.

ॐ સહિત અક્ષર–૩૩ ॐ વિના અક્ષર–૩૨.

(अथ तृतीयं प्रस्थानम्–उपविद्या)

इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए काली कालि महाकालि स्वाहा.

અક્ષર[2]–૩૯

(अथ चतुर्थं प्रस्थानम्–मंत्रपीठम्)

ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियकालि स्वाहा.

અક્ષર–૪૫

---

૧ મહાવિદ્યા તથા તે પછીની વિદ્યા બન્નેનો પાઠ મળીને એક સ્વતંત્ર વિદ્યા પણ બને છે, ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे इरिकाली किरिकाली गिरिकाली पिरिकाली सिरिकाली हिरिकाली आयरियकाली स्वाहा ! આના અક્ષર ૫૨ (બાવન) છે. જુઓ પૃ. ૯૪ પંક્તિ ૬–૮ તથા પૃ. ૧૦૩ પંક્તિ ૧૯.

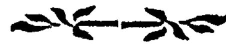
૨ ઉપવિદ્યાના પ્રારંભમાં ॐ અથવા ह्रीँ અથવા श्रीँ લેવામાં આવે તો અક્ષર–૪૦ થાય છે, જુઓ પૃ. ૧૦૩ પંક્તિ–૨૦

(अथ पञ्चमं प्रस्थानम्–मन्त्रराजः)

ॐ ह्रीं श्रीं इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा.

અક્ષર–૩૫

પૃ. ૧૦૩ પંક્તિ ૨૧ માં स्वाम्नायमंत्रशुद्धि જણાવતાં જિનપ્રભસૂરિએ ઓઘરૂઢિથી બધા મંત્રાક્ષરોનો સરવાળો ૩૩૨ અક્ષર અર્થાત્ શ્લોક–૧૦, અક્ષર–૧૨ જણાવ્યો છે તે સરવાળો પ્રથમ પ્રસ્થાનના અક્ષર ૧૬૦, લઘુબાહુબલિવિદ્યાના અક્ષર ૩૩, મહાવિદ્યાના અક્ષર–૨૦, ઉપવિદ્યાના અક્ષર ૩૯, મંત્રપીઠના અક્ષર–૪૫ અને મંત્રરાજના અક્ષર ૩૫ (૧૬૦+૩૩+૨૦+૩૯+૪૫+૩૫=૩૩૨) એમ ગણવાથી મળી રહે છે. વિશેષ રીતે જાપ કરવાથી અક્ષર સંખ્યા વધારે પણ થાય છે એમ તેમણે પોતે જ પૃ. ૧૦૩ પંક્તિ–૨૨ માં જણાવ્યું છે.

મલધારગચ્છાનુસારિ સૂરિમંત્ર

(રાજશેખરસૂરિ વિરચિત સૂરિમંત્રકલ્પને આધારે પૃ. ૧૧૩–૧૩૧)

[1]પ્રસ્થાન–૫, લબ્ધિપદ–૧૨, મેરુ–૫,

(प्रथमं प्रस्थानम्–विद्यापीठम्)

१	नमो	जिणाणं	५
२	,,	ओहिजिणाणं	७
३	,,	परमोहिजिणाणं	९
४	,,	अणंतोहिजिणाणं	९
५	,,	सव्वोहिजिणाणं	८
६	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	११
७	,,	भवत्थकेवलीणं	९
८	,,	अभवत्थकेवलीणं	१०
९	,,	संभिन्नसोयाणं	८

૧ રાજશેખરસૂરિ વિરચિત સૂરિમંત્રકલ્પમાં પ્રસ્થાન શબ્દને બદલે સર્વત્ર 'પીઠ' શબ્દનો જ ઉલ્લેખ કરેલો છે. પણ પૂર્વેના કલ્પો મુજબ અમે 'પ્રસ્થાન' શબ્દનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

१०	नमो	पयाणुसारीणं	८
११	,,	कुट्ठबुद्धीणं	७
१२	,,	बीयबुद्धीणं	७

(ગ્રંથમાં આ પદોનાં નામો આપ્યાં નથી, પરંતુ પૃ. ૧૩૦ પંક્તિ ૧૩-૧૫ લખેલી અક્ષરસંખ્યાને આધારે પદો અમે કલ્પીને આપ્યાં છે.)

પદ-૧૨, અક્ષર-૯૮

जमिंयं[विज्जं][1] पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा.

विज्जं સહિત અક્ષર-૧૯, विज्जं વિના અક્ષર-૧૭.

પ્રથમ પ્રસ્થાનના અક્ષર विज्जं સાથે ૧૧૭, विज्जं વિના ૧૧૫.

(अथ द्वितीयं प्रस्थानम्-विद्या)

(१ बाहुबलिविद्या)

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स स्वाहा.

स्वाहा[2] સહિત અક્ષર-૨૦, स्वाहा વિના અક્ષર-૧૮.

(२ सौभाग्यविद्या)

वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा.

महुमहुरे[3] स्वाहा સાથે અક્ષર ૨૪, તે વિના અક્ષર-૧૭.

(अथ तृतीयं प्रस्थानम्-मंत्रपीठम्)

ॐ किरिकिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि महाकालि स्वाहा.

અક્ષર-૩૧

१ પૃ. ૧૧૫-પંક્તિ-૧૫ માં પ્રથમ પીઠના ૧૧૭ અક્ષર જણાવ્યા છે, પણ પૃ. ૧૩૦ પંક્તિ-૧૬ માં ૧૧૫ અક્ષર જણાવ્યા છે તેથી સંખ્યાને મેળવવા માટે અમે विज्जं કોષ્ટકમાં ઉમેર્યું છે.

२ જુઓ પૃ. ૧૧૭ પંક્તિ-૨૧-૨૨ તથા પૃ. ૧૩૦ પંક્તિ-૧૭.

३ જુઓ પૃ. ૧૧૮ પંક્તિ-૧ તથા પૃ. ૧૩૦ પંક્તિ ૧૭-૧૮.

(अथ चतुर्थं प्रस्थानम्–उपविद्या)

ॐ किरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए इरियाए स्वाहा.

અક્ષર–૨૩

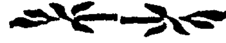
(अथ पञ्चमं प्रस्थानम्–मंत्रराजः)

ॐ किरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा

અક્ષર–૨૫

પાંચ પ્રસ્થાનોના વર્ણન સમયે આપેલી અક્ષર સંખ્યા પ્રમાણે આ સૂરિમંત્રમાં (૧૧૭+૪૪+૩૧+૨૩+૨૫ =) ૨૪૦ અક્ષર થાય છે.

પરંતુ પૃ. ૧૩૦ પંક્તિ ૧૩–૨૪ માં ગ્રંથકારે જણાવેલી અક્ષરસંખ્યા પ્રમાણે (૧૧૫+૩૫+૩૧+૨૩+૨૫ =) ૨૨૯ અક્ષર થાય છે.

મેરુતુંગસૂરિવિરચિત સૂરિમંત્રકલ્પને આધારે

અંચલગચ્છાનુસારિ સૂરિમંત્ર

(પૃ. ૧૩૨–૧૭૫)

[૧]પ્રસ્થાન–૫, લબ્ધિપદ–૧૬, મેરુ–૭.

(प्रथमं प्रस्थानम्–विद्यापीठम्)

		અક્ષર
१	नमो जिणाणं	५
२	,, ओहिजिणाणं	७
३	,, परमोहिजिणाणं	९
४	,, सव्वोहिजिणाणं	८
५	,, अणंतोहिजिणाणं	९

૧ મેરુતુંગસૂરિ વિરચિત સૂરિમુખ્યમંત્રકલ્પમાં પ્રસ્થાન શબ્દને બદલે સર્વત્ર 'પીઠ' શબ્દનોજ ઉલ્લેખ કરેલો છે, પણ પૂર્વ કલ્પોને અનુસારે 'પ્રસ્થાન' શબ્દનો અમે ઉલ્લેખ કરેલો છે, જુઓ આનાથી આગળના સૂરિમંત્રના પ્રારંભનું ટિપ્પણ.

६	नमो	अणंताणंतोहिजिणाणं	११
७	,,	केवलीणं	६
८	,,	भवत्थकेवलीणं	९
९	,,	अभवत्थकेवलीणं	१०
१०	,,	चउदसपुव्वीणं	९
११	,,	दसपुव्वीणं	७
१२	,,	इक्कारसंगधारीणं	१०
१३	,,	कुट्ठबुद्धीणं	७
१४	,,	बीयबुद्धीणं	७
१५	,,	उग्गतवचरणकरणधारीणं	१५
१६	,,	गोयमसामिस्स सुहम्मसामिणो	१४

પદ–૧૬, અક્ષર–૧૪૩

सव्वेसिं, एएसिं, नमोक्कारं, किच्चा, जमिमं, विज्जं, पउंजामि, सा, मे, विज्ञा, पसिज्झउ.

પદ–૧૨, અક્ષર–૨૯

પ્રથમ પ્રસ્થાનના અક્ષર–૧૭૨

(अथ द्वितीयं प्रस्थानं महाविद्यापीठम्)

(१ बाहुबलिविद्या)

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्ञा.

અક્ષર–૩૩

(२ सौभाग्यविद्या)

वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे.

અક્ષર–૨૨

(३ जयादिविद्या)

हिलिहिलि किलिकिलि इरिकालि किरिकालि पिरिकालि गिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि.

અક્ષર–૩૮

બીજા પ્રસ્થાનના અક્ષર (૩૩+૨૨+૩૮ =) ૯૩.

(अथ तृतीयं प्रस्थानम्–उपविद्यापीठम्)

इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियकालि महाकालि.

અક્ષર–૩૫

(अथ चतुर्थं प्रस्थानं–मंत्रपीठम्)

इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियआयरियकालि.

અક્ષર–૪૬

(अथ पञ्चमं प्रस्थानं–मंत्रराजपीठम्)

इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा.

અક્ષર–૩૨

પાંચે પ્રસ્થાનોના એકંદર અક્ષરો (૧૭૨+૯૩+૩૫+૪૬+૩૨=) ૩૭૮ અર્થાત્ શ્લોક ૧૧ અક્ષર ૨૬ થાય છે.

આ સૂરિમુખ્યમંત્રકલ્પમાં સૂરિમંત્ર વિષે મુખ્યતયા ત્રણ પ્રકારો જોવા મળે છે.

૧. સૂરિમંત્રના સામાન્ય રીતે અક્ષરો ૩૭૮[1] ઉપર જણાવ્યા મુજબ.

૨. સૂરિમંત્રના પટમાં સામાન્ય રીતે આવતા અક્ષરો ૪૦૭.

૩. ગચ્છાધિપતિના સૂરિમંત્રપટમાં આવતા અક્ષરો ૪૨૮.

આમાંનો પહેલો પ્રકાર ઉપર જણાવેલો છે.

બીજો પ્રકાર આ રીતે બને છે.

દરેક લબ્ધિપદોની આદિમાં ॐ લેવો. (જેમકે ॐ नमो जिणाणं વગેરે) તથા પ્રથમ પ્રસ્થાનને અંતે स्वाहा લેવો. (જેમકે सव्वेसिं एएसिं......पसिज्झउ स्वाहा) આ રીતે (૧૭૨+૧૬+૨=) ૧૯૦ પ્રથમ પ્રસ્થાનના અક્ષરો થાય છે.

---

૧ પાંચમા પ્રસ્થાનમાં स्वाहा પદ ન લઈએ તો ૩૭૬ અક્ષરો થાય છે. શ્રીચંદ્રવાચનામાં આ પ્રકાર હતો જુઓ પૃ. ૧૫૬ પંક્તિ ૨૧–૨૩, પૃ. ૧૫૭ પંક્તિ ૨–૩.

બીજા પ્રસ્થાનમાં સૌભાગ્યવિદ્યામાં (જેમકે ॐ वग्गु वग्गु......) તથા જયાદિ વિદ્યામાં (ॐ हिलि हिलि....) પ્રારંભમાં ॐ ઉમેરવાથી તેમ જ બીજા પ્રસ્થાનને અંતે स्वाहा ઉમેરવાથી (જેમકે–आयरियकालि स्वाहा) ૯૭ અક્ષરો થાય છે. (૯૩+૪=૯૭)

ત્રીજા પ્રસ્થાનમાં પ્રારંભમાં ॐ તથા અંતે स्वाहा ઉમેરવાથી (જેમકે ॐ इरियाए ....महाकालि स्वाहा) ૩૮ અક્ષરો થાય છે. (૩૫+૩=૩૮)

ચોથા પ્રસ્થાનમાં પ્રારંભમાં ॐ તથા અંતે स्वाहा ઉમેરવાથી (જેમકે ॐ इरि-इरिकालि...........आयरियआयरियकालि स्वाहा) ૪૯ અક્ષરો થાય છે. (૪૬+૩=૪૯)

પાંચમા પ્રસ્થાનમાં પ્રારંભમાં ॐ ઉમેરવાથી (જેમકે ॐ इरिमेरु...........) ૩૩ અક્ષરો થાય છે. (૩૨+૧=૩૩)

એકંદરે સર્વ સંખ્યા ૧૯૦+૯૭+૩૮+૪૯+૩૩=૪૦૭ થાય છે. જુઓ પૃ. ૧૩૫ પંક્તિ ૧–૨.

ત્રીજો પ્રકાર આ રીતે થાય છે.

ગચ્છાધિપતિના સૂરિમંત્રપટમાં ૧૮ (૧૬ પદો ઉપરાંત બે) પદો છે-ॐ नमो अक्खीणमहाणसिलद्धीणं, ॐ नमो सव्वलद्धीणं આ બે પદોના ૨૧ અક્ષરો ઉપરના ૪૦૭ માં ઉમેરવાથી ૪૨૮ અક્ષર સંખ્યા થાય છે. જુઓ પૃ. ૧૩૫ પંક્તિ ૩–૪ તથા પૃ. ૧૫૭ પંક્તિ ૧૧–૧૨.

સૂરિમંત્રપટનું આલેખન કરવાની રીતઃ—

આ સામાન્ય પ્રમાણે સાત વલયો આલેખવાના છે. પહેલા વલયમાં ચોવીસ વિભાગો બનાવવા અને દરેક વિભાગમાં જિનેશ્વરભગવાનની આકૃતિઓ આલેખવી અથવા તો તેઓનાં નામો લખવાં.[1]

બીજા વિભાગમાં અઢાર વિભાગો કરવા. તેમાં ૧૬ વિભાગમાં ૧૬ લબ્ધિપદો લખવાં અને ૧૭ મા વિભાગમાં सव्वेसिं एएसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि એમ લખવું. તથા ૧૮ મા વિભાગમાં सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा । त्रिज्जाणं पीठं । એમ પ્રથમ પીઠ લખવું.

જો ગચ્છાધિપતિનો મંત્રપટ હોય તો બીજા વલયમાં ૧૬ વિભાગમાં ૧૬ લબ્ધિપદો લખવાં તથા ૧૭ મા વિભાગમાં ઉપર ॐ नमो अक्खीणमहाणसिलद्धीणं એમ ૧૭ મું લબ્ધિપદ લખવું તથા તેની જ નીચે सव्वेसिं एएसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि એમ લખવું. તથા ૧૮ મા વિભાગમાં ઉપર ॐ नमो सव्वलद्धीणं એમ ૧૮ મું લબ્ધિપદ લખવું અને તેની જ નીચે सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा । विज्जाणं पीठं । એમ પ્રથમ પીઠ લખવું. જુઓ પૃ. ૧૫૭ પંક્તિ ૪–૭

---

[1] ॐ ह्रीँ श्रीँ ऋषभाय नमः..... એવું નામલેખન હોવું જોઇએ એમ અમારા પાસેના એક પ્રાચીન પટને આધારે અમને લાગે છે. અથવા ॐ ऋषभाय ह्रीँ नमः........ એવો પાઠ પણ કદાચ લખવાનો હોય. જુઓ પૃ. ૨૫૧ પંક્તિ-૫.

ત્રીજા વલયમાં ૧૧ વિભાગો કરવા અને તેમાં અનુક્રમે ॐ श्री इन्द्रभूतये नमः વગેરે ૧૧ ગણધર ભગવાનોનાં નામો લખવાં. જુઓ પૃ. ૧૫૫ પંક્તિ–૧૫–૨૦

ચોથા વલયમાં ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स........आयरियकालि स्वाहा । महाविद्यापीठम् એમ સંપૂર્ણ બીજું પીઠ લખવું.

પાંચમા વલયમાં ॐ इरियाए........महाकालि स्वाहा । उपविद्यापीठम् । जापः १२००० એમ સંપૂર્ણ ત્રીજું પીઠ લખવું.

છઠ્ઠા વલયમાં ॐ इरिइरिकालि.........आयरियआयरियकालि स्वाहा । मन्त्रपीठम् । એમ સંપૂર્ણ ચોથું પીઠ લખવું.

સાતમા વલયમાં ॐ इरिमेरु...........आयरियमेरु स्वाहा मन्त्रराजः । जापः १००००० એમ સંપૂર્ણ પાંચમું પીઠ લખવું.

મધ્યમાં સિંહાસન ઉપર રહેલા કમલ ઉપર વિરાજમાન શ્રીગૌતમસ્વામિની આકૃતિ આલેખવી. આકૃતિની ઉપરની બે બાજુમાં અભિષેક કરતા બે હાથીઓ આલેખવા. આકૃતિની જમણી બાજુએ ॐ ह्रूँ श्रौँ એમ મંત્રરાજના ત્રણ અક્ષરો લખવા તથા ડાબી બાજુએ शिवशान्तितुष्टिपुष्टीः कुरु कुरु स्वाहा એમ અક્ષરો લખવા. તથા આકૃતિની ફરતાં ચારે દિશામાં ૬૪ ઇન્દ્રો, ૧૬ વિદ્યાદેવીઓ, ૨૪ યક્ષ તથા ૨૪ યક્ષિણીઓને સૂચવતા (દરેકના ચોથા ભાગ રૂપ) ૧૬, ૪, ૬, ૬, એમ અંકો લખવા. જેથી ચારે બાજુઓના અંકોનો સરવાળો કરવાથી અનુક્રમે ૬૪, ૧૬, ૨૪, ૨૪ આ પ્રમાણે સંખ્યા આવશે.

જુઓ પૃ. ૧૫૫ પંક્તિ–૭ થી પૃ. ૧૫૬ પંક્તિ–૧૯.

અજ્ઞાતસૂરિ વિરચિત
સૂરિમંત્રકલ્પ
(પૃ. ૧૭૯–૧૯૫)

આમાં સૂરિમંત્રની ભિન્ન ભિન્ન વાચનાઓનો સંગ્રહ છે.

મંત્રરાજરહસ્ય (શ્લોક ૨૫૪–૨૮૮) માં જે ૩૨ તથા ૨૪ લબ્ધિપદોવાળા બે પ્રકારો વર્ણવ્યા છે, તે આ કલ્પમાં પૃ. ૧૭૯–૧૮૧ માં વર્ણવ્યા છે. મંત્રપાઠની પ્રાકૃત ગાથાઓ પણ બન્નેમાં લગભગ મળતી છે.

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૨૮૯–૩૧૬ માં કલ્યાણકત્રિકના ધ્યાનવાળો જે પ્રકાર વર્ણવેલો છે, તે અહીં પૃ. ૧૮૩ પંક્તિ ૧૨ પૃ. ૧૮૪ માં વર્ણવ્યો છે.

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૧૪૩ થી ૪૯ પદવાળો જે પ્રકાર વર્ણવ્યો છે, તે અહીં પૃ. ૧૮૫ પંક્તિ–૧૫, પૃ. ૧૮૮ પંક્તિ ૩ માં વર્ણવ્યો છે.

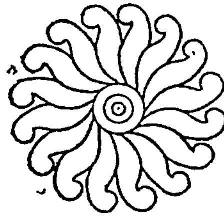
મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૩૭૯ માં જે બે પ્રકારો વર્ણવ્યા છે તેને ઘણા અંશે મળતા બે પ્રકારો અહીં પૃ. ૧૮૮ પંક્તિ ૧૦ થી પૃ. ૧૮૯ પંક્તિ ૧૨ સુધીમાં છે.

મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૩૮૦–૪૧૦ માં જે ૧૬ લબ્ધિપદવાળો પ્રકાર છે તેને ઘણા અંશે મળતો ૧૮ લબ્ધિપદવાળો પ્રકાર અહીં પૃ. ૧૮૯ પંક્તિ ૧૨–૧૮ માં નિર્દિષ્ટ કર્યો જણાય છે.

પરંતુ પૃ. ૧૯૪–૧૯૫ માં ૩૨, ૨૪ તથા ૧૮ લબ્ધિપદવાળા મંત્રમાં જે પદ-સંખ્યા બતાવી છે, તેનો આ સૂરિમંત્રકલ્પના પ્રારંભમાં જે મંત્રપાઠ આપવામાં આવ્યો છે, તેની સાથે બરાબર મેળ મળતો નથી. કોઇક બીજા પ્રકારનો મંત્રપાઠ હોય તો એ પદસંખ્યા મળી રહે.

આ ઉપરાંત બીજા પણ જે વિવિધ સૂરિમંત્રના પ્રકારો મળે છે. તે પૃ. ૨૫૩ થી પૃ. ૨૮૦ સુધીમાં જણાવ્યા છે. જેનો પહેલા પરિશિષ્ટમાં લખવામાં ઉલ્લેખ કરેલ નથી. તે જાણવા માટે ઉત્સુકોએ તે તે પૃષ્ઠો પરથી જાણી લેવું.

સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયમાં આવતા બધાય પ્રકારોનાં યંત્રપટો બનાવ્યા નથી. પરંતુ જ્યાં જ્યાં યંત્રપટો આલેખવાના પ્રકારોનું વિધાન છે, ત્યાં જ યંત્રપટો આલેખ્યાં છે.

द्वितीयं परिशिष्टम्

લબ્ધિઓનું સ્વરૂપ

શ્રી સિંહતિલકસૂરિવિરચિત મંત્રરાજરહસ્યના પ્રારંભમાં જ ધ્યાનજન્ય ૫૦ લબ્ધિઓનો ઉલ્લેખ આવે છે. લબ્ધિપદ એ જ સ્તુતિપદ પણ કહેવાય છે. (જુઓ મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૧૨) સૂરિમંત્રના ભિન્ન ભિન્ન આમ્નાયોમાં પ્રારંભમાં જ લબ્ધિપદો આવે છે. તે તે કાર્યની સિદ્ધિ માટે આ લબ્ધિપદો ઘણાં મહત્ત્વનાં છે. ૫૦ લબ્ધિઓનું સામાન્ય સ્વરૂપ તો તે તે નામ ઉપરથી જાણી શકાય છે. એ સંબંધમાં વિશેષ જાણવા માટે શ્વેતામ્બર તથા દિગમ્બર ગ્રંથોમાં આવતા કેટલાક ઉલ્લેખો ખાસ ઉપયોગી છે. તે તે લબ્ધિઓના વર્ણનમાં શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર ગ્રન્થોમાં કંઇક ભેદ પણ જોવા મળે છે. તેથી આ અંગે કેટલાક ઉલ્લેખો ઉપયોગી સમજીને આ પરિશિષ્ટમાં સંગૃહીત કરવામાં આવ્યા છે.

શ્વેતામ્બર ગ્રન્થોમાં ચતુર્દશ પૂર્વધર ભગવાન ભદ્રબાહુસ્વામી વિરચિત આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં (ગાથા ૬૯—૭૦) કેટલીક લબ્ધિઓનાં નામો છે. તેના ઉપર મલયગિરિસૂરિ વિરચિત ટીકામાં જે વિવરણ છે તે ઉદ્ધૃત કરીને અહીં પરિશિષ્ટમાં આપ્યું છે. તે પછી યોગશાસ્ત્રના પ્રથમ પ્રકાશમાં આઠમા તથા નવમા શ્લોકની સ્વોપજ્ઞવૃત્તિમાં કલિકાલ-સર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રસૂરિએ કેટલીક લબ્ધિઓનું જે વર્ણન કર્યું છે તે આપ્યું છે.

દિગમ્બર ગ્રંથોમાં ભગવાન પુષ્પદન્ત તથા ભૂતબલિ વિરચિત ષટ્ખંડાગમના વેદના ખંડના પ્રારંભમાં મંગલરૂપે ૪૪ લબ્ધિપદોનો ઉલ્લેખ છે. આ ૪૪ લબ્ધિપદો મંત્રરાજરહસ્યમાં શ્લોક ૫૧૯ થી ૫૨૫ સુધી જે ગણધરવલયમંત્ર છે, તેની સાથે ઘણા અંશે સામ્ય ધરાવે છે. (જુઓ પરિશિષ્ટ—૧) આ ૪૪ લબ્ધિપદો ઉપર ષટ્ખંડાગમની વીરસેનાચાર્ય વિરચિત ધવલા ટીકામાં ખૂબ જ વિસ્તારથી વિવરણ છે. તેમાંથી જરૂરી ભાગ ઉદ્ધૃત કરીને અહીં પરિશિષ્ટમાં આપ્યો છે.

તે પછી, તત્ત્વાર્થસૂત્રના ત્રીજા અધ્યાયના आर्या म्लेच्छाश्च ॥ ૩૬ ॥

એ સૂત્ર ઉપરના તત્ત્વાર્થરાજવાર્તિક નામના વિવરણમાં આચાર્ય અકલંકદેવે અનેક ઋદ્ધિઓનું-લબ્ધિઓનું વિસ્તારથી વર્ણન કર્યું છે તે ઉદ્ધૃત કરીને અહીં પરિશિષ્ટમાં આપ્યું છે.

આ ઉપરાંત શ્વેતામ્બર સાહિત્યમાં પ્રવચનસારોદ્ધારની ૧૦૯૨ થી ૧૫૦૮ સુધીની ગાથાઓ તથા તેની નેમિચંદ્રસૂરિ કૃત વૃત્તિ (પૃ. ૪૨૯—૪૩૨) આદિમાં કેટલીક લબ્ધિઓનું વર્ણન છે. દિગમ્બર સાહિત્યમાં તિલોયપણ્ણત્તી આદિ ગ્રંથોમાં પણ વર્ણન છે. જિજ્ઞાસુઓએ તે તે ગ્રંથો જોઇ લેવા.

મંત્રરાજરહસ્ય તથા ષટ્ખંડાગમના વેદના ખંડના પ્રારંભમાં જે લબ્ધિઓના નામો છે તેની તુલના નીચે મુજબ છેઃ—

મંત્રરાજરહસ્ય			ષટ્ખંડાગમ	
१	नमो	जिणाणं[1]	णमो	जिणाणं (१)
२	,,	ओहिजिणाणं	,,	ओहिजिणाणं (२)
३	,,	परमोहिजिणाणं	,,	परमोहिजिणाणं (३)
४	,,	अणंतोहिजिणाणं	,,	सव्वोहिजिणाणं (६)
५	,,	अणंताणंतोहिजिणाणं	,,	अणंतोहिजिणाणं (४)
६	,,	सव्वोहिजिणाणं	,,	कोट्ठबुद्धीणं (८)
७	,,	बीयबुद्धीणं	,,	बीजबुद्धीणं (७)
८	,,	कुट्ठबुद्धीणं	,,	पदानुसारीणं (९)
९	,,	पयाणुसारीणं	,,	संभिन्नसोदाराणं (१०)
१०	,,	संभिन्नसोयाणं	,,	उजुमदीणं (२२)
११	,,	खीरासवाणं	,,	विउलमदीणं (२३)
१२	,,	महुयासवाणं	,,	दसपुव्वियाणं (४९)
१३	,,	अमियासवाणं	,,	चोद्दसपुव्वियाणं (४८)
१४	,,	अक्खीणमहाणसाणं	,,	अट्ठंगमहाणिमित्तकुसलाणं (३२)
१५	,,	आमोसहीणं	,,	विउव्वणपत्ताणं (२०)
१६	,,	विप्पोसहीणं	,,	विज्ञाहराणं (२५)
१७	,,	खेलोसहीणं	,,	चारणाणं (२४)
१८	,,	जल्लोसहीणं	,,	पण्णसमणाणं (२६)
१९	,,	सव्वोसहीणं	,,	आगासगामीणं (२८)
२०	,,	वेउव्वियइड्ढिपत्ताणं	,,	आसीविसाणं (३३)
२१	,,	सव्वलद्धीणं*	,,	दिट्ठिविसाणं (३४)
२२	,,	उज्जुमईणं	,,	उग्गतवाणं (४६)
२३	,,	विउलमईणं	,,	दित्ततवाणं (४७)

૧ મંત્રરાજરહસ્યમાં પ્રારંભમાં જ (શ્લો. ૨-૭) जिनावधिपरानन्तानन्तान्तात्रयैर्जिनाः। વગેરે ૬ શ્લોકોમાં અત્યંત સંક્ષેપથી સંસ્કૃતભાષામાં લબ્ધિઓનાં નામો આપેલાં છે. नमो जिणाणं વગેરે પદો અહીં મુખ્યતયા પૃ. ૨૭૦-૨૭૨ માં આપેલા સૂરિમંત્રના એક પ્રકારને આધારે આપેલાં છે. સૂરિમંત્રના ભિન્ન ભિન્ન આમ્નાયોમાં કેટલાંક લબ્ધિપદોમાં અલ્પ પાઠભેદ પણ જોવા મળે છે. જેમકે કોઇ આમ્નાયમાં खीरासवाणं છે તો કોઇ આમ્નાયમાં खीरासवलद्धीणं પાઠ છે. આવા આવા પાઠભેદો ભલે હોય, પણ તત્ત્વથી લબ્ધિપદોમાં કોઇ ફરક પડતો નથી.

२४ नमो जंघाचारीणं
२५ ,, विज्जाहराणं
२६ ,, पण्हासमणाणं
२७ ,, विज्जासिद्धाणं*
२८ ,, आगासगामीणं
२९ ,, तत्तलेसाणं*
३० ,, सीयलेसाणं*
३१ ,, तेउलेसाणं*
३२ ,, वयणविसाणं*
३३ ,, आसीविसाणं
३४ ,, दिट्ठिविसाणं
३५ ,, चारणसमणाणं
३६ ,, महासुमिणाणं*
३७ ,, तेअग्गिनिसग्गाणं*
३८ ,, वाईणं*
३९ ,, अट्ठंगमहाणिमित्तकुसलाणं
४० ,, पडिमापडिवन्नाणं*
४१ ,, जिणकप्पपवन्नाणं*
४२ ,, अणिमाइसिद्धाणं*
४३ ,, सामन्नकेवलीणं*
४४ ,, भवत्थकेवलीणं*
४५ ,, अभवत्थकेवलीणं*
४६ ,, उग्गतवाणं
४७ ,, दित्ततवाणं
४८ ,, चउदसपुव्वीणं
४९ ,, दसपुव्वीणं
५० ,, इक्कारसंगीणं*

णमो तत्ततवाणं×
,, महातवाणं×
,, घोरतवाणं×
,, घोरपरक्कमाणं×
,, घोरगुणाणं×
,, घोरगुणबंभचारीणं×
,, आमोसहिपत्ताणं (१५)
,, खेलोसहिपत्ताणं (१७)
,, जल्लोसहिपत्ताणं (१८)
,, विट्ठोसहिपत्ताणं (१६)
,, सव्वोसहिपत्ताणं (१९)
,, मणबलीणं×
,, वचिबलीणं×
,, कायबलीणं×
,, खीरसवीणं
,, सप्पिसवीणं×
,, महुसवीणं (१२)
,, अमडसवीणं (१३)
,, अक्खीणमहाणसाणं (१४)
,, लोए सव्वसिद्धायदणाणं×
,, वड्ढमाणबुद्धरिसिस्स×

આમાં ષટ્ખંડાગમનાં જે પદો પાસે × આવું ચિન્હ છે તે ૧૨ પદો મંત્રરાજરહસ્યમાં પ્રારંભમાં આપેલાં ૫૦ લબ્ધિપદોમાં નથી અને મંત્રરાજરહસ્યમાં જે પદો પાસે ✻ આવું ચિન્હ છે તે ૧૭ પદો ષટ્ખંડાગમમાં નથી એટલે ૧૭ સિવાયના ૩૩ પદોનો વિસ્તૃત અર્થ તો ષટ્ખંડાગમની ધવલા ટીકા આદિ ગ્રંથો દ્વારા સમજી શકાય તેમ છે. બાકીનાં પદોમાં ૪૦, ૪૧, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, આ પદોનો અર્થ તેના નામ ઉપરથી પણ સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેમ છે. ૪૨ મા પદનો અર્થ યોગશાસ્ત્ર વૃત્તિમાં, તત્ત્વાર્થરાજવાર્તિકમાં તથા ષટ્ખંડાગમના ૧૫ મા णमो विउव्वणपत्ताणं પદની ધવલાટીકા, વગેરે ગ્રંથોમાં अणिमा આદિ આઠ સિદ્ધિઓનું જે વર્ણન છે, તેના આધારે સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેમ છે. મંત્રરાજરહસ્યના ૩૮ મા પદનો અર્થ તત્ત્વાર્થરાજવાર્તિકમાં આપેલો છે. મંત્રરાજરહસ્યના ૩૨ મા પદનો અર્થ ષટ્ખંડાગમના ૨૦ મા પદનો જે અર્થ ધવલા ટીકામાં કર્યો છે તેને મળતો હોય તેમ જણાય છે. આ બધું સહેલાઈથી જાણી શકાય તે માટે આ પરિશિષ્ટમાં તે તે ગ્રંથોના સંક્ષેપ અથવા વિસ્તારથી પાઠો ઉદ્ધૃત કરીને આપેલા છે.

મંત્રરાજરહસ્યના ૩૦ તથા ૩૧ મા પદનો અર્થ પ્રવચનસારોદ્ધારની નેમિચંદ્રસૂરિવિરચિત વૃત્તિમાં (પૃ. ૪૩૧–૪૩૨) આવતા નીચે મુજબના પાઠને આધારે જાણી શકાય છેઃ—

तेजोलेश्यालब्धिः क्रोधाधिक्यात् प्रतिपन्थिनं प्रति मुखेनानेकयोजनप्रमाणक्षेत्राश्रितवस्तुदहनदक्षतीव्रतरतेजोनिसर्जनशक्तिः, शीतलेश्यालब्धिस्त्वगण्यकारुण्यवशादनुग्राह्यं प्रति तेजोलेश्याप्रशमनप्रत्यलशीतलतेजोविशेषविमोचनसामर्थ्यम् । पुरा किल गोशालकः कूर्मग्रामे करुणारसिकान्तः करुणतया स्नानाभावाविर्भूतयूकासन्ततितायिनं वैशिकायिनं बालतपस्विनमकारणकलहकलनतया 'अरे यूकाशय्यातर' इत्याद्ययुक्तोक्तिभिः कोपाटोपाध्मायमानमानसमकरोत्, तदनु वैशिकायिनस्तस्य दुरात्मनो दाहाय वज्रदहनदेश्यां तेजोलेश्यां विससर्ज, तत्कालमेव च भगवान् वर्धमानस्वामी प्रगुणितकरुणस्तत्प्राणत्राणाय प्रचुरपरितापोच्छेदच्छेकां शीतलेश्याममुञ्चदिति । इह च यः खलु नियमात् निरन्तरं षष्ठं तपः करोति पारणकदिने च सनखकुल्माषमुष्ट्या जलचुलुकेन चैकेनात्मानं यापयति तस्य षण्मासान्ते तेजोलेश्यालब्धिरियमुत्पद्यते ।

પાક્ષિકસૂત્રમાં કાલિકસૂત્રોના ઉલ્લેખમાં महासुमिणभावणाणं તથા तेयग्गिनिसग्गाणं આ બે સૂત્રોનાં નામો આવે છે. તેની ટીકામાં જણાવ્યું છે કે–'ગજ–વૃષભ આદિ મહાસ્વપ્નોનું સ્વરૂપ જેમાં વિસ્તારથી વર્ણવેલું છે તે ગ્રંથ શ્રેણીને महास्वप्नभावनाः કહેલી છે અને તેજોલેશ્યાદ્વારા તૈજસ નામના શરીરમાં રહેલા અગ્નિને બહાર ફેંકવો વગેરે વર્ણન જેમાં છે તેને तैजसाग्निनिसर्ग કહેવાય છે. આ વર્ણન તેના નામોને અનુસારે કર્યું છે. એથી વિશેષ વર્ણન શાસ્ત્રોથી કે પરંપરાથી મળતું નથી.'

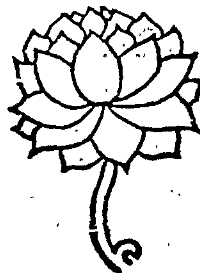
મંત્રરાજરહસ્યના ૩૬ તથા ૩૭ મા પદમાં પણ महास्वप्नाः તથા तैजसाग्नि-निसर्गिणः આ બે લબ્ધિઓ છે. આનો પણ 'ઉત્તમ સ્વપ્નો જેમને આવે છે તેવા લબ્ધિધર મહાત્મા પુરુષો તથા તૈજસ અગ્નિને જે બહાર ફેંકી શકે છે તેવા લબ્ધિધારી મહાત્માઓ' એવો અર્થ હોય તેમ લાગે છે.

આ રીતે ૫૦ લબ્ધિઓ પૈકી ૪૬ લબ્ધિઓનું સ્વરૂપ કંઈક સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય છે. મંત્રરાજરહસ્યમાં આવતાં બાકીનાં ૫, ૨૧, ૨૭, ૨૯ મા લબ્ધિપદોનો અર્થ વિશેષરૂપે સમજાતો નથી. નામ ઉપરથી સામાન્ય અર્થ તેમનો સમજી લેવો. ૧૧ મી ક્ષીરાશ્રવલબ્ધિથી માંડીને ૨૦ મી વૈક્રિયઋદ્ધિ સુધીની સર્વ લબ્ધિઓને ધારણ કરનારા એવો અર્થ 'સર્વલબ્ધિ' પદનો હોય એ પણ સંભવે છે.

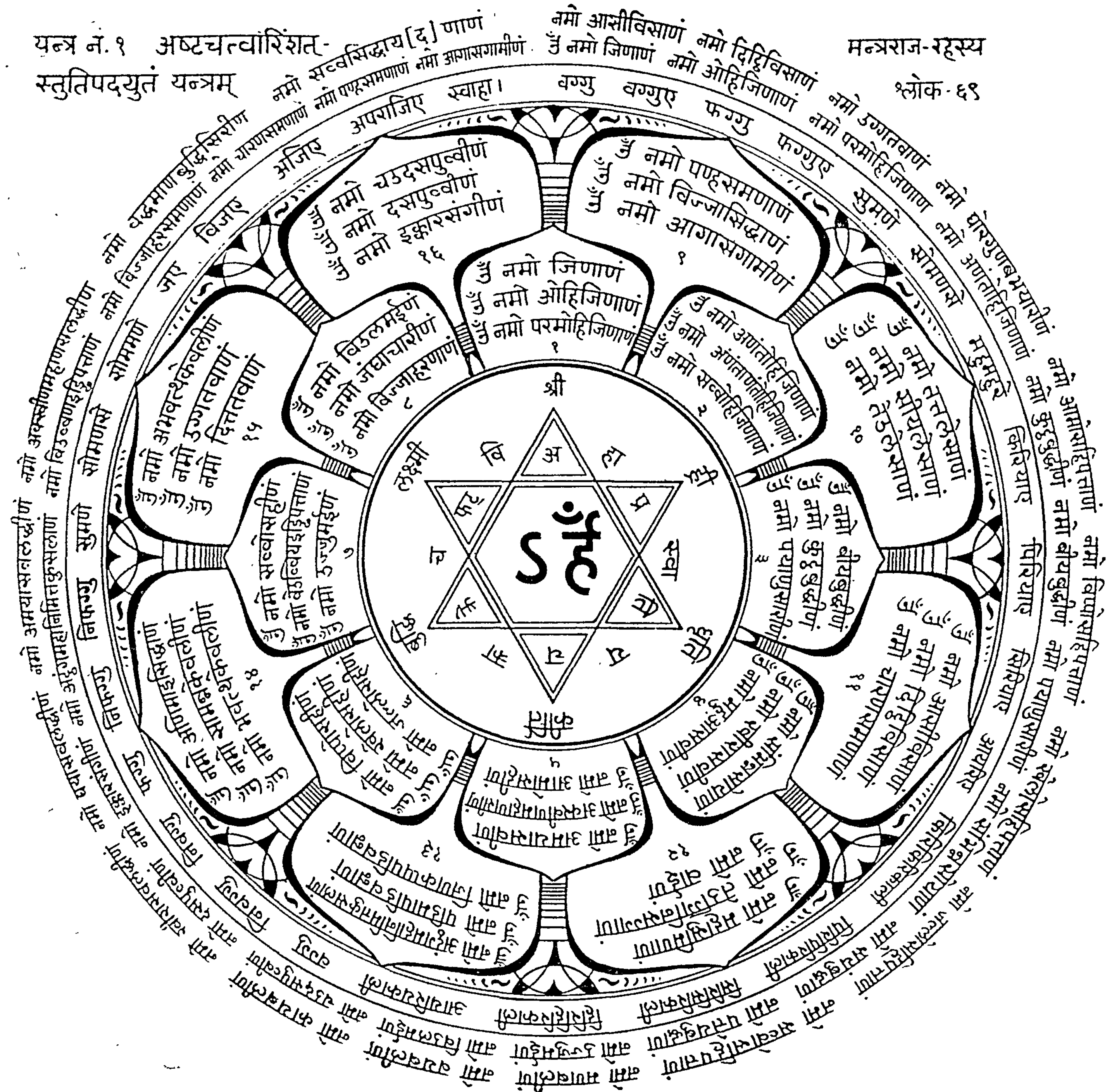
મંત્રરાજરહસ્યમાં ધ્યાનજન્ય ૫૦ લબ્ધિઓ જણાવી છે. તેમાં ૪૬ ઉગ્ર તપ તથા ૪૭ દીપ્તતપ આ બે પદમાં મહાતપ, ઘોરતપ તથા મહાઘોરતપ લબ્ધિનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એમ મંત્રરાજરહસ્યમાં ૧૭ મા શ્લોકમાં જણાવ્યું છે. આમાં મહાતપ તથા ઘોરતપનો ઉલ્લેખ ષટ્ખંડાગમના ૨૫ તથા ૨૬ મા પદમાં છે. તેનો વિશેષ અર્થ ધવલાટીકામાંથી જાણી લેવો 'મહાઘોરતપ' લબ્ધિનો ઉલ્લેખ પૃ. ૮૯ માં જિનપ્રભસૂરિકૃત સૂરિમંત્રબૃહત્કલ્પવિવરણમાં છે, પણ ત્યાં તેનું સ્વરૂપ વર્ણવેલું નથી.

મંત્રરાજરહસ્યના ૨૫ મા શ્લોકમાં જણાવ્યું છે કે સર્પિરાશ્રવલબ્ધિ તથા સર્વાશ્રવલબ્ધિનો ૧૧ મી ક્ષીરાશ્રવલબ્ધિમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. આ સર્પિરાશ્રવલબ્ધિ ષટ્ખંડાગમમાં ૩૯ મા પદમાં છે. તેનો વિશિષ્ટ અર્થ ધવલાટીકા આદિથી જાણવો. ક્ષીરાશ્રવ, સર્પિરાશ્રવ, મધ્વાશ્રવ અને અમૃતાશ્રવ આ બધી લબ્ધિઓને ધારણ કરનારા તે સર્વાશ્રવલબ્ધિધર એમ સમજાય છે.

પૃ. ૮૭–૯૦ માં જિનપ્રભસૂરિએ જે ૩૯ લબ્ધિપદોના જાપનું ફળ વર્ણવ્યું છે તથા પૃ. ૨૧૩–૨૧૫ માં જે ૪૬ લબ્ધિપદોના જાપનું ફળ વર્ણવેલું છે તે લબ્ધિપદોનાં નામો ષટ્ખંડાગમમાં આવતાં ૪૪ લબ્ધિપદોનાં નામોને ઘણા અંશે મળતાં છે.

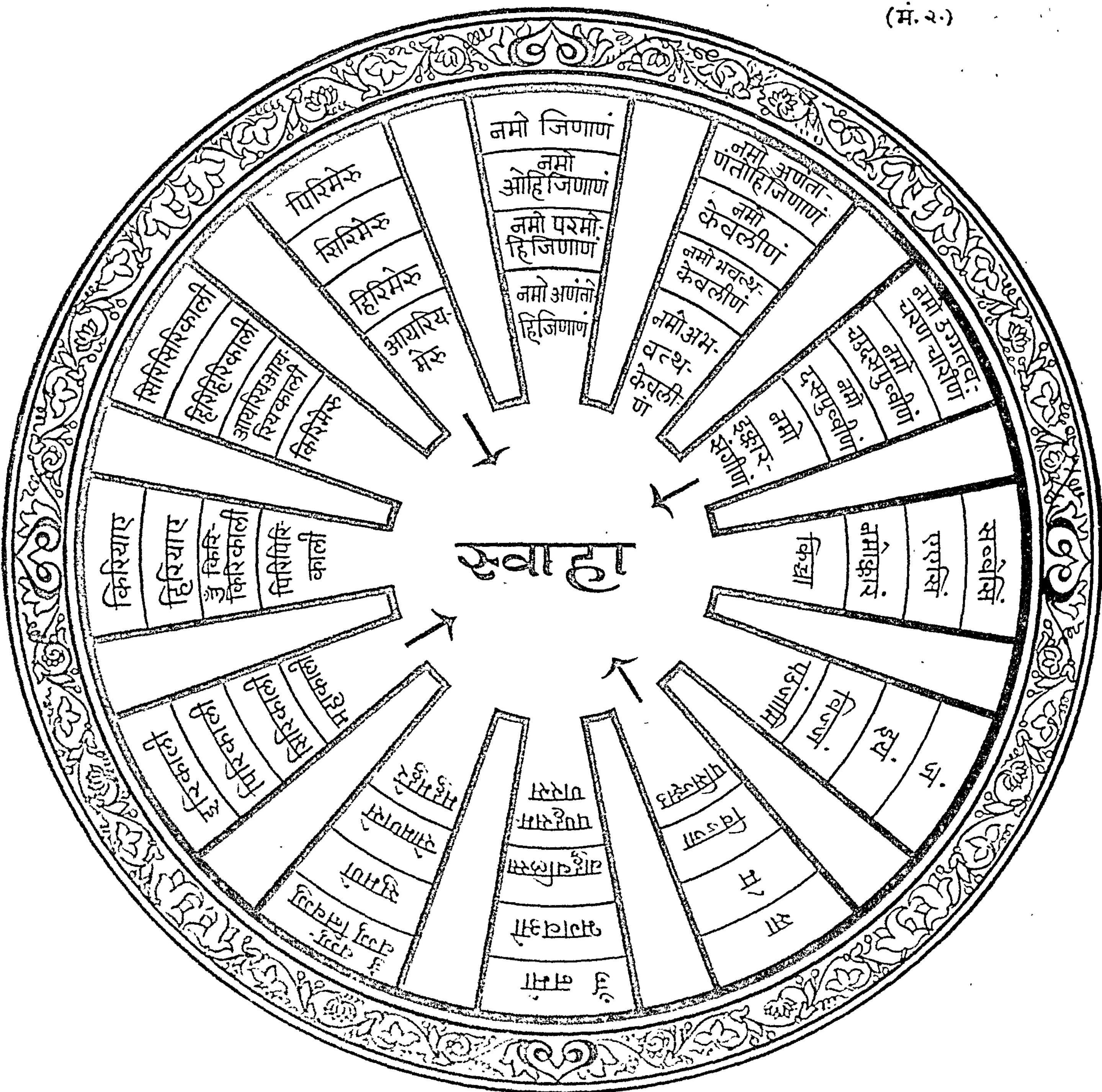

यन्त्र नं. १ अष्टचत्वारिंशत्-स्तुतिपदयुतं यन्त्रम्

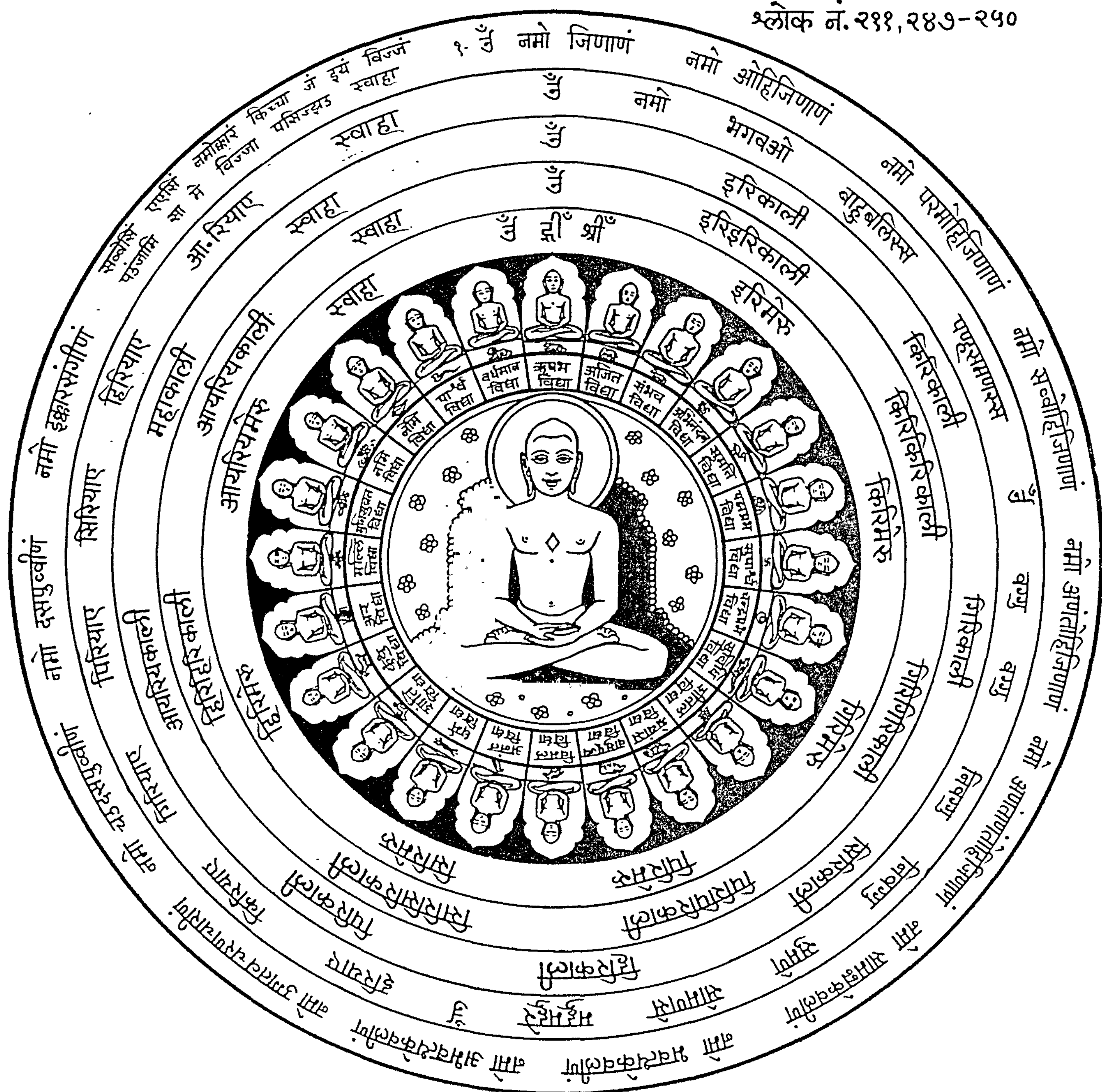
यन्त्र नं.२. एकोनपञ्चाशत्पदात्मकं सूरिमन्त्रयन्त्रम् श्लोक १८३-२०५

(मं.२.)

यन्त्र नं. ३ त्रयोदशलब्धिपद-सप्तमेरुयुतं सूरिमन्त्रयन्त्रम्

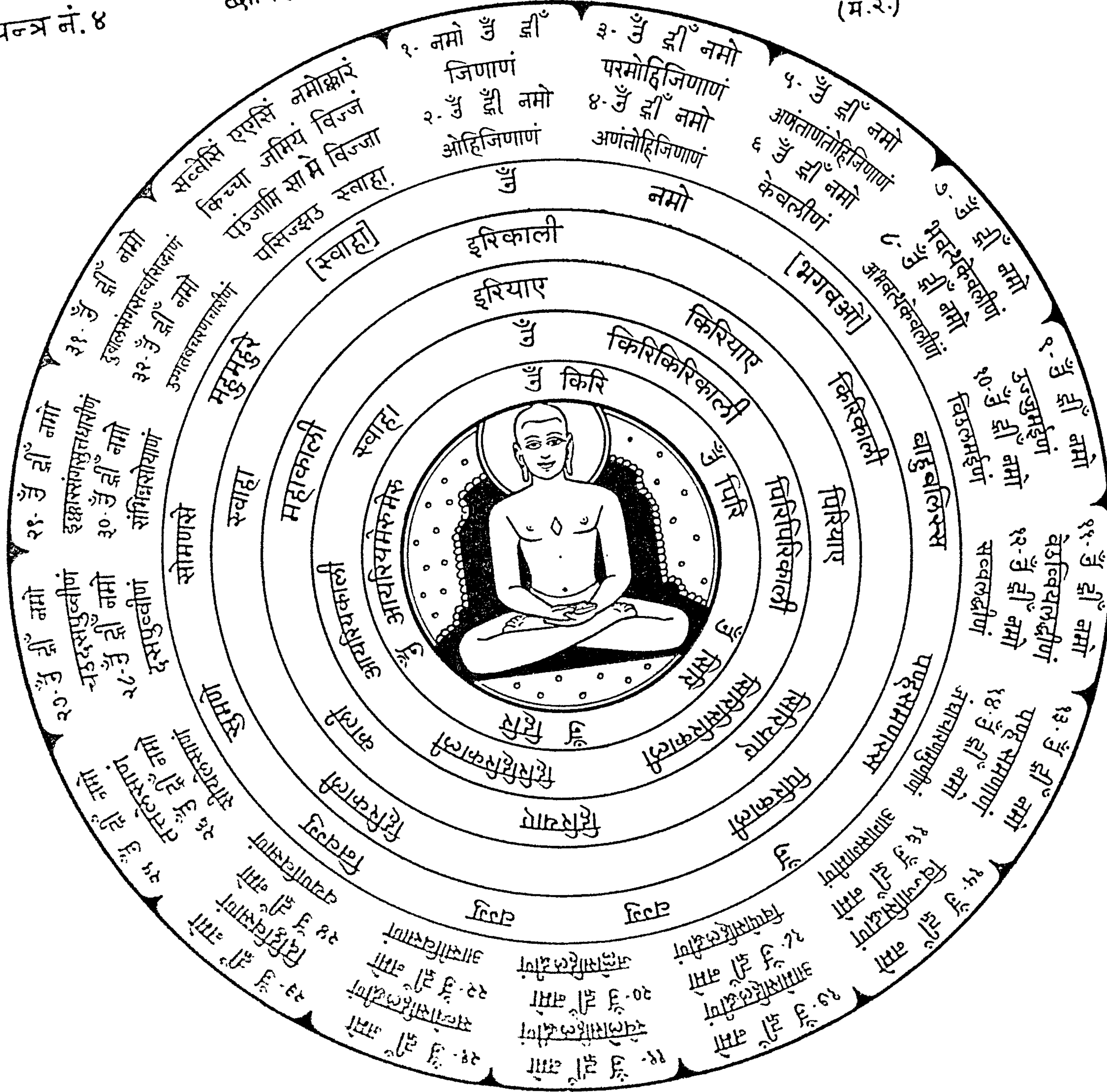
श्लोक नं. २११, २४७-२५०

द्वात्रिंशल्लब्धिपद-षट्प्रस्थानमयं सूरिमन्त्रयन्त्रम्

यन्त्र नं.४

श्लोक २५४-२८८
(मं.२.)

यन्त्र नं. ५ चतुर्विंशतिलब्धिपद - षट्प्रस्थानमयं सूरिमन्त्रयन्त्रम्

श्लोक २६५ - २८८

१- ॐ नमो जिणाणं
२- ॐ नमो ओहिजिणाणं
३- ॐ नमो परमोहिजिणाणं
४- ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं
५- ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं
६- ॐ नमो केवलीणं
७- ॐ नमो भवत्थकेवलीणं
८- ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं
९- ॐ नमो उज्जुमईणं
१०- ॐ नमो विउलमईणं
११- ॐ नमो वेउव्वियलद्धीणं
१२- ॐ नमो चउदसपुव्वीणं
१३- ॐ नमो दसपुव्वीणं
१४- ॐ नमो उग्गतवचरणचारीणं
१५- ॐ नमो मणनाणीणं
१६- ॐ नमो इक्कारसंगीणं
१७- ॐ नमो खीरासवलद्धीणं
१८- ॐ नमो महुआसवलद्धीणं
१९- ॐ नमो अमयासवलद्धीणं
२०- ॐ नमो अक्खीणमहाणसलद्धीणं
२१- ॐ नमो संभिन्नसोयाणं
२२- ॐ नमो पयाणुसारिलद्धीणं
२३- ॐ नमो बीयबुद्धीणं
२४- ॐ नमो कुट्ठबुद्धीणं

सव्वेसिं एएसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा

ॐ नमो [भगवओ] बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स सोमणसे सुमणे महुमहुरे स्वाहा

ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे

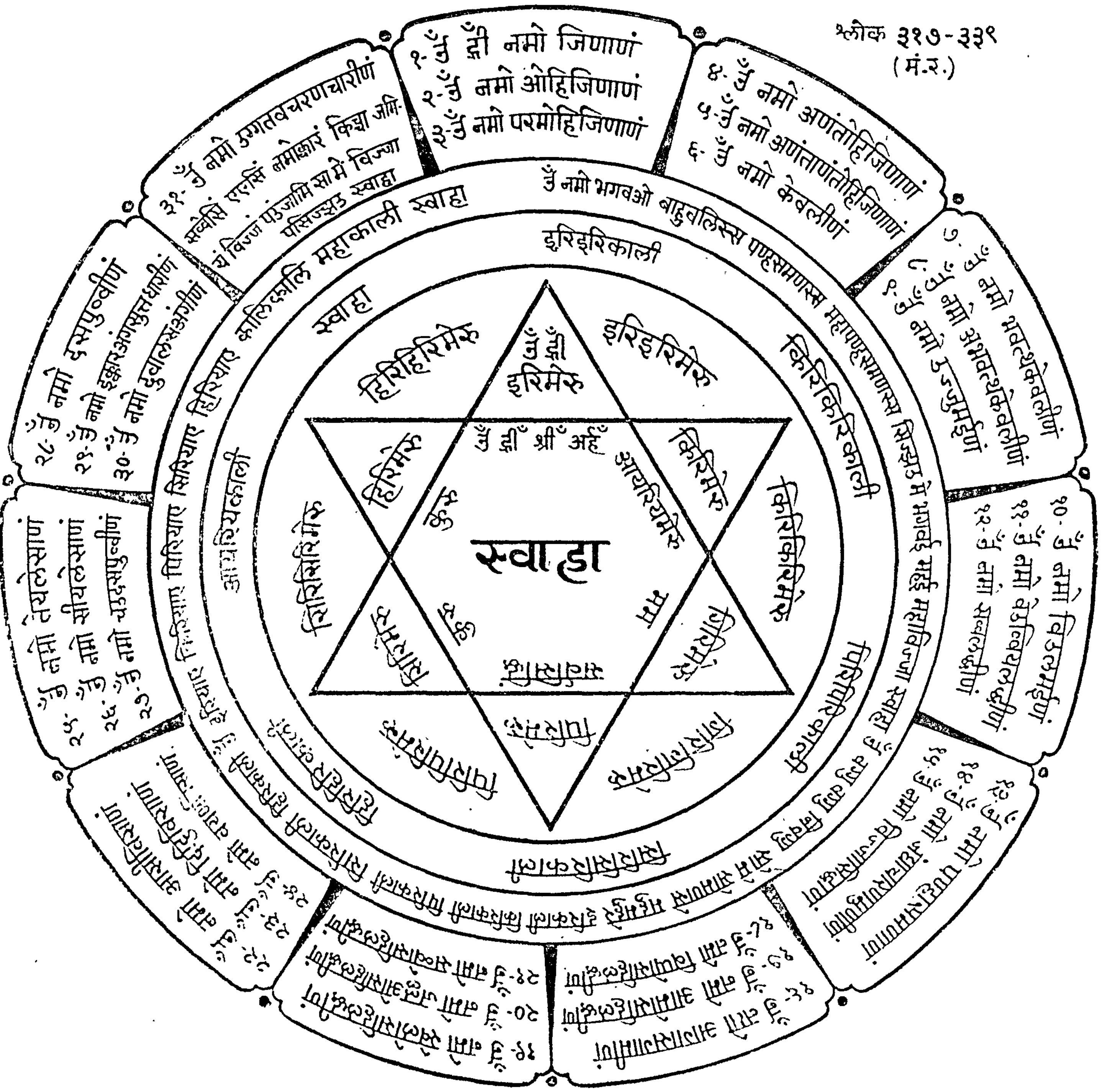
इरिकाली पिरिकाली गिरिकाली सिरिकाली हिरिकाली आयरियकाली काली महाकाली [स्वाहा]

इरियाए किरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियपएसे स्वाहा

ॐ किरि किरिकिरिकाली
ॐ पिरि पिरिपिरिकाली
ॐ सिरि सिरिसिरिकाली
ॐ हिरि हिरिहिरिकाली
ॐ आयरिय आयरियपएसेमेरु
महाकाली स्वाहा

यन्त्र नं. ६ चतुःप्रस्थान- त्रयोदशमेरुयुतं सूरिमन्त्रयन्त्रम्

श्लोक ३१७-३३९
(मं.२.)

यन्त्र नं. ७ एकोनचत्वारिंशल्लब्धिपद-त्रयोदशमेरु-चतुःप्रस्थानयुतं सूरिमन्त्रयन्त्रम्

श्लोक ३१७ - ३५८
(मं.२.)

१. ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं
२. ॐ नमो ओहिजिणाणं
३. ॐ नमो परमोहिजिणाणं
४. ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं
५. ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं
६. ॐ नमो केवलीणं
७. ॐ नमो भवत्थकेवलीणं
८. ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं
९. ॐ नमो उज्जुमईणं
१०. ॐ नमो विउलमईणं
११. ॐ नमो वेउव्वियड्ढीणं
१२. ॐ नमो सव्वलद्धीणं
१३. ॐ नमो पण्हसमणाणं
१४. ॐ नमो जंघाचारणाणं
१५. ॐ नमो विज्जाचारणाणं
३४. ॐ नमो अमयासवलद्धीणं
३५. ॐ नमो अक्खीणमहाणसाणं
३६. ॐ नमो संभिन्नसोयाणं
३१. ॐ नमो उग्गतवचरणचारीणं
३२. ॐ नमो खीरासवलद्धीणं
३३. ॐ नमो महुआसवलद्धीणं
३७. ॐ नमो पयाणुसारीणं
३८. ॐ नमो बीयबुद्धीणं
३९. ॐ नमो कुट्ठबुद्धीणं

सव्वेसिं एएसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स महापण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महई महाविज्जा ...

... हिरियाए हिरियाए सिरियाए सिरियाए किरियाए किरियाए कलिकाली महाकाली स्वाहा

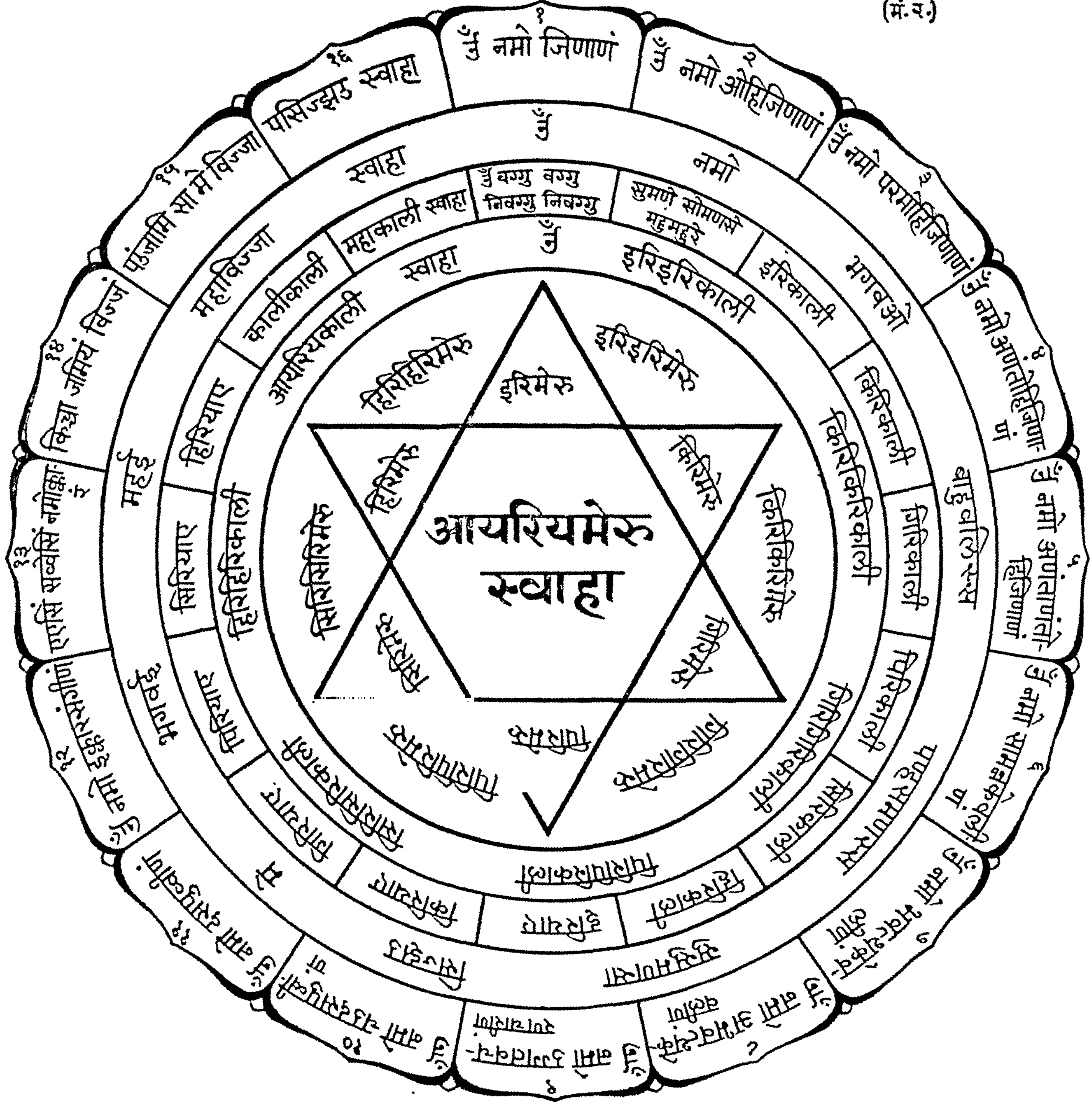
इरिइरिकाली
किरिकिरिकाली
सिरिसिरिकाली
आयरियकाली

स्वाहा

हिरिहिरिमेरु
इरिइरिमेरु
ॐ ह्रीँ
इरिमेरु
किरिमेरु
किरिकिरिमेरु
हिरिमेरु
सिरिसिरिमेरु
ॐ ह्रीँ श्रीँ अर्हँ
आयरियमेरु
स्वाहा

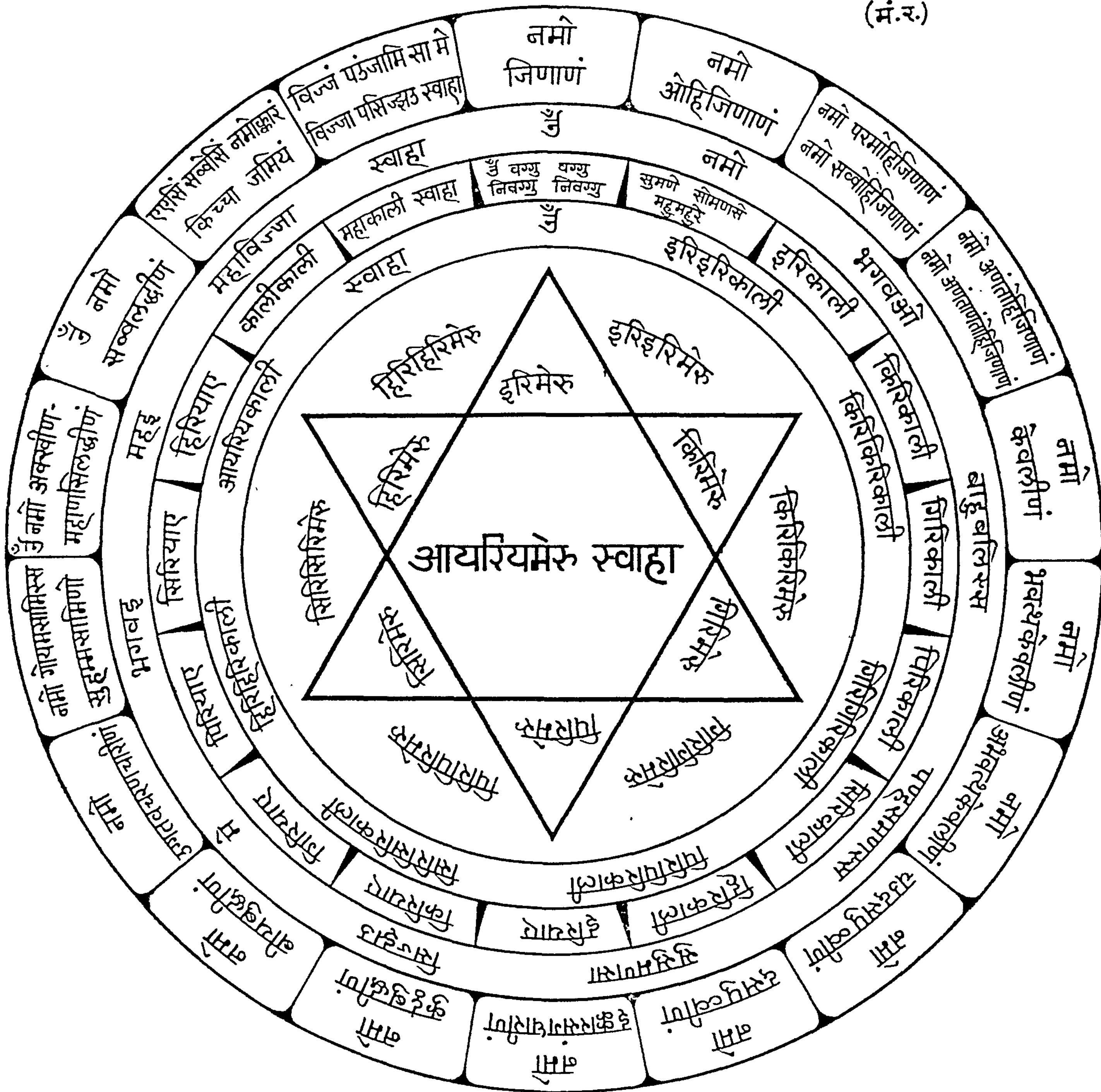
यन्त्र नं. ८. पञ्चप्रस्थान-त्रयोदशमेरुयुतं सूरिमन्त्रयन्त्रम् (षोडशस्तुतिपदी) श्लोक-३५९-३७१

(मं.र.)

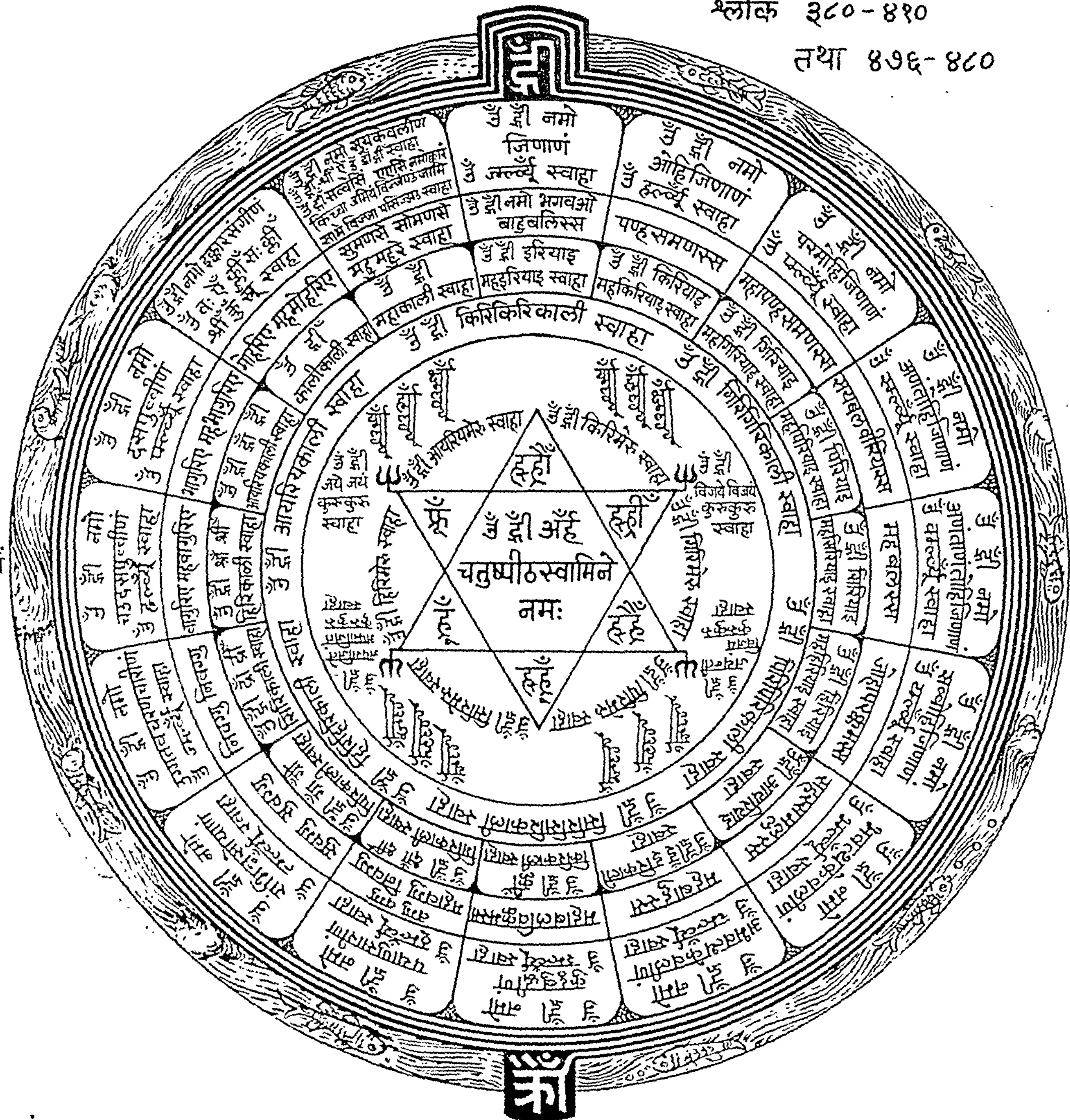
यन्त्र नं.९. पञ्चप्रस्थान-त्रयोदशमेरुयुतं सूरिमन्त्रयन्त्रम् श्लोक ३५९-३७१

(मं.र.)

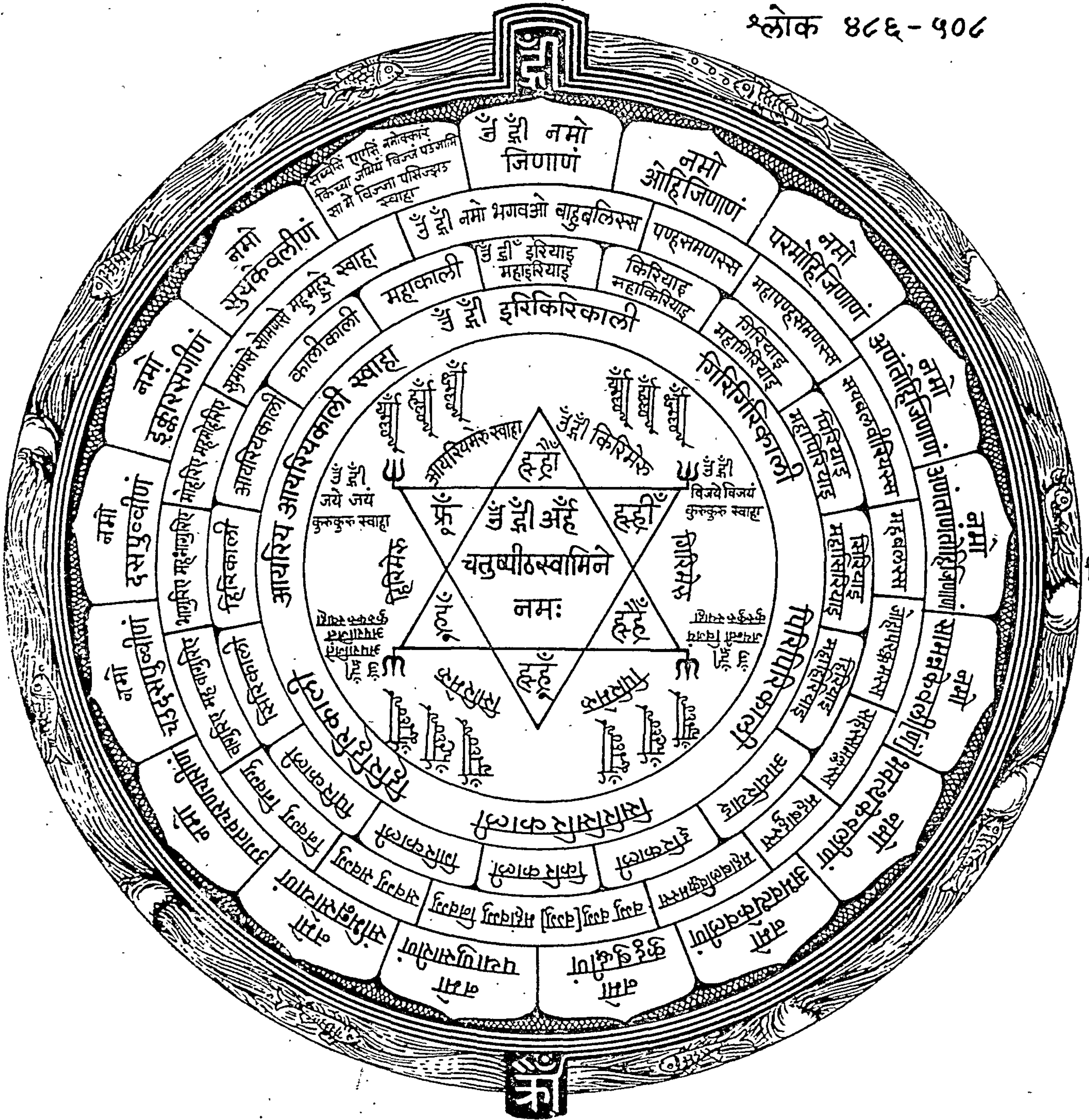
यन्त्र नं. १०   षणमेरुयुतं सूरिमन्त्रयन्त्रम् (षोडशस्तुतिपदी)

श्लोक ३८०-४१०
तथा ४७६-४८०

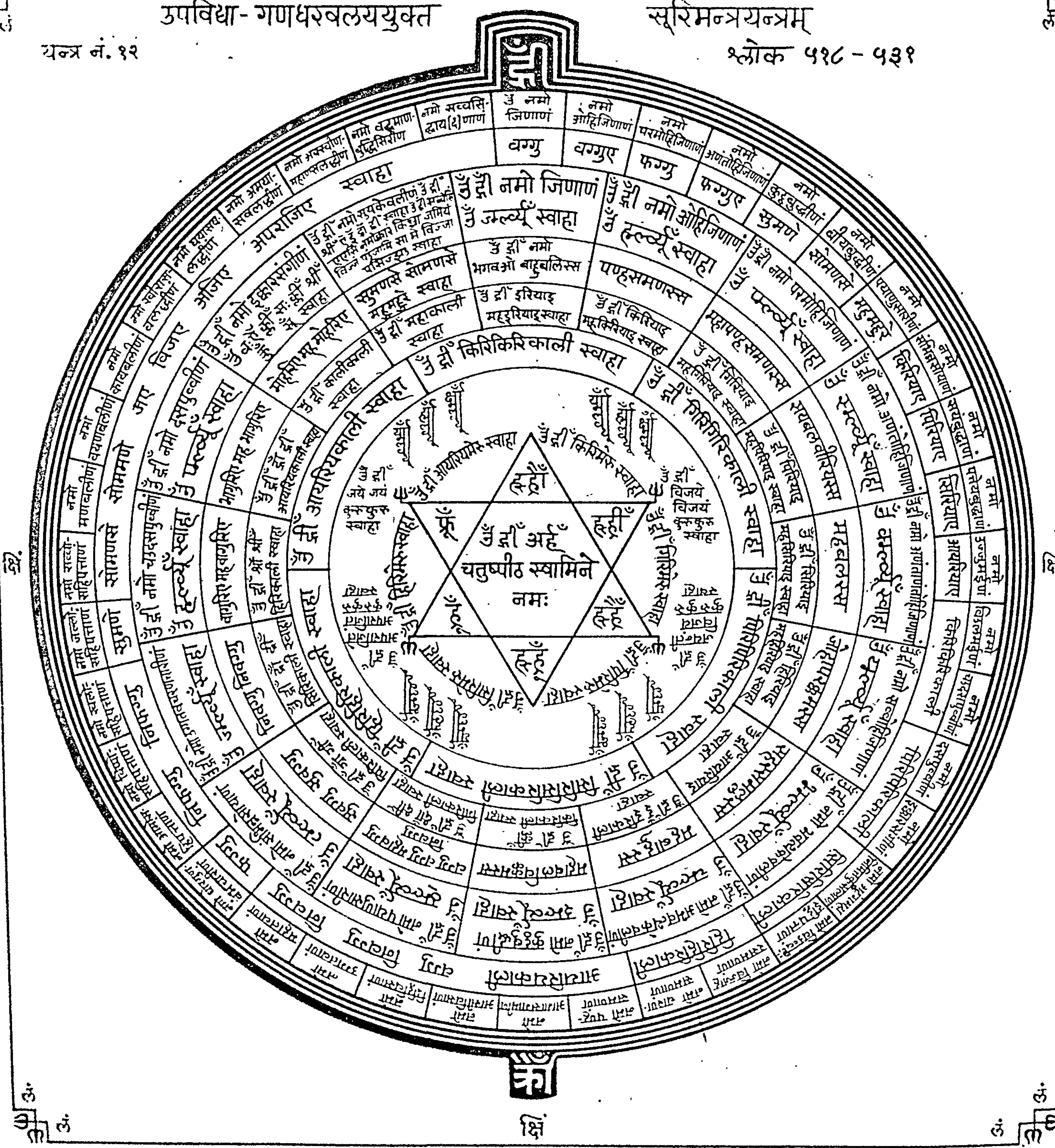

क्षिं

यन्त्र नं. ११ — षट्कोणसंगतषण्मेरुयुतं सूरिमन्त्रयन्त्रम्

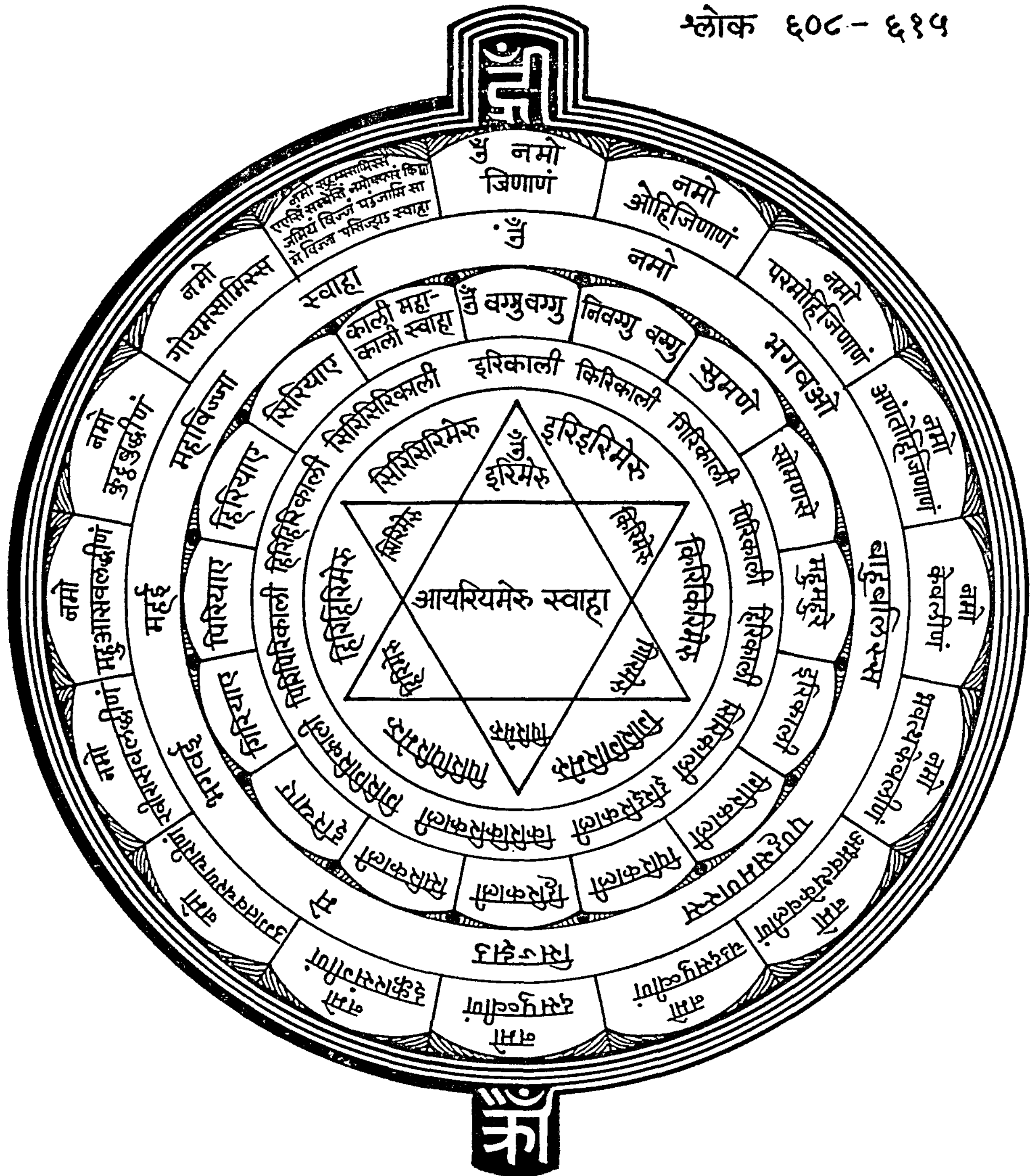
क्षिं

उपविधा - गणधरवलययुक्तं
सूरिमन्त्रयन्त्रम्
यन्त्र नं. १२
श्लोक ५१८ - ५३१
ॐ ह्रीँ अर्हं
चतुष्पीठ स्वामिने
नमः
ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं
ॐ ह्रीँ नमो ओहिजिणाणं
ॐ ह्रीँ किरिकिरिकाली स्वाहा
ॐ ह्रीँ महाकाली स्वाहा
ॐ ह्रीँ कालीकाली स्वाहा
ॐ ह्रीँ आयरियकाली स्वाहा
ॐ ह्रीँ इरियाइ महइरियाइ स्वाहा
ॐ ह्रीँ किरियाइ महाकिरियाइ स्वाहा
ॐ ह्रीँ नमो भगवओ बाहुबलिस्स
सुमणसे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा
पण्हसमणस्स
महापण्हसमणस्स
वग्गु
वग्गुए
फग्गु
फग्गुए
सुमणे
सोमणसे
महुमहुरे
किरियाए
पिरियाए
सिरियाए
आयरियाए
अपराजिए
अजिए
विजए
जए
सोममणे
सोमणसे
सुमणे
स्वाहा
ॐ ह्रीँ जये जयं कुरुकुरु स्वाहा
ॐ ह्रीँ विजये विजयं कुरुकुरु स्वाहा
क्षिं
लं
ॐ

क्षिं

यन्त्र नं. १३ त्रयोदशमेरुयुतं वाचनान्तरसम्बद्धं सूरिमन्त्रयन्त्रम्

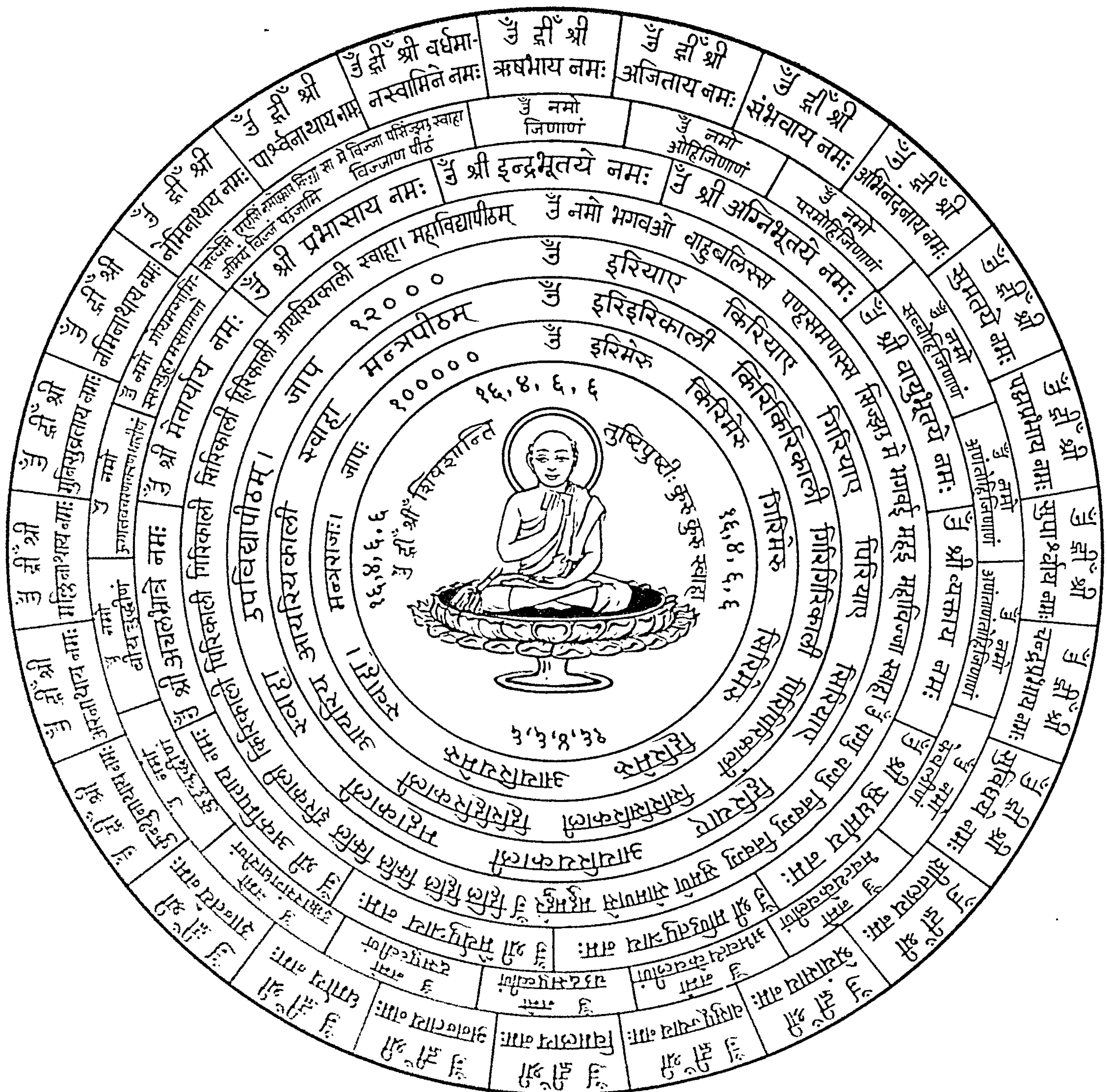
श्लोक ६०८ - ६१५

क्षिं

क्षिं

यन्त्र नं. १४ मेरुतुङ्गसूरियुते श्रीसूरिमुख्यमन्त्रकल्पे सप्तवलयदर्शकं यन्त्रम्

यन्त्र नं. १५ त्रयोदशलब्धिपद-सप्तमेरु-षड्वलययुतं सूरिमन्त्रयन्त्रम्

पृष्ठ २५०-२५१

ॐ ऋषभाय ह्रीँ नमः
ॐ अजिताय ह्रीँ नमः
ॐ संभवाय ह्रीँ नमः
ॐ अभिनन्दनाय ह्रीँ नमः
ॐ सुमतये ह्रीँ नमः
ॐ पद्मप्रभाय ह्रीँ नमः
ॐ सुपार्श्वाय ह्रीँ नमः
ॐ चन्द्रप्रभाय ह्रीँ नमः
ॐ सुविधये ह्रीँ नमः
ॐ शीतलाय ह्रीँ नमः
ॐ श्रेयांसाय ह्रीँ नमः
ॐ वासुपूज्याय ह्रीँ नमः
ॐ विमलाय ह्रीँ नमः
ॐ अनन्ताय ह्रीँ नमः
ॐ धर्माय ह्रीँ नमः
ॐ शान्तये ह्रीँ नमः
ॐ कुन्थुनाथाय ह्रीँ नमः
ॐ अरनाथाय ह्रीँ नमः
ॐ मल्लिनाथाय ह्रीँ नमः
ॐ मुनिसुव्रताय ह्रीँ नमः
ॐ नमिनाथाय ह्रीँ नमः
ॐ नेमिनाथाय ह्रीँ नमः
ॐ पार्श्वनाथाय ह्रीँ नमः
ॐ वर्धमानस्वामिने ह्रीँ नमः

ॐ नमो जिणाणं नमो ओहिजिणाणं नमो परमोहिजिणाणं नमो अणंतोहिजिणाणं नमो अणंताणंतोहिजिणाणं नमो सामन्नकेवलीणं नमो भवत्थकेवलीणं नमो अभवत्थकेवलीणं नमो उग्गतवचरणचारीणं नमो चउदसपुव्वीणं नमो दसपुव्वीणं नमो इक्कारसंगीणं सव्वेसिं एएसिं नमुक्कारं किच्चा जाप्पयं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महई महाविज्जा ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सोमे सोमणसे महुमहुरे इरिकालि किरिकालि गिरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि आयरियकालि स्वाहा

इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए कालिकालि महाकालि स्वाहा ॐ

इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियआयरियकालि स्वाहा ॐ

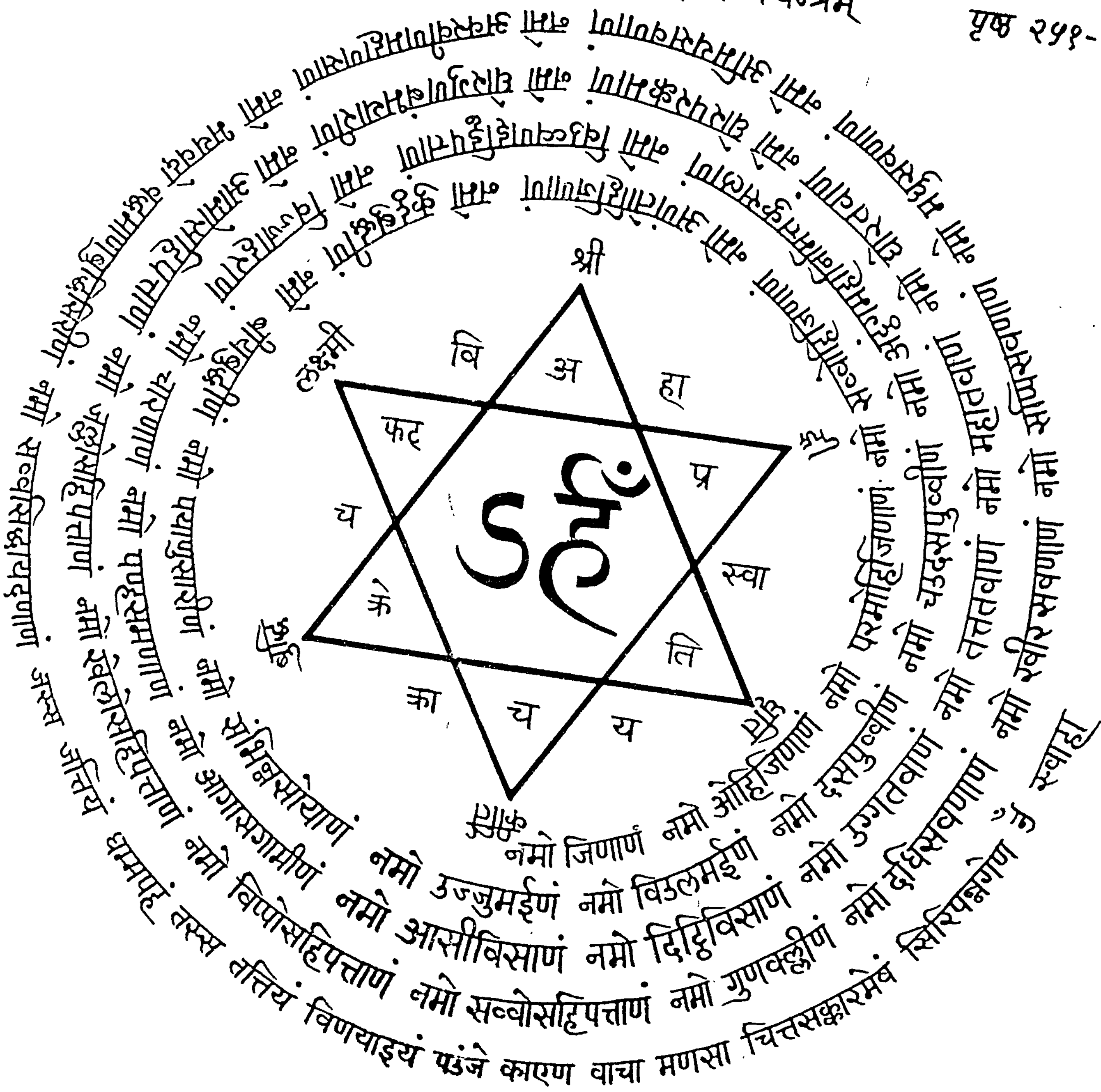
इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा ॐ

ॐ ह्रीँ श्रीँ अर्हँ

यन्त्र नं. १६

एकचत्वारिंशल्लब्धिपदयुतं सूरिमन्त्रयन्त्रम्

पृष्ठ २५१-२५२

[आवश्यकसूत्रमलयगिरिवृत्त्यन्तर्गतं कतिपयलब्धिस्वरूपवर्णनम्]

आमोसहि विप्पोसहि खेलोसहि जल्लमोसहि चेव ।
संभिन्नसोय उज्जुमइ सव्वोसहि चेव बोद्धव्वा ॥ ६९ ॥

चारण आसीविसा केवली य मणनाणिणो य पुव्वधरा ।
अरिहंतचक्कवट्टी बलदेवा वासुदेवा य ॥ ७० ॥

(आवश्यकनिर्युक्ति)

तत्र आमर्षणमामर्षः, संस्पर्शनमित्यर्थः, स एव औषधिर्यस्यासावामर्षौषधिः, करादिसंस्पर्शनमात्रादेव व्याध्यपनयनसमर्थो लब्धिलब्धिमतोरभेदोपचारात् साधुरेवामर्षौषधिर्लब्धिरित्यर्थः । एवं शेषपदेष्वपि भावना कार्या । विप्पोसहि इति, मूत्रस्य पुरीषस्य वाऽवयवो विट् उच्यते, अन्ये त्वाहुः—विडिति विष्ठा, प्रु इति प्रश्रवणम्, ते औषधिर्यस्यासौ तथा, खेलः श्लेष्मा औषधिर्यस्य स तथा. जल्लो मलः स औषधिर्यस्य स तथा, सुगन्धाश्चैते भवन्ति विडादयस्तल्लब्धिमताम् । इयमत्र भावना—इहामर्षौषधिलब्धिः कस्यापि शरीरैकदेशे समुत्पद्यते, कस्यापि सर्वस्मिन् शरीरे, तेनात्मानं परं वा यदा व्याध्यपगमबुद्ध्या परामृशति तदा तदपगमो भवति । विडादिभिरपि तल्लब्धिमन्तो यदात्मानं परं वा रोगापनयनबुद्ध्या परामृशन्ति तदा तद्रोगापगमः । संभिन्नसोय इति, यः सर्वैरपि शरीरदेशैः शृणोति स सम्भिन्नश्रोताः, अथवा श्रोतांसीन्द्रियाणि सम्भिन्नानि एकैकशः सर्वविषयैर्यस्य स सम्भिन्नश्रोताः, एकतरेणापीन्द्रियेण समस्तापरेन्द्रियगम्यान् विषयान् योऽवगच्छति स सम्भिन्नश्रोता इत्यर्थः । अथवा श्रोतांसीन्द्रियाणि सम्भिन्नानि परस्परत एकरूपतामापन्नानि यस्य स तथा, श्रोत्रं चक्षुःकार्यकारित्वात् चक्षूरूपतामापन्नम्, चक्षुरपि श्रोत्रकार्यकारित्वात् तद्रूपतामापन्नमित्येवं सम्भिन्नानि यस्य परस्परमिन्द्रियाणि स सम्भिन्नश्रोता इति भावः । अथवा द्वादशयोजनविस्तृतस्य चक्रवर्तिकटकस्य युगपद् ब्रुवाणस्य तत्तूर्यसंघातस्य वा युगपदास्फाल्यमानस्य संभिन्नान् लक्षणतो विधानतश्च परस्परतो विभिन्नान् जननिवहसमुत्थान् शंखकाहलाभेरीभाणकढक्कादितूर्यसमुत्थान् वा युगपदेव सुबहून्

शब्दान् यः शृणोति स संभिन्नश्रोता ।.........................। तथा ऋज्वीप्रायो घटादिमात्रग्राहिणी मतिः ऋजुमतिः विपुलमतिमनःपर्यायज्ञानापेक्षया किञ्चिदविशुद्धतरं मनःपर्यायज्ञानमेव सव्वोसहि इति, सर्व एव विड्मूत्रकेशनखादयोऽवयवाः सुरभयो व्याध्यपनयनसमर्थत्वादौषधयो यस्यासौ सर्वौषधिः, अथवा सर्वा आमर्षौषध्यादिका औषधयो यस्य एकस्यापि साधोः स तथा, चारण इति, चरणं गमनम्, तद्विद्यते येषां ते चारणाः ।.........................।चरणमिह विशिष्टं गमनमागमनं चाभिगृह्यते.........................अतिशायिगमनागमनलब्धिसम्पन्नाश्चारणाः । ते च द्विभेदाः–जंघाचारणा विद्याचारणाश्च । तत्र ये चारित्रतपोविशेषप्रभावतः समुद्भूतगमनागमनविषयलब्धिसंपन्नास्ते जंघाचारणाः, ये पुनर्विद्यावशतः समुत्पन्नगमनागमनलब्धयस्ते विद्याचारणाः । जंघाचारणाश्च रुचकवरद्वीपं यावत् गन्तुं समर्थाः, विद्याचारणा नन्दीश्वरम् । तत्र जंघाचारणा यत्र कुत्रापि गन्तुमिच्छवस्तत्र रविकरानपि निश्रीकृत्य गच्छन्ति, विद्याचारणास्त्वेवमेव, जंघाचारणश्च रुचकवरद्वीपं गच्छन् एकेनैवोत्पातेन गच्छति, प्रतिनिवर्तमानस्तु प्रथमेनोत्पातेन नन्दीश्वरमायाति द्वितीयेन स्वस्थानम् । यदि पुनर्मेरुशिखरं जिगमिषुस्तर्हि प्रथमेनैवोत्पातेन पण्डकवनमभिरोहति, प्रतिनिवर्तमानस्तु प्रथमेनोत्पातेन नन्दनवनमागच्छति, द्वितीयेन स्वस्थानमिति । जंघाचारणो हि चारित्रातिशयप्रभावतो भवति, ततो लब्ध्युपजीवेन औत्सुक्यभावतः प्रमादसम्भवाच्चारित्रातिशयनिबन्धना लब्धिरपि हीयते, ततः प्रतिनिवर्तमानो द्वाभ्यामुत्पाताभ्यां स्वस्थानमायाति । विद्याचारणाः पुनः प्रथमेनोत्पातेन मानुषोत्तरं पर्वतं गच्छन्ति द्वितीयेन तु नन्दीश्वरम्, तत्र च गत्वा चैत्यानि वन्दते, ततः प्रतिनिवर्तमानस्त्वेकेनैवोत्पातेन स्वस्थानमायाति । तथा मेरुं गच्छन् प्रथमेनोत्पातेन नन्दनवनं गच्छति द्वितीयेन पण्डकवनम्, तत्र चैत्यानि वन्दित्वा ततः प्रतिनिवर्तमान एकेनैवोत्पातेन स्वस्थानमायाति, विद्याचारणो हि विद्यावशाद् भवति, विद्या च परिशील्यमाना स्फुटा स्फुटतरोपजायते, ततः प्रतिनिवर्तमानस्य शक्त्यतिशयसम्भवादेकेनैवोत्पातेन स्वस्थानागमनमिति ।.........................। आसीविस इति, आश्यो दंष्ट्राः, तासु विषं येषां ते आशीविषाः । ते द्विविधाः जातितः कर्मतश्च । तत्र जातितो वृश्चिकमण्डूकोरगमनुष्यजातयः क्रमेण बहुबहुतरबहुतमविषाः वृश्चिकविषं हि उत्कर्षेणोऽर्धभरतक्षेत्रप्रमाणं शरीरं व्याप्नोति, मण्डूकविषं भरतक्षेत्रप्रमाणम्, भुजङ्गमविषं जम्बूद्वीपप्रमाणम्, मनुष्यविषं समयक्षेत्रप्रमाणम् । कर्मतश्च पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनयो मनुष्याः देवाश्चासहस्रारात्, एते हि तपश्चरणानुष्ठानतोऽन्यतो वा गुणत आशीविषवृश्चिकभुजङ्गादिसाध्यां क्रियां कुर्वन्ति शापप्रदानादिना परं व्यापादयन्तीति

भावः । देवास्त्वपर्याप्तावस्थायां तच्छक्तिमन्तोऽवसातव्याः । ते हि पूर्वं मनुष्यभवे समुपार्जिताशीविषलब्धयः.......................। पर्याप्ता अपि देवाः शापादिना परं व्यापादयन्ति तथापि न लब्धिव्यपदेशः, भवप्रत्ययतस्तथारूपसामर्थ्यस्य सर्वसाधारणत्वात् । गुणप्रत्ययो हि सामर्थ्यविशेषो लब्धिरिति प्रसिद्धिः । केवली येत्यादि, केवलिनश्च प्रसिद्धाः, मनोज्ञानिनो मनःपर्यायज्ञानिनः, तच्च मनःपर्यायज्ञानं विपुलमतिरूपं गृह्यते ऋजुमतिरूपस्य प्रागेव गृहीतत्वात्, तत्र विपुलं बहुविशेषोपेतं वस्तु मन्यते गृह्णातीति विपुलमतिः..................यदि वा विपुला पर्यायशतोपेतचिन्तनीयघटादिवस्तुविशेषग्राहिणी मतिर्मननं यत् तद् विपुलमतिः । पूर्वाणि धारयन्तीति पूर्वधराः दशचतुर्दशपूर्वविदः । अशोकाद्यष्टमहाप्रातिहार्यादिरूपां पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तः तीर्थकराः । चक्रवर्तिनः चतुर्दशरत्नाधिपाः षट्खण्डभरतेश्वराः, बलदेवाः प्रसिद्धाः, वासुदेवाः सप्तरत्नाधिपाः अर्धभरतप्रभवः । एते हि सर्व एव चारणादयो लब्धिविशेषाः.........तदेवमुक्ता लब्धयः । एते हि सर्व एव चारणादयो लब्धिविशेषाः.........तदेवमुक्ता लब्धयः एताश्चान्यासामपि क्षीराश्रवमध्वाश्रवसर्पिराश्रवकोष्ठबुद्धिबीजबुद्धिपदानुसारित्वाक्षीणमहानसत्वप्रभृतिलब्धीनामुपलक्षणम् । तेन ता अपि प्रतिपत्तव्याः । तत्र पुंड्रेक्षुचारिणीनां गवां लक्षस्य क्षीरमर्धार्धक्रमेण दीयते यावदेकमेकस्याः पीतगोक्षीरायाः क्षीरम्, तत् किल चातुरक्यमित्यागमे गीयते, तद्यथोपभुज्यमानमतीव मनःशरीरप्रह्लादहेतुरुपजायते तथा यद्वचनमाकर्ण्यमानं मनःशरीरसुखोत्पादनाय प्रभवति ते क्षीराश्रवाः, क्षीरमिव वचनमासमन्तात् श्रवन्तीति क्षीराश्रवा इति व्युत्पत्तेः । तथा मध्वपि किमप्यतिशायि शर्करादिमधुरद्रव्यं द्रष्टव्यम् । घृतमपि पुंड्रेक्षुचारिगोक्षीरसमुत्थं मन्दाग्निक्वथितमतिविशिष्टवर्णाद्युपेतम् । मध्विव वचनमाश्रवन्तीति मध्वाश्रवाः, घृतमिव वचनमाश्रवन्तीति घृताश्रवाः । तथा कोष्ठ इव धान्यं येषां बुद्धिराचार्यमुखाद् विनिर्गतौ तदवस्थावेव सूत्रार्थौ धारयति, न किमपि तयोः कालान्तरेऽपि गलति ते कोष्ठबुद्धय कोष्ठ इव बुद्धिर्येषां ते कोष्ठबुद्धय इति व्युत्पत्तेः । येषां पुनर्बुद्धिरेकमपि सूत्रपदमवधार्य शेषमश्रुतमपि तदवस्थमेव श्रुतमवगाहते ते पदानुसारिबुद्धयः । येषां पुनर्बुद्धिरेकमर्थपदं तथाविधमनुसृत्य शेषमश्रुतमपि यथावस्थितं प्रभूतमर्थपदमवगाहते ते बीजबुद्धयः ।.........अक्षीणं महानसं येषां ते अक्षीणमहानसाः । येषां भिक्षा नान्यैर्बहुभिरप्युपभुज्यमाना निष्ठां याति किन्तु तैरेव जिमितैः तेऽक्षीणमहानसाः ।...... प्रभृतिग्रहणात् गणधरत्वपुलाकत्वतेजःसमुद्घाताहारकशरीरकरणादिलब्धयो वेदितव्याः ।

—आवश्यकसूत्र मलयगिरि विरचित वृत्ति पृ. ७८-८१ ॥

[योगशास्त्र-स्वोपज्ञवृत्त्यन्तर्गतं

लब्धिस्वरूपवर्णनम्]

कफविप्रुण्मलामर्शसर्वौषधिमहर्धयः ।
सम्भिन्नश्रोतोलब्धिश्च यौगं ताण्डवडम्बरम् ॥ ८ ॥

तथाहि योगमाहात्म्याद् योगिनां कफबिन्दवः ।
सनत्कुमारादेरिव जायन्ते सर्वरुक्छिदः ॥ १ ॥

एतन्निदर्शनमात्रं कफलब्धेः प्रदर्शितम् ।
लब्ध्यन्तरकथा नोक्ता ग्रन्थगौरवभीरुभिः ॥ ६१ ॥

योगिनां योगमाहात्म्यात्पुरीषमपि कल्पते ।
रोगिणां रोगनाशाय कुमुदामोदशालि च ॥ ६२ ॥

मलः किल समाम्नातो द्विविधः सर्व्वदेहिनाम् ।
कर्णनेत्रादिजन्मैको द्वितीयस्तु वपुर्भवः ॥ ६३ ॥

योगिनां योगसम्पत्तिमाहात्म्याद्द्विविधोऽपि सः ।
कस्तूरिकापरिमलो रोगहा सर्व्वरोगिणाम् ॥ ६४ ॥

योगिनां कायसंस्पर्शः सिञ्चन्निव सुधारसैः ।
क्षिणोति तत्क्षणं सर्वानामयानामयाविनाम् ॥ ६५ ॥

नखाः केशा रदाश्चान्यदपि योगिशरीरगम् ।
भजते भेषजीभावमिति सर्व्वौषधिः स्मृता ॥ ६६ ॥

तथाहि तीर्थनाथानां योगभृच्चक्रवर्तिनाम् ।
देहास्थिसकलस्तोमः सर्व्वस्वर्गेषु पूज्यते ॥ ६७ ॥

किञ्च—

मेघमुक्तमपि वारि यदङ्गसङ्गमात्रान्नदीवाप्यादिगतमपि सर्व्वरोगहरं भवति । तथा विषमूर्च्छिता अपि यदीयाङ्गसङ्गिवातस्पर्शादेव निर्विषा भवन्ति । विषसंपृक्तमप्यन्नं यन्मुखप्रविष्टमविषं भवति । महाविषव्याधिव्राधिता अपि यद्वचःश्रवणमात्राद्यद्दर्शनाच्च वीतविकारा भवन्ति । एष सर्वोऽपि सर्वौषधिप्रकारः । एते कफादयो महर्द्धिरूपाः । अथवा महर्द्धयो विभिन्ना एव । वैक्रियलब्धयोऽनेकधा अणुत्व–महत्त्व–लघुत्व–गुरुत्व–प्राप्ति–प्राकाम्य–ईशित्व-वशित्व-अप्रतिघातित्व–अन्तर्द्धान-कामरूपित्वादिभेदात् ।

अणुत्वमणुशरीरविकरणम् । येन विसच्छिद्रमपि प्रविशति तत्र च चक्रवर्तिभोगानपि भुङ्क्ते । महत्त्वं मेरोरपि महत्तरशरीरकरणसामर्थ्यम् । लघुत्वं वायोरपि लघुतरशरीरता । गुरुत्वं वज्रादपि गुरुतरशरीरतया इन्द्रादिभिरपि प्रकृष्टवलैर्दुःसहता । प्राप्तिर्भूमिस्थस्य अङ्गुल्यग्रेण मेरुपर्व्वताग्रप्रभाकरादिस्पर्शसामर्थ्यम् । प्राकाम्यमप्सु भूमाविव प्रविशतो गमनशक्तिः तथा अप्स्विव भूमावुन्मज्जननिमज्जने । इशित्वं त्रैलोक्यस्य प्रभुता तीर्थकरत्रिदशेश्वरऋद्धिविकरणम् । वशित्वं सर्व्वजीववशीकरणलब्धिः । अप्रतिघातित्वं अद्रिमध्येऽपि निःसङ्गगमनम् । अन्तर्द्धानमदृश्यरूपता । कामरूपित्वं युगपदेव नानाकाररूपविकरणशक्तिः । इत्येवमादयो महर्द्धयः । अथवा प्रकृष्टश्रुतावरणवीर्यान्तरायक्षयोपशमाविर्भूतासाधारणमहाप्रज्ञर्द्धिलाभा अनधीतद्वादशाङ्गचतुर्दशपूर्वा अपि सन्तो यमर्थं चतुर्दशपूर्व्वी निरूपयति तस्मिन् विचारकृच्छ्रेऽप्यर्थेऽतिनिपुणप्रज्ञाः प्राज्ञश्रमणाः । अन्येऽधीतदशपूर्व्वा रोहिणीप्रज्ञप्त्यादिमहाविद्यादिभिरङ्गुष्ठप्रसेनिकाभिरल्पविद्यादिभिश्चोपनतानां भूयसीनामृद्धीनां अवशगा विद्यावेगधारणात् विद्याधरश्रमणाः । केचिद्बीजकोष्ठपदानुसारिबुद्धिविशेषर्द्धियुक्ताः । सुकृष्टवसुमतीकृते क्षेत्रे क्षित्युदकाद्यनेककारणविशेषापेक्षं बीजमनुपहतं यथानेकबीजकोटीप्रदं भवति तथैव ज्ञानावरणादिक्षयोपशमातिशयप्रतिलम्भादेकार्थबीजश्रवणे सति अनेकार्थबीजानां प्रतिपत्तारो बीजबुद्धयः । कोष्ठागारिकस्थापितानामसङ्कीर्णानामविनष्टानां भूयसां धान्यबीजानां यथा कोष्ठेऽवस्थानं तथा परोपदेशादवधारितानां श्रौतानामर्थग्रन्थबीजानां भूयसामनुस्मरणमन्तरेणाविनष्टानामवस्थानात्कोष्ठबुद्धयः । पदानुसारिणोऽनुश्रोतःपदानुसारिणः प्रतिश्रोतःपदानुसारिण उभयपदानुसारिणश्च । तत्रादिपदस्यार्थं ग्रन्थं च परत उपश्रुत्य आअन्त्यपदादर्थग्रन्थविचारणासमर्थपटुतरमतयोऽनुश्रोतःपदानुसारिबुद्धयः । अन्त्यपदस्यार्थं ग्रन्थं च परत उपश्रुत्य ततः प्रातिकूल्येनादिपदादाअर्थग्रन्थविचारपटवः प्रतिश्रोतः पदानुसारि-

बुद्धयः । मध्यपदस्यार्थं ग्रन्थं च परकीयोपदेशादधिगम्याद्यन्तावधिपरिच्छिन्नपदसमूहप्रतिनियतार्थग्रन्थोदधिसमुत्तरणसमर्थासाधारणातिशयपटुविज्ञाननियता उभयपदानुसारिबुद्धयः । बीजबुद्धिरेकपदार्थावगमादनेकार्थानामवगन्ता पदानुसारी त्वेकपदावगमात्पदान्तराणामवगन्तेति विशेषः । तथा मनोवाक्कायबलिनः । तत्र प्रकृष्टज्ञानावरणवीर्यान्तरायक्षयोपशमविशेषेण वस्तूद्धृत्यान्तर्मुहूर्त्तेन सकलश्रुतोदध्यवगाहनावदातमनसो मनोबलिनः । अन्तर्मुहूर्त्तेन सकलवस्तूच्चारणसमर्था वाग्बलिनः । वीर्यान्तरायक्षयोपशमाविर्भूतासाधारणकायबलत्वात्प्रतिमयावतिष्ठमानाः श्रमक्लमविरहिता वर्षमात्रप्रतिमाधारा बाहुबलिप्रभृतयः कायबलिनः । तथा क्षीरमधुसर्पिरमृतास्रविणो येषां पात्रपतितं कदन्नमपि क्षीरमधुसर्पिरमृतरसवीर्यविपाकं जायते वचनं वा शरीरमानसदुःखप्राप्तानां देहिनां क्षीरादिवत्सन्तर्पकं भवति ते क्षीरास्रविणो मध्वास्रविणः सर्पिरास्रविणोऽमृतास्रविणश्च । केचिदक्षीणर्द्धियुक्तास्ते च द्विविधा अक्षीणमहानसा अक्षीणमहालयाश्च । येषामसाधारणान्तरायक्षयोपशमादल्पमात्रमपि पात्रपतितमन्नं गौतमादीनामिव बहुभ्यो दीयमानमपि न क्षीयते तेऽक्षीणमहानसाः । अक्षीणमहालयर्द्धिप्राप्ताश्च यत्र परिमितभूप्रदेशेऽवतिष्ठन्ते तत्रासंख्याता अपि देवास्तिर्यञ्चो मनुष्याश्च सपरिवाराः परस्परबाधारहितास्तीर्थकरपर्षदीव सुखमासते । इति प्रज्ञाश्रमणादिषु महाप्रज्ञादयो महर्द्धयो दर्शिताः ।

सर्वेन्द्रियाणां विषयान् गृह्णात्येकमपीन्द्रियम् ।
यत्प्रभावेन सम्भिन्नश्रोतोलब्धिस्तु सा मता ॥ १ ॥ ॥ ८ ॥

तथा—

चारणाशीविषावधिमनःपर्यायसम्पदः ।
योगकल्पद्रुमस्यैता विकासिकुसुमश्रियः ॥ ९ ॥

अतिशयचरणाच्चारणा अतिशयगमनादित्यर्थः । तत्सम्पन्नलब्धिरित्यर्थः । आशीविषलब्धिर्निग्रहानुग्रहसामर्थ्यम् । अवधिज्ञानलब्धिर्मूर्त्तद्रव्यविषयं ज्ञानम् । मनःपर्यायज्ञानलब्धिर्मनोद्रव्यप्रत्यक्षीकरणशक्तिः । एता लब्धयो योगकल्पवृक्षस्य कुसुमभूताः फलं तु केवलज्ञानं मोक्षो वा । भरतमरुदेव्युदाहरणाभ्यां वक्ष्यते ।

तथाहि—

द्विविधाश्चारणा ज्ञेया जङ्घाविद्योत्थशक्तितः ।
तत्राद्या रुचकद्वीपं यान्त्येकोत्पातलीलया ॥ १ ॥

वलन्तो रुचकद्वीपादेकेनोत्पतनेन ते ।
नन्दीश्वरे समायान्ति द्वितीयेन यतो गताः ॥ २ ॥

ते चोर्ध्वगत्यामेकेन समुत्पतनकर्मणा ।
गच्छन्ति पाण्डुकवनं मेरुशैलशिरःस्थितम् ॥ ३ ॥

ततोऽपि वलिता एकोत्पातेनायान्ति नन्दनम् ।
उत्पातेन द्वितीयेन प्रथमोत्पातभूमिकाम् ॥ ४ ॥

विद्याचारणास्तु गच्छन्त्येकेनोत्पातकर्म्मणा ।
मानुषोत्तरमन्येन द्वीपं नन्दीश्वराद्वयम् ॥ ५ ॥

तस्मादायान्ति चैकेनोत्पातेनोत्पतिता यतः ।
यान्त्यायान्त्यूर्ध्वमार्गेऽपि तिर्य्यग्यानक्रमेण ते ॥ ६ ॥

अन्येऽपि बहुभेदाश्चारणा भवन्ति । तद्यथा आकाशगामिनः पर्य्यंकावस्थानिषण्णाः कायोत्सर्गशरीरा वा पादोत्क्षेपनिक्षेपक्रमाद्विना व्योमचारिणः । केचित्तु जलजङ्घाफलपुष्पपत्रश्रेण्यग्निशिखाधूमनीहारावश्यायमेघवारिधारामर्कटकतन्तुज्योतीरश्मि—पवनाद्यालम्बनगतिपरिणामकुशलाः । जलमुपेत्य वापीनिम्नगासमुद्रादिष्वप्कायिकजीवानविराधयन्तो जले भूमाविव पादोत्क्षेपनिक्षेपकुशला जलचारणाः । भुव उपरि चतुरङ्गुलप्रमिते आकाशे जङ्घानिक्षेपोत्क्षेपनिपुणा जङ्घाचारणाः । नानाद्रुमफलान्युपादाय फलाश्रयप्राण्यविरोधेन फलतले पादोत्क्षेपनिक्षेपकुशलाः फलचारणाः नानाद्रुमलतागुल्मपुष्पाण्युपादाय पुष्पसूक्ष्मजीवानविराधयन्तः कुसुमतलदलावलम्बनसङ्गतयः पुष्पचारणाः नानावृक्षगुल्मवीरुल्लतावितानननानाप्रवाहतरुणपल्लवालम्बनेन पर्णसूक्ष्मजीवानविराधयन्तश्चरणोत्क्षेपनिक्षेपपटवः पत्रचारणाः । चतुर्योजनशतोच्छ्रितस्य निषधस्य नीलस्य चाद्रेष्टङ्कच्छिन्नां श्रेणिमुपादायोपर्य्यधो वा पादपूर्वकमुत्तरणावतरणनिपुणाः श्रेणिचारणाः अग्निशिखामुपादाय तेजःकायिकानविराधयन्तः स्वयमदह्यमानाः पादविहारनिपुणा अग्निशिखाचारणाः । धूमवर्त्तिं तिरश्चीनामूर्द्ध्वगां वा आलम्ब्यास्खलितगमनास्कन्दिनो धूमचारणाः नीहारमनष्टभ्याप्कायिकपीडामजनयन्तो गतिमसङ्गमश्नुवाना नीहारचारणाः । अवश्यायमाश्रित्य तदाश्रयजीवानुपरोधेन यान्तोऽवश्यायचारणाः । नभोवर्त्मनि प्रवितत जलधरपटलपटास्तरणे जीवानुपघातिचङ्क्रमणप्रभवो मेघचारणाः ।

प्रावृषेण्यादिजलधरादेर्विनिर्गतिं वारिधारावलम्बनेन प्राणिपीडामन्तरेण यान्तो वारिधाराचारणाः । कुब्जवृक्षान्तरालभाविनभःप्रदेशेषु कुब्जवृक्षादिसम्बद्धमर्कटकतन्त्वालम्बनपादोद्धरणनिक्षेपावदाता मर्कटकतन्तूनच्छिन्दन्तो यान्तो मर्कटकतन्तुचारणाः । चन्द्रार्कग्रहनक्षत्राद्यन्यतमज्योतीरश्मिसम्बन्धेन भुवीव पादविहारकुशलाः ज्योतीरश्मिचारणाः । पवनेष्वनेकदिग्मुखोन्मुखेषु प्रतिलोमानुलोमवर्तिषु तत्प्रदेशावलीमुपादाय गतिमस्खलितचरणविन्यासामास्कन्दन्तो वायुचारणाः—

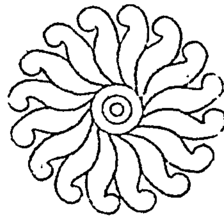
तपश्चरणमाहात्म्याद्गुणादितरतोऽपि वा ।
आशीविषाः समर्थाः स्युर्निग्रहेऽनुग्रहेऽपि च ॥ १ ॥

द्रव्याणि मूर्त्तिमन्त्येव विषयो यस्य सर्व्वतः ।
नैयत्यरहितं ज्ञानं तत्स्यादवधिलक्षणम् ॥ २ ॥

स्यान्मनःपर्य्ययो ज्ञानं मनुष्यक्षेत्रवर्त्तिनाम् ।
प्राणिनां समनस्कानां मनोद्रव्यप्रकाशकम् ॥ ३ ॥

ऋजुश्च विपुलश्चेति स्यान्मनःपर्य्ययो द्विधा ।
विशुद्ध्यप्रतिपाताभ्यां विपुलस्तु विशिष्यते ॥ ४ ॥ ९ ॥

—योगशास्त्रस्वोपज्ञवृत्ति पृ. १०-१५ A.

(षट्खंडागमे चतुर्थे वेदनाखण्डे
धवलाटीकान्तर्गतं लब्धिस्वरूपवर्णनम्)

णमो जिणाणं ॥ १ ॥

किमट्ठमिदं वुच्चदे? मंगलट्ठं। किं मंगलं? पुव्वसंचियकम्मविणासो। कधं पुण एसो जिणिंदणमोक्कारो एक्को चेव संतो अणेयकज्जकारओ? ण, अणेयविहणाणचरण-सहेज्जस्स अणेयकज्जुप्पायणे विरोहाभावादो। उक्तं च—

एसो पंचणमोक्कारो सव्वपावप्पणासओ।
मंगलेसु अ सव्वेसु पढमं होदि मंगलं ॥ इदि

.......अवगयणिवारणमुहेण पयदत्थपरूवणट्ठं णिक्खेवो कीरदे। तं जहा णाम-ट्ठवण-दव्व-भावभेएण चउव्विहा जिणा। जिणसद्दो णामजिणो। ठवणजिणो सब्भावा-सब्भावट्ठवणभेएण दुविहो। जिणायारसेठियं दव्वं सब्भावट्ठवणजिणो। (जिणायारविरहियं पि जिणरूवेण कप्पियं दव्वं असब्भावट्ठवणजिणो।) दव्वजिणो आगम-णोआगम-भेएण दुविहो। जिणवाहुडजाणओ अणुवजुत्तो अविणट्ठसंसकारो आगमदव्वजिणो। णो आगमदव्वजिणो जाणुयसरीरभवियतव्वदिरित्तभेएण तिविहो। तत्थ जाणुयसरीर-णो आगमदव्वजिणोभविय-वट्टमाण-समुज्झादभेएण तिविहो।........भविस्सकाले जिण-पज्जाएण परिणमंतओ भवियदव्वजिणो।......तव्वदिरित्तदव्वजिणो सचित्ताचित्त-तदुभयभेएण तिविहो। करह-हय-हत्थीणं जेदारो सचित्तदव्वजिणा। हिरण्णसुवण्ण-मणिमोत्तियादीणं जेदारो अचित्तदव्वजिणा। ससुवण्णकण्णादीणं जेदारो सचित्ताचित्त-दव्वजिणा। आगम-णोआगमभेएण दुविहो भावजिणो। जिणपाहुडजाणओ उवजुत्तो आगमभावजिणो। णोआगमभावजिणो उवजुत्तो तप्परिणदोत्ति दुविहो जिणसरूव-परिच्छेदिणाणपरिणदो उवजुत्तभावजिणो। जिणपज्जायपरिणदो तप्परिणयभावजिणो।

एदेसु जिणेसु कस्स एसो कओ णमोक्कारो? तप्परिणयभावजिणस्स ठवणा-जिणस्स य।......

बुद्धीए जले थले आयासे वा संकप्पिओ जिणो चउव्विहेसु णिक्खेवेसु कत्थ णिवददे ? णोआगमभावणिक्खेवे, उवजुत्तसरूवादो। ण च एसा ठवणा होदि, अण्णम्हि दव्वे जिणगुणारोवाभावादो। तम्हा एदस्स वि णमोकारो फलंतोत्ति सिद्धं ।

एदेण पंचगुरूणं तट्ठवणाणं च णमोकारो कदो, सव्वेसिमेत्थ संभवादो। तं जहा-जिणा दुविहा सयलदेसजिणभेएण। खवियघाइकम्मा सयलजिणा। के ते अरहंत-सिद्धा। अवरे आइरिय-उवज्झाय-साहू देसजिणा तिव्वकसाइंदियमोह-विजयादो ।

एवं दव्वट्ठियजणाणुग्गहट्ठं णमोकारं गोदमभडारओ महाकम्मपयडिपाहुडस्स आदिम्हि पज्जवट्ठियणयाणुग्गहट्ठमुत्तरसुत्ताणि भणदि—

णमो ओहिजिणाणं ॥ २ ॥

.........एत्थ णाणे वट्टमाणो ओहिसद्दो गहेतव्वो।...अथवा अवाग्धानादव-धिरति व्युत्पत्तेर्ज्ञानस्यावधित्वं घटते।....एसो दव्वट्ठियणिद्देसो ण होदि, पज्जवट्ठि-यणयाहियारादो। परमसव्वाणंतोहीणं पि गहणं ण होदि, उवरि तेसिं पुधसुत्त-दंसणादो। तदो देसोहीए एसो णिद्देसोत्ति दट्ठव्वो। सा च देसोही तिविहा-जहण्णा उक्कस्सा अजहण्णाणुक्कस्सा चेदि ।

एवं देसोहिजिणाणं णमोकारं काऊण परमोहिजिणाणं णमोकारकरणट्ठमुत्तरसुत्तं भणदि—

णमो परमोहिजिणाणं ॥ ३ ॥

...परमश्चासौ अवधिश्च परमावधिः ।

...परमावधयश्च ते जिनाश्च परमावधिजिनाः तेभ्यो नमः ।

परमोहि असंखेज्जाणि लोगमेत्ताणि समयकालो दु। रूवगद लहइ दव्वं खेत्तोवमअगणिजीवेहि ॥.......

णमो सव्वोहिजिणाणं ॥ ४ ॥

....सव्वसद्दो सव्वेगदेसम्हि रूवयदे वट्टमाणो घेत्तव्वो ।........

....सर्वावधयश्च ते जिनाश्च सर्वावधिजिनाः। तेभ्यो नमः ।

णमो अणंतोहिजिणाणं ॥ ५ ॥

....अन्तश्च अवधिश्च अन्तावधी। न विद्येते तौ यस्य स अनन्तावधिः।.... अनन्तावधयश्च ते जिनाश्च अनन्तावधिजिनाः तेभ्यो नमः। अणंतोहिजिणा णाम केवलणाणिणो।

मदिणाणीणं णमोक्कारं कुणदि—

णमो कोट्ठबुद्धीणं ॥ ६ ॥

कोष्ठयः शालि-व्रीहि-यव-गोधूमादीनामाधारभूतः कुस्थली पल्यादिः। सा चासेसदव्वपज्जायधारणगुणेण कोट्ठसमाणा बुद्धी कोट्ठो। कोट्ठा च सा बुद्धी च कोट्ठ-बुद्धी।....तदो णमो कोट्ठबुद्धीणं जिणाणमिति सिद्धं।

णमो बीजबुद्धीणं ॥ ७ ॥

जिणाणमिदि अणुवट्टदे।...........बीजमिव बीजं। जहा बीजं मूलंकुरपत्तपोरक्खंदपसवतुसकुसुमखीरतंदुलादीणमाहारं तहा दुवालसंगत्थाहारं जं पदं तं बीजतुल्लत्तादो बीजं। बीजपदविसयमदिनाणं पि बीजं, कज्जे कारणोवयारादो। संखेज्जसद्दअणंतत्थपडिबद्धअणंतलिंगेहि सह बीजपदं जाणंती बीजबुद्धित्ति भणिदं होदि।.... तत्तो भेदाभावादो जीवोवि बीजबुद्धी। तेसिं बीजबुद्धीणं जिणाणं णमो........।

णमो पदाणुसारीणं ॥ ८ ॥

........एत्थ....बीजपदस्स गहणं। पदमनुसरति अनुकुरुते इति पदानुसारी बुद्धिः। बीजबुद्धीए बीजपदमवगंतूण एत्थ इदं एदेसिमक्खराणं लिंगं होदि ण होदित्ति ईहिदूण सयलसुदक्खरपदाइमवगच्छंती पदाणुसारी।....एदेसिं पदाणुसारिजिणाणं णिसुढिय णिवदिदो किदियम्मं करेमित्ति भणिदं होदि।.........

णमो संभिण्णसोदाराणं ॥ ९ ॥

.......सम्यक् श्रोत्रेन्द्रियावरणक्षयोपशमेन भिन्नाः अनुविद्धाः संभिन्नाः। संभिन्नाश्च ते श्रोतारश्च संभिन्नश्रोतारः। अणेगाणं सद्दाणं अक्खराणक्खरसरूवाणं कधंचियाणमक्कमेण पयत्ताणं सोदारा संभिण्णसोदारात्ति णिद्दिट्ठा। ....एदेसिं संभिण्णसोदाराणं जिणाणं णमो।..........

णमो उजुमदीणं ॥ १० ॥

परकीयमतिगतोऽर्थ उपचारेण मतिः । ऋज्वी अवक्रा ।..........उज्जुवेण मणोगदं उज्जुवेण वचिकायगदमत्थमुज्जुवं जाणंतो तव्विवरीदमणुज्जुवमत्थमजाणंतो मणपज्जवणाणी उजुमदि त्ति भण्णदे ।.......मदिणाणेण वा सुदणाणेण वा मणवचिकायभेदं णादूण पच्छात्तत्थट्ठिदमत्थं पच्चक्खेण जाणंतस्स मणपज्जवणाणस्स दव्व-खेत्तकालभावभेएण विसओ चउव्विहो ।........एतेभ्यः ऋजुमतिजिनेभ्यो नमः ।

णमो विउलमदीणं ॥ ११ ॥

परकीयमतिगतोऽर्थो मतिः । विपुला विस्तीर्णा । कुतो वैपुल्यम् ? यथार्थं मनोगमनात् अयथार्थं मनोगमनात् उभयथापि तदवगमनात् यथार्थं वचोगमनात् अयथार्थं वचोगमनात् उभयथापि तत्र गमनात् यथार्थं कायगमनाद् अयथार्थं कायगमनात् ताभ्यां तत्र गमनाच्च वैपुल्यम् । विपुला मतिर्यस्य स विपुलमतिः । तद्योगाज्जिनोऽपि विपुलमतिः ।.......एवंविधेभ्यो विपुलमतिभ्यो नमः ।.......।

णमो दसपुव्वियाणं ॥ १२ ॥

एत्थ दसपुव्विणो भिण्णाभिण्णभेएण दुविहा होंति ।....तत्थ अभिण्णदसपुव्वि-जिणाणं णमोक्कारं करेमि त्ति उत्तं होदि..........।

णमो चोद्दसपुव्वियाणं ॥ १३ ॥

..........सयलसुदणाणधारिणो चोद्दसपुव्विणो । तेसिं चोद्दसपुव्वीणं जिणाणं णमो...........। चोद्दसपुव्वहरो मिच्छत्तं ण गच्छदि । तम्हि भवे असंजमं च ण पडिवज्जदि । एसो एदस्स विसेसो ।

णमो अट्ठंगमहानिमित्तकुसलाणं ॥ १४ ॥

अंग-सर-वेंजण-लक्खण-छिण्ण-भौम-सुमिणंतक्खिणाणि महाणिमित्ताणमट्ठ-अंगाणि ।........एदेसु अट्ठंगमहाणिमित्तेसु कुसलाणं जिणाणं णमो....।

णमो विउव्वणपत्ताणं ॥ १५ ॥

अणिमा महिमा लघिमा पत्ती पागम्मं ईसित्तं वसित्तं कामरूवित्तमिदं विउ-व्वणमट्ठविहं ।....एदेहि....सहियाणं णमोक्कारो कीरदे........।

णमो विज्जाहराणं ॥ १६ ॥

तिविहाओ विज्जाओ जादि-कुल-तवविज्जाभेएण। उक्तं च—

जादीसु होइ विज्जा कुलविज्जा तह य होइ तवविज्जा।

विज्जाहरेसु एदा तवविज्जा होइ साहूणं ॥......

णमो पण्णसमणाणं ॥ १७ ॥

औत्पत्तिकी वैनयिकी कर्मजा पारिणामिकी चेति चतुर्विधा प्रज्ञा।........... प्रज्ञा एव श्रवणं येषां ते प्रज्ञाश्रवणाः। जिणसद्दाणुउत्तीदो एदेसिं पण्णसमणजिणाणं णमो।..........

णमो चारणाणं ॥ १८ ॥

जल-जंघ-तंतु-फल-पुप्फ-बीय-आगाससेडिभेएण अट्ठविहा चारणा।........ एदेसिं चारणजिणाणं णमो इदि उत्तं होदि।.......

णमो आगासगामीणं ॥ १९ ॥

आगासे जहिच्छाए गच्छंता इच्छिदपदेसं माणुसुत्तरपव्वयावरुद्धं आगासगामिणोत्ति घेत्तव्वा। देव-विज्जाहराणं ण ग्गहणं, जिणसद्दाणुउत्तीदो।....एदेसिं आगासगामीणं जिणाणं णमो त्ति उत्तं होदि।

णमो आसीविसाणं ॥ २० ॥

अविद्यमानस्यार्थस्य आशंसनमाशीः। आशीर्विषं एषां ते आशीर्विषाः। जेसिं जं पडि मरिहि त्ति वयणं णिप्पडिदं तं मारेदि.......। कधं वयणस्स विससण्णा? विसमिव विसमिदि उवयारादो। आसी अविसममियं जेसिं ते आसीविसा। जेसिं वयणं थावरजंगमविसपूरिदजीवे पडुच्च 'णिव्विसा होंतु' त्ति णिस्सरिदं ते जीवावेदि....। तवोबलेण एवंविहसत्तिसंजुत्तवयणा होदूण जे जीवाणं णिग्गहाणुग्गहं ण कुणंति ते आसीविसत्ति घेत्तव्वा। कुदो? जिणाणुउत्तीदो।........

णमो दिट्ठिविसाणं ॥ २१ ॥

दृष्टिरिति चक्षुर्मनसोर्ग्रहणम्, तत्रोभयत्र दृष्टिशब्दप्रवृत्तिदर्शनात्। तत्साहचर्यात् कर्मणोऽपि। रुट्ठो जदि जोएदि चिंतेदि किरियं करेदि वा 'मारेमि' त्ति तो

मारेदि.......। एवं दिट्ठि अभियाणं पि जाणिदूण लक्खणं वत्तव्वं। जिणाणमिदि अणुवट्टदे अण्णहा दिट्ठिविसाणं सप्पाणं पि णमोक्कारपसंगादो।.......

णमो उग्गतवाणं ॥ २२ ॥

उग्गतवा दुविहा उग्गुग्गतवा अवट्ठिदुग्गतवा चेदि।.......एदेसिमुग्गतवाणं जिणाणं णमो इदि उत्तं होदि।

णमो दित्ततवाणं ॥ २३ ॥

दीप्तिहेतुत्वाद् दीप्तं तपः। दीप्तं तपो येषां ते दीप्ततपसः। तेसिं दित्ततवाणं मणवयण–काएहिं णमो।

णमो तत्ततवाणं ॥ २४ ॥

तप्तं दग्धं विनाशितं मूत्रपुरीषशुक्रादि येन तपसा तदुपचारेण तप्ततपः। जेसिं भुत्तचउव्विहाहारस्स तत्तलोहपिंडागरिसिदपाणियस्सेव णीहारो णत्थि ते तत्ततवा। एदाह रिद्धीए सहियाणं जिणाणं णमो इदि उत्तं होदि।

णमो महातवाणं ॥ २५ ॥

अणिमादिअट्ठगुणोवेदो जलचारणादिअट्ठविहचारणगुणालंकरियो फुरंतसरीरप्पहो ....मुणी महातवो णाम।....महत्त्वहेतुस्तपोविशेषो महानुच्यते उपचारेण। स येषां ते महातपसः इति सिद्धत्वात्। अथवा महसां हेतुः तप इति उपचारेण महा इति भवति।.......

णमो घोरतवाणं ॥ २६ ॥

उववासेसु छम्मासोववासो....उक्कट्ठ तवपरूवणा कायव्वा।.......एसो बारसविहोवि तवो कायरजणाणं सज्झसजणणोत्ति घोरतवो। सो जेसिं ते घोरतवा। बारसव्विहत्तउक्कट्ठवट्ठाए वट्टमाणा घोरतवत्ति भणिदं होदि। एसा वि तवजणिदरिद्धी चेव.......एदेसिं घोरतवाणं णमो....।

णमो घोरपरक्कमाणं ॥ २७ ॥

तिहुवणुवसंहरण–महीवीढगसण–सयलसायरजलसोसण–जलग्गिसिलापव्वदाद–

वरिसणसत्ती घोरपरक्कमो णाम। घोरो परक्कमो जेसिं जिणाणं ते घोरपरक्कमा। तेसिं णमो.......।

णमो घोरगुणाणं ॥ २८ ॥

घोरा रउद्दा गुणा जेसिं ते घोरगुणा। कधं चउरासीदिलक्खगुणाणं घोरत्तं? घोरकज्जकारिसत्तिजणणादो। तेसिं घोरगुणाणं णमो....।

णमो घोरगुणबंभचारीणं ॥ २९ ॥

ब्रह्मचारित्रं........शान्तिपुष्टिहेतुत्वात्। अघोरा शान्ता गुणा यस्मिन् तदघोरगुणं, अघोरगुणं ब्रह्म चरन्तीति अघोरगुणब्रह्मचारिणः। जेसिं तवोमाहप्पेण डमरादि-मारिदुब्भिक्ख-वइर-कलह-वध-बंधण-रोहादिपसमणसत्ती समुप्पणा ते अघोरगुण बम्हचारिणो त्ति उत्तं होदि। तेसिं अघोरगुणबंभयारीणं णमो इदि उत्तं होदि। एत्थ अकारो किण्ण सुणिज्जदे? संधिणिद्देसादो।.......

णमो आमोसहिपत्ताणं ॥ ३० ॥

आमर्षः औषधत्वं प्राप्तो येषां ते आमर्षौषधप्राप्ताः।..........। तवोमाहप्पेण जेसिं फासो सयलोसहसरूवत्तं पत्तो तेसिमामोसहिपत्ता त्ति सण्णा। एवं विहाण-मोसहिपत्ताणं णमो।

णमो खेलोसहिपत्ताणं ॥ ३१ ॥

सेंभ-लाला-सिंघाण-विप्पुसादीणं खेलो त्ति सण्णा। एसो खेलो ओसहित्तं पत्तो जेसिं ते खेलोसहिपत्ता। तेसिं खेलोसहिपत्ताणं जिणाणं णमो।

णमो जल्लोसहिपत्ताणं ॥ ३२ ॥

जल्लो अंगमलो बाहिरो। सो ओसहित्तं पत्तो जेसिं तवोबलेण ते जल्लोसहि-पत्ता। [तेसिं जल्लोसहिपत्ता] णं जिणाणं णमो।

णमो विट्ठोसहिपत्ताणं ॥ ३३ ॥

विट्ठसद्दो जेण देसामासिओ तेण मुत्त-विट्ठा-सुत्ताणं गहणं। एदे ओसहित्तं पत्ता जेसिं ते विट्ठोसहिपत्ता, तेसिं विट्ठोसहिपत्ताणं जिणाणं णमो।

णमो सव्वोसहिपत्ताणं ॥ ३४ ॥

रस-रुहिर-मांस-मेदट्ठि-मज्जसुक्क-पुप्फस-खरीस-कालेज्ज-मुत्त-पितंतुच्चारादओ सव्वे ओसहित्तं पत्ता जेसिं ते सव्वोसहिपत्ता। तेसिं सव्वोसहिपत्ताणं णमो ।...........

णमो मणबलीणं ॥ ३५ ॥

बारहंगुद्दिट्ठतिकालगोयराणंतट्ठ-वंजण-पज्जायाइण्णछदव्वाणि णिरंतरं चिंतेंद वि खेयाभावो मणबलो। एसो मणबलो जेसिमत्थि ते मणबलिणो। एसो वि मणबलो लद्धी,........। तेसिं मणबलीणं णमो।

णमो वचिबलीणं ॥ ३६ ॥

बारसंगाणं बहुवारं पडिवाडिं काऊण वि जो खेयं ण गच्छइ सो वचिबलो, तवोमाहप्पुप्पाइदवयणबलो वचिबली त्ति उत्तं होदि। तेसिं विसुद्धमण-वयण-काएहिं णमो ।

णमो कायबलीणं ॥ ३७ ॥

तिहुवणं करंगुलियाए उद्धरिदूण अण्णत्थ ट्ठवणक्खमो कायबली णाम ।.......। एदेसिं कायबलीणं णमो ।

णमो खीरसवीणं ॥ ३८ ॥

खीरं दुद्धं। सविसादो खीररस्स सवी खीरसवी। पाणिपत्तणिवदिदासे साहाराणं खीरसादुप्पायणसत्ती वि कारणे कज्जोवयारादो खीरसवी णाम ।...........सा जेसिमत्थि ते खीरसविणो। तेसिं णमो ।

णमो सप्पिसवीणं ॥ ३९ ॥

सप्पिघृतं। जेसिं तवोमाहप्पेण अंजलिउडणिवदिदासेसाहारा घदासादसरूवेण परिणमंति ते सप्पिसविणो जिणा। तेसिं णमो ।

णमो महुसवीणं ॥ ४० ॥

…………हत्थविखतासेसाहाराणं महु-गुड-खंड-सक्करासादसरूवेण परिणमण-क्खमा महुसविणो जिणा । तेसिं मण-वयण-काएहि णमो ।

णमो अमडसवीणं ॥ ४१ ॥

जेसिं हत्थं पत्ताहारो अमडसादसरूवेण परिणमइ ते अमडसविणो जणा । एत्थवट्टिया संता जे देवाहारभोजिणो तेसिममडसवीणं णमो इति उत्तं होदि ।

णमो अक्खीणमहाणसाणं ॥ ४२ ॥

…………कूरो वियं तिम्मणं वा जस्स परिविसिदूण पच्छा चक्कवट्टिखंधा-वारे भुंजाविज्जमाणे वि ण णिट्ठादि सो अक्खीणमहाणसो णाम । जम्हि चउ-हत्थाए वि गुहाए अच्छिदे संते चक्कवट्टिखंधावारं पि सा गुहा अवगाहदि सो अक्खीणावासो णाम तेसिमक्खीणमहाणसाणं णमो ।

णमो लोए सव्वसिद्धायदणाणं ॥ ४३ ॥

सव्वसिद्धवयणेण पुव्वं परूविदासेसजिणाणं गहणं कायव्वं……..एदेण कट्टि-माकट्टिमजिणहराणं जिणपडिमाणमीसिपब्भारुज्जंत-चंपा-पावाणयरादिविसयणिसीहि-याणं च गहणं । तेसिं जिणायदणाणं णमो ।

णमो वड्ढमाणबुद्धरिसिस्स ॥ ४४ ॥

वड्ढमाणभयवंतस्स……..एत्थ णमोक्कारो कदो ।

—षट्खंडागमधवलाटीका, पुस्तक-९,

पृ. २-१०३ ॥

(तत्त्वार्थराजवार्तिकान्तर्गतं लब्धिस्वरूपवर्णनम्)

आर्या म्लेच्छाश्च ॥ ३६ ॥

आर्या द्विविधा ऋद्धिप्राप्तेतरविकल्पात् । १ । गुणैर्गुणवद्भिर्वा अयन्ते सेव्यन्त इत्यार्याः । ते द्विविधाः– ऋद्धिप्राप्तार्या अनृद्धिप्राप्तार्याश्चेति ।

अनृद्धिप्राप्तार्याः पञ्चविधाः–क्षेत्र–जाति–कर्म–चारित्र–दर्शनभेदात् ।..........

ऋद्धिप्राप्तार्या अष्टविधाः–बुद्धि–क्रिया–विक्रिया–तपः–बल–औषध–रस–क्षेत्र-भेदात्।......तत्र बुद्धिरवगमो ज्ञानम्, तद्विषया अष्टादशऋद्धयः— केवलज्ञानमवधिज्ञानं मनःपर्ययज्ञानं बीजबुद्धिः कोष्ठबुद्धिः पदानुसारित्वं संभिन्नश्रोतृत्वं दूरादास्वादन–दर्शन–स्पर्शन–घ्राण–श्रवणसमर्थता दशपूर्वित्वं चतुर्दशपूर्वित्वमष्टाङ्गमहानिमित्तज्ञता प्रज्ञाश्रवणता प्रत्येकबुद्धत्वावादित्वं चेति । तत्र केवलावधिमनःपर्यया व्याख्याताः। सुकृष्टसुमथीकृते क्षेत्रे सारवति कालादि सहायापेक्षं बीजमेकमुप्तं यथा अनेकबीजकोटिप्रदं भवति तथा नोइन्द्रियश्रुतावरणवीर्यान्तरायक्षयोपशमप्रकर्षे सति एकबीजपदग्रहणादनेकपदार्थप्रतिपत्तिर्बीजबुद्धिः। कोष्ठागारिकस्थापितानामसंकीर्णानामविनष्टानां भूयसां धान्यबीजानां यथा कोष्ठेऽवस्थानं तथा परोपदेशादवधारितानामर्थग्रन्थबीजानां भूयसामव्यतिकीर्णानां बुद्धाववस्थानं कोष्ठबुद्धिः। पदानुसारित्वं त्रेधा-अनुस्रोतः प्रतिस्रोतः उभयथा चेति। एकपदस्यार्थं परत उपश्रुत्य आदो अन्ते च मध्ये वा शेषग्रन्थार्थावधारणं पदानुसारित्वम्। द्वादशयोजनायामे नवयोजनविस्तारे चक्रधरस्कन्धावारे गजवाजिखरोष्ट्रमनुष्यादीनामक्षरानक्षररूपाणां नानाविधशब्दानां युगपदुत्पन्नानां तपोविशेषबललाभापादितसर्वजीवप्रदेशश्रोत्रेन्द्रियपरिणामात् सर्वेषामेककालग्रहणं संभिन्नश्रोतृत्वम्। तपःशक्तिविशेषाविर्भावितासाधारणरसनेन्द्रियश्रुतावरणवीर्यान्तरायक्षयोपशमाङ्गोपाङ्गनामलाभापेक्षस्य अवधृतनवयोजनक्षेत्राद् बहिर्बहुयोजनविप्रकृष्टक्षेत्रादायातस्य रसस्यास्वादनसामर्थ्यम्। एवं शेषेष्वपि इन्द्रियविषयेषु अवधृतक्षेत्राद् बहिर्ब-

हुयोजनविप्रकृष्टदेशादायातेषु ग्रहणसामर्थ्यं योज्यम्। महारोहिण्यादिभिस्त्रिरागताभिः प्रत्येकमात्मीयरूपसामर्थ्याविष्करणकथनकुशलाभिर्वेगवतीभिर्विद्यादेवताभिरविचलितचारित्रस्य दशपूर्वदुस्तरसमुद्रोत्तरणं दशपूर्वित्वम्। संपूर्णश्रुतकेवलिता चतुर्दशपूर्वित्वम्।

अष्टौ महानिमित्तानि अन्तरिक्ष–भौम–अङ्ग–स्वर–व्यञ्जन–लक्षण–छिन्न–स्वप्ननामानि। तत्र रवि–शशि–ग्रह–नक्षत्र–भगणोदयास्तमयादिभिरतीतानागतफलविभागप्रदर्शनमन्तरिक्षम्। भुवो घनशुषिरस्निग्धरुक्षादिविभावनेन पूर्वादिदिक्सूत्रनिवासेन वा वृद्धिहानिजयपराजयादिविज्ञानं भूमेरन्तर्निहितसुवर्णरजतादिसंसूचनं च भौमम्। अङ्गप्रत्यङ्गदर्शनस्पर्शनादिभिस्त्रिकालभाविसुखदुःखादिविभावनमङ्गम्। अक्षरानक्षरशुभाशुभशब्दश्रवणेनेष्टानिष्टफलाविर्भावनं महानिमित्तं स्वरम्। शिरोमुखग्रीवादिषु तिलकमशकलक्ष्मव्रणादिवीक्षणेन त्रिकालहिताहितवेदनं व्यञ्जनम्। श्रीवृक्षस्वस्तिकभृङ्गार–कलशादिलक्षणवीक्षणात् त्रैकालिकस्थानमानैश्वर्यादिविशेषज्ञानं लक्षणम्। वस्त्रशस्त्रछत्रोपानदासनशयनादिषु देवमानुषराक्षसादिविभागैः शस्त्रकण्टकमूषिकादिकृतछेदनदर्शनात् कालत्रयविषयलाभालाभसुखदुःखादिसूचनं छिन्नम्। वातपित्तश्लेष्मदोषोदयरहितस्य पश्चिमरात्रिभागे चन्द्रसूर्यधराद्रिसमुद्रमुखप्रवेशनसकलमहीमण्डलोपगूहनादिशुभघृततैलाक्तात्मीयदेहखरकरभारूढापागूदिग्गमनाद्यशुभस्वप्नदर्शनात् आगामिजीवितमरणसुखदुःखाद्याविर्भावकः स्वप्नः। एतेषु महानिमित्तेषु कौशलमष्टाङ्गमहानिमित्तज्ञता।

अतिसूक्ष्मार्थतत्त्वविचारगहने चतुर्दशपूर्विण एव विषयेऽनुयुक्तेऽनधीतद्वादशाङ्गचतुर्दशपूर्वस्य प्रकृष्टश्रुतावरणवीर्यान्तरायक्षयोपशमाविर्भूतासाधारणप्रज्ञाशक्तिलाभान्निःसंशयं निरूपणं प्रज्ञाश्रवणत्वम्। परोपदेशमन्तरेण स्वशक्तिविशेषादेव ज्ञानसंयमविधाननिपुणत्वं प्रत्येकबुद्धता। शक्रादिष्वपि प्रतिबन्धिषु सत्स्वप्रतिहततया निरुत्तराभिधापररन्ध्रापेक्षणं च वादित्वम्।

क्रियाविषया ऋद्धिर्द्विधा चारत्वमाकाशगामित्वं चेति। तत्र चारणा अनेकविधाः जल–जङ्घा–तन्तु–पुष्प–पत्र–श्रेण्यग्निशिखाद्यालम्बनगमनाः। जलमुपादाय वाप्यादिष्वप्कायान् जीवानविराधयन्तः भूमाविव पादोद्धारनिक्षेपकुशला जलचारणाः। भुव उपर्याकाशे चतुरङ्गुलप्रमाणे जङ्घोत्क्षेपनिक्षेपशीघ्रकरणपटवो बहुयोजनशताशुगमनप्रवणा जङ्घाचारणाः। एवमितरे च वेदितव्याः। पर्यङ्कावस्थानिषण्णा कायोत्सर्गशरीरा वा पादोद्धारनिक्षेपेण विधिमन्तरेण आकाशगमनकुशला आकाशगामिनः।

विक्रियागोचरा ऋद्धिरनेकविधा—अणिमा महिमा लघिमा गरिमा प्राप्तिः प्राकाम्यमीशित्वं वशित्वमप्रतिघातोऽन्तर्धानं कामरूपित्वमित्येवमादिः। तत्राणुशरीरविकरणमणिमा, बिसछिद्रमपि प्रविश्य आसित्वा तत्र च चक्रवर्तिपरिवारविभूतिं सृजेत्। मेरोरपि महत्तरशरीरविकरणं महिमा। वायोरपि लघुतरशरीरता लघिमा। वज्रादपि गुरुतरदेहता गरिमा। भूमौ स्थित्वा अङ्गुल्यग्रेण मेरुशिखरदिवाकरादिस्पर्शनसामर्थ्यं प्राप्तिः। अप्सु भूमाविव गमनं भूमौ जल इवोन्मज्जनकरणं प्राकाम्यम्। त्रैलोक्यस्य प्रभुता ईशित्वम्। सर्वजीववशीकरणलब्धिर्वशित्वम्। अद्रिमध्ये वियतीव गमनमप्रतीघातः। अदृश्यरूपशक्तिता अन्तर्धानम्। युगपदनेकाकाररूपविकरणशक्तिः कामरूपित्वमिति।

ततोऽतिशयर्द्धिः सप्तविधा—उग्र–दीप्त–तप्त–महा–घोरतपो–घोरपराक्रम–घोरब्रह्मचर्यभेदात्। चतुर्थषष्ठाष्टमदशमद्वादशपक्षमासाद्यनशनयोगेष्वन्यतमयोगमारभ्य आमरणादनिवर्तका उग्रतपसः। महोपवासकरणेऽपि प्रवर्धमानकायवाङ्मानसबलाः विगन्धरहितवदनाः पद्मोत्पलादिसुरभिनिश्वासा अप्रच्युतमहादीप्तिशरीरा दीप्तमनसः। तप्तायसकटाहपतितजलकणवदाशु शुष्काल्पाहारतया मलरुधिरादिभावपरिणामविरहिताभ्यवहाराः तप्ततपसः। सिंहनिष्क्रीडितादिमहोपवासानुष्ठानपरायणा यतवो महातपसः वातपित्तश्लेष्मसन्निपातसमुद्भूतज्वरकासश्वासाक्षिशूलकुष्ठप्रमेहादिविविधरोगसन्तापितदेहा अपि अप्रच्युतानशनकायक्लेशादितपसो भीमश्मशानाद्रिमस्तकगुहादरीकन्दरशून्यग्रामादिषु प्रदुष्टयक्षराक्षसपिशाचप्रनृत्तवेतालरूपविकारेषु परुषशिवारुतानुपरतसिंहव्याघ्रादिव्यालमृगभीषणस्वप्नघोरचौरादिप्रचरितेष्वभिरुचितावासाश्च घोरतपसः। त एव गृहीततपोयोगवर्धनपरा घोरपराक्रमाः। चिरोषितास्खलितब्रह्मचर्यवासाः प्रकृष्टचारित्रमोहनीयक्षयोपशमनात् प्रणष्टदुःस्वप्ना घोरब्रह्मचारिणः।

बलालम्बना ऋद्धिस्त्रिविधा—मनोवाक्कायभेदात्। तत्र मनः श्रुतावरणवीर्यान्तरायक्षयोपशमप्रकर्षे सति अन्तर्मुहूर्ते सकलश्रुतार्थचिन्तनेऽवदाता मनोबलिनः। मनोजिह्वाश्रुतावरणवीर्यान्तरायक्षयोपशमातिशये सति अन्तर्मुहूर्ते सकलश्रुतोच्चारणसमर्थाः सततमुच्चैरुच्चारणे सत्यपि श्रमविरहिता अहीनकण्ठाश्च वाग्बलिनः। वीर्यान्तरायक्षयोपशमाविर्भूतासाधारणकायबलत्वात् मासिकचातुर्मासिकसांवत्सरिकादिप्रतिमायोगधारणेऽपि श्रमक्लमविरहिताः कायबलिनः।

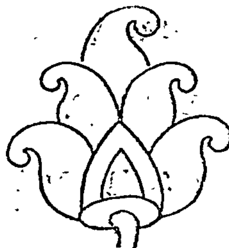
औषधर्द्धिरष्टविधा—असाध्यानामप्यामयानां सर्वेषां विनिवृत्तिहेतुरामर्शक्ष्वेलजल्लमलविट्सर्वौषधिप्राप्तास्याविषदृष्ट्यविषविकल्पात्। आमर्शः संस्पर्शः यदीयहस्तपादा-

द्यामर्श औषधिप्राप्तो यैस्ते आमर्शौषधिप्राप्ताः। क्ष्वेलो निष्ठीवनमौषधिर्येषां ते क्ष्वेलौषधिप्राप्ताः। स्वेदालम्बनो रजोनिचयो जल्लः, सऔषधिप्राप्तो येषां ते जल्लौषधिप्राप्ताः। कर्णदन्तनासाक्षिसमुद्भवं मलम् औषधिप्राप्तं येषां ते मलौषधिप्राप्ताः। विडुच्चार औषधिर्येषां ते विडौषधिप्राप्ताः। अङ्गप्रत्यङ्ग नखदन्तकेशादिरवयवः तत्संस्पर्शी वाय्वादिः सर्व औषधिप्राप्तो येषां ते सर्वौषधिप्राप्ताः। उग्रविषसंपृक्तोऽप्याहारो येषामास्यगतो निर्विषीभवति यदीयास्यनिर्गतवचःश्रवणाद्वा महाविषपरीता अपि निर्विषीभवन्ति ते आस्याविषाः। येषामालोकनमात्रादेवातितीव्रविषदूषिता अपि सन्तो विगतविषा भवन्ति ते दृष्ट्यविषाः।

रसर्द्धिप्राप्तार्याः षड्विधाः-आस्यविषा दृष्टिविषाः क्षारास्रविणः मध्वास्रविणः अमृतास्रविणश्चेति।प्रकृष्टतपोबला यतयो यं ब्रुवते म्रियस्वेति स तत्क्षण एव महाविषपरीतो म्रियते ते आस्यविषाः। उत्कृष्टतपसो यतयः क्रुद्धा यमीक्षन्ते स तदैवोग्रविषपरीतो म्रियते ते दृष्टिविषाः। विरसमप्यशनं येषां पाणिपुटनिक्षिप्तं क्षीररसगुणपरिणामि जायते. येषां वा वचनानि क्षीरवत् क्षीणानां सन्तर्पकाणि भवन्ति ते क्षीरास्रविणः। येषां पाणिपुटपतित आहारो नीरसोऽपि मधुररसवीर्यपरिणामो भवति, येषां वचांसि श्रोतॄणां दुःखार्दितानामपि मधुगुणं पुष्णन्ति ते मध्वाश्रविणः। येषां पाणिपात्रगतमन्नं रूक्षमपि सर्पीरसवीर्यविपाकानाप्नोति. सर्पिरिव वा येषां भाषितानि प्राणिनां सन्तर्पकाणि भवन्ति ते सर्पिरास्रविणः। येषां पाणिपुटप्राप्तं भोजनं यत् किञ्चिदमृततामास्कन्दति, येषां वा व्याहृतानि प्राणिनाममृतवदनुग्राहकाणि भवन्ति तेऽमृतास्रविणः।

क्षेत्रर्द्धिप्राप्तार्या द्वेधा–अक्षीणमहानसा अक्षीणमहालयाश्चेति। लाभान्तरायक्षयोपशमप्रकर्षप्राप्तेभ्यो यतिभ्यो यतो भिक्षा दीयते ततो भाजनात् चक्रधरस्कन्धावारोऽपि यदि भुञ्जीत तद्दिवसे नान्नं क्षीयते तेऽक्षीणमहानसाः। अक्षीणमहालयलब्धिप्राप्ता यतयो यत्र वसन्ति देवमनुष्यतैर्यग्योना यदि सर्वेऽपि तत्र निवसेयुः परस्परमबाधमानाः सुखमासते। त एते सर्वे ऋद्धिप्राप्तार्याः।

—तत्त्वार्थराजवार्तिक पृ २००-२०४।

तृतीयं परिशिष्टम्

સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા વિચારો તથા શબ્દોની પરસ્પર તુલના.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	તુલના
૧ ૨	૬ ૨૦	,, પૃ. ૯ પં. ૯–૧૯; પૃ. ૧૭૩ પં. ૧૪; પૃ. ૨૦૩
૨	૨૨	,, પૃ. ૮૨ પં. ૧૦; પૃ. ૧૬૦ પં. ૧૦ પૃ. ૧૯૭ પં. ૫
૩	૫	,, પૃ. ૮૨–૮૫ પૃ. ૧૬૦–૧૬૨; પૃ. ૧૯૭–૧૯૯
૬	૧૫	,, પૃ. ૮૭–૯૦; પૃ. ૨૧૩–૨૧૫
૮	૧૭	,, પૃ. ૬૨–૬૪; પૃ. ૨૧૧; પૃ. ૨૫૧ પં. ૧૫
૮	૨૦	,, પૃ. ૧૧ પં. ૬; પૃ. ૧૫૬–૧૬૦
૧૦	૨૩	,, પૃ. ૧૦૧ પં. ૫; પૃ. ૨૦૨ પં. ૧૩
૧૧	૧–૪	,, પૃ. ૧૦૩; પૃ. ૧૧૧; પૃ. ૧૨૯; પૃ. ૧૫૯–૧૬૦
૧૧	૯	,, પૃ. ૧૦૦–૧૦૧; પૃ. ૨૦૨ પં. ૧૨
૧૧	૧૬	,, પૃ. ૧૦૭
૧૩	૧૨	,, પૃ. ૨૦૧ પં. ૧૩; પૃ. ૨૧૨ પં. ૧૬
૧૪	૪	,, પૃ. ૨૦૭ પં. ૨૦
૧૪	૬	,, પૃ. ૧૮૨; પૃ. ૨૦૭; પૃ. ૨૨૮
૧૪	૨૧	,, પૃ. ૧૭૧ પં. ૧૩; પૃ. ૧૭૨ પં. ૨; પૃ. ૨૦૭ પં. ૧૦–૧૫
૧૫	૧	,, પૃ. ૯૮, પૃ. ૨૦૬–૨૦૭
૧૫	૮	,, પૃ. ૧૦૯; પૃ. ૧૧૪; પૃ. ૧૨૪; પૃ. ૧૭૩

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	તુલના
૧૬	૨	,, પૃ. ૧૮૩ પં. ૧-૨; પૃ. ૨૦૨ પં. ૪
૧૬	૫	,, પૃ. ૧૦૦ પં. ૧૫-૧૯; પૃ. ૧૧૫; પૃ. ૧૩૩ પં. ૩; પૃ. ૧૪૭ પં. ૮; પૃ. ૨૨૯ પં. ૧-૩
૧૬	૧૩	,, પૃ. ૨૨૯ પં. ૧૩; પૃ. ૨૩૨ પં. ૨
૧૭	૪-૯	,, પૃ. ૧૮૭ પં. ૧, પૃ. ૨૨૯ પં. ૧૪
૧૮	૨	,, પૃ. ૧૮૬; પૃ. ૨૨૯; પૃ. ૨૩૭; પૃ. ૨૩૧; પૃ. ૨૫૩
૧૮	૮	,, પૃ. ૧૧૭; પૃ. ૨૨૬
૧૮	૧૪	,, પૃ. ૧૦૧; પૃ. ૧૧૫; પૃ. ૧૪૮; પૃ. ૧૯૨
૧૮	૧૮	,, પૃ. ૧૪૮
૧૯ ૨૦	૧૪ ૨	,, પૃ. ૧૮૬; પૃ. ૨૨૯; પૃ. ૨૩૧; પૃ. ૨૩૭-૨૩૮; પૃ. ૨૫૩
૨૧	૩	,, પૃ. ૪૮ પં. ૩; પૃ. ૯૩; પૃ. ૧૧૮; પૃ. ૨૦૦
૨૧	૭	,, પૃ. ૧૦૧; પૃ. ૧૫૦; પૃ. ૧૯૨; પૃ. ૨૨૭
૨૧	૧૦	,, પૃ. ૧૫૧
૨૨	૧	,, પૃ. ૧૦૧; પૃ. ૧૫૧; પૃ. ૧૯૨; પૃ. ૨૨૭
૨૨	૫	,, પૃ. ૯૫; પૃ. ૧૨૦; પૃ. ૧૫૨
૨૨	૯	,, પૃ. ૧૨૦ પં. ૧૦; પૃ. ૧૫૦ પં. ૧૮
૨૨	૧૭	,, પૃ. ૧૦૧; પૃ. ૧૧૯; પૃ. ૧૫૨; પૃ. ૧૯૨
૨૩	૧	,, પૃ. ૨૨૭; પૃ. ૨૨૮
૨૩	૧૬	,, પૃ. ૧૦૨; પૃ. ૧૨૦; પૃ. ૧૫૩; પૃ. ૧૯૨; પૃ. ૨૨૮
૨૪	૧૨	,, પૃ. ૧૫ પં. ૧૮
૨૪	૧૪	,, પૃ. ૯૯ પં. ૨૦; પૃ. ૧૩૦ પં. ૨; પૃ. ૧૯૧ પં. ૧૫

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	તુલના
૨૪	૧૬	,, પૃ. ૧૯૦; પૃ. ૧૯૧; પૃ. ૨૩૦
૨૪	૨૧	,, પૃ. ૭૭ પં. ૬
૨૫	૬	,, પૃ ૭૯; પૃ. ૨૩૪
૨૬	૨	,, પૃ. ૨૩૪
૨૬	૮	,, પૃ. ૯૫; પૃ. ૨૦૫; પૃ. ૨૦૬
૨૬	૧૭	,, પૃ. ૨૩૪
૨૭	૩	,, પૃ. ૯૫; પૃ. ૨૦૫
૨૭	૮	,, પૃ. ૨૩૪
૨૭	૧૫	,, પૃ. ૯૭; પૃ. ૧૧૯
૨૮	૫	,, પૃ. ૯૬
૨૮	૧૭	,, પૃ. ૯૮; પૃ. ૨૦૪
૨૯	૨	,, પૃ. ૯૯
૩૦	૧–૧૨	,, પૃ. ૧૭૯–૧૮૦
૩૦	૧૨	,, પૃ. ૮૦ પં. ૧૬; પૃ. ૧૮૦ પં. ૨; પૃ. ૨૪૨ પં. ૨
૩૧	૭	,, પૃ. ૧૮૦
૩૨	૧૦	,, પૃ. ૧૮૧ પં. ૭
૩૨	૧૫	,, પૃ. ૧૮૧ પં. ૯
૩૩	૧	,, પૃ. ૧૮૧ પં. ૧૦
૩૩	૫	,, પૃ. ૧૮૧ પં. ૧૨
૩૩	૮	,, પૃ. ૧૮૧ પં. ૧૪
૩૩	૧૪	,, પૃ. ૧૮૧ પં. ૧૬
૩૩	૧૬	,, પૃ. ૧૮૧ પં. ૧૭
૩૪	૧	,, પૃ. ૪૮ પં. ૫; પૃ. ૯૪; પૃ. ૧૧૮; પૃ. ૧૮૧ પં. ૧૮

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	તુલના
૩૪	૫	„ પૃ. ૧૮૨ પં. ૧
૩૪ ૩૫	૧૫ ૧૪	„ પૃ. ૨૩૨ પં. ૨; પૃ. ૨૩૩ પં. ૫
૩૫ ૩૬	૧૫ ૧૦	„ પૃ. ૧૦૨–૧૦૩; પૃ. ૧૮૩ પં. ૧૨; પૃ. ૧૮૪ પં. ૧૨
૪૫ ૪૬	૧૭ ૧૪	„ પૃ. ૨૦૩ પં. ૧૮–૨૨; પૃ. ૨૨૪ „ પં. ૧૫–૨૫
૪૬	૧૭	„ પૃ. ૨૨૪ પં. ૨૫
૪૭ ૪૮	૯ ૨	„ પૃ. ૯૩; પૃ. ૨૨૪
૪૮	૩	„ પૃ. ૯૩
૪૮	૧૧	„ પૃ. ૧૮૯ પં. ૧૭
૪૯	૧–૧૮	„ પૃ. ૧૮૯
૫૬	૮	„ પૃ. ૧૫૭
૬૧ ૬૨	૯ ૮	„ પૃ. ૨૩૩–૨૩૪
૬૨ ૬૪	૧૩ ૧	„ પૃ. ૨૧૧ પં. ૧૦–૨૩; પૃ. ૨૨૫; પૃ. ૨૫૧ પં. ૧૮
૬૮	૨૦	„ પૃ. ૧૦૭–૧૦૮; પૃ. ૧૨૩; પૃ. ૧૨૮
૬૯	૭	„ પૃ. ૧૪૪–૧૪૫; પૃ. ૨૧૯, પૃ. ૨૨૦; પૃ. ૨૨૧
૬૯ ૭૧	૧૨ ૯	„ પૃ. ૧૬૮–૧૭૦
૭૦	૧–૪	„ પૃ. ૨૨૦
૭૦	૧૬	„ પૃ. ૨૨૦

१. श्रीसिंहतिलकसूरिविरचितं मंत्रराजरहस्यम्

(૧) વિદ્યાપીઠ :-

તપ-દિવસ ૨૧.
જપ સંખ્યા ૧૨૦૦૦.
મુદ્રા-પરમેષ્ઠિમુદ્રા અથવા ગરૂડમુદ્રા
વર્ણ-શ્વેત.
ફળ-અન્નાદિલાભ, શાંતિ, વચનસિદ્ધિ, યુગપ્રધાનાગમ.
અધિષ્ઠાત્રી-સરસ્વતીદેવી પૃ. ૧૮-૧૯.
સિદ્ધિ-૧૦૦૮ જપથી પૃ. ૨૪.

(૨) મહાવિદ્યાપીઠ :-

તપ-દિવસ ૧૩.
જપ-સંખ્યા ૧૬૦૦૦.
મુદ્રા-યોનિમુદ્રા.
વર્ણ-પીત.
ફળ-વશીકરણ, (૨૧ દિવસ ત્રિસંધ્ય જાપ કરવાથી—પૃ. ૨૧) સૌભાગ્ય.
અધિષ્ઠાત્રી-ત્રિભુવનસ્વામિની દેવી પૃ. ૨૦-૨૧; ૨૬; ૧૧૨.
સિદ્ધિ-પ્રતિદિન ૧૦૮ જાપ કરવાથી વિશેષ લાભપ્રદ પૃ. ૨૧.
સૂચના-પ્રારંભના ચાર પદોનો શ્વેતવર્ણે ધ્યાન કરવાપૂર્વક ૧૬૦૦૦ જાપ સુરભિમુદ્રાએ કરવાથી વિદ્યા આદેશદા બનેછે. તથા જય, વિજય, અપરાજય થાય છે. પૃ. ૨૧; ૨૬.

(૩) ઉપવિદ્યાપીઠ :-

તપ-દિવસ ૨૫.
જપ-સંખ્યા ૧૨૦૦૦. સરસ્વતી વરદા.
ફળ-રાજવશ્ય, ત્રૈલોક્યાતિશય સંપત્તિ પૃ. ૨૨.
અધિષ્ઠાત્રી-શ્રી દેવી. પૃ. ૨૨; ૧૧૨.
સિદ્ધિ-એક ઉપવાસમાં ૧૦૦૮ સંખ્યાના જાપની રાત્રે સ્વપ્ન પૃ. ૨૨.
સૂચના-અરૂણધ્યાનથી અરૂણપુષ્પથી ગિરિમુદ્રાએ ૧૬૦૦૦ સંખ્યાના જાપથી રાજવશ્ય, ત્રૈલોક્યાતિશય સંપત્તિ. પૃ. ૨૨.

(૪) મંત્રપીઠ :-

તપ-દિવસ ૮

જપ-સંખ્યા ૧૬૦૦૦.

મુદ્રા-પરમેષ્ઠિમુદ્રા.

ફળ-મંત્રસિદ્ધિ.

અધિષ્ઠાતા-ગણિપિટક યક્ષરાજ પૃ. ૨૨-૨૩.

સિદ્ધિ :—

સૂચના-(૧) ત્રિસંધ્યાએ અંગુષ્ઠમુદ્રાએ ૧૦૮ સંખ્યાના જાપ-પૃ, ૨૩.

(૨) ત્રિસંધ્યાએ મુષ્ઠિદ્વયમુદ્રાએ જાપ કરવાથી બંદિમોક્ષ. પૃ. ૨૩

(૫) મંત્રરાજપીઠ :-

તપ-દિવસ ૧૬ આયંબિલ.

જપ-સંખ્યા એક લાખ અથવા ત્રણ લાખ.

મુદ્રા-પ્રવચનમુદ્રા, પરમેષ્ઠિમુદ્રા.

વર્ણ-શુકલ.

ફળ-ગૌતમવત્ સર્વસિદ્ધિ.

અધિષ્ઠાતા-સર્વ ઈન્દ્રો. પૃ. ૨૩; ૯૯; ૧૦૦; ૧૧૨.

સિદ્ધિ-સર્વસિદ્ધિ.

* * *   * * *   * * *

પરમેષ્ઠિમુદ્રાએ સમગ્રસૂરિમંત્રનો ચંદ્ર જેવા શ્વેત વર્ણે જપ સંખ્યા એક લાખ કરવાથી શાંતિ અને વ્યોમથી મુક્ત થાય છે. પૃ. ૩૩.

પરમેષ્ઠિમુદ્રાએ સમગ્રસૂરિમંત્રનો શુક્લ ધ્યાને પ્રતિદિન ત્રિકાળે જાપ કરવાથી કર્મક્ષય થાય છે. પૃ. ૧૦૦.

દ્વિતીય પ્રસ્થાનમાં पण्हसमणस्स સુધીનાં પદોથી સ્વપ્નમાં આદેશ.

સમગ્ર સૂરિમંત્રના ધ્યાનથી સૌભાગ્ય અને વશીકરણ થાય છે. જાપ સંખ્યા-૧૬૦૦૦. વર્ણ-પીત-મુદ્રા-સૌભાગ્ય. પૃ. ૩૩.

૭૧	૧૦	,, પૃ. ૧૦૮–૧૧૧; પૃ. ૧૨૪–૧૨૮;
૭૨	૨	પૃ. ૧૪૫–૧૪૮
૭૨	૪	,, પૃ. ૨૨૦
૭૩	૨૧	,, પૃ. ૧૬૬–૧૬૭
૭૪	૫	
૮૦	૧૬	,, પૃ. ૩૦ પં. ૧૨; પૃ. ૮૩
૮૨	૬	,, પૃ. ૧૬૦–૧૬૨; પૃ. ૧૯૭–૧૯૯
૮૫	૨૩	
૯૦	૧૫	,, પૃ. ૧૩૧ પં. ૧૫
૧૦૦	૫–૧૦	,, પૃ. ૧૮૦–૧૮૧; પૃ. ૧૫૪ પં. ૧૩
૧૦૦	૨૨	,, પૃ. ૧૪૪; પૃ. ૧૮૫
૧૦૪	૪	,, પૃ. ૧૬૩–૧૬૬; પૃ. ૧૯૨–૧૯૪;
૧૦૫	૨૧	પૃ. ૨૩૯–૨૪૦
૧૦૫	૨૩	,, પૃ. ૧૧૨
૧૦૬		
૧૦૭ થી ૧૧૧		,, પૃ. ૧૪૪–૧૪૮; પૃ. ૧૨૨–૧૨૯
૧૧૩ થી ૧૧૫		,, પૃ. ૧૭૨–૧૭૩
૧૧૫		,, પૃ. ૫૬; પૃ. ૧૪૮; પૃ. ૧૫૫
૧૨૨	૧૯	
૧૨૭	૧૧–૧૬	,, પૃ. ૧૬૩ પં. ૮–૧૧
૧૨૯	૧૩–૧૬	,, પૃ. ૧૬૬ પં. ૪–૭
૧૫૫	૯	,, પૃ. ૨૫૧ પં. ૫
૧૭૨	૩–૮	,, પૃ. ૨૧૧ પં. ૨–૬

चतुर्थं परिशिष्टम्

સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયમાં ભિન્ન ભિન્ન પીઠો–પ્રસ્થાનો તથા અવાંતરવિદ્યાઓનું ફળ-વિધિ આદિનું વર્ણન ઠામ ઠામ નજરે પડે છે. સુપાત્ર જિજ્ઞાસુઓને શોધવામાં સરળતા થાય તે માટે કેટલીક મુખ્ય મુખ્ય વાતોનો (આમ્નાયોનો) સંગ્રહ આ પરિશિષ્ટમાં કરવામાં આવ્યો છે. ભિન્ન ભિન્ન કલ્પોમાં કેટલીક વાર એની એ જ વાત (આમ્નાય) ભિન્ન શબ્દોમાં કહેલી હોય છે, કેટલીક વાર થોડી વિશેષતા અથવા સ્પષ્ટતા હોય છે. એવી વાતોનું (આમ્નાયોનું) પુનરાવર્તન આ પરિશિષ્ટમાં ખાસ કર્યું નથી. વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ સ્વયં અવગાહન કરીને ગ્રંથમાં જોઈ લેવું.

મંત્રશક્તિ ત્રિગુણાત્મક છે. શાસનપ્રભાવનાદિ આવશ્યક પ્રસંગોએ પરકલ્યાણની પવિત્ર ભાવના સાથે વિવેકપૂર્વક એનો સાત્ત્વિક રીતિએ ઉપયોગ કરવાનો છે. તેથી સ્વઉત્કર્ષ અને પરઅપકર્ષની સ્વાર્થી તથા રાજસિક કે તામસિક રીતિવડે હલકી ભાવનાથી પ્રેરિત થયેલાં અપાત્ર તત્ત્વો આનો દુરુપયોગ ન કરે એ માટે કેટલીયે વાતો (આમ્નાયો) અમે અસ્પષ્ટ, ગુપ્ત અમે અપૂર્ણ રહેવા દીધી છે, એટલે આ ફળ આદિની વાતો (આમ્નાયો) વાંચીને એનો લાભ ઉઠાવી લેવાનું દુઃસાહસ કોઇએ ખેડવું નહિં, એવી અમારી ખાસ ભલામણ તેમના પણ હિત માટે છે.

ભવ્ય અને સુપાત્ર આત્માઓએ આગળ–પાછળ બધું સમજી લઇ વિધિનો આમ્નાય બરાબર જાણી સમજી રીતિના વિવેકપૂર્વક તેવા મહાન પ્રસંગો આવી પડ્યા હોય ત્યારે સ્વ-પરકલ્યાણભાવનાથી પ્રભુમાર્ગની આરાધના–જિનેશ્વરદેવના વચનની ઉપાસના વૃદ્ધિ પામે એ માટે આ પવિત્ર મહાન મંત્રશક્તિનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ.

આ પરિશિષ્ટમાં પીઠ, તપ, જપસંખ્યા આદિ વાતો અહીં છપાયેલા મુખ્ય મુખ્ય કલ્પોના ક્રમ પ્રમાણે જણાવેલી છે.

અન્ય કલ્પોમાં મળેલી વિશેષ આમ્નાયો પણ * * * આવું ચિન્હ કરીને જણાવેલી છે.

દ્વિતીય પ્રસ્થાન પીતવર્ણે ૧૬૦૦૦ સંખ્યાના કર જાપથી સૌભાગ્યમુદ્રાએ વશ કર્તા. પૃ. ૩૩.

તૃતીય પ્રસ્થાન જાઈના પુષ્પથી ૧૨૦૦૦ સંખ્યાના જાપથી સિદ્ધ થયેલું સારસ્વત (તથા) રાત્રે સ્વપ્નમાં શુભાશુભનો ઉપદેશ કરે છે. પૃ. ૩૩; ૯૫.

ચતુર્થ પ્રસ્થાન ઉપવિદ્યા કિંશુક વર્ણે ગિરિમુદ્રાએ ૧૬૦૦૦ સંખ્યાના જાપથી વશીકરણ કરે છે. પૃ ૩૪.

પંચમ પ્રસ્થાનનાં પદોના અક્ષરોમાંથી ઉદ્‌ભવેલ ધૂમાડાથી વ્યાકુલરૂપે વ્યક્તિનું ધ્યાન કરવાથી તે વ્યક્તિ દૂર થાય છે. પૃ, ૩૪.

મેરૂમંત્રનું કૃષ્ણવર્ણે ચક્રમુદ્રાએ એક માસ સુધી ત્રિસંધ્યાએ ૧૦૮ સંખ્યાના જાપથી ધ્યાન કરવાથી તે વ્યક્તિ દૂર થાય છે. પૃ. ૩૪.

દ્વિતીય પ્રસ્થાનમાં વગ્ગુ પ્રભૃતિ વિદ્યા કિંશુક વર્ણે ૧૬૦૦૦ સંખ્યા જાપ કરવાથી જનમોહ-વચન સિદ્ધિકારક બને છે. પૃ. ૪૮.

२. श्री जिनप्रभसूरिविरचितं सूरिमंत्रबृहत्कल्पविवरणम्

(૧) વિદ્યાપીઠ :-

ફળ-સર્વકાર્યપ્રસાધક. પૃ. ૭૭-૯૨; ૧૧૧.

(૨) મહાવિદ્યાપીઠ :-

(अ) બાહુબલી. ॐ नमो....महाविज्जा स्वाहा.

ફળ-આદેશ, જય, વિજય, અપરાજય. પૃ. ૯૩.

(ब) મહાવિદ્યા-ॐ वग्गु वग्गु....महुमहुरे स्वाहा.

જપ-સંખ્યા ૧૬૦૦૦.

મુદ્રા-સૌભાગ્યમુદ્રા.

વર્ણ-પીત.

ફળ-સૌભાગ્ય. પૃ. ૯૩-૯૪; ૧૧૧-૧૧૨

(क) વિદ્યા-ॐ इरिकालि....आयरिकालि स्वाहा. પૃ. ૯૩-૯૪; ૧૧૧-૧૧૨.

(૩) ઉપવિદ્યાપીઠ :-

તપ–

જપ–સંખ્યા સામાન્ય ૧૨૦૦૦; વિશેષતઃ જાતિકુસુમથી. ૧૬૦૦૦.

મુદ્રા– —

વર્ણ– —

ફળ–સારસ્વત. પૃ. ૯૫; ૧૧૨.

ઉપવાસમાં ૧૦૮ અથવા ૧૦૦૮ સંખ્યાના જાપથી સ્વપ્નવિદ્યા કિંશુકરક્ત ધ્યાનથી પર્વતમુદ્રાએ સહસ્ર જાપે વશીકરણ.

કેટલાકને મતે ઉપવાસમાં ૧૦૦૮ જાપે સારસ્વત તથા સ્વપ્નવિદ્યા ઉભય થાય છે. પૃ. ૯૫.

ઉપવાસમાં ૧૦૦૮ જાપે સર્વ જગદ્વશીકરણ તથા ઋદ્ધિ પણ માનવામાં આવે છે. પૃ. ૧૦૩.

(૪) મંત્રપીઠ :-

પરમેષ્ઠિમુદ્રાએ ૧૨૦૦૦ કરજાપ કરવાથી પીઠત્રયનું કાર્ય શીઘ્ર સિદ્ધ થાય છે. પૃ. ૯૭; ૧૧૨.

(૫) મંત્રરાજપીઠ :-

૧૦૮ વાર ધ્યાન કરવાથી કર્મક્ષય થાય છે.

૧૦૮ વાર કૃષ્ણવર્ણે તથા કૃષ્ણપુષ્પે એક માસ સુધી જપ-કરવાથી રિપુ દૂર થાય છે.

ચક્રમુદ્રાએ કૃષ્ણવર્ણે ધ્યાન એક માસ સુધી કરવાથી રિપુ દૂર થાય છે. પૃ. ૯૮; ૧૧૨.

પંચમપીઠનો ૩ લાખ જાપ કરવાથી ત્રીજે ભવે મોક્ષ તથા ઈહલોકમાં ગોતમસ્વામિતુલ્યતા થાય છે. એમ પુંડરીકસ્વામીનો આદેશ છે. પૃ. ૯૯.

પંચમ પ્રસ્થાનના લક્ષ જાપે પ્રત્યક્ષ ગૌતમતુલ્યતા.

પ્રથમ પ્રસ્થાનના ધ્યાનથી મતિજ્ઞાન.

દ્વિતીય પ્રસ્થાનના ધ્યાનથી ચતુર્દશપૂર્વધર.

તૃતીય પ્રસ્થાનના ધ્યાનથી અવધિજ્ઞાન.

ચતુર્થ પ્રસ્થાનના ધ્યાનથી મનઃપર્યાયજ્ઞાન.

પંચમ પ્રસ્થાનના ધ્યાનથી કેવલજ્ઞાન.

પાંચ લાખ જાપથી ત્રીજે ભવે મોક્ષ. પૃ. ૧૦૦.

પાંચેય પ્રસ્થાનોનું પરમેષ્ઠિમુદ્રાએ શુક્લધ્યાને ત્રિકાલ નિત્ય ધ્યાન કરવાથી કર્મક્ષય.

લક્ષ જાપથી સર્વોત્કૃષ્ટસિદ્ધિ. ઉપાસકો ઋદ્ધિસમ્પન્ન.

યોનિમુદ્રાએ રક્તધ્યાને સૌભાગ્યપ્રાપ્તિ.

સૌભાગ્યમુદ્રાએ ઉત્તપ્ત કનક જેવા ધ્યાનથી વશીકરણ પૃ. ૧૦૦.

પ્રથમ વિદ્યાપીઠ, ૧૬૦૦૦ જપ, સર્વકાર્યપ્રસાધક.

દ્વિતીય મહાવિદ્યા ૧૬૦૦૦ જપ, સૌભાગ્ય માટે પીતધ્યાનથી.

તૃતીય ઉપવિદ્યા, ૧૨૦૦૦ જપ, વિશેષ જાતિ વગેરે પુષ્પોથી ૧૬૦૦૦ જાપ, સારસ્વત પણ. ઉપવાસ કરીને ૧૦૮ જાપે સ્વપ્નવિદ્યા પણ.

કિંશુકધ્યાનથી પદ્મમુદ્રાએ ૧૨૦૦૦ જાપે વશીકરણ પણ.

ચતુર્થ મંત્રરાજપીઠ ૧૨૦૦૦ જપ.

પંચમ મંત્રરાજપીઠ પૃ. ૧૧૧-૧૧૨.

આ પાંચેય પીઠોનો મુદ્રા વગેરે વિશેષામ્નાય પણ પૃ. ૧૧૨માં આપેલો છે.

३. श्रीराजशेखरसूरिविरचितः सूरिमन्त्रकल्पः

(૧) વિદ્યાપીઠ :-

જપ-સંખ્યા ૧૨૦૦૦.

મુદ્રા-ગરૂડમુદ્રા અથવા પરમેષ્ઠિમુદ્રા.

વર્ણ-શ્વેત.

ફળ-સર્વસિદ્ધિદાયક

અધિષ્ઠાત્રી-સરસ્વતી દેવી. પૃ. ૧૧૫.

આસન-પદ્માસને પૂર્વાભિમુખ કે ઉત્તરાભિમુખ થઈને જાપ કરવાના છે.

(૨) મહાવિદ્યાપીઠ :-

અધિષ્ઠાયિકા-ત્રિભુવનસ્વામિની દેવી.

(अ) બાહુબલિવિદ્યા-ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स स्वाहा આ બાહુબલિવિદ્યાની તપપૂર્વક શ્વેતધ્યાને ૧૨૦૦૦ જપથી સિદ્ધિ કરવી જોઇએ. તે પછી જરૂર પડે ત્યારે ૧૦૮ વાર જપ કરવાથી શુભ કાર્યમાં બંને હાથ ઉંચા થાય છે, અશુભમાં હાથ પાછળ ભેગા થઇ જાય છે. પૃ. ૧૧૮.

(ब) સૌભાગ્યવિદ્યા-वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा આ वग्गादि सौभाग्यविद्याનો સૌભાગ્યમુદ્રાએ કનકપીત-ધ્યાને ૧૬૦૦૦ જપ કરવાથી કૃપણ પણ દાતા બને છે, જગતમાં પરમાદેયવચનતા પ્રાપ્ત થાય છે. જય-વિજય-અજિતત્વ-અપરાજિતત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. પૃ. ૧૧૮.

(૩) મંત્રપીઠ :-

૧૨૦૦૦ જપ શ્વેતધ્યાને કરવાની મંત્રસિદ્ધિ થાય છે. પૂર્વની બે પીઠોનું ફળ શીઘ્ર મળે છે ઉપવાસ કરીને જાપ કરવાથી સારસ્વત બને છે. અધિષ્ઠાયક-યક્ષરાજ ગણિપિટક. પૃ. ૧૧૯.

(૪) ઉપવિદ્યાપીઠ :-

શ્વેતધ્યાને ૧૨૦૦૦ જપ, ફળ અનેક. અધિષ્ઠાયિકા-શ્રીદેવી. પૃ. ૧૨૦.

(૫) મંત્રરાજપીઠ :-

એક લાખ જપ કરવાથી પ્રત્યક્ષ ગૌતમતુલ્યતા આદિ અનેક ફળો. અધિષ્ઠાયક-સર્વ ઇન્દ્રો. પૃ. ૧૨૦-૧૨૧.

સમગ્ર સૂરિમંત્રનો એક લાખ જપ કરવાથી સર્વોત્કૃષ્ટસિદ્ધિ પૃ. ૧૨૧.

ભિન્ન ભિન્ન કાર્યો માટે ભિન્ન ભિન્ન મુદ્રાએ સકલ સૂરિમંત્રનો એક એક વાર જાપ કરવો. પૃ. ૧૨૯.

૪. श्रीमेरुतुङ्गसूरिविरचितः सूरिमुख्यमन्त्रकल्पः

(૧) વિદ્યાપીઠ :-

(પૃ. ૧૧૫ પ્રમાણે) પૃ. ૧૪૮

(૨) મહાવિદ્યાપીઠ :-

(अ) બાહુબલિવિદ્યા (પૃ. ૧૧૭ પ્રમાણે).

(ब) वग्गवादि સૌભાગ્યવિદ્યા.

(क) हिलि हिलि..........आयरियकालि જયાદિ વિદ્યા પૃ. ૧૫૦-૧૫૧.

(૩) ઉપવિદ્યાપીઠ :-

ફળ આદિ પૃ. ૧૫૧.

(૪) મંત્રપીઠ :-

ફળ આદિ પૃ. ૧૫૨.

(૫) મંત્રરાજપીઠ :-

ફળ આદિ પૃ. ૧૫૩.

પાંચેય પ્રસ્થાનનું વિવિધ મુદ્રાએ ત્રિસંધ્ય ધ્યાન કરવાથી વિવિધ ફળો. પૃ. ૧૫૪.

વિવિધ કાર્ય માટે એક વાર વિવિધ મુદ્રાએ સમગ્ર મંત્રનું સ્મરણ કરવું. (પૃ. ૧૨૯ પ્રમાણે.) પૃ. ૧૬૬.

५. अज्ञातसूरिकृतः सूरिमन्त्रकल्पः

(પૃ. ૧૮૧-૧૮૨)

(૧) વિદ્યાપીઠ :-

પૃ. ૩૩ પ્રમાણે.

(૨) મહાવિદ્યાપીઠ :–

પૃ. ૩૩ પ્રમાણે.

(૩) ઉપવિદ્યાપીઠ :–

પૃ. ૯૫ પ્રમાણે.

(૪) મંત્રપીઠ :–

(૫) મંત્રરાજપીઠ :–

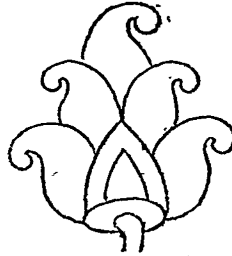
પૃ. ૯૮ પ્રમાણે.

६. संक्षिप्तः सूरिमन्त्रविचारः

ફલાદિ વર્ણન પૃ. ૨૨૬–૨૨૮.

७ अज्ञातकर्तृकः सूरिमन्त्रसंग्रहः

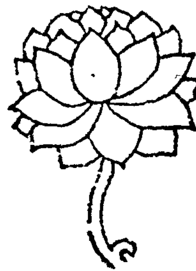
ફલાદિ વર્ણન પૃ. ૨૩૧–૨૩૪; ૨૪૧–૨૫૨.

पञ्चमं परिशिष्टम्

विशिष्टशब्दाः

* પહેલા કોલમમાં પૃષ્ઠનો ક્રમાંક દેવનાગરી લિપિમાં છે. બીજા કોલમમાં પંક્તિનો ક્રમાંક ગુજરાતી લિપિમાં છે.

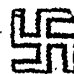
षष्टं परिशिष्टम्

१ આચાર્યોનો અનુક્રમ
(તથા વિષયોનો અનુક્રમ)
૨ સોળ આચાર્યોનો પરિચય
૩ બાર પ્રતિઓનો પરિચય

[१] आचार्यानुक्रमः—विषयानुक्रमश्च

* આચાર્યોનો પરિચય જે હવે પછી આપવામાં આવ્યો છે તેનો ક્રમાંક દરેક આચાર્યના નામની જમણી બાજુ કૌંસમાં ( ) આ પ્રમાણે દર્શાવ્યો છે.

× ૧૩ (૧) થી ૧૩ (૨૦) સુધી દર્શાવેલા વિષયો સૂરિમંત્ર પ્રકારો છે.

* ૧૪ (૧) થી ૧૪ (૩) સુધી દર્શાવેલા વિષયો સૂરિમંત્ર સ્તોત્રો છે.

[૨] સોળ આચાર્યોનો પરિચય.

૧. રાજગચ્છીય

આચાર્ય શ્રી સિંહતિલકસૂરિ*

"તેમણે સં. ૧૩૨૭માં 'મંત્રરાજ રહસ્ય–સ્વોપજ્ઞ લીલાવતી ટીકા, ચંદ્રસેનસૂરિએ રચેલા કલ્પના આધારે સં. ૧૩૨૩માં રચેલો વર્ધમાન વિદ્યાકલ્પ (શ્લો. ૭૭ + ૯૬ + ૧૩) પરમેષ્ઠિ વિદ્યાયંત્ર સ્તોત્ર. ઋષિમંડલયંત્ર સ્તોત્ર, લઘુનમસ્કારયંત્ર સ્તોત્ર, ગણિતતિલકવૃત્તિ, સં. ૧૩૨૬માં આ. પદ્મપ્રભકૃત 'ભુવનદીપક'ની ટીકા વગેરે ગ્રંથોની રચના કરી છે."

"તેમના ગુરુભાઇ પં. પદ્મદેવ હતા. તેઓ ચંદ્રાવતીના શેઠ સીદ પોરવાડના પુત્ર પૂર્ણદેવના આઠ પુત્રો પૈકીના ત્રીજા પુત્ર હતા. તેણે નાગેંદ્રગચ્છીય વિજયસિંહના ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામી આ. વિબુધચંદ્ર પાસે દીક્ષા લીધી હતી અને આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તેમના ઉપદેશથી મોટાભાઇ બ્રહ્મદેવની પત્ની પોહિણીએ 'ત્રિષષ્ટિ–શલાકાપુરુષ ચરિત્ર'નું 'આદિનાથ ચરિત' લખાવ્યું હતું."

શ્રી સિંહતિલકસૂરિ તેમની કૃતિઓમાં કુંડલિની વિષે કાંઈ ને કાંઈ માહિતી આપે છે. તેટલી તેમની વિશેષતા છે. જૈનાચાર્યોમાં કુંડલિનીના વિષયમાં આટલું સ્ફુટ વિવેચન કોઈએ કર્યું હોય એવું જોવામાં આવ્યું નથી, એ દૃષ્ટિએ એમની રચનાઓનું મહત્ત્વ સવિશેષ છે.

તેઓશ્રી પ્રત્યેક ગ્રંથમાં પોતાના ગુરુ શ્રી વિબુધચંદ્રસૂરિનો માનભર્યો ઉલ્લેખ કરે છે. કેટલેક સ્થળે તો પોતાના પ્રગુરુ શ્રી યશોદેવસૂરિનું પણ સ્મરણ કરે છે.

તેમણે પોતાની ઘણી ખરી કૃતિઓને અંતે અથવા આદિમાં સાહ્લાદ દેવતાની* કૃપાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

---

* જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय અંતર્ગત श्री सिंहतिलकसूरिविरचितं मन्त्रराजरहस्यम् પૃ. ૧–૭૪

* વૈષ્ણવ તંત્રો (પંચરાત્ર વગેરે) અનુસાર સંધિની, સંવિત્ અને હ્લાદિની–શક્તિ ત્રિતય છે. તેમાંથી પહેલી કરતાં બીજી અને બીજી કરતાં ત્રીજી મહાન છે.

(D. S. I. L પૃ. ૧૧૨)

हलादिनी या महाशक्तिः सर्वशक्तिवरीयसी ।
तत्सारभावभूतेयमिति तन्त्रे प्रतिष्ठिता ॥ (पद्मपुराण)

२ લઘુ ખરતરગચ્છીય

આચાર્ય શ્રી જિનપ્રભસૂરિ.

"ઢીલવાડીમાં તાંબી ગોત્રના શેઠ મહીધરને રત્નપાલ નામે પુત્ર હતો. રત્નપાલને ખેતલદેવીથી પાંચ પુત્રો થયા. એ સૌમાં વચેટ સુહડપાલ હતો. આ. જિનસંહે શેઠ પાસેથી તેને માગી લીધો ને સં. ૧૩૨૬માં તેને દીક્ષા આપી. સં. ૧૩૪૧માં કિઢ-વાણા નગરમાં તેમને આચાર્યપદ આપ્યું અને આ. જિનપ્રભ નામ આપી પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યા, તેમ જ પદ્માવતીનો વિદ્યાપાઠ પણ આપ્યો."

"આ. જિનપ્રભસૂરિએ પદ્માવતીદેવીની વિધિપૂર્વક સાધના કરી, તેથી દેવીએ પ્રસન્ન થઇ તેમને વરદાન આપ્યું. આચાર્યશ્રીએ દિલ્હી જઇ ધારાધર જોષી દ્વારા મહમ્મદ તઘલક (સં. ૧૩૮૨ થી ૧૪૦૭) બાદશાહને ઉપદેશને આપી પોતાનો ભક્ત બનાવ્યો અને જૈનધર્મની મોટી પ્રભાવના કરી. તેમણે દિલ્હીમાં ઘણા ચમત્કારો બતાવ્યા હતા."

"આ. જિનપતિએ કલ્યાણનગરમાં સં. ૧૨૩૩ માં જે ભ. મહાવીરની પ્રતિ-માની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી તે પ્રતિમાને મુસલમાનો ઉઠાવી લાવ્યા અને સં. ૧૩૮૫માં દિલ્લીના બાદશાહી મહેલના પગથિયામાં ગોઠવી દીધી. તે પ્રતિમાને આ. જિનપ્રભે બાદશાહ પાસેથી મેળવીને તેની કલ્યાણનગરમાં પ્રતિષ્ઠા કરી. બાદહશાહે તેની પૂજા માટે બે ગામ અર્પણ કર્યાં"

"બાદશાહ શત્રુંજય તીર્થની યાત્રાએ ગયો ત્યારે આચાર્યશ્રીએ રાયણ વૃક્ષમાંથી દૂધની વૃષ્ટિ કરાવી હતી. આચાર્યશ્રીએ આવા અનેક ચમત્કારો બતાવ્યા હતા."

"આ. જિનપ્રભે સં. ૧૩૪૯માં નાગેન્દ્રગચ્છીય આ. મલ્લિષેણ પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમને 'ધૂર્ણ સરસ્વતી' અને 'પ્રત્યક્ષ સરસ્વતી' એમ બે બિરુદો મળ્યાં હતાં."

"આ. જિનપ્રભને એવી પ્રતિજ્ઞા હતી કે, હંમેશાં ઓછામાં ઓછી પાંચ નવી ગાથાઓ રચ્યા પછી જ આહાર લેવો. આથી તેમણે રચેલા ઘણા ગ્રંથો અને સ્તોત્રો મળે છે."

(૧) વિવિધ તીર્થકલ્પ. (સંસ્કૃત–પ્રાકૃત) સં. ૧૩૨૭ થી ૧૩૮૯. (૨) વિધિ-પ્રપા, સં. ૧૩૬૩ના આ. સુ. ૧૦, અયોધ્યા, (૩) ભયહરસ્તોત્ર–ટીકા, સં. ૧૩૬૫; (૪) ઉવસગ્ગહર–વૃત્તિ, સં. ૧૩૬૫ અયોધ્યા. (૫) અજિત–શાંતિ–વૃત્તિ, સં. ૧૩૬૫.

અયોધ્યા. (૬) સપ્તસ્મરણ–વૃત્તિઓ, સં. ૧૩૬૫ અયોધ્યા. (૭) પંચપરમેષ્ઠિસ્તવ. (૮) સૂરિમંત્રપ્રદેશ વિવરણ.* (રહસ્યકલ્પદ્રુમ), (૯) પદ્માવતી ચતુષ્પદિકા વગેરે વગેરે.

" તેમણે આ. જિનસેનના શિષ્ય આ૦ મલ્લિષેણને 'ભૈરવપદ્માવતીકલ્પ' રચવામાં અને આ૦ ઉદયપ્રભના શિષ્ય આ૦ મલ્લિષેણને 'સ્યાદ્વાદમંજરી' રચવામાં મદદ કરી હતી. "

—જૈ. ૫. ઈ. ભા. ૨ પૃ. ૪૬૫–૪૬૬.

૩. મલધારગચ્છીય
આચાર્ય શ્રી રાજશેખરસૂરિ.

તેઓ મલધારગચ્છની સાતમી પાટે થયેલા આ. પદ્મદેવસૂરિની પાટે થયેલા આ૦ તિલકસૂરિના શિષ્ય હતા.

" તેમણે શ્રીધરની 'ન્યાયકંદલી' ઉપર પંજિકા સં. ૧૩૮૫, પ્રાકૃતદ્વયાશ્રય–મહાકાવ્યવૃત્તિ સં. ૧૩૮૭, વિનોદાત્મક ચતુરશીતિપ્રબંધકથાકોષ (૮૪ કથા), સ્યાદ્વાદ–કલિકા, દાનષટ્ત્રિંશિકા, ષડ્દર્શનસમુચ્ચય (શ્લો. ૧૮૦), પ્રબંધકોશ (ચતુર્વિંશતિ–પ્રબંધ) સં. ૧૪૦૫. નેમિનાથફાગ સં. ૧૪૦૫ વગેરે ગ્રંથોની રચના કરી છે. "

" તેમણે આ૦ મેરુતુંગસૂરિના 'સ્તંભનેંદ્રપ્રબંધ'નું સંશોધન કર્યું હતું. 'રાજગચ્છપટ્ટાવલી'માં તેમને वादिगन्धहस्ति બતાવ્યા છે. "

" તેમણે સં. ૧૪૦૫માં જેઠ સુદિ ૭ ના રોજ દિલ્હીમાં જગતસિંહની વસતિમાં રહીને 'પ્રબંધકોશ'ની રચના કરી. "

" તેમના સં. ૧૩૮૭, સં. ૧૪૧૮ ના શિલાલેખો મળે છે "

" તેમણે 'સૂરિમંત્રવિચાર'× નામે કૃતિ રચેલી છે. "

" તેમણે 'શાંતિનાથચરિત્રમહાકાવ્ય' તથા 'રત્નાકરાવતારિકા'નું સંશોધન કર્યું હતું. "

—જૈ. ૫. ઇ. ભા. ૨. પૃ. ૩૩૭–૩૩૮.

* જુઓ सूरिमंत्रकल्पसमुच्चयः અંતર્ગત श्री जिनप्रभसूरिविरचितम् सूरिमंत्रबृहत्कल्पविवरणम् पृ. ७७०–१०६. સંભવે છે કે આ કૃતિ 'સૂરિમંત્રપ્રદેશવિવરણ' (રહસ્યકલ્પદ્રુમ) હોય.

× આ કૃતિ 'સૂરિમંત્રકલ્પ' હોય તેમ જણાય છે. જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय અન્તર્ગત श्री राज–शेखरसूरिविरचितो मलधारगच्छीय सूरिमन्त्रकल्पः અથવા सूरिमन्त्रविचारः पृ. ११२–१३१.

૪. અંચલગચ્છીય

આચાર્ય શ્રી મેરુતુંગસૂરિ.

'મેરુતુંગસૂરિરાસ'માં લખ્યું છે કે, મારવાડમાં આવેલા નાણી ગામના શેઠ વૈરસિંહ પોરવાલની પત્ની માલદેવીએ સં. ૧૪૦૩ માં મુખમાં સૂર્યે પ્રવેશ કર્યો હોય એવું સ્વપ્નમાં જોયું. એ સ્વપ્નાનુસાર વસ્તિગ નામના પુત્રને તેણે જન્મ આપ્યો. સં. ૧૪૧૦માં તેણે દીક્ષા લીધી."

"ભ. મહેન્દ્રપ્રભે ભાલણ (વસ્તિગ)ને સં. ૧૪૧૮ (સં. ૧૪૧૦)માં નાણામાં દીક્ષા આપી અને સં. ૧૪૨૬ (૧૪૩૨)માં પાટણમાં આચાર્યપદવી આપી."

તેઓ સમર્થ માંત્રિક તથા વિદ્યાસિદ્ધ હતા તે હકીકત સૂચવતા અનેક પ્રસંગો તેમના જીવનના ઈતિહાસમાં નોંધાયેલા છે.

સૂરિએ આસાઉલીમાં ગુજરાતના સુલતાનને તથા વિ. સં. ૧૪૪૪માં લોલાડાના રાઠોડ વંશીય મેઘનરેન્દ્રને ૧૦૦ મનુષ્યો સાથે પ્રતિબોધ આપેલો. એમના સવિશેષ પરિચય માટે જુઓ "અંચલગચ્છ-દિગ્દર્શન." પ્રકરણ-૧૧.

મેરુતુંગસૂરિએ કામદેવચરિત્ર, સંભવનાથચરિત્ર, કાતન્ત્રબાલાવબોધવૃત્તિ, જૈનમેઘદૂત, ષડ્દર્શનસમુચ્ચય, લઘુશતપદી, નાભાકનૃપકથા, સૂરિમંત્રકલ્પ,* સૂરિમંત્રસારોદ્ધાર + જીરાપલ્લી પાર્શ્વનાથસ્તવ, સ્તંભક પાર્શ્વનાથ પ્રબંધ, નાભિવંશકાવ્ય આદિ અનેક ગ્રંથોની રચના કરી છે.

વિ. સં. ૧૪૭૧ ના માગશરની પૂર્ણિમાને સોમવારે પોતાના અનુગામી પટ્ટધર તરીકે જયકીર્તિસૂરિને સ્થાપીને તેઓ પાટણમાં કાળધર્મ પામ્યા.

૫. દેવાચાર્યગચ્છીય

આચાર્ય શ્રી પૂર્ણચન્દ્રસૂરિ.

તેમનો સત્તાકાળ વિક્રમની બારમી શતાબ્દિના ઉત્તરાર્ધથી તેરમી શતાબ્દિના ઉત્તર ભાગ પર્યંતનો છે.

તેમનું બીજું નામ આ૦ પૂર્ણદેવસૂરિ હોવાનું જણાય છે. જાલોરના મંત્રી યશોવીરે રાજા સમરસિંહ ચૌહાણના આદેશથી સં. ૧૨૪૨માં કુમારવિહારનો જીર્ણો-

---

* જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय અન્તર્ગત श्री मेरुतुङ्गसूरि विरचितः सूरिमुख्यमन्त्रकल्पः पृ. १३२–१७५.

+ જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय અન્તર્ગત सूरिमन्त्रसाधनविधिफलादिव्यावर्णनपरः कल्पः पृ. २४३–२४७.

દ્ધાર કરાવ્યો. સં. ૧૨૫૬ના જેઠ સુદિ ૧૧ના રોજ આ૦ પૂર્ણચંદ્રસૂરિના હાથે તેના દંડ-કળશ, ધ્વજા-તોરણ વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. સં. ૧૨૭૯માં તેઓ પોતાને દેવસૂરિગચ્છના બતાવે છે.

તેમણે સૂરિમંત્રગર્ભિત-લબ્ધિસ્તોત્ર પ્રાકૃત ગાથા : ૧૫ અને શત્રુંજય ઉપર પાંચ ઉપવાસ કરીને સૂરિમંત્રકલ્પનું 'દુર્ગપદવિવરણ'* રચ્યું.

(જૈ. પ. ઇ. ભા. ૨ પૃ. ૫૯૦–૫૯૧)

૬. તપાગચ્છીય
આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ

"આ. વિજયપ્રભસૂરિ વિજયદેવસૂરિના પટ્ટધર હતા. તેમના જીવનવૃત્તાંત તરીકે તેર સર્ગમાં સ્વોપજ્ઞ ટિપ્પણ સહિત દિગ્વિજય મહાકાવ્ય રચાયું છે. તેમાં તે સૂરિના પૂર્વેના આચાર્યોના ટૂંક ઇતિહાસ સાથે વિજયપ્રભસૂરિના કર્તવ્યો વિહારો, ચોમાસાંઓ પ્રભૃતિ ઘણા વિષયો વર્ણવ્યા છે (તે અમુદ્રિત છે.) અને તપાગચ્છ પટાવલી રચેલ છે. આ બધા પરથી ઐતિહાસિક વિગતો મળી આવે છે.

(જૈ. સા. ઇ. પૃ. ૬૫૨)

રાજગચ્છીય હંસરાજસૂરિની પાટે આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ+ થયા છે તેનો વિશેષ ઇતિહાસ તેમના દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત મૂર્તિ લેખો પ્રાપ્ત થાય છે. તેમનો સત્તાકાળ ૧૪મી શતાબ્દિનો ઉત્તરાર્ધ છે.

શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ ૧૮મા સૈકામાં પણ થયા છે.

(જુઓ ઐતિહાસિક લેખ સંગ્રહ પૃ ૪૩૫)

૭. બૃહદ્ગચ્છીય
આચાર્ય શ્રી માનદેવસૂરિ (દ્વિતીય)

જૈન પરંપરામાં બે માનદેવસૂરિ થયા છે. જેમાં પ્રથમ માનદેવસૂરિ તે લઘુશાન્તિના કર્તા તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ ચંદ્રકુલના વનવાસી ગચ્છના આચાર્ય હતા.

(જૈ. પ. ઇ. ભા. ૨ પૃ. ૭૦૭)

---

* જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय અંતર્ગત श्री देवाचार्यगच्छीय सूरि शिष्य कृतं 'दुर्गपदविवरणम्' પૃ. ૧૯૬–૨૧૨ તથા જુઓ सूरिविद्याध्यानफलादिव्यावर्णकं स्तोत्रम् પૃ. ૨૪૧–૨૪૨.

+ જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चयः અંતર્ગત श्री सूरिमन्त्रस्मरणविधिः પૃ. ૨૨૧–૨૨૫.

બીજા માનદેવસૂરિ તે સૂરિમંત્રના સાધક માનદેવસૂરિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે અને તે અહીં પ્રસ્તુત છે.

"આ૦ સમુદ્રસૂરિના શિષ્ય આ૦ માનદેવસૂરિ તે આ૦ હરિભદ્રસૂરિના મિત્ર છે, ગુણનિધાન છે અને યુગપ્રધાન છે. ગુરુજીએ તેમને પ્રકટ અતિશયોવાળા જોઇને વિ. સં. ૫૮૨માં સૂરિપદે સ્થાપ્યા. તેમને ગુરુજી તરફથી ચંદ્રકુળનો અને ચિરમૈત્રીથી સંતુષ્ટ આ. હરિભદ્રસૂરિ તરફથી વિદ્યાકુળનો. એમ વાચનાસિદ્ધ બે સૂરિમંત્રો મળ્યા હતા. સમય જતાં બંને મંત્રોના પદની સમાનતા, દારૂણ દુકાળ, લોકમરણ અને બીમારી એ ચાર કારણે તેઓ સૂરિમંત્ર વિસરી ગયા. ત્યાર પછી તેમણે ગિરનાર તીર્થમાં જઈ ૧૬ ઉપવાસ કરી અંબિકાદેવીની આરાધના કરી. અંબિકાદેવીએ પણ ખુશ થઈ સીમંધરસ્વામી પાસેથી સૂરિમંત્ર લાવી આપ્યો; અને ભગવાન સીમંધરસ્વામીએ કહેલ તે મંત્ર પણ અંબિકામંત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો. સંતુષ્ટ પદ્માવતીદેવી આ. માનદેવ–સૂરિને સહાય કરે છે. તે આચાર્ય સૂરિઓનું કલ્યાણ કરો."

આ સમયમાં યુગપ્રધાન આ. હારિલસૂરિ (હરિગુપ્તસૂરિ અથવા હરિભદ્રસૂરિ) અને યુગપ્રધાન જિનભદ્રગણી ક્ષમાશ્રમણ થયા છે.

(જૈ. પ. ઈ. ભા. ૧ પૃ. ૪૪૬–૪૪૭).

તેઓ આ. દેવચંદ્રના મુખ્ય પટ્ટધર હતા. તેઓ સિદ્ધાંતના પારગામી અને વિદ્વાનોમાં માન્ય હતા, એટલું જ નહીં, પણ તેઓ શુદ્ધ બ્રહ્મચારી, મોટા ઇન્દ્રિય–વિજેતા અને સંતોષી હતા. તેમના ગુરુભાઈ આ૦ પૂર્ણચંદ્રસૂરિ સમર્થ વાદી અને અમોઘ દેશના આપવાની શક્તિવાળા હતા.

(જૈ. પ. ઈ. ભા, ૨ પૃ. ૧૩)

પદ્માવતીદેવી પણ તેમને સાંનિધ્ય કરતી હતી.

આ હકીકત બૃહદ્ગચ્છના સૂરિવિદ્યા પાઠની પ્રશસ્તિ પુષ્પિકા કે જે દશ ગાથાની છે* તેમાં નોંધાયેલ છે.

(જૈ. પ. ઇ. ભા. ૧ પૃ. ૪૪૬)

---

* જુઓ સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય પૃ. ૨૬૬ ઉપર श्री सीमन्धरस्वामीभिरुपदिष्टः अम्बिकादेव्या प्रदत्तः श्री मानदेवसूरितः प्रवृत्तः सूरिमन्त्रः ।

તથા શ્રી માનદેવસૂરિની કૃતિઓ માટે જુઓ सूरिमन्त्रस्तवः पृ. २३७–२३८ તથા सूरिमन्त्राधि–ष्ठायकस्तुतिः पृ २३९–२४०.

૮. શ્રી કમલાકરસૂરિ.*

શ્રી કમલાકરસૂરિ વિષે કોઈ માહિતી મળતી નથી. પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ભાગ-૧ માં પૃષ્ઠ ૧૫ ઉપર તેમના વિશેનો એક લેખ વિ. સં. ૧૩૫૩નો મુદ્રિત થયેલો છે તેમાં પણ તેમના ગુરુનું નામ દર્શાવ્યું નથી.

૯. આચાર્ય રત્નસિંહસૂરિ.

આ. રત્નસિંહસૂરિ નામક ચાર વ્યક્તિઓ ઇતિહાસમાં નોંધાયેલ છે—

(૧) રાજગચ્છીય રત્નસિંહસૂરિ.

(૨) રત્નાકરગચ્છીય રત્નસિંહસૂરિ.

(૩) આગમગચ્છીય રત્નસિંહસૂરિ.

(૪) બૃહત્ (વૃદ્ધ) તપાગચ્છીય રત્નસિંહસૂરિ.

(૧) તેઓ રાજગચ્છમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા અને આ૦ ધર્મઘોષસૂરિના પટ્ટધર હતા. તેમનાં બીજાં નામો આ૦ રત્નાકર અને રત્નકીર્તિ પણ મળે છે. તેમણે પ્રાકૃતમાં 'પાર્શ્વનાથસ્તવન' (શ્લો. ૭) રચ્યું છે. તેમણે બીજાં અનેક ગ્રંથોની રચના કરી છે.

(જૈ. પ. ઇ. ભા. ૨ પૃ. ૪૧)

(૨) તેમનું બીજું નામ આ. રત્નાકરસૂરિ પણ મળે છે. તેઓ તપાગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળ (વડી પોષાળ)ના ૪૯મા ભટ્ટારક હતા. તેમના ઉપદેશથી सूक्तरत्नाकर महा-काव्य धर्माधिकार ગ્રં. ૪૩૪૦ની પ્રતિઓ લખાઈ તથા સં. ૧૩૫૩માં भगवतीसूत्र ટીકા સહિત લખાયું. શત્રુંજય તીર્થ ઉપર નવા જિનપ્રાસાદમાં ભ૦ ઋષભદેવની નવી પ્રતિમાની નવી પ્રતિષ્ઠા પાટણના શાહ સોદાગર સમરશાહ ઓસવાળે કરાવી ત્યારે તપાગચ્છના આ૦ રત્નાકરસૂરિ પણ હાજર હતા. તેમણે આત્મનિંદાગર્ભિત रत्नाकरपचीशी નામે પચીશ શ્લોકનું સ્તોત્ર સંસ્કૃતમાં રચ્યું તે વિ. સં. ૧૩૮૪માં સ્વર્ગે ગયા. આ. રત્નાકરસુરિથી સં. ૧૩૮૪માં વૃદ્ધ તપાગચ્છમાં રત્નાકરગચ્છ નીકળ્યો.

(જૈ. પ. ઇ. ભા. ૨ પૃ. ૧૪-૧૫)

(૩) આગમગચ્છીય રત્નસિંહસૂરિ. તેઓ આચાર્ય જિનપ્રભસૂરિના સમકાલીન હતા.

(૪) આ. રત્નસિંહસૂરિ (સં. ૧૪૫૨ થી ૧૫૩૦)

* જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय અંતર્ગત श्री कमलाकरसूरिविरचितः श्री सूरिमन्त्रसाधनक्रमः पृ. २४८-२४९.

તેમનાં બીજાં નામ આ૦ જિનરત્ન, આ૦ વિજયરત્ન અને આ૦ વિનયરત્ન પણ મળે છે. તેમને આ૦ જયતિલકસૂરિએ ખંભાતમાં આચાર્ય બનાવ્યા.

આ. રત્નસિંહસૂરિનો* સં. ૧૫૦૭ના મહા સુદિ ૭ ને ગુરુવારે જુનાગઢમાં પટ્ટાભિષેક થયો. તેમના સં. ૧૪૫૨ થી ૧૫૨૨ સુધીના પ્રતિમાલેખો મળે છે. આ. રત્નસિંહના ઉપદેશથી સં. ૧૪૯૧ના વૈશાખ સુદિ ૩ ના રોજ જીરાવલા પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં ઘણી દેરીઓ બની હતી. સં. ૧૫૧૬ના અષાડ સુદિ ૩ ને રવિવારે ગિરિપુર (ડુંગરનગર)ના હુંબડ ઠ. પૂનાની પરંપરાના શિવાએ ચતુર્વિંશતિજિન પટ્ટ બનાવી તેની વૃદ્ધ તપા આ૦ રત્નસિંહસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

જુનાગઢના રા' મહીપાલે (મૈપાએ) આ૦ રત્નસિંહના ઉપદેશથી ગિરનાર તીર્થમાં ભ૦ નેમિનાથ જિનપ્રાસાદને સોનાનાં પતરાંથી મઢાવ્યો હતો.

જુનાગઢના રા' મહિપાલ તથા તેના પુત્ર રા' માંડલિકે સં. ૧૫૦૭ ના મહા સુદિ ૭ ને ગુરુવારે પોતાના રાજ્યમાં અમારિ પ્રવર્તાવી હતી, કે આજથી મારા રાજ્યમાં કોઇએ દરેક મહિનાની ૫, ૮, ૧૧, ૧૪ અને અમાવાસ્યાના રોજ કોઈપણ જીવને મારવો નહીં, હિંસા-શિકાર કરવો નહીં.

તેમણે સં. ૧૪૭૧માં रत्नचूड રાસ રચ્યો અને આ૦ રત્નાકરે સં. ૧૫૦૮ માં અમદાવાદમાં वसन्तविलासની ગુજરાતીમાં રચના કરી. તેમના સમયમાં તપગચ્છની વૃદ્ધ શાખામાં સાધ્વી રત્નચૂલા મહત્તરા અને સાધ્વી વિવેકશ્રી પ્રવર્તિની વિખ્યાત હતાં. તેમણે आदिनाथजन्माभिषेक બનાવ્યો હતો.

(જૈ. પ. ઇ. ભા. ૩ પૃ. ૧૬-૧૮)

૧૦. આચાર્ય શ્રી હરિપ્રભસૂરિ×

હરિપ્રભસૂરિ નામક અનેક આચાર્યો થયા છે. જે પૈકી ચાર નામો તો વિશેષ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

(૧) ચંદ્રગચ્છીય આચાર્ય હરિપ્રભસૂરિ,

(૨) રાજગચ્છીય આચાર્ય હરિપ્રભસૂરિ.

(૩) મોઢગચ્છીય આચાર્ય હરિપ્રભસૂરિ.

(૪) જાત્યોધરગચ્છીય આચાર્ય હરિપ્રભસૂરિ.

* જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय-पृ. २५३.

* જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चयः पृ. २५४-२५५.

પ્રથમ ચંદ્રગચ્છીય હરિપ્રભસૂરિ તે આ. શાંતિપ્રભના શિષ્ય હતા અને તેમનો સત્તાકાળ વિ. સં. ૧૨૭૨ આસપાસનો હતો.

(પ્રા. જૈ. લે. સં. પૃ. ૩૩૦)

બીજા આ. રાજગચ્છની ભરતશાખામાં આચાર્ય હેમપ્રભસૂરિની પાટે થયેલા છે. તેમનો સત્તાકાળ વિક્રમની પંદરમી શતાબ્દિનો છે. તેમના વિષે બીજી કશી માહિતી સાંપડતી નથી.

ત્રીજા મોઢગચ્છીય હરિપ્રભસૂરિ જેમનો સત્તાકાળ સં. ૧૩૨૫ આસપાસનો હતો.

તેમની વિનંતીથી રાજગચ્છના આચાર્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરિએ 'કાલિકાચાર્ય' કથા બનાવી.

ચોથા જાત્યોધરગચ્છીય હરિપ્રભસૂરિ. જેમનો સત્તાકાળ વિ. સં. ૧૩૩૧ લગભગનો છે.

(પ્રા, જૈ. લે. સં. પૃ. ૩૦૯)

૧૧. તપાગચ્છીય
આચાર્ય શ્રી સોમવિમલસૂરિ*

તેમનો સત્તાકાળ સોળમી શતાબ્દિના પ્રાંત્યભાગથી સત્તરમી શતાબ્દિના પૂર્વાર્ધ પર્યંતનો છે.

(જૈ. સા. ઈ. પૃ. ૫૨૦)

"તેમનો ખંભાત પાસેના કંસારી ગામમાં પોરવાડ મંત્રી સમધરના વંશના શાહ રૂપવંતની પત્ની અમરાદેવીએ પિતૃદાસ અને જસવંતને જન્મ આપ્યો. શ્રી જસવંતનો સં. ૧૫૭૦માં જન્મ થયો. સં. ૧૫૭૪માં વૈ. શુ. ૩ ને શનિવારે રોહિણી નક્ષત્રમાં અમદાવાદમાં ભ૦ હેમવિમલસૂરિના હાથે મુનિ સૌભાગ્યહર્ષના શિષ્યરૂપે સંઘપતિ ભૂલાચના પુત્ર જસુએ કરેલા ઉત્સવમાં દીક્ષા લીધી, નામ મુનિ સોમવિમલ તેમને સં. ૧૫૮૩માં વીસનગરમાં ભ૦ હેમવિમલસૂરિના હાથે સૂરિપદ મળ્યું. તે પછી ભ૦ સૌભાગ્યહર્ષસૂરિએ મુનિ સોમવિમલને સં. ૧૫૯૦ના ફા. વ. ૫ના રોજ ખંભાતમાં 'ગણિપદ' આપ્યું. સં. ૧૫૯૪ના ફા. વ. ૫ના રોજ સિરોહીમાં 'પંન્યાસપદ', સં. ૧૫૯૫માં વીજાપુરમાં 'ઉપાધ્યાયપદ' તથા સં. ૧૫૯૭ના આ. સુ. ૫ને ગુરુવારે અમદાવાદમાં ગુરુજીના હાથે 'સૂરિપદ' આપ્યાં તથા સંઘે સં. ૧૬૦૫ના મહા સુદિ ૫ના રોજ ખંભાતમાં 'ગચ્છનાયકપદ' આપ્યું અને તેમનું સં. ૧૬૩૬-૩૭ના ભાદરવા વદિ પાંચમે સ્વર્ગગમન થયું."

---

* જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय पृ. २५७-२५८.

અવાજ પારખી શકતા હતા. આથી જ લોકો તેમને 'સહસ્રાવધાની' તરીકે ઓળખાવતા હતા. તેમણે સૂરિમંત્રની ૨૪ વાર વિધિપૂર્વક આરાધના કરી હતી." અને તે ચોવીસેય વાર જુદા જુદા રાજાઓએ પોતપોતાના દેશમાં "પ્રજાનો કર માફ" કર્યો હતો અને "અમારિ પ્રવર્તાવી" હતી.

"તેઓ છઠ્ઠ, અટ્ઠમ વગેરે તપ કરતા હતા. તપ અને "સૂરિમંત્રની સિદ્ધિના પ્રભાવથી પદ્માવતી વગેરે દેવીઓ તેમની પાસે આવતી હતી."

તેમણે ઘણાય ઉપદ્રવો શમાવ્યા હતા.

"મેવાડના દેલવાડામાં (અથવા ધારાનગરીમાં પંવારના રાજ્યમાં) દુષ્ટ દેવીઓએ કરેલા ઉપદ્રવને શાંત કરવા માટે નવું સંતિકરં સ્તોત્ર પ્રાકૃતમાં ગા. ૧૩ બનાવ્યું.

તેમણે ચતુર્વિંશતિસ્તોત્ર રત્નકોશ, ત્રૈવેદ્યગોષ્ઠી શાંતસુધારસ, ઉપદેશરત્નાકર–સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિ સહ, જયાનન્દચરિત્ર મહાકાવ્ય ગ્રં. ૭૫૦૦, મિત્રચતુષ્ક કથા, અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ વગેરે ગ્રંથોની રચના કરી હતી.

(જૈ. પ. ઈ. ભા. ૩ પૃ. ૪૯૪–૪૯૬)

૧૬. ઉદ્દ્યોતનસૂરિ.

"તેઓ આ૦ તત્ત્વાચાર્યના શિષ્ય છે, તેઓ ગૃહસ્થીપણે ત્રણે કર્મમાં પ્રવીણ મહાદુવાર (મડાર કે મદુવા)ના ક્ષત્રિય રાજા ઉદ્દ્યોતનના પૌત્ર અને રાજા વટેશ્વરના પુત્ર હતા. શરીરના જમણા ભાગમાં સાથિયાનું નિશાન હોવાથી તેઓ દક્ષિણચિહ્ન કે દક્ષિણાંક તરીકે પણ વિખ્યાત થયા હતા. તેમને પદ્માવતીદેવી પ્રસન્ન હતાં, તેમણે આ૦ શ્રી વીરભદ્રસૂરિ કે જેમના ઉપદેશથી જાલોરમાં ભ૦ ઋષભદેવનું અષ્ટાપદ જેવું વિશાળ મંદિર બંધાવ્યું હતું, તેમની પાસે શાસ્ત્રનું અને પ્રખર શાસ્ત્રનિર્માતા આ૦ શ્રી હરિભદ્ર પાસે ન્યાયશાસ્ત્રનું અધ્યયન કર્યું હતું અને જાલોરના ભ૦ શ્રી ઋષભદેવના ચૈત્યમાં રહીને મહાબળવાન શ્રી વત્સ રાજાના સમયમાં શક સં. ૭૦૦ (વિ. સં. ૮૩૫)માં એક દિવસ બાકી હતો ત્યારે પ્રથમ ચૈત્ર વદિ ૧૪ ના દિવસે ત્રીજા પહોરે પદ્માવતીદેવીની પ્રેરણાથી પ્રાકૃત "કુવલયમાલા કથા" રચીને સમાપ્ત કરી છે."

(જૈ. પ. ઈ. ભા. ૧ પૃ. ૪૫૧)

"તેઓ હારિલવંશના રાજર્ષિ આચાર્ય છે, તેમણે શાકે ૭૦૦ માં 'કુવલયમાલા' નામનો પ્રૌઢ કથાગ્રંથ બનાવ્યો છે. (જુઓ પૃ. ૪૫૧)."

(જૈ. પ. ઈ. ભા. ૧ પૃ. ૫૧૮)

"આ૦ ઉદ્યોતનસૂરિ વગેરે આચાર્યો વિહરુક અને શુદ્ધ સંયમી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે."

(જૈ. પ. ઇ. ભા. ૧ પૃ. ૪૦૧.)

[૩] બાર પ્રતિઓનો પરિચય'

શ્રી સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય ભાગ ૧-૨માં ઉપયોગમાં લેવાયેલી પ્રતિઓનો પરિચય.

૧. श्री सिंहतिलकसूरिविरचितं

मन्त्रराजरहस्यम्

મંત્રરાજ રહસ્યના સંપાદનમાં જે જે પ્રતિમાઓ પરથી પાઠભેદો લેવાયા છે તે ત્રણ પ્રતિઓ નીચે મુજબ છે—

(૧) J. શ્રી ખરતરગચ્છીય જ્ઞાનભંડાર, જયપુરની પ્રતિની ફોટો કોપી.

(૨) D. અમરવિજય જ્ઞાનભંડાર, ડભોઇની પ્રતિ.

(૩) P. સરસ્વતી જ્ઞાનભંડાર, પાલીતાણાની પ્રતિ.

પરિચય.

J.—પ્રતિ,

શ્રી પંચાયતી શ્વેતામ્બર જૈન ભંડાર, જયપુરની આ પ્રતિ ૩૦ પત્રાત્મક છે.

પ્રત્યેક પત્રની લંબાઇ ૯$\frac{૧}{૨}$" × પહોળાઇ ૪$\frac{૩}{૪}$" છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ૧૩ પંક્તિ છે.

પૃષ્ઠની બન્ને બાજુ હાંસિયો છે. હાંસિયામાં ત્રણ ત્રણ લીટી છે.

હાંસિયામાં પ્રતિની ભૂલોના સુધારા આમેજ કરાયા છે.

લેખનકાળ સંવત ૧૯૦૨ છે.

પ્રતિ ઉપરથી ફોટો સ્ટેટ નકલ કરાવી તેને જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના ગ્રંથાગારમાં રાખવામાં આવેલ છે. ત્યાં તેનો નંબર A-૨૮ છે.

D. પ્રતિ,

દક્ષિણવિહારી મુનિશ્રી અમરવિજયજી જૈન જ્ઞાન ભંડાર, ડભોઇ. શ્રીમાળી વાગાની પ્રતિ. આ પ્રતિ ૨૦ પત્રાત્મક છે.

"તેમણે સં. ૧૫૭૪માં ૪ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લીધી 'અજારી તીર્થમાં જઇ શારદાની આરાધના' કરી, વરદાન મેળવ્યું."

"તેમના ઉપદેશથી વિજાપુરના દોશી તેજાએ 'સિદ્ધાચલનો છ'રી પાળતો યાત્રા-સંઘ કાઢયો.' તેમણે વિવિધ સ્થળોએ વિવિધ અભિગ્રહો ધારણ કર્યા હતા.

તેમણે 'ગૌતમપૃચ્છા ટબો', શ્રેણિકરાસ, નવતત્ત્વલોક, કલ્પસૂત્રટબો, સંઘ-ચરિત્ર, નવકારચોપાઇ, ધમ્મિલકુમારરાસ, ચંપકશ્રેષ્ઠિરાસ, દશવૈકાલિકટબો, વિપાકસૂત્ર-ટબો, ક્ષુલ્લકકુમારરાસ, વગેરે ગ્રન્થોની રચના કરી.

"તે અષ્ટાવધાની, ઇચ્છાલિપિવાચક, વર્ધમાનવિદ્યા—સૂરિકલ્પસાધક, ચૌર્યાદિ-ભયનિવારક, સંદેશ દ્વારા વિવિધ રોગોના હરનારા, પાદપ્રક્ષાલનથી સુખપ્રસૂતિકરણ પ્રભાવવાળા ઇત્યાદિ મહિમાવાળા હતા."

તેમને ૨૦૦ સાધુ શિષ્યોનો પરિવાર હતો.

(જૈ. પ. ઇ. ભા. ૩ પૃ. ૬૮૮-૬૮૯)

૧૨. કનકવિમલસૂરિ.

૧૩. શ્રી લલિતદેવસૂરિ.+

આ૦ શ્રી લલિતદેવસૂરિ તરીકે કોઈ માહિતી મળતી નથી. પરંતુ જો તેઓશ્રીનું નામ શ્રી લલિતચંદ્રસૂરિ હોય તો તે પિપ્પલીયગચ્છના હતા એવો એક લેખ વિ. સં. ૧૪૯૧નો પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ભાગ-૧ પૃ. ૪૫ પર મળે છે.

પ્રસ્તુત લેખની નોંધ જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ-૨માં પૃ. ૨૭૪ પર પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૪. ખંડેરકગચ્છીય
આચાર્ય શ્રી શાલિસૂરિ.

તેમનો સત્તાકાળ વિક્રમની ચૌદમી શતાબ્દિનો છે તે સિવાય આચાર્ય શ્રી શાલિસૂરિ અંગે કશી જ વિશિષ્ટ માહિતી સાંપડતી નથી. તેમના કરકમલોથી પ્રતિષ્ઠિત

+ જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय पृ २३१.

* જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चय पृ. २६३.

મૂર્તિનો વિ. સં. ૧૩૩૧નો લેખ સાંપડે છે. જેના પરથી ફલિત થાય છે કે તેઓ ખંડેરકગચ્છના આચાર્ય શ્રી યશોભદ્રસૂરિની પરંપરામાં થયેલા છે.

(પ્રા. જૈ. લે. સં. ભા. ૨ પૃ. ૩૩૨)

ખંડેરકગચ્છમાં બીજા પણ એક શાલિસૂરિ થયા છે તેમનો સત્તાકાળ સોળમી શતાબ્દિનો છે, તેમના દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત શ્રી શીતલનાથ ભ૦ ની મૂર્તિનો લેખ વિ. સં. ૧૫૩૬નો પ્રાપ્ત થાય છે.

(પ્રા. જૈ. લે. સં. ભા. ૨ પૃ. ૧૯)

તેમ જ બીજો શ્રી નેમિનાથ ભ૦ ની મૂર્તિનો લેખ વિ. સં. ૧૫૩૬નો પ્રાપ્ત થાય છે.

(પ્રા. જૈ. લે. સં. ભા. ૨ પૃ. ૩૯)

આ બન્ને લેખો દ્વારા તેઓ ખંડેરકગચ્છના હતા તે જાણવા મળે છે અને તેઓ પ્રાયઃ જિનભદ્રસૂરિના સંતાનીય હતા.

૧૫. તપાગચ્છીય

આચાર્ય શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ*

" આ૦ સોમસુંદરસૂરિની પાટે ૫૧મા આ૦ મુનિસુંદરસૂરિ થયા. તેમનો સં. ૧૪૩૬માં જન્મ, સં. ૧૪૪૩માં સાતમે વર્ષે દીક્ષા, સં. ૧૪૬૬માં ત્રીશમે વર્ષે ઉપાધ્યાયપદ, સં. ૧૪૭૮માં ૪૨મા વર્ષે વડનગરમાં આચાર્યપદ, અને સં. ૧૫૦૩ના કા. સુ. ૧ ના રોજ ૬૭ વર્ષની ઉંમરે ' કોરટા તીર્થ 'માં સ્વર્ગવાસ થયો "

" વીરવંશાવલીમાં તેમનું મૂળ નામ મોહનનંદન બતાવ્યું છે. "

તેઓ આ૦ ' સોમસુંદરસૂરિના મુખ્ય શિષ્ય, ' અને આ૦ ' જયાનંદસૂરિના વિદ્યા શિષ્ય ' હતા.

ખંભાતનો દફરખાન આ૦ મુનિસુંદરને ' વાદિ ગોકુલસાંઢ ' તરીકે માનતો હતો. દક્ષિણના પંડિતોએ સૂરિજીને ' કાલિસરસ્વતી 'નું બિરુદ આપ્યું હતું.

" તે નાનપણથી જ હજાર નામ અવધારણ કરી શકતા હતા, ૧૦૮ કટોરીઓનો

* જુઓ सूरिमन्त्रकल्पसमुच्चयः પૃ. ૨૭૯–૨૮૮ તથા પૃ. ૨૮૯–૨૯૧.

પ્રત્યેક પત્રની લંબાઈ ૧૦$\frac{3}{4}$" × ૪$\frac{1}{2}$" છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ૧૫ પંક્તિ છે.

પ્રત્યેક પ્રતિની પડખે લાલ શાહીથી દોરેલો હાંસિયો છે. હાંસિયામાં કોઈ કોઈ ઠેકાણે પાઠભેદ ટાંકેલા છે.

લેખનકાળ વિ. સં. ૧૯૭૭ છે. લેખકનું નામ દર્શાવેલ નથી. લખાવનાર મુનિશ્રી ચતુરવિજયમુનિ છે કે જેઓ અમરવિજયજીના શિષ્ય છે.

પ્રસ્તુત પ્રતિ કોઈ જીર્ણ પ્રતિ ઉપરથી લખાવ્યાનો પ્રાન્તે ઉલ્લેખ છે.

પત્ર ૨૦–A ઉપર ગ્રંથ સમાપ્ત થતાં લખાવનાર તરફથી રજુ કરાયેલી પ્રશસ્તિ ૬ શ્લોક પ્રમાણ છે. પત્ર-૨૦ ઉપર ગ્રન્થમાં રજૂ કરાયેલા વિષયની સૂચિ છે. ૨૧ મું પત્ર બન્ને તરફ કોરું છે. અને તેને નંબર પણ આપેલ નથી. પ્રતિ સારી હાલતમાં છે. અક્ષરો મધ્યમસરના છે.

— × —

P. પ્રતિ,

શ્રી સરસ્વતી જ્ઞાન ભંડાર, પાલીતાણાની પ્રતિ. આ પ્રતિ ૧૫ પત્રાત્મક છે.

પ્રત્યેક પત્રની લંબાઈ ૯$\frac{1}{2}$" × ૪$\frac{1}{2}$" છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ૧૫ પંક્તિ છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠની બંને બાજુ હાંસિયો છે. હાંસિયામાં ત્રણ ત્રણ લીટી છે.

લેખનકાળ ઉલ્લિખિત નથી.

મૂળ પ્રતિ ઉપરથી ફોટો સ્ટેટ નકલ કરાવી તેને જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના ગ્રંથાગારમાં રાખવામાં આવેલ છે. ત્યાં તેનો નંબર A–૪૯ છે.

२ श्री जिनप्रभसूरिविरचितं

श्री सूरिमन्त्रबृहत्कल्पविवरणम्

આના સંપાદનમાં ત્રણ પ્રતિનો ઉપયોગ થયેલો છે.

B–પ્રતિ–પૂજ્ય પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મ. સા. ની પ્રતિ.

L–પ્રતિ–લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરની પ્રતિ.

N–પ્રતિ–આ૦ શ્રી વિજયનંદનસૂરિ મહારાજના સંગ્રહની પ્રતિ.

પરિચય.

B-પ્રતિ—

પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મ. સા. ના અંગત સંગ્રહની આ પ્રતિ છે. આ પ્રતિ ૧૦ પત્રાત્મક છે.

લેખનકાળનો ઉલ્લેખ નથી.

આ પ્રતિ અર્વાચીન છે. પ્રતિનું ઉદ્ધરણ કોના પરની કરવામાં આવ્યું તેનો ઉલ્લેખ નથી.

L. પ્રતિ—

સૂરિમંત્રકલ્પવિવરણ–ગણધરમંત્ર વિવરણ. પત્ર-૪.

આ પ્રતિ લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરની છે. આ પ્રતિ ૪ પત્રાત્મક છે. પ્રસ્તુત વિદ્યામંદિરના ગ્રંથાગારમાં આ પ્રતિનો નંબર ૧૭૨૯ છે.

પ્રત્યેક પત્રની લંબાઈ ૧૦$\frac{1}{8}$" × ૪$\frac{1}{8}$" છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ૨૨ પંક્તિ છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠની બંને બાજુ ત્રણ ત્રણ લીટી દોરી હાંસિયો રાખવામાં આવેલ છે. હાંસિયામાં તથા ઉપર અને નીચે સુધારા તથા ટૂંકા સૂચનો (સ્પષ્ટ અર્થો) ટાંકવામાં આવેલ છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠની વચ્ચે નાનો ચતુષ્કોણ કોરો રાખવામાં આવેલ છે.

લેખનકાળનો ઉલ્લેખ નથી.

પ્રતિ બહુધા શુદ્ધ છે.

પ્રતિ ઉપરથી ફોટોસ્ટેટ નકલ કરાવી તેને જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના ગ્રંથાગારમાં રાખવામાં આવેલ છે. ત્યાં તેનો નંબર A-૭૨ છે.

— × —

N. પ્રતિ,

આ પ્રતિ "સૂરિમંત્રકલ્પસંગ્રહ' નામની અપૂર્ણ પ્રતિ છે. પ્રતિ સુવાચ્ય છે.

પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી વિજયનંદનસૂરિ મ. સા. ના સંગ્રહની પ્રતિ છે. આ પ્રતિમાં ૧–૨–૩૭–૪૯–૫૦–૫૧–૫૨–૫૩–૫૪–૫૫ નંબરના પત્રો નથી. તેમ જ નંબર ૫૬ પછીના પત્રો પણ નથી.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

३ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

४ श्री [illegible]

[illegible]

[illegible]

આના સંપાદનમાં બે પ્રતિઓનો ઉપયોગ થયેલો છે.

(૧) J.–પ્રતિ—

આ પ્રતિ જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ, મુંબઈ–૫૬ ના ગ્રંથાગારની ક્રમાંક B–૧૬ ની "સૂરિમન્ત્રવિચાર" નામની પ્રતિ છે. આ પ્રતિ ૧૨ પત્રાત્મક છે. પ્રતિમાં આગળના પત્રો નથી.

પ્રત્યેક પત્રની લંબાઈ ૧૦$\frac{1}{2}$" × પહોળાઈ ૪$\frac{1}{4}$" છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ૧૯ પંક્તિ છે.

પૃષ્ઠની બન્ને બાજુ કાળી શાહીથી બબ્બે લીટીઓ દ્વારા હાંસિયો દોરેલ છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં વચ્ચે ચતુષ્કોણ જેટલી જગ્યા ખાલી રાખેલ છે.

કેટલાક પૃષ્ઠના હાંસિયામાં નોંધો કરેલ છે. તથા કેટલીક જગ્યાએ અશુદ્ધ પાઠની શુદ્ધિ કરેલ છે.

લેખનકાળનો ઉલ્લેખ નથી. પણ પત્રના અક્ષરોની સ્થિતિ જોતાં પ્રતિ લગભગ ૧૦૦ વર્ષ જેટલી પ્રાચીન તો છે જ.

પ્રતિના પત્ર નંબર ૧ થી ૭–A પંક્તિ ૧૬ સુધીમાં પ્રસ્તુત કલ્પ શ્રી રાજશેખરસૂરિનો છે એમ ઉલ્લેખ કરાયેલ છે.

— × —

(૨)S–પ્રતિ—

આ પ્રતિ સારાભાઈ મણીલાલ નવાબ, અમદાવાદના અંગત સંગ્રહની છે, જેમાં સૂરિમંત્રના છૂટક કલ્પો છે. આ પ્રતિ ૬૨ પત્રાત્મક છે. પ્રસ્તુત પ્રતિ ગુટિકાપ્રતિ છે.

પ્રત્યેક પત્રની લંબાઈ ૮" × પહોળાઈ ૩" છે.

પૃષ્ઠની બન્ને બાજુ હાંસિયો છે. દરેક હાંસિયામાં ૪–૪ લીટી છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં વચ્ચે અષ્ટકોણ જેટલી જગ્યા ખાલી રાખેલ છે. અને વચ્ચે બિન્દુ છે. પ્રથમ પૃષ્ઠ કોરું છે તથા દ્વિતીય પૃષ્ઠનો અર્ધો ભાગ કોરો છે. અંતિમ પૃષ્ઠ નંબર ૬૨ નો ૪ પંક્તિ જેટલો ભાગ કોરો છે.

લેખનકાળનો ઉલ્લેખ નથી.

પ્રસ્તુત પ્રતિની ફોટોસ્ટેટ નકલ કરાવી તેને જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના ગ્રંથાગારમાં રાખવામાં આવેલ છે. ત્યાં તેનો નંબર A-૬૫ છે.

— x —

५. श्री मेरुतुङ्गसूरिविरचितः श्री सूरिमुख्यमन्त्रकल्पः

આના સંપાદનમાં ત્રણ પ્રતિઓનો ઉપયોગ થયેલો છે.

(૧) J-પ્રતિ—

શ્રી અંચલગચ્છ ભંડાર, જામનગર.

(૨) S-પ્રતિ—

શ્રી સારાભાઇ મણીલાલ નવાબ, અમદાવાદ.

(૩) B-પ્રતિ—

પૂ૦ પં. શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મહારાજ સાહેબ.

પરિચય.

J-પ્રતિ—

આ પ્રતિ શ્રી અંચલગચ્છ ભંડાર, જામનગરની છે. આ પ્રતિ ૨૨ પત્રાત્મક છે. પ્રસ્તુત ભંડારમાં પોથી નં. ૯૪ અને પ્રતિ નંબર ૧૧૪ છે.

S-પ્રતિ—

આ પ્રતિ શ્રી સારાભાઇ મણીલાલ નવાબ, અમદાવાદના અંગત સંગ્રહની છે. પ્રસ્તુત પ્રતિ મુષ્ટિ પ્રતિ છે. આ પ્રતિ ૪૯ પત્રાત્મક છે.

પ્રત્યેક પત્રની લંબાઇ ૮" x પહોળાઇ ૩" છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ૮ પંકિત છે.

લેખનકાળનો ઉલ્લેખ નથી. તેમ જ લેખકના નામનો પણ ઉલ્લેખ કરાયેલ નથી.

પ્રતિના અક્ષરોનો મરોડ સુંદર છે. પ્રત પડી માત્રામાં લખાયેલી લીપીમાં છે. પૃષ્ઠ નંબર ૪૯ નો ત્રણ પંકિત જેટલો ભાગ કોરો છે. પ્રતનું પ્રથમ પૃષ્ઠ કોરું છે. દ્વિતીય પૃષ્ઠનો અધો ભાગ કોરો છે. તૃતીય પૃષ્ઠના અધો ભાગમાં ઉપદેશ આપતા ગુરુ અને

તેનું શ્રવણ કરતા પાંચ શિષ્યોનું ચિત્ર આલેખાયેલ છે, પત્રોના મધ્યભાગમાં સુશોભન આલેખન કરાયેલ છે. કેટલાક પત્રમાં સમચોરસ ભાગ કોરો રાખી વચ્ચે નાનું પુષ્પ આલેખાયેલ છે.

B.–પ્રતિ–

આ પ્રતિ પૂજ્ય પં. શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મ. સા. ના અંગત સંગ્રહની નંબર વગરની પ્રતિ છે.

— × —

६. अज्ञातसूरिकृत :

सूरिमन्त्रकल्प :

આના સંપાદનમાં ચાર પ્રતિઓનો ઉપયોગ થયેલો છે :

(૧) J–પ્રતિ—

(૨) M¹–પ્રતિ—

(૩) M²–પ્રતિ—

(૪) S–પ્રતિ—

પરિચય

(૧) J–પ્રતિ—

આ પ્રતિનો શ્રી રાજશેખર સૂરિ કૃત સૂરિમંત્રકલ્પમાં J–તરીકે ઉલ્લેખ કરાયેલ છે.

(૨) M¹–પ્રતિ—

આ પ્રતિ આ. શ્રી વિજયજંબૂસૂરિજી હસ્તલિખિત શ્રી જિનાગમ રત્નકોષ આગમ મંદિર, ડભોઈની છે. આ પ્રતિનું નામ "સૂરિકલ્પ" છે. આ પ્રતિ ૧૦ પત્રાત્મક છે.

પ્રસ્તુત ભંડારમાં આ પ્રતિનો નંબર ૬૨૩૦/૧૧૭ છે.

(૩) M²–પ્રતિ—

પ્રસ્તુત પ્રતિ પણ M¹–પ્રતિના ગ્રંથાગારની છે. આ પ્રતિ ૧૦ પત્રાત્મક છે.

પ્રત્યેક પત્રની લંબાઈ ૯½"× પહોળાઈ ૫½" છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ૧૫ પંક્તિ છે.

લેખનકાળ સંવત ૧૩૯૫ છે.

પ્રસ્તુત પ્રતિના લેખક તરીકે પં. ગુણચંદ્રના નામનો ઉલ્લેખ છે.

પ્રતિ ઉપરથી ફોટોસ્ટેટ નકલ કરાવી તેને જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના ગ્રંથાગારમાં રાખવામાં આવેલ છે. ત્યાં તેનો નંબર A–૫૭ છે.

(૪) S–પ્રતિ—

આ પ્રતિ શ્રી સારાભાઈ મણીલાલ નવાબ, અમદાવાદના અંગત સંગ્રહની છે. જેનો પરિચય श्रीराजशेखर सूरिविरचित मलधारगच्छीय सूरिमन्त्रकल्प માં S–પ્રતિ તરીકે આપેલ છે.

— × —

૭. श्रीदेवाचार्यगच्छीयसूरिशिष्यरचितं

दुर्गपदविवरणम्

આના સંપાદનમાં ત્રણ પ્રતિઓનો ઉપયોગ થયેલો છે:

(૧) S–પ્રતિ—
(૨) M–પ્રતિ—
(૩) Y–પ્રતિ—

પરિચય

(૧) S–પ્રતિ—

આ પ્રતિ શ્રી સારાભાઈ મણીલાલ નવાબ, અમદાવાદના અંગત સંગ્રહની છે. જેનો પરિચય श्रीराजशेखरसूरिविरचित मलधारगच्छीय सूरिमन्त्रकल्प માં S–પ્રતિ તરીકે આપેલ છે.

(૨) M–પ્રતિ—

આ પ્રતિ પૂ. આ. શ્રી વિજયજંબૂસૂરિજી હસ્તલિખિત શ્રી જિનાગમ રત્નકોષ

આગમ મંદિર, ડભોઈની છે. આ પ્રતિનું નામ "સૂરિકલ્પ" છે. આ પ્રતિ ૧૦ પત્રાત્મક છે.

પ્રસ્તુત ભંડારમાં આ પ્રતિનો નંબર ૬૨૩૦/૧૧૭ છે.

(૩) Y–પ્રતિ—

આ પ્રતિ મુનિશ્રી યશોવિજયજી મ. સા. ની નિજી સંગ્રહની છે. આ પ્રતિ નંબર વગરની છે.

—×—

૮. लब्धिपदफळप्रकाशक कल्पः

આના સંપાદનમાં બે પ્રતિઓનો ઉપયોગ થયેલો છે:

(૧) N–પ્રતિ—

(૨) S–પ્રતિ—

પરિચય

(૧) N–પ્રતિ—

આ પ્રતિનો પરિચય श्रीजिनप्रभसूरिविरचितं श्रीसूरिमंत्रबृहत्कल्पविवरणम्‌માં N–પ્રતિ તરીકે આપેલ છે.

(૨) S–પ્રતિ—

આ પ્રતિનો પરિચય श्रीराजशेखरसूरिविरचित-मलधारगच्छीय-सूरिमन्त्रकल्प માં S–પ્રતિ તરીકે આપેલ છે.

—×—

९. अञ्चलगच्छाम्नायानुसारेण वाचनाचार्य–सूरिमन्त्रादीनां विचारः

આના સંપાદનમાં બે પ્રતિઓનો ઉપયોગ થયેલો છે:

(૧) S–પ્રતિ—

(૨) N–પ્રતિ—

પરિચય

(૧) S–પ્રતિ—

આ પ્રતિ શ્રી સારાભાઈ મણીલાલ નવાબ, (અમદાવાદ)ના અંગત સંગ્રહની છે જેનો પરિચય श्रीराजशेखरसूरिविरचित–मलधारगच्छीय–सूरिमन्त्रकल्प માં S–પ્રતિ તરીકે આપેલ છે.

(૨) N–પ્રતિ—

આ પ્રતિનો પરિચય श्रीजिनप्रभसूरिविरचितं श्रीसूरिमन्त्रबृहत्कल्पविवरणम् માં N–પ્રતિ તરીકે આપેલ છે.

—— × ——

१०. श्रीसूरिमन्त्रस्मरणविधि:

આના સંપાદનમાં શ્રી જૈનાનંદ પુસ્તકાલય, સુરતની નંબર ૬૯૪ની પ્રતિનો ઉપયોગ થયેલો છે. આ પ્રતિ ત્રણ પત્રાત્મક છે.

પ્રત્યેક પ્રતિની લંબાઈ ૧૦$\frac{1}{4}$" પહોળાઈ ૪$\frac{1}{4}$" છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ૧૫ પંકિત છે.

પ્રથમ પૃષ્ઠ કોરું છે અંતિમ પૃષ્ઠમાં ૧૩ પંકિત છે. પ્રત્યેક પત્રના મધ્યભાગમાં થોડી જગ્યા ખાલી રાખવામાં આવેલ છે.

મૂળ પ્રતિ ઉપરથી ફોટોસ્ટેટ નકલ કરાવી તેને જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના ગ્રંથાગારમાં રાખવામાં આવેલ છે. જ્યાં તેનો નંબર A ૩૫ છે.

— × —

११. संक्षिप्त : सूरिमंत्रविचारः

આના સંપાદનમાં શ્રી લાવણ્યવિજયજી જૈન ભંડાર, અખી ડોશીની પોળ, રાધનપુરના ભંડારની પ્રતિનો ઉપયોગ થયેલો છે. તેનો ક્રમાંક ડાભડા નંબર–૨, પ્રતિ નંબર ૧૨૯૨ છે. આ પ્રતિ એક જ પત્રાત્મક છે.

પત્રની લંબાઈ ૧૦$\frac{1}{4}$" પહોળાઈ ૪$\frac{1}{2}$" છે.

પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં ૧૬ પંકિત છે.

પત્ર જીર્ણ છે. પત્રના કિનારનો ભાગ ખંડિત છે. પ્રથમ પૃષ્ઠમાં નીચેની ૧૬ મી પંક્તિ પછીના ભાગમાં નોંધ છે. અક્ષરો પડી માત્રામાં લખાયેલ છે. પત્રના મધ્ય ભાગમાં થોડી જગ્યા ખાલી રાખવામાં આવેલ છે.

મૂળ પ્રતિ ઉપરથી ફોટોસ્ટેટ નકલ કરાવી તેને જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના ગ્રંથાગારમાં રાખવામાં આવેલ છે. ત્યાં તેનો નંબર A–૭૬ છે;

—— × ——

१२. अज्ञातकर्तृकः
सूरिमन्त्रसंग्रहः

આના સંપાદનમાં શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યા મંદિર, અમદાવાદના ભંડારની પ્રતિનો ઉપયોગ થયેલો છે. તેનો ક્રમાંક C પુણ્ય સંગ્રહ નંબર ૬૩૦' છે. આ પ્રતિ બે પત્રાત્મક છે.

પ્રતિનો આદિ તથા અંત ભાગ નથી. માત્ર ૫–૬ પત્ર છે. પૃષ્ઠ ૫ अ, ૫ તથા ૬ अ પર્યંતના વિભાગમાંથી પ્રસ્તુત સૂરિમંત્રનો પાઠ ઉતારેલ છે.

*

सप्तमं परिशिष्टम्

પ્રાચીન અને અર્વાચીન યંત્ર પટોની
સવિસ્તર વિગતો

अ પ્રાચીન પટોનાં ચિત્રો

(૧) સૂરિમંત્રના પ્રાચીનતમ યંત્રપટની વિગતો તથા પટનું ચિત્ર.

સમય—પંદરમો સૈકો (મહારાજ સાહેબ પુણ્યવિજયના અનુમાને)

(૨) વિમલગચ્છના વિજાપુરના ઉપાશ્રયના લગભગ ૪૦૦ વર્ષ જુના સૂરિમંત્રના યંત્રપટની વિગતો તથા પટનું ચિત્ર.

(૩) વિમલગચ્છના વિજાપુરના ઉપાશ્રયના લગભગ ૨૫૦ વર્ષ જુના સૂરિમંત્રના યંત્રપટની વિગતો તથા પટનું ચિત્ર.

અર્વાચીન પટોનાં ચિત્રો

(૧) આ. શ્રીવિજયલબ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજના સૂરિમંત્રના યંત્રપટની વિગતો તથા પટનું ચિત્ર.

(૨) આ. શ્રીવિજયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજના સૂરિમંત્રના યંત્રપટની વિગતો તથા પટનું ચિત્ર.

(૩) મંત્રરાજ રહસ્ય ગ્રંથમાં દર્શાવેલ આમ્નાયના વર્ણનને આધારે મુનિ શ્રી જંબૂવિજયજીએ નવાં યંત્રોની જે પ્રાથમિક રૂપરેખા કરી આપી તેને આધારે ચિતરાવી મુદ્રિત કરાયેલાં ૧૪ યંત્રો.

अ સૂરિમંત્રના પ્રાચીનતમ યંત્રપટની સવિસ્તર વિગતો

પ્રસ્તુત (મુનિ શ્રીપુણ્યવિજય પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલા આ૦ શ્રીમાણિક્યકુંજરસૂરિના) યંત્રના પાંચ વલયની બહાર ફરતું એક ચક્ર છે. જેમાં ચોવીશ તીર્થંકરોનાં નામો આલેખેલાં છે.

ત્યારપછી પ્રથમ વલયમાં લબ્ધિપદો આ પ્રમાણે છે:—

१ ॐ नमो जिणाणं	२ ॐ नमो ओहिजिणाणं
३ ॐ नमो परमोहिजिणाणं	४ ॐ नमो सव्वोहिजिणाणं
५ ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं	६ ॐ नमो णंताणंतोहिजिणाणं
७ ॐ नमो केवलीणं	८ ॐ नमो भवत्थकेवलीणं
९ ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं	१० ॐ नमो चउदसपुव्वीणं
११ ॐ नमो दसपुव्वीणं	१२ ॐ नमो इक्कारसअंगधारीणं
१३ ॐ नमो कुट्ठबुद्धीणं	१४ ॐ नमो बीयबुद्धीणं
१५ ॐ नमो उग्ग	१६ ॐ नमो गोयमसामी

[एए] सिं सव्वेसिं (नमुक्कारं) (कि)च्चा जमीउं (यं) विज्जं पउंजामी

(मि) सा मे विज्जा पसिज्जउ (स्वाहा) २०

ત્યારપછીના ચક્રમાં અગ્યાર ગણધરોનાં નામો આલેખાયાં છે.

તે પછી બીજું, ત્રીજું, ચોથું અને પાંચમું એમ ચારે વલયો એકની અંદર બીજું એ પ્રમાણે અનુક્રમે આલેખવામાં આવ્યાં છે. અને તેના પ્રસ્થાનના પાઠો નીચે પ્રમાણે છે:—

(२) ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुमणसे सोमणसे महु महुरद्द लिहिलि किलिकिलि ॐ इरिकालि किरिकालि पिरिकालि -- रिकालि हरिकालि आयरियकालि स्वाहा॥२

महाविद्यापीठ (त्रिभुवन) स्वामिनी अभ्य.... धिष्ठात्री देवी ।

(३) ॐ इरीयाए किरीयाए जिरीयाए पिरीयाए सिरीयाए हिरीयाए आयरीयाए कालि महाकालि स्वाहा। उपविद्यापीठ। जाप १२००० जात्य ...... धवलकुसमैर्जप्तः सन् सारस्वतो यं उपवासं कृत्वा .... सहस्रजापेन स्वप्नविद्यामंत्रपीट्ठं ।

(४) ॐ इरिइरिकालि किरिक्षिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हरिहरिकालि आयरीयआयरीयकालि स्वाहा। ज जाप १००० मंत्रपीठचतुर्थं.

(५) ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरू ॐ सिरिमेरु ॐ हरिमेरु ॐ आयरियमेरु स्वाहा। ..... जी पीठजाप १०००० मंत्राधिराजपीठं ॥ ॥हुं॥ ॐ शुचिरेकचित्त। पूर्वाभिमुखः प्राणायामपूर्वं अष्टोत्तरशतवारान् अमुं मंत्रं परमेष्ठिमुद्रया स्मरेत् पथि प्र म प्रस्थान

ચોવીશ તીર્થંકરના ચક્રની બહાર ह्रीँकारनी साडा त्रणरेखा આલેખિત કરી છે. અને બાજુમાં क्रोँકારથી નિરુદ્ધ કરવામાં આવેલ છે.

યંત્રના બહિર્ભાગમાં:—

ઈશાનકોણમાં વિદ્યાદેવતા ૪ ષોડશ ઈંદ્ર. ૬ જક્ષ. ૬ જક્ષિણી અને વૃષભારૂઢ ઇશાનેંદ્રનાં ચિત્રો છે.

અગ્નિકોણમાં સહસ્રભુજા ત્રિભુવનસ્વામિની દેવી તથા ષોડશઈંદ્રો તથા વિદ્યાદેવતા. ૪, ૬ જક્ષ, ૬ જક્ષિણીનાં ચિત્રો છે.

નૈર્ઋત્યકોણમાં જયા, વિજયા, ભદ્રાસહિત લક્ષ્મીદેવી. ૬ જક્ષ, ૬ જક્ષિણી, ષોડશ ઇંદ્રો, ૪ વિદ્યાદેવતા ૩ સોમણેંદ્રનાં ચિત્રો છે.

વાયવ્યકોણમાં યક્ષરાજ ગણિપિટક, હાથી ઉપર ઇંદ્ર તથા ષોડશ ઈંદ્રો ૯ જક્ષ, ૬ જક્ષિણી, ૪ વિદ્યાદેવતા ઐરાવણ રુ... સોમ ઇંદ્રનાં ચિત્રો છે.

યંત્રની ઉપર મધ્યમાં ત્રણ ચિત્રો છે તે ઓળખી શકાતાં નથી.

કર્ણિકાની મધ્યમાં એક ચિત્ર છે તે ઓળખી શકાતું નથી.

કર્ણિકાની એક બાજુ નીચે પ્રમાણે લખાણ છે.

श्री माणिक्यकुंजरसूरीणां सपरिवाराणां शांतितुष्टिपुष्टिकरो भवतु

નોંધ :

द्वात्रिंशल्लब्धिपदयुक्तः सूरिमंत्रः ના શીર્ષક નીચે પ્રસ્તુત ગ્રન્થના પૃ. ૨૬૭-૮ ઉપર જે વિગતો આપી છે તે પણ માણિક્યકુંજર સૂરિને લગતી છે. જુઓ-પાદનોંધ. પૃ. ૨૬૭.

આ યંત્ર આગમ પ્રભાકર સ્વ૦ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજના સંગ્રહનું લા. દ. વિદ્યા-મંદિરમાં સંગ્રહાયેલું છે, તેનો નં. ૧૬૧ છે. અને મહારાજશ્રીના અનુમાન પ્રમાણે તેનો કાળ પંદરમા સૈકાનો છે.

(૨) શ્રી વિમલ ગચ્છના વીજાપુરના ઉપાશ્રયથી મળેલા સૂરિમંત્રના (આસરે) ૪૦૦ વર્ષ જુના પટની સવિસ્તર વિગતો

પ્રથમ વલયમાં ૧૬ પાંખડીઓ છે તેમાં ક્રમશ: નીચે મુજબ ૪૧ લબ્ધિ પદો છે.

१ ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं
२ ॐ ह्रीँ नमो ओहिजिणाणं
३ ॐ ह्रीँ नमो परमोहिजिणाणं
४ ॐ ह्रीँ नमो अणंतोहिजिणाणं
५ ॐ ह्रीँ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं
६ ॐ ह्रीँ नमो केवलीणं
७ ॐ ह्रीँ नमो भवत्थकेवलीणं
८ ॐ ह्रीँ नमो अभवत्थकेवलीणं
९ ॐ ह्रीँ नमो रिजुमईणं
१० ॐ ह्रीँ नमो विउलमईणं

११ ॐ ह्रीं नमो वेउव्वियलद्धीणं
१२ ॐ ह्रीं नमो सव्वलद्धीणं
१३ ॐ ह्रीं नमो खमासमणाणं
१४ ॐ ह्रीं नमो चारणसमणाणं
१५ ॐ ह्रीं नमो विज्जासिद्धाणं
१६ ॐ ह्रीं नमो आगासगामीणं
१७ ॐ ह्रीं नमो आमोसहीलद्धीणं
१८ ॐ ह्रीं नमो विप्पोसहीलद्धीणं
१९ ॐ ह्रीं नमो खेलोसहीलद्धीणं
२० ॐ ह्रीं नमो जल्लोसहीलद्धीणं
२१ ॐ ह्रीं नमो सव्वोसहीलद्धीणं
२२ ॐ ह्रीं नमो आसीविसाणं
२३ ॐ ह्रीं नमो दिट्ठिविसाणं
२४ ॐ ह्रीं नमो अग्घाविसाणं
२५ ॐ ह्रीं नमो तत्तलेसाणं
२६ ॐ ह्रीं नमो सीयलेसाणं
२७ ॐ ह्रीं नमो चउदसपुव्वीणं
२८ ॐ ह्रीं नमो दसपुव्वीणं
२९ ॐ ह्रीं नमो इगारसंगसुत्तत्थधारीणं
३० ॐ ह्रीं नमो दुवालसंगीणं
३१ ॐ ह्रीं नमो उग्गतवधारीणं
३२ ॐ ह्रीं नमो सव्वेसिं जिणाणं
३३ ॐ ह्रीं नमो खीरासवलद्धीणं
३४ ॐ ह्रीं नमो महुआसवलद्धीणं
३५ ॐ ह्रीं नमो अमयासवलद्धीणं
३६ ॐ ह्रीं नमो अहीणसव्वालंकारलद्धीणं
३७ ॐ ह्रीं नमो अक्खीणमहाणसिलद्धीणं
३८ ॐ ह्रीं नमो संभिन्नसोयालद्धीणं

३९ ॐ ह्रीँ नमो पयानुसारिणलद्धीणं
४० ॐ ह्रीँ नमो बीजबुद्धिलद्धीणं
४१ ॐ ह्रीँ नमो कुठ्ठबुद्धिलद्धीणं

एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्जउ मे स्वाहा

द्वितीय वलयः—

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हस्स सिज्झउ मे भगवइए महइ महाविज्जा

ॐ ह्रीँ वग्गु ॐ ह्रीँ लि [नि] वग्गु ॐ ह्रीँ सोमे सोमणसे ॐ ह्रीँ महुमहुरे स्वाहा। ॐ ह्रीँ इरियाए ॐ ह्रीँ किरियाए ॐ ह्रीँ किरिकालि ॐ ह्रीँ गिरिकाली ॐ ह्रीँ सिद्धिकाली ॐ ह्रीँ सिद्धिकाली ॐ ह्रीँ हिरिकालि ॐ ह्रीँ महाकालि

तृतीयवलयः—

ॐ ह्रीँ इरियाए ॐ ह्रीँ किरियाए ॐ ह्रीँ पिरियाए ॐ ह्रीँ सिरियाए

चतुर्थवलयः—

ॐ ह्रीँ नमः ॐ ह्रीँ इरिइरिकालि ॐ ह्रीँ किरिकिरिकालि ॐ ह्रीँ गिरिगिरिकालि ॐ ह्रीँ पिरिपिरिकालि ॐ ह्रीँ सिरिसिरिकालि ॐ ह्रीँ हिरि-हिरिकालि ॐ ह्रीँ आयरियकालि पिरिपिरिकालि—

पंचमवलय :—

ષટ્કોણ યંત્રમાં ક્રમશ : નીચે પ્રમાણે પાઠ છે :—

ॐ ह्रीँ श्रीँ इरिमेरु १ ॐ ह्रीँ किरिमेरु २ ॐ ह्रीँ गिरिमेरु ३ ॐ ह्रीँ पिरिमेरु ४ ॐ ह्रीँ सिरिमेरु ५ ॐ ह्रीँ हिरिमेरु ६

મધ્યમાં ષટ્કોણ યંત્રમાં ગૌતમસ્વામીનું પદ્માસનસ્થ ચિત્ર છે. બે પાર્શ્વમાં બે પરિચારકો હાથ જોડી ઉભેલ છે. ઉપરના ભાગમાં બે ચામરધારી હાથીઓ છે.

ઉપરના ભાગમાં ॐ ह्रीँ श्रीँ अर्हं आयरियमेरु स्वाहा છે અને આગ્નેયાદિ ચાર વિદિશામાં ॐ ह्रीँ श्रीँ जयायै नमः ॥ १। ॐ ह्रीँ श्रीँ जयंत नमः। २। ॐ ह्रीँ श्रीँ अपराजितायै नमः। ३। ॐ ह्रीँ श्रीँ विजयायै नमः પદો છે.

વલયમાં મંત્રાક્ષરો સમાયા નથી તેજ ખાલી વલયોમાં મૂકેલા છે.

એક વલયમાં ૧૧ ગણધરોનાં ચિત્રો છે. વચમાં સુશોભનો તથા ભકતજનોનાં ચિત્રો છે.

એક વલયમાં ૨૪ તીર્થંકર ભગવંતોનાં ચિત્રો છે. તે પછી ह्रीँकारના સાડાત્રણ વલયથી યંત્રને વેષ્ટિત કરાયો છે. અને તે. क्रौँથી નિરુદ્ધ કરાયો છે.

પટની ઉપર ઇશાન કોણમાં ત્રિભુવનસ્વામિની દેવી છે. જેને અનેક હાથ છે. પ્રત્યેક હાથમાં જુદી જુદી વસ્તુઓ રાખેલ છે. નીચે સિંહનું વાહન છે,

અગ્નિ કોણમાં શ્રીલક્ષ્મીદેવી છે. જેની બાજુમાં બે હસ્તીઓ અભિષેક કરે છે,

નૈઋર્ત્ય કોણમાં યક્ષરાજ ગણિપિટક છે. તે હાથી ઉપર વિરાજે છે.

વાયવ્ય કોણમાં સરસ્વતી દેવી છે. જેને ચાર ભૂજા છે. ડાબા હાથમાં પુસ્તક તથા અક્ષ-માલા છે. પગની નીચેના ભાગમાં પક્ષિપંચક છે.

યંત્ર ફરતા ચારેય દિશામાં દેવદેવીઓનાં ચિત્રો છે.

યંત્રની દક્ષિણ દિશામાં ગુરૂપાદુકા છે તેની બાજુમાં (અને યંત્રની તદ્દન નીચે) નવ નિધાન અને પૂર્વ તરફ એક સાધક મુનિ બિરાજેલા છે.

યંત્રના ઉપરના ભાગમાં ગજેન્દ્રારૂઢ બે ઇન્દ્રો છે. હ્રીँકારની ઉપર એક દેવ બિરાજેલા છે. જેના મસ્તક ઉપર છત્ર છે હ્રીँકારની બે તરફ આંખો છે યંત્ર કપડા ઉપર ચીતરેલ છે પણ કાલક્રમે તે કપડું જીર્ણ થતાં પાછળ બીજું કપડું લગાડેલ છે.

યંત્રની લંબાઈ ૧–૯½ અને પહોળાઈ ૧-૮ છે લગભગ બધો ભાગ રંગાયેલ છે.

(૩) મુનિ શ્રી લક્ષ્મીવિમલજીના સૂરિમંત્ર પટની સવિસ્તર વિગતો (આસરે) ૨૫૦ વર્ષ જુના પટની વિગતો*

પ્રથમવલયના ૧૬ દલોમાં નીચે મુજબ ૪૧ લબ્ધિ પદો છે.

१ ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं
२ नमो ओहिजिणाणं
३ नमो परमोहिजिणाणं
४ नमो अणंतोहिजिणाणं
५ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं
६ नमो सामन्नकेवलीणं
७ नमो भवत्थकेवलीणं
८ नमो अभवत्थकेवलीणं

*આ પટ પણ વિમલગચ્છના વીજાપુરના ઉપાશ્રયથી આવેલો છે.

९ नमो उज्जुमईणं
१० नमो विउलमईणं
११ नमो पण्हसमणाणं
१२ नमो जंघासमणाणं
१३ नमो विज्जाचारणाणं
१४ नमो आगासगामीणं
१५ नमो आमोसहीणं
१६ नमो विप्पोसहीणं
१७ नमो खेलोसहीणं
१८ नमो जल्लोसहीणं
१९ नमो सव्वोसहीणं
२० नमो आसीविसाणं
२१ नमो दिट्ठीविसाणं
२२ नमो वयणविसाणं
२३ नमो तत्तलेसाणं
२४ नमो सीअलेसाणं
२५ नमो चउदसपुव्वीणं
२६ नमो दसपुव्वीणं
२७ नमो इक्कारसंगसुत्तत्थधारीणं
२८ नमो दुवालसंगीणं
२९ नमो विउव्विअलद्धीणं
३० नमो सव्वासवलद्धीणं
३१ नमो उग्गतवचरणधारीणं
३२ नमो सव्वेसिं जिणाणं
३३ ॐ नमो खीरासवलद्धीणं
३४ ॐ नमो महुआसवलद्धीणं
३५ ॐ नमो अमयासवलद्धीणं
३६ ॐ नमो अक्खीणालयलद्धीणं

३७ ॐ नमो अक्खीणमहाणसलद्धीणं

३८ ॐ नमो संभिन्नसोआणं

३९ ॐ नमो पयानुसारीणं

४० ॐ नमो बीअबुद्धीणं

४१ ॐ नमो कुट्ठबुद्धीणं

सव्वेसिं एएसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि. सा मे विज्जा पसीअउ स्वाहा । १६००० ।

द्वितीयवलयः–

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महइ महाविज्जा । १०८।१००८

ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा । ॐ इरिकालि किरिकालि पिरिकालि सिरिकालि हिरिकालि

तृतीयवलयः–

ॐ इरियाए किरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए कालि कालि महाकालि स्वाहा ।

चतुर्थवलयः–

ॐ इरिइरिकालि किरिकिरिकालि गिरिगिरिकालि पिरिपिरिकालि सिरिसिरिकालि हिरिहिरिकालि आयरियकालि स्वाहा । પદો છે જ્યાં આ પદો પૂરાં થાય છે ત્યાંથી આગળના અર્ધા ભાગમાં પણ આ પાઠ ફરીથી લખેલ છે.

पञ्चमवलयः–

ષટ્કોણની બહારના ભાગમાં ॐ इरिइरिमेरु किरिकिरिमेरु गिरिगिरिमेरु पिरिपिरिमेरु सिरिसिरिमेरु हिरिहिरिमेरु પદો છે.

મધ્યમાં ષટ્કોણ ચક્ર છે. તેમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિ છે. જમણા હાથમાં અક્ષમાલા છે જે અંગુષ્ઠ પર રાખેલ તથા તર્જની તેના પર મુકેલી છે. ડાબી બગલમાં રજોહરણ ને જમણા ખભાપર મુખવસ્ત્રિકા છે.

ઉપરના ભાગમાં મસ્તકની બન્ને તરફ ગજારૂઢ બે દેવો ચામર વીંઝે છે. સમગ્ર ચિત્ર તથા ષટ્કોણ વલયની રેખા સુવર્ણની શાહીથી ચિતરેલ છે.

ષટ્કોણ ચક્રની ઉપરના ખાંચામાં ॐ इरिमेरु પછી જમણી બાજુથી ક્રમસર किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु પદો છે.

ગૌતમસ્વામીની મૂર્તિના જમણા પડખે ॐ ह्रीँ श्रीँ अर्हं आयरियमेरु પદો છે. અને ડાબા પડખે सौभाग्यनंदिसूरिणां सर्वार्थसिद्धि कुरुर स्वाहा પદો છે.*

પાંચેય વલયોની બહાર અને ૧૬ દળો ફરતો ह्रीँकार સાડાત્રણ વલયોથી વેષ્ટિત છે, જેને અંતે ક્રોંકારથી નિરુદ્ધ કરેલો છે.

ह्रीँ કારની ઉપર બે નેત્રો ચીતર્યાં છે.

પટના વાયવ્ય કોણે સરસ્વતીદેવી છે. જેના જમણા એક હાથમાં વીણા તથા કમલપુષ્પ ને ડાબા એક હાથમાં પુસ્તક છે. બીજા હાથમાં શું છે તે સ્પષ્ટ સમજાતું નથી. તેની સન્મુખ બે મુનિઓ અંજલિ જોડી આસને બેઠા છે.

યંત્રની ઉપર ઉત્તર દિશાના વચલા ભાગમાં ઇંદ્ર ઇંદ્રાણી છે.

ઈશાન કોણમાં ત્રિભુવન સ્વામિની દેવી છે. જેને અનેક હસ્તો હોય તેમ જણાય છે. હાથમાં માલા, પંખો, ત્રિશૂલ, શંખ વગેરે છે. નીચે માનુષોત્તર પર્વત છે. યંત્રની ઉત્તરના ભાગમાં ઉત્તર દિશામાં બન્ને બાજુ આઠ આઠ વિદ્યાદેવીઓ છે.

વિદ્યાદેવીઓની નીચે પૂર્વદિશામાં ૨૪ તીર્થંકારોના ૨૪ યક્ષો છે. અને પશ્ચિમ દિશામાં તથા યંત્રની નીચેના ભાગમાં ૨૪ તીર્થંકારોની ૨૪ શાસનદેવીઓ છે.

યંત્રના નૈઋર્ત્ય કોણમાં લક્ષ્મીદેવી છે જેને ચાર હાથ છે. મસ્તક ઉપર હસ્તિયુગલ અભિષેક કરે છે. પગ નીચે નવ નિધાન છે.

યંત્રના અગ્નિકોણમાં ગણિપિટક યક્ષરાજ છે. જેને ૨૦ હાથ છે. પ્રત્યેક હાથમાં જુદીજુદી વસ્તુઓ છે. યંત્રની નીચે ગુરુ અને શ્રોતા (શિષ્ય) નું ચિત્ર છે. યંત્રની ચારે તરફ નીચે મુજબ લખાણ છે.

आद्य विद्यापीठं–अधिष्ठायिकादेवी सरस्वती जाप १६००० बाहुबली-१ । सौभाग्यविधा २ विद्या ३ अभिधान त्रिरूपविद्याप्रस्थानं

---

* સં. ૧૫૭૮ માં શ્રી સૌભાગ્યનંદિસૂરિએ વિમલ ચરિત્ર નામનો ગ્રંથ રચ્યો. છે. (જુઓ જૈન સાહિત્યનો ઈતિહાસ-મો. દ. દેસાઈ પૃ. ૩૬૦ની પાદનોંધ ૩૮૯ સં. ૧૫૭૬ માં કુતુબપુરા તપાગચ્છીય ઈંદ્રનંદિસૂરિના પટ્ટધર સૌભગ્યનંદિસૂરિએ હમીરપુરમાં રહી મૌન એકાદશીની કથા રચી.

જુઓ જૈ. સા. ઈ. પૃ. ૫૧૯ (ટિ. ૭૫૮)

द्वितीयविद्यापीठाधिष्ठायिका देवी त्रिभुवनस्वामिनी जाप १०८।१६०००। १२०००। स्वप्नादेश १ कार्यादौ २ आज्ञायां ३

तृतीयप्रस्थानाधिष्ठायिका पद्मह्रदनिवासिनी श्रीदेवी स्वर्णाभरणवस्त्रा स्वर्णपद्मस्था पुरस्थनवनिधाना दिग्गजकरस्थहेमकुंभकराभिः सिच्यमाना। अस्य जापः १२००० ॥ श्रीः।

चतुर्थं मंत्रपीठं—अस्याधिष्ठायको गणिपिटको नाम यक्षराजः अणपन्नीनिकाय-मध्यवर्ती। यत् कार्यं सविलंबं तदस्य जापेन श्वेतध्यानेन शीघ्रं सिध्यति। जाप १२००० उपविद्यानिधान।

पंचमं प्रस्थानं मंत्रराजः—अस्याधिष्ठायका १६ विद्यादेव्यः ६४ सुरेन्द्राः २४ शासनयक्षा २४ शासनदेव्यः। जाप १०००००

अट्ठुत्तरसयजावं निच्चं जो कुणइ मंतरायस्स
वड्ढइ तस्स संघो धणकणकंचणकुडुंबेहिं ॥१॥

તે પછી ખાલી જગ્યામાં કાળીશાહીથી મુનીઃ लक्ष्मीविमलजीनो આ પટ છે એમ લખેલ છે.

પટ કાગળ ઉપર ચીતરેલ છે. ચિત્રો સઘળાં સુવર્ણની શાહીથી ચિતરેલાં છે. પટની પાછળ કપડું ચોડેલ છે અને તે કપડા પર લખેલ છે કે આ પટ અઢીસો વર્ષ જુનો છે.

પટ ફરતી કપડાની પટી છે. તે પર કાળી શાહીથી લખેલ છે કે;

मुनी लक्ष्मीविमलजीनो આ પટ છે ठेकाणुं महालक्ष्मीना वागानां आगमीया गच्छना अपाश्रे वीसेके चोमासा થાય છે.

પટ સમચોરસ છે તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૧'—૧૦" છે.

અર્વાચીન પટોનાં ચિત્રો

(૧) *આચાર્ય શ્રીવિજયભદ્રસૂરીશ્વરજીના સૂરિમંત્રના વસ્ત્રપટની સવિસ્તર વિગતો

પ્રથમ વલય ફરતા ૧૬ દલોમાં પ્રથમ પીઠના નીચે મુજબ સોળ સ્તુતિ પદો છે.

१ ॐ नमो जिणाणं
२ ॐ नमो ओहिजिणाणं
३ ॐ नमो परमोहिजिणाणं

* આ વસ્ત્રપટ સ્વ. આ. શ્રીવિજયલબ્ધિસૂરિ પાસે હતો, તે સાધ્વી શ્રીસર્વોદયાશ્રી દ્વારા અમોને મળ્યો હતો.

४ ॐ नमो सव्वोहिजिणाणं

५ ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं

६ ॐ नमो अणंताणंतोहिजिणाणं

७ ॐ नमो केवलीणं

८ ॐ नमो भवत्थकेवलीणं

९ ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं

१० ॐ नमो चउदसपुव्वीणं

११ ॐ नमो दसपुव्वीणं

१२ ॐ नमो इगारसंगधारीणं।

१३ ॐ नमो कुट्ठबुद्धीणं

१४ ॐ नमो बीयबुद्धीणं

१५ ॐ नमो उग्गतवचरणकरणधारीणं

१६ ॐ नमो गोयमसामिणं-सुहम्मसामिणं एएसिं सव्वेसिं नमुक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्झउ स्वाहा।

પ્રસ્તુત યંત્રપટના આલેખનનો પ્રકાર બીજા યંત્રપટોથી મૌલિક રીતે જુદો પડે છે. પ્રથમ વલય પછી વલયોની રચના નથી પણ અષ્ટ દલના કમલની અને વચમાં કર્ણિકાની રચના છે.

ઈશાન કોણના દલમાં દ્વિતીય પીઠના પ્રસ્થાનનો પાઠ આ પ્રમાણે છે :—

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स सिज्झउ मे भगवई महई महाविज्जा ॐ वग्गु वग्गु निवग्गु सुमणसोमणस्स [महु] महुरे हिली हिली किली किली ॐइरिकाली किरिकाली गिरिकाली पिरिकाली सिरिकाली हिरिकाली आयरिय-काली स्वाहा।। महाविद्यापीठ मंत्राक्षराणि ९७ सप्तनवति श्री सूरिमंत्रद्वितीयपीठः।।

અગ્નિ કોણના દલમાં તૃતીય પીઠના પ્રસ્થાનનો પાઠ આ પ્રમાણે છે :—

ॐ इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए काली महाकाली स्वाहा।। तृतीय उपविद्यापीठ।। १२००० द्वादशसहस्र जापः जात्यादिपुष्पैः महमहाफलदायकः।। श्री श्री अप्रतिहतं सारस्वतं परिस्फुरति।। श्री श्रेयसवतो भवतु।।

નૈઋ'ત્ય કોણના દલમાં ચતુર્થ' પીઠના પ્રસ્થાનનો પાઠ આ પ્રમાણે છે :—

ॐ इरिइरिकाली किरिकिरिकाली गिरिगिरिकाली पिरिपिरिकाली सिरिसिरिकाली हिरिहिरिकाली आयरियआयरियकाली स्वाहा ॥ इति सूरिमंत्रचतुर्थपीठे मंत्राक्षराणि ४९ साधकस्य श्रीगुरुभक्त्या सिद्धिर्भवतु। श्री श्रेयोऽस्तु।

વાયવ્ય કોણના દલમાં પંચમ પીઠના પ્રસ્થાનનો પાઠ આ પ્રમાણે છે :—

ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरू सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा ॥ अत्र मंत्राक्षराणि ३३ त्रयस्त्रिशत् पंचमपीठे। एतस्य जापो लक्षमेकः १००००० साधकस्य श्रीरस्तु।

श्री तपागच्छाधिपति श्रीविजयभद्रसूरीश्वराणां सर्वदा शांति तुष्टिं पुष्टिं सुखसौभाग्यं ऋद्धि वृद्धि महोदयं च कुरु कुरु स्वाहा।

આ પ્રમાણે વિદિશાના ચાર દલમાં મંત્ર પાઠો છે. ત્યાર પછી દિશાના દલોમાં નીચે પ્રમાણે તે તે દલમાં અનુક્રમે દેવીઓ તથા દેવ છે :—

ઉત્તર દિશાના દલમાં સરસ્વતી દેવી હંસના વાહન ઉપર વિરાજે છે, એક હાથમાં વીણા છે. અને બીજા હાથમાં પુસ્તક છે, તથા બીજા બે હાથ વિષે નિર્ણય કરી શકાતો નથી.

પૂર્વ'દિશાના દલમાં અનેક હાથવાળી ત્રિભુવનસ્વામિની દેવીનું ચિત્ર છે. બે હાથમાં કુંભ છે અને એક હાથમાં અંકુશ છે. તે પાટ ઉપર પદ્માસને વિરાજેલ છે.

દક્ષિણ દિશાના દલમાં લક્ષ્મીદેવી કમળ ઉપર પદ્માસને બિરાજે છે. બે હાથમાં કમળ છે, એક હાથમાં અક્ષયપાત્ર અને ચોથા હાથમાં શું છે? તે સમજાતું નથી. બે બાજુ બે હાથી ચામર વીંઝે છે.

પશ્ચિમ દિશાના દલમાં ત્રણ સૂંઢવાળા હાથીના વાહન ઉપર વીસ હાથવાળા યક્ષરાજ ગણિપિટક દેવ વિરાજે છે. દરેક હાથોમાં શું છે? તે સમજાતું નથી.

કર્ણિકામાં કમળ ઉપર શ્રી ગૌતમસ્વામી પદ્માસને બિરાજે છે. જમણા હાથમાં મુહપત્તિ છે. તેમની આજુબાજુ બે ઇંદ્રો ચામર વીંઝે છે અને તેમની ઉપરના ભાગમાં ભગવાન મહાવીર પર્યંકાસને બિરાજેલા છે અને એકદમ ઉપર બે બાજુ સૂર્ય તથા ચંદ્ર આલેખિત કરેલા છે.

પ્રથમ વલયના બાહ્ય ભાગમાં હ્રીંકાર સાડાત્રણ વલયથી વેષ્ટિત કરવામાં આવ્યો છે અને નીચેના ભાગમાં ક્રોંકારથી નિરુદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. હ્રીંકારની આજુબાજુ બે ચક્ષુ આલેખેલ છે.

હવે બાહ્યભાગમાં ઈશાન કોણમાં ગોમુખયક્ષ હાથીના વાહન ઉપર, જયાદેવી આસન ઉપર અને ચક્કેસરી દેવી ગરૂડના વાહન ઉપર બિરાજે છે.

અગ્નિકોણમાં રોહિણી દેવી વૃષભના વાહન ઉપર, વિજ્યા દેવી આસન ઉપર અને બાજુમાં નવનિધિના કુંભો ત્રણ હારમાં આલેખેલા છે.

નૈઋત્ય કોણમાં દિક્પાલ ત્રણસુંઢવાળા હાથી ઉપર અને જયંતી દેવી આસન ઉપર પદ્માસને તથા સૂર્ય સાત અશ્વવાળા રથમાં બિરાજે છે.

વાયવ્ય કોણમાં ઇંદ્રાણી ત્રણ સુંઢવાળા હાથી ઉપર, અપરાજિતા દેવી આસન ઉપર અને ઇંદ્ર ત્રણ સુંઢવાળા ઐરાવણ હાથી ઉપર બિરાજે છે.

આ પ્રમાણે વસ્ત્રપટ યંત્રની વિગત છે.

(ભગવાન મહાવીરસ્વામી + ગૌતમ સ્વામી + સરસ્વતી + ત્રિભુવન સ્વામી + શ્રીદેવી યક્ષરાજ ગણિપિટક + ગોમુખ યક્ષ + જયા દેવી + ચક્રેશ્વરી દેવી + રોહિણી દેવી + વિજયા દેવી + દિક્પાલ + જયંતી દેવી + સૂર્ય દેવતા + ઇંદ્રાણી + અપરાજિતા + ઇંદ્ર = ૧૭ પ્રતિકૃતિઓ સંક્ષિપ્ત રૂપે આલેખાઈ છે. ઉપરાંત નવ નિધિ છે.)

(૨) આચાર્ય શ્રી વિજયમોહન સૂરીશ્વરજીના સૂરિમંત્રના વસ્ત્રપટની સવિસ્તર વિગતો

પ્રસ્તુત યંત્રપટના આલેખનનો પ્રકાર ઘણા યંત્રપટોથી મૌલિક રીતે જુદો પડે છે.

પ્રથમ વલયમાં ૧૮ દલો છે. અને તે દલોમાં નીચે પ્રમાણે ૧૬ લબ્ધિપદો તથા લખાણ છે.

(૧) શ્રી સૂરિમંત્ર પ્રથમ પીઠ (विद्यापीठम्)

ॐ नमो जिणाणं ॐ नमो ओहिजिणाणं ॐ नमो परमोहिजिणाणं ॐ नमो सव्वोहिजिणाणं ॐ नमो अणंतोहिजिणाणं ॐ नमो अणन्ताणन्तोहिजिणाणं ॐ नमो केवलीणं ॐ नमो भवत्थकेवलीणं ॐ नमो अभवत्थकेवलीणं ॐ नमो चउद्दसपुव्वीणं ॐ नमो दसपुव्वीणं ॐ नमो इगारसअंगधारीणं ॐ नमो कुट्ठबुद्धीणं ॐ नमो बीयबुद्धीणं ॐ नमो उग्गतवचरणकरणधारीणं ॐ नमो गोयमसामी लद्धीवंत सुहम्मसामीणो एएसिं सव्वेसिं नमुक्कारं किच्चा जं इयं विज्जं पउज्जामि सा मे विज्जा पसिज्जउ स्वाहा ।

ત્યારપછીના વલયમાં ૨૪ તીર્થંકરો અને તે દરેકની સાથે બે ચામરધારીઓની પ્રતિકૃતિ આલેખવામાં આવી છે. ત્યારપછી ૧૧ ગણધર ભગવંતો અને દરેકની સાથે ઓઘા સહિત ઉભેલા બે મુનિઓની પ્રતિકૃતિ આલેખવામાં આવી છે.

હ્રીँકારની બહાર એક ભૂમંડલરૂપે ચોરસ આલેખાયો છે. આ પ્રમાણે ગોળ અને ચોરસની રચનામાં જે ચાર કોણ થયા તેમાં ઈશાન કોણમાં શ્રી જયાદેવી, અગ્નિકોણમાં શ્રી વિજયા દેવી, નૈઋર્ત્ય કોણમાં શ્રી જયંતી દેવી અને વાયવ્ય કોણમાં શ્રી અપરાજિતા દેવી પોત પોતાના આસન ઉપર વિરાજે છે. મધ્ય ભાગમાં હ્રીँકારની ઉપર તીર્થંકર ભગવંતની પાદુકા અને તેના ઉપર ત્રણ છત્ર આલેખાયાં છે. પાદુકાની બન્ને બાજુ પહેલા બે હાથીઓ ચામર વીંઝે છે અને બીજા બે હાથી ઓ સૂંઢમાં ચામર રાખી ઉભા છે. ચારેય હાથીઓ ઉપર ઇંદ્રો બિરાજે છે. પાદુકાની બાજુમાં બે કોણના ઉપરના ભાગમાં સૂર્ય અને ચંદ્ર આલેખાયા છે. પાદુકાની ઉપરના ભાગમાં અને આજુબાજુ ૬૪ ઇંદ્રો આલેખાયા છે.

યંત્રના ઈશાન કોણમાં અનેક હાથવાલી શ્રી ત્રિભુવનસ્વામિનીદેવી તેના વાહન સાથે આલેખાયાં છે. અગ્નિકોણમાં શ્રી શ્રીદેવી કમલ ઉપર વિરાજે છે. બાજુમાં બે હસ્તી અભિષેક કરે છે. નૈઋર્ત્યકોણમાં શ્રી યક્ષરાજ ગણિપિટક હસ્તી ઉપર વિરાજે છે. વાયવ્ય કોણમાં શ્રી વિદ્યાદેવી તેના વાહન હંસ ઉપર વિરાજે છે.

યંત્રની પૂર્વદિશામાં ૨૪ શાસનદેવીઓ અને પશ્ચિમદિશામાં ૨૪ શાસનદેવો પોતપોતાના વાહનો ઉપર વિરાજે છે.

યંત્રની નીચે દક્ષિણદિશામાં નવગ્રહો અને દશ દિક્પાલો તથા તેની સામી બાજુએ ૧૬ વિદ્યાદેવીઓ તેમના વાહનો ઉપર તથા નવનિધાન તથા ગુરૂપાદુકા તથા એક ભક્ત છે.

યંત્રની નીચે વચમાં એક વેદિકા જણાય છે.

૨૪ તીર્થંકરો + ૧૧ ગણધરો + સરસ્વતી + ત્રિભુવનસ્વામિની + શ્રીદેવી + યક્ષરાજ ગણિકપિટક + જયા + વિજયા + જયન્તી + અપરાજિતા + ૬૪ ઇંદ્રો + ૧૬ વિદ્યાદેવીઓ + ૨૪ યક્ષો + ૨૪ યક્ષિણીઓ + ગુરુ + ૧૦ દિક્પાલો + ૯ ગ્રહો + સાધક = ૧૯૨ પ્રતિ કૃતિઓ વિસ્તારથી આલેખાયા છે.)

સ્વ. આચાર્ય શ્રી વિજયામૃતસૂરીશ્વરજી જ્યારે બોરીવલી (મુંબઈ)માં ચાતુર્માસ હતા ત્યારે તેઓશ્રીએ એક સૂરિમંત્રનો યંત્રપટ તે સમયમાં જ ચિતરાવ્યો હતો. તે અમને જોવા આપેલો. તેનો એક ફોટો પણ અમારી પાસે છે. તે તપાસતાં ઉપરના પટ સાથે સ્વરૂપ રેખા અને પીઠ વગેરેમાં અનેક રીતે મળતો આવે છે. પાઠમાં ક્યાંક શબ્દિક ફેરફાર જણાય છે.

શ્રી સિંહતિલકસૂરિવિરચિત મંત્રરાજરહસ્યમાં વર્ણવેલા સૂરિમંત્રના ૧૪ યંત્રોનો પરિચય

યંત્ર ૧. '૪૮ સ્તુતિપદી તથા ગણધરવલયયુક્ત અપ્રતિચક્રાયંત્ર'નો પરિચય પૃ. ૨૯૯-૩૦૪માં આપવામાં આવેલો છે તે આ યંત્ર છે. મંત્રરાજ રહસ્યમાં આનો ઉલ્લેખ ૬૯ મા શ્લોકમાં છે.

૨. શ્રીસિંહતિલક સૂરિવિરચિત 'મંત્રરાજરહસ્ય' ગ્રન્થમાં વર્ણવેલા સૂરિમંત્રના આમ્નાયોના ૧૩ પ્રકારોમાં પ્રથમ સ્વગુરૂદર્શિત પ્રકારનું આ યંત્ર છે. આનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૦૫-૩૦૭ માં છે. મંત્રરાજ રહસ્યમાં આનું વર્ણન શ્લોક ૧૪૩-૨૦૫ માં છે.

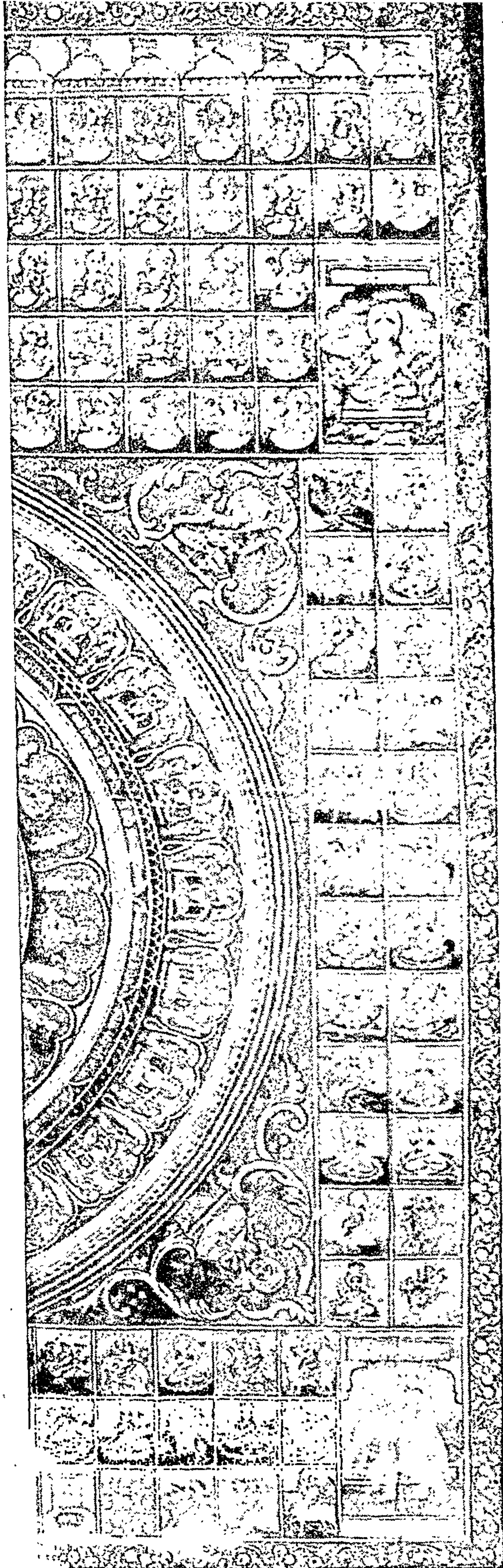
૩. સૂરિમંત્રના આમ્નાયોના બીજા પ્રકારનું આ યંત્ર છે. તેનો પરિચય પૃ. ૩૦૭-૩૧૦ માં છે. મંત્રરાજરહસ્યમાં આનું વર્ણન શ્લોક ૨૧૧-૨૫૩માં છે.

૪. સૂરિમંત્રના આમ્નાયોના ત્રીજા પ્રકારનું આ યંત્ર છે. તેનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૧૦-૩૧૨ માં છે. મંત્રરાજ રહસ્યમાં આનું વર્ણન શ્લોક ૨૫૪-૨૮૮ માં છે. મંત્રરાજરહસ્ય શ્લોક ૨૬૩ માં આવતા प्रणव माया सर्वत्रादौ એ પાઠને આધારે ॐ ह्रीँ नमो जिणाणं, ॐ ह्रीँ नमो ओहिजिणाणं ઇત્યાદિ મંત્રપાઠ પ્રારંભનાં ૩૨ સ્તુતિપદોમાં હોય એમ લાગે છે. પણ आइम्मि नमो ॐ ह्रीँ पढमपया छट्ठीवहुवयणं (શ્લોક ૨૬૦) એ પાઠને આધારે नमो ॐ ह्रीँ जिणाणं, नमो ॐ ह्रीँ ओहिजिणाणं ઇત્યાદિ મંત્રપાઠ હોય એમ જણાય છે. વળી પૃ. ૮૦ માં द्वात्रिंशत्पदी 'नमो ॐ ह्रीँ जिणाणं' इत्यादिः એ પ્રમાણે જિનપ્રભસૂરિજીએ પણ સૂરિમંત્ર બૃહત્કલ્પ-વિવરણમાં ઉલ્લેખ કર્યો હોવાથી તે આધારે ૩૨ પદો પૃ. ૩૧૦-૧૧ માં અમે જણાવ્યાં છે. પરંતુ અધિક વિચાર કરતાં, आइम्मि नमो ॐ ह्रीँ पढमपया छट्ठीवहुवयणं (શ્લોક ૨૬૦). આ વિધાન માત્ર પ્રથમ પદ પુરતું જ હોય એમ પણ લાગે છે. તેથી યંત્રમાં પ્રથમપદમાં नमो ॐ ह्रीँ जिणाणं રાખેલું છે. અને તે પછીના ૩૧ પદોમાં ॐ ह्रीँ नमो ओहिजिणाणं ઇત્યાદિ મંત્રપાઠ રાખેલો છે.

૫. સૂરિમંત્રના આમ્નાયોના ચોથા પ્રકારનું આ યંત્ર છે. આનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૧૩-૧૪માં છે મંત્રરાજ રહસ્યમાં આનું વર્ણન શ્લોક ૨૫૫-૨૮૮ માં છે.

૬-૭. સૂરિમંત્રના આમ્નાયોના છઠ્ઠા તથા સાતમા પ્રકારનાં અનુક્રમે આ બે યંત્રો છે. આનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૧૮માં છે. મંત્રરાજ રહસ્યમાં આનું વર્ણન શ્લોક ૩૧૭-૩૫૮ માં છે.

૮-૯. સૂરિમંત્રના આમ્નાયોના આઠમા તથા નવમા પ્રકારનાં અનુક્રમે આ યંત્રો છે. આનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૨૧-૩૨૨માં છે. મંત્રરાજ રહસ્યમાં આનું વર્ણન શ્લોક ૩૫૯-૩૭૯ માં

ત્યારપછી ૨-૩-૪ અને ૫ વલયો એકની અંદર એક એ પ્રમાણે આલેખાયાં છે. તે વલયોની અંદર ચાર પીઠોના પાઠની વિગતો નીચે આપવામાં આવી છે ;

૨ દ્વિતીય પીઠ (महाविद्यापीठम्)

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स सिज्जउ मे भगवई महई महाविज्जा ॐ वग्गु वग्गु नीवग्गु नीवग्गु सुमणे सुमणस्से महुमहुरे हिलि हिलि किलि किलि ॐ इरिकाली किरिकाली गिरिकाली पिरिकाली सिरिकाली हिरिकाली आयरियकाली स्वाहा । अक्षराणि ९७ सप्तनवति श्रीसूरिमंत्रद्वितीयपीठे

૩ તૃતીય પીઠ (उपविद्यापीठम्)

ॐ इरियाए किरियाए गिरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए आयरियाए काली महाकाली स्वाहा । तृतीय उपविद्यापीठे द्वादशसहस्रजापः जात्यादिकुसुमैः सह महाफलदायकः ।

श्री श्री अप्रतिहतं सारस्वतं परिस्फुरति श्री श्रेयस्करो भवतु ।

૪ ચતુર્થ પીઠ (मन्त्रपीठम्)

ॐ इरिइरिकाली गिरिगिरिकाली पिरिपिरिकाली सिरिसिरिकाली हिरिहिरिकाली आयरिय आयरियकाली स्वाहा । इति सूरिमंत्र चतुर्थपीठे मंत्राक्षराणि ४९ साधकस्य श्रीगुरुभक्त्या सिद्धिर्भवतु ।

૫. પંચમ પીઠ (मन्त्राधिराजपीठम्)

ॐ इरिमेरु किरिमेरु गिरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयारिमेरु स्वाहा । अत्र मंत्राक्षराणि त्रयस्त्रिंशत् (३३) पञ्चमपीठे एतस्य जापो लक्षमेकः साधकस्य श्रीरस्तु ।

કર્ણિકામાં ગણધરપ્રવર શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રવચન મુદ્રાએ વિરાજે છે. તેની બન્ને બાજુ બે સાધુ ઓઘા સહિત ઉભા રહેલા જણાય છે.

પ્રથમ વલય બહાર હ્રીँકારના સાડાત્રણ વલયોથી સમગ્ર યંત્રને વેષ્ટિત કરવામાં આવ્યું છે. અને क्रौँકારથી નિરુદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે.

છે. મંત્રરાજ રહસ્યમાં (શ્લોક ૩૭૧માં) અને તેને આધારે ગુજરાતી પરિચયમાં પૃ. ૩૨૨ માં सिरिकाली पिरिकाली એવો ક્રમ દર્શાવેલો છે. પરંતુ પૂર્વાપર તુલના કરતાં મંત્રરાજરહસ્યમાં કંઈક અશુદ્ધ પાઠ હશે એવી સંભાવનાથી યંત્રમાં આ મંત્રપાઠ અમે पिरिकाली सिरिकाली એમ સુધારીને આપેલો છે.

૧૦. સૂરિમંત્રના આમ્નાયોના દશમા પ્રકારનું આ યંત્ર છે. આનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૨૪-૩૨૮માં છે. મંત્રરાજરહસ્યમાં આનું વર્ણન શ્લોક ૩૮૦-૪૧૦માં તથા ૪૭૭-૪૮૦માં છે.

૧૧. સૂરિમંત્રના આમ્નાયોના અગીયારમા પ્રકારનું આ યંત્ર છે. આનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૨૯-૩૩૧માં છે. મંત્રરાજરહસ્યમાં આનું વર્ણન શ્લોક ૪૮૬-૫૦૮ માં છે.

૧૨. આ યંત્ર મંત્રરાજ રહસ્ય શ્લોક ૫૧૮–૫૩૧ તથા પૃ. ૨૧૧ની ટિપ્પણીનો આધાર લઈને તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. આનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૩૩–૩૩૬માં છે. આ ગણધરવલયમંત્રનો નિર્દેશ કરતાં, यन्त्रान्ते वलयः क्वचिद् दृष्टः એટલું જ મંત્રરાજરહસ્યમાં (શ્લોક ૫૧૮) જણાવ્યું છે 'યંત્ર ને અંતે વલયાકારે આ મંત્ર કવચિત્ જોવામાં આવે છે' એટલું જ તેમાં કહ્યું છે. પૃ. ૨૧૧ની ટિપ્પણીમાં પણ बाह्यवलये लेख्यः पूजनीयश्च 'બાહ્યવલયમાં આ મંત્ર લખવો અને તેની પૂજા કરવી એમ જણાવ્યું છે. પરંતુ ક્યા યંત્રને જે અંતે બાહ્યવલયમાં લખવો એનો કોઈ સ્પષ્ટ નિર્દેશ નથી. તેથી સમીપમાં ૧૦મા યંત્રમાં જે સૂરિમંત્રનું વર્ણન આવેલું છે તે સૂરિમંત્રને અંતે બહારના વલયમાં આ ગણધરવલયમંત્રને માત્ર અમારી કલ્પનાથી ઉમેરીને આ યંત્ર તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

૧૩. સૂરિમંત્રના આમ્નાયોના તેરમા પ્રકારનું આ યંત્ર છે. આનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૩૭-૩૩૯માં છે. મંત્રરાજ રહસ્યમાં આનું વર્ણન શ્લોક ૬૦૮-૬૧૫ માં છે.

૧૪. આનું વર્ણન સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયમાં શ્રી મેરૂતુંગસૂરિવિરચિત સૂરિમુખ્યમંત્રકલ્પમાં પૃ. ૧૪૮–૧૫૭ માં છે. આનો ગુજરાતી પરિચય પૃ. ૩૪૮–૩૫૨ માં છે.

૧૫. આનું વર્ણન સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય પૃ. ૨૫૦-૨૫૧ માં છે.

૧૬. આનું વર્ણન સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચય પૃ. ૨૫૧ માં છે. पञ्चनमस्कारस्य चक्र विधानं व्याख्यास्यामः આ ઉલ્લેખને આધારે આ યંત્રનું पञ्चनमस्कारचक्र નામ જણાય છે.

★

રાજશેખરસૂરિવિરચિત સૂરિમંત્રકલ્પ વિષે

મહત્ત્વનો સુધારો

સૂરિમંત્રકલ્પસમુચ્ચયના બીજા ભાગમાં પ્રથમ પરિશિષ્ટ (પૃ. ૩૪૬) માં રાજશેખરસૂરિવિરચિત સૂરિમંત્રકલ્પ (પૃ. ૧૧૩-૧૩૧) ને આધારે મલધાર ગચ્છાનુસારી સૂરિમંત્રમાં પ્રથમ વિદ્યાપીઠમાં પદો કેવાં હશે તેની કલ્પના અમે રજુ કરી છે. આ વાત અમે પૃ. ૩૪૭ પંક્તિ ૪-૫ માં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવી છે. પરંતુ આ છપાયા પછી અમને રાજશેખરસૂરિવિરચિત મંત્રામ્નાય મળ્યો છે. તેમાં પ્રથમ પીઠનાં કેટલાંક પદો જુદા સ્વરૂપનાં છે. જો કે પૃ. ૧૩૦ પંક્તિ ૧૩-૧૫માં જે જે પદોની અક્ષરસંખ્યા વર્ણવી છે તે તે પદોની અક્ષરસંખ્યા સંપૂર્ણ રીતે આ મંત્રામ્નાયમાં મળતી નથી, અને આ વાતનો ઉકેલ પણ સ્પષ્ટ સામગ્રીના અભાવે અમે કરી શકતા નથી, છતાં એકંદરે પ્રથમ પીઠમાં જે અક્ષરસંખ્યા પૃ. ૧૧૫ પંક્તિ ૧૫ માં વર્ણવી છે તે આ આમ્નાયમાં મળી રહે છે. અમે કલ્પીને જે પદો આપ્યાં છે, તેના કરતાં આ આમ્નાય ઉપાદેય છે.

અમને મળેલો રાજશેખરસૂરિસંમત મંત્રામ્નાય નીચે પ્રમાણે છે:

।श्रीमल्लधारि राजशेखरसूरि मंत्राम्नायः।

(१ विद्यापीठम्)

ॐ नमो जिणाणं
नमो ओहिजिणाणं
नमो परमोहिजिणाणं
नमो अणंतोहिजिणाणं
नमो अणंताणंतोहिजिणाणं
नमो सामन्नजिणाणं
नमो भवत्थकेवलीणं
नमो अभवत्थकेवलीणं
नमो उग्गतवाणं
नमो चउदसपुव्वीणं
नमो दसपुव्वीणं
नमो एगारसंगीणं

जमियं पउंजामि सा मे विज्जा पसिज्जउ स्वाहा। वर्ण ११७

(२. महाविद्यापीठम्)

ॐ नमो भगवओ बाहुबलिस्स पण्हसमणस्स स्वाहा। वग्गु वग्गु निवग्गु निवग्गु सुमणे सोमणसे महुमहुरे स्वाहा। वर्ण ४४

(३. मन्त्रपीठम्)

ॐ किरिकिरिकाली, पिरिपिरिकाली, सिरिसिरिकाली, हिरिहिरिकाली, महाकाली स्वाहा। वर्ण ३१

(४. उपविद्यापीठम्)

ॐ किरियाए पिरियाए सिरियाए हिरियाए इरियाए स्वाहा। वर्ण २३

(५. मन्त्रराजपीठम्)

ॐ किरिमेरु पिरिमेरु सिरिमेरु हिरिमेरु आयरियमेरु स्वाहा।* वर्ण २५

सर्ववर्ण २४०

---

* ઉપર્યુક્ત મંત્રામ્નાય નીચે દર્શાવેલા ત્રણ આચાર્ય ભગવંતોના સમુદાયો સ્વીકારે છે.

૧. આચાર્ય શ્રી વિજયસિદ્ધિસૂરિ (શ્રી બાપજી મહારાજ)

૨. આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રેમસૂરિ

૩. આચાર્ય શ્રી વિજયકનકસૂરિ (વાગડવાળા)

ઉપર દર્શાવેલ મંત્રામ્નાય જે ત્રણ સમુદાયે સ્વીકારેલ છે તેમાં વિદ્યાપદ ને મંત્રના પાઠના ઉલ્લેખ ઉપરથી જણાય છે કે પ્રથમ ચાર પીઠના અધિદેવતાનો ક્રમ આ પ્રમાણે રખાયો છે:–

(૧) સરસ્વતી (૨) ત્રિભુવનસ્વામિની (૩) યક્ષરાજ ગણિપિટક અને (૪) શ્રીદેવી.

પરંતુ સકલ આમ્નાયો એ શ્રી મુનિસુંદરસૂરિરચિત–સંતિકરં સ્તોત્રમાં સૂરિમંત્રના ચાર પીઠના અધિદેવતાનો જે ક્રમ સ્વીકાર્યો છે તે આ પ્રમાણે છે:–

વાણી[૧]–તિહુઅણસામિણિ[૨]–સિરિદેવી[૩]–જક્ખરાયગણિપિડગા[૪]।

....॥૪॥

શ્રીદેવી અને ગણિપિટકની બાબતમાં વ્યુત્ક્રમ આવો શા માટે છે, તે સમજાતું નથી.

–પ્રકાશક